

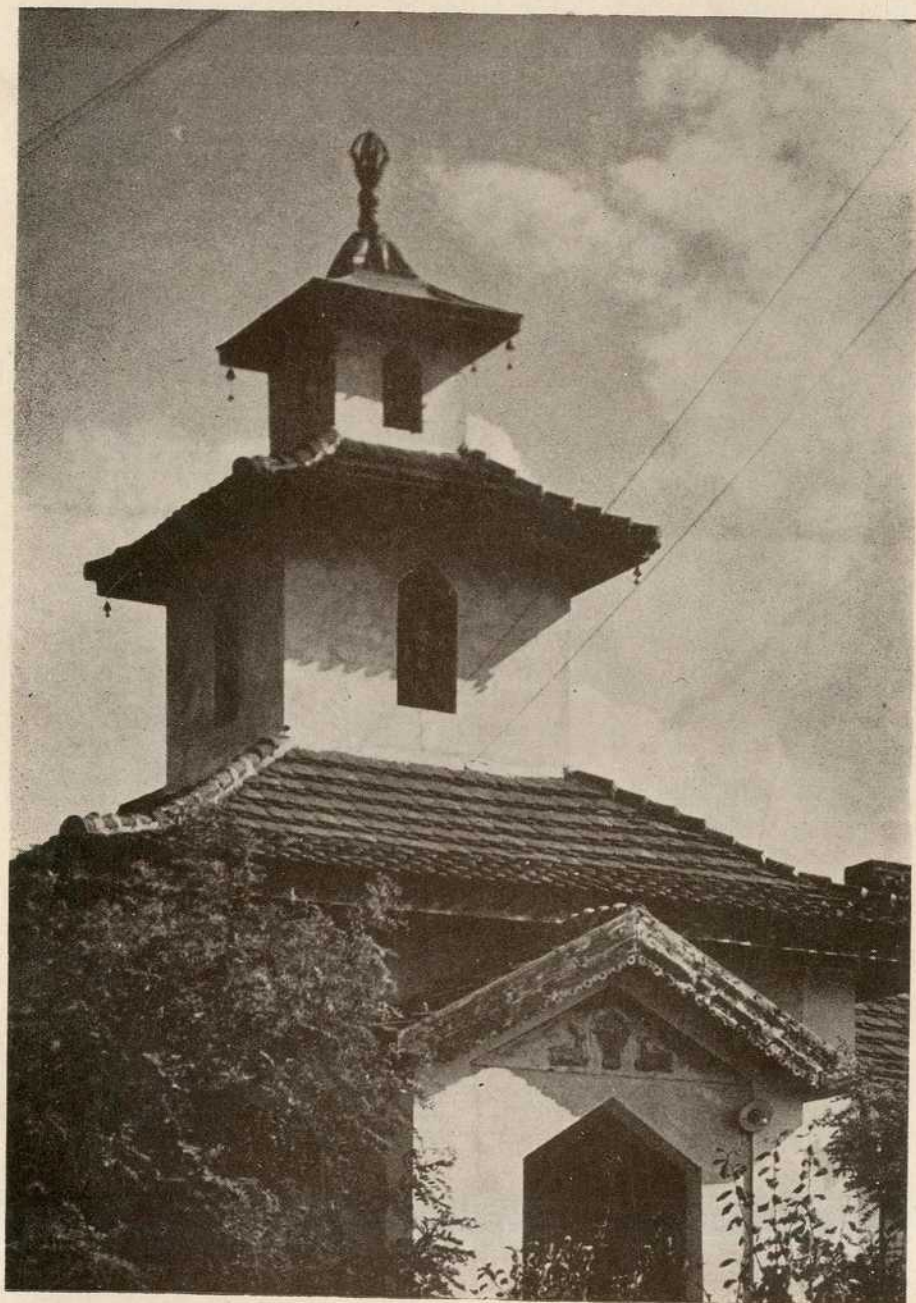
WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Фрм 1 6-12

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЈУЛИ—АВГУСТ

Бр. 7—8

1937

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

<p>Број 7—8 Година LV</p>	<p>Редакциони одбор МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник Б У Р О Б А Њ А Ц</p>	<p>Јули-август 1937 године</p>
-------------------------------	--	------------------------------------

САДРЖАЈ

† Његова Светост Патријарх Варнава 403

Чланци и студије:

Први Београдски међународни сајам — д-р Стеван Поповић 405
Чехословачка Република [Од Сама до Бенеша] — Живан Ј. Ранковић 412
Питање надзора над основним школама у Београду — Никола Чобељић 426
Спаљивање мртвих и подизање крематорије у Београду — Сениша Л. Сретеновић 428

Јавна говорница:

Грађење уметничких атељеа — Стеван Хакман 435

Књижевни додатак:

Други дан, нови живот, други људи — Дневник једног инвалида — Роман из београдског живота — (награђен на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд) — Зора Ђорђевић 436

Прилози за историју Београда:

Српска жена прошлог века као супруга — Владислав Ст. Каћански 444
Кратки преглед историје Земунa — Д-р Марија Илић-Агапова 446
Стари водоводи, чесме и бунари у Београду — Избор одборника у Општини београдској 1866 — Драг. Ранковић 452
Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије — Д-р Стеван З. Иванић 456

Рођендан Њ. В. Краља Петра II:

Соколи ће најсвечаније прославити XV рођендан Њ. В. Краља Петра II 459

Културна хроника:

Њ. В. Краљ Петар II обилази Градски зоолошки врт — Б—ц 461

Комунална хроника:

Претседник Општине г. Влада Илић и већници прегледају инсталације водовода у Макишу 470
Посета Културног одбора града Београда Земуну — Милан А. Костић 470

Друштвена хроника:

Бивши белгијски ратници предају своју заставу београдском Војном музеју 473
Прослава 14 јула, француског празника, у Београду 474
Београд је добио радиостаницу од 20 килвата 474
Славе и јубилеји: — Слава Толчидерске цркве; — Слава Обданишта Кола српских сестара на насељу Краља Александра; — Слава Друштва насеља „Нови Београд“; — Слава пешадиског пука Краљеве гарде; — Слава Ауто-команде; — Ватрогасна жупа Београд, Земун и Панчево прославља доношење Закона о ватрогасцима; — Десетогодишњица београдског аеродрома 475

<i>Социјална хроника:</i>	
Дечје летовалиште у Кошутњаку	477
<i>Соколство:</i>	
Скупштина Савеза сокола	479
<i>Правна хроника:</i>	
Одлуке Државног савета — Љубомир Ж. Јевтић	481
Жалба и приговор противу одлука градских органа опште природе — Никола Чобељић	484
<i>Урбанистичка хроника:</i>	
Међународни конгрес архитеката у Паризу; — Слободна лука у Београду; — Конкурс за регулациони план Новог Сада — Арх. Драг. М. Поповић	486
Освећен је темељ нове зграде Правног факулета	493
Припрема се пројекат за дунавско пристаниште	494
<i>Уметничка хроника:</i>	
Изложба Марка Челебоновића — Тодор Манојловић	495
<i>Позоришна хроника:</i>	
Спростајно вече првог концерт-мајстора Опере и филхармоније проф. Карела Холуба са Београдом	498
<i>Спортска хроника:</i>	
Пољски студенти физичке културе у Београду	500
Скупштина Београдског лоптачког савеза	501
Бугарска — Југославија 4 : 0	502
Југославија — Турска 3 : 1	503
Гостовање најбољег чехословачког клуба у Београду	503
Конкордија — Б. С. К. (хазена) 10 : 4	504
Првенство Београда у лакој атлетици освојила је „Југославија“	505
<i>Наши градови:</i>	
Дубровник — Београд	506
Охрид	507
<i>Некролози:</i>	
† Његова Светост Патријарх Варнава	509
† Станоје Станојевић	533

Слика на корицама: Будистички храм у Београду.

Београдске општинске новине

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара, Поједини број 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 50% скупљи
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300
 Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1 П — телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.

ЊЕГОВА СВЕТОСТ ПАТРИЈАРХ ВАРНАВА

Његова Светост Патријарх Варнава

После тешког осмонедељног боловања, тачно у поноћ између 23 и 24 јула о. г., преминуо је Патријарх Српски Варнава.

Велики и добри Патријарх Варнава био је истински хришћанин, заштитник сиротих и невољних, пун врлина, великодушан и, као прави Србин, верски веома толерантан. Својим животом и радом остаће заувек светао пример идеалног и пожртвованог хришћанског мисионара, народног борца и неуморног трудбеника.

Рођен у Пљевљима, у крају где је светосавска и немањинска традиција врло жива а народ живав и отпоран, у честитој и побожној

земљорадничкој породици, која је и раније давала узорне свештенике, врле браниоце светосавског Православља и чуваре славних српских традиција, а наследивши од својих родитеља високу религиозност и ретку интелигенцију, он је већ у својој младости био велика нада својих угњетаваних саплеменика. Та нада није била празна варка и самообмана немоћних, већ предосећање врло значајне улоге, коју ће тадањи Петар Росић одиграти у националној борби за ослобођење нашег царског Југа. Његове сјајне способности, велику спремност и вредноћу уочили су врло рано, на велику срећу нашег напаћеног и мукогрпног Југа, водећи фактори тадање Србије. Све његове лепе особине расног Србина, упорног и неустрашивог борца, као и великог апостола нашег светосавског Православља, најбоље се испољише у његовом деловању епископа дебарско-велешке епархије. Пун ватреног родољубља и високе вере водио је он тешку борбу са непријатељима и крвницима Српства и нашег Православља. Није никад клонуо. Своју паству је неуморно водио високом верском и националном циљу. На коњу, у пратњи само свог гавазе, обилазио је и најудаљенија православна села, где ни један епископ пре њега није смео да дође, вршећи своју мисију, не само верску већ и националну, и стицао неизмерне симпатије Срба. Ломио се врлетним стазама и презирао опасности непријатељских зликовачких заседа; имајући пред очима само остварење великог заветног идеала, он је високо држао заставу светосавског Православља и Српства и храбрио паству да у неравној, али јуначкој, борби за народност и веру, заједно с њим, истраје до васкрса старе славе. И на страх и очајање злотвора наше вере и народности, дочекао је он да, на челу незапамћене масе прерадосних грађана, поздравни улазак ослободитељске српске војске у Кичево.

Био је Велики Патријарх примеран пастир свога стада, целог, сада неутешног и дубоко ожалашћеног, српства. И као што се није плашио заседа по Јужној Србији, није се плашио ни непријатељских топова и пушака. У светском рату он, на самом фронту, подиже морал бораца а у превијалиштима теши рањенике. Стицао је да

обиђе и наше избеглице у Француској, да и њима, у тешким часовима клонулости и безнадежности, пружи хришћанске утехе и ојача их у вери да после Голготе мора доћи Ускрснуће, јер је Србија понела албански крст за Правду и за Слободу.

По ослобођењу и Уједињењу управља свима епархијама у Јужној Србији, обнавља опљач-

ване уметности. Основао је лист „Црква и живот“, који је био пример многим епархијама за покретање и уређивање својих црквених листова.

Као Патријарх обишао је скоро сва места наше Краљевине да пружи благослов и утеху, помажући бедне и невољне, хришћански, „да не зна левица, шта даје десница“. Свуда и увек проповедао је братску љубав и верску толеран-

Ковчег са телом Благоупокојеног Патријарха Варнаве у погребној поворци на Терзијама

кане и обесвећене цркве и манастире, поставља нове свештенике, наместо побијених, и строгом применом црквених дисциплинских правила и канона завео је примеран ред у црквеној администрацији и верски живот уздигао врло високо. У изради новог уређења уједињене Српске православне цркве и њеног Устава видно је учествовао и њеној организацији много допринео.

Његовом иницијативом обновљено је много драгоцених споменика наше средњевековне црк-

цију, јер је он најбоље разумео велику истину, да је брат мио које вере био. Братском зближењу наше и Бугарске цркве он је највише допринео. Високи углед Српске православне цркве његово је дело а правилним решењем свештеничког питања и подизањем угледа православног свештенства учинио је лепу услугу нашем Православљу.

Нека је вечита слава и хвала Великом и Добром Патријарху Српском Варнави!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Први Београдски међународни сајам (11—21 септембра 1937 године)

Давно је прошло оно старо доба када је земљорадник имао своју самосталну привреду, када су градови били врло ретки и мали. Сељак је тада на дому, поред свога земљорадничког посла, правио себи обућу, ткао тканине за веш и одело, оправљао своја кола, правио сам себи алате и т. д.

Размена је била слаба. Временом су се градови изградиле и размена је почела. Мале трговине почеле су да ничу по селима; али су као главна места за размену служили сајмови од којих су неки били на далеко чувени. Средњи век је био век процвата сајмова.

У колико је напредак корачао и трговина почела да активније посећује село, веровало се да је са сајмовима свршено. Било их је који су пририцали њихов крај.

Уместо тога десило је се да су се сајмови утврдили у извесним важним привредним центрима и све се више развијали, баш благодарећи напретку у саобраћајним сретствима и уопште техничком напретку, који је дозволио да се сајмови претворе у међународне. Они су постали главни инструменти међународне размене добара. Тако је некада Падовански, а и данас тако Лајпцишки, Лионски, Бриселски, Прашки и други сајмови представљају јаке чиниоце у међународној привреди.

За то време се је одиграо један преображај. Раније се је на сајам доносила роба ради директне продаје. Сада се на сајам доносе узорци ради излагања, али не и ради директне продаје. Напредак и проналазци толико брзо корачају да их публика тешко може да прати. Рад у фабрикама и лабораторијумима је неприступачан широј публици и производња жели да на сајмовима, помоћу нових узорака, упозна публику са новим тековинама и са новим усавршавањима. Потребне модерног човека све су веће и разноликије, а ум човеков непрестано ради, проналази и усавршава, како би живот био што угоднији. Сајмови су места, на којима се ти производи човечјег ума излажу ради упознавања. Моменат директне продаје дошао је у позадину, мада се у ствари ту на основи узорака врше и закључци и стичу муштерије.

Сајмови се одржавају у центрима чији је положај погодан и који се налазе у споју саобраћајних веза. Они много значе за земље које имају градове у којима се сајмови одржавају.

Често, врло често се пише о изванредно лепом положају нашега Београда. Нарочито о погодности његовог положаја за један моћан привредни центар.

Значајан међународни жељезнички чвор, у сливу двеју великих пловних река, од којих међународни Дунав пролази својом дужином од 2850 километара кроз 6 држава (само кроз Југославију дужина Дунава износи 590 км. целим током пловних); раскрсница важних међународних путева; седиште доста развијене индустрије, а уједно блиски центар најжитороднијих крајева и рудама богатих покрајина; центар у који се и сплавовима стичу дрво и грађа из најбогатијих шумских комплекса; капија између Истока и Запада — све су то — поред многих осталих, аргументи, који се износе да се докаже како је Београд и природом предодређен да буде јак трговински центар међународног значаја.

Поред свих тих разлога, постоји и један који се ређе помиње. Већи део данашњих покрајина Уједињених Југословена припадао је бив. Аустро-Угарској Монархији. Престоница земље је била Беч. Традиција игра и у пословним односима велику улогу. Иностранство је било навикло на престоницу Беч, и добар део послова одвијао се, и после више од деценије живота Југославије, преко Беча и Пеште. Старе пословне везе биле су јаке и интерес наше земље је налагао да се пословни путеви наведу на нову престоницу — на Београд. Велики део добити остајао је у иностранству и тиме смо ми много губили.

* * *

Крај свих тих разлога, не можемо рећи да се је Београд развио у трговинском погледу онако како би то могао по свима својим предностима. Многи су разлози који су то развиће кочили. Поменућу само неке од њих овом приликом. Владало је једно неоправдано уверење да не би требало дозволити да се Београд развије у јак индустријски град. Пристаништа на Дунаву и Сави нису била изграђена. Изградња кеја до јуче је била напуштена. Питање београдског жељезничког чвора исто тако нерешено. Трошаринска и уопште привредно-финансијска политика Београдске општине била је доскора неповољна по јаче развиће привреде у Београду.

Најзад, један од јаких инструмената за појачани промет добара и за учвршћивање и унапређење једног јачег привредног центра недоштајао је Београду. Он није имао свој стални годишњи међународни сајам.

Он је од давнина био познат као јак трговински центар. Још у доба Деспота Стевана Лазаревића „Београдски Трг“ уживао је светски глас и највеће привилегије онога доба. После Уједињења пак он је некако привредно учмао. Не би се могло рећи да идеја о сајму није покретана. Ту и тамо било је покушаја са изложбама. Још пре рата је покренуто питање приредбе изложбе и сајма у Београду на седници Удружења београдских индустријалаца. Трговачка Комора дискутује исто тако то питање пред сам рат. Народна Одбрана приступа пре неколико година приређивању изложби у Београду, у оквиру своје акције „Свој своме“ и т. д. Било је и неозбиљних подухвата од стране приватника који нису имали ни способности ни могућности да остваре значајнију изложбу, као што је случај са промашеном „Београдском недељом“. Овакви подухвати могли су да нашкоде и самој идеји Београдског сајма и зато су се Београдске привредне коморе још од самог почетка оградиле од те организације и скренуле пажњу пословном свету да оне немају ничега заједничког са том „недељом“.

За све то време у земљи су одржавана два стална сајма. Један у Загребу и други у Љубљани. У Загребу је још 1909 године основано друштво „ЗАГРЕБАЧКИ ЗБОР“, које је на себе преузело задатак да на модерној основи организује приређивање великих сајмова узорака. Оно је и приредило сајмове у 1910, 1911 и 1913 години. Године 1921 Загребачки Збор је реорганизован на међународној основи. На површини од 40.000 м² он је изградио простране просторије у којима и око којих могу наћи места око 1.500 излагача. Загребачки Збор је највећи међународни велесајам у нашој земљи, на који се стичу интересенти и купци из свих крајева Југославије, из балканских и средњеевропских земаља, па и из удаљенијих западних земаља. Годишње посете Загребачки Збор близу 200.000 посетилаца, а ове године Загреб организује свој XXVIII међународни сајам.

Мањи по значају је љубљански велесајам.

Привредни кругови Београда нису могли да се помире с тиме да престоница, која има завидне услове за приређивање међународног сајма, остане и даље без њега. Највећа тешкоћа остварењу ове идеје била је недостатак земљишта погодног за ту сврху. Требало је ипак радити и — 28 новембра 1923 године Министарство трговине и индустрије потврдило је „Правила друштва за земаљске изложбе у Београду“. Друштво је основано са циљем да ради на „унапређењу свих грана народне привреде“, што ће постизати: „а) приређивањем изложба — велесајмова индустријских, занатских и кућевних израђевина, као и пољопривредних производа, те на тај начин манифестовати ступањ домаће радности, развијати утакмицу и стварати погодности за непосредне везе домаћих и страних привредника... настојањем у свакој прилици да привуче пажњу странаца за што чешће и обилније посећивање Београда; ради тога приређиваће нарочите састанке, свечаности и т. д.“

Редовни чланови и утемељачи друштва могу бити сва лица која уживају грађанска права, друштва и корпорације. Вођство је привремено поверено преставницима оснивачких организација — Трговачке, Индустријске, Занатске Коморе, Савеза Земљорадничких Задруга, Српског Пољопривредног Друштва и Београдске трговачке омладине.

Читавих десет година борило се је ово друштво за остварење свога постављеног циља, без успеха. Као што смо већ рекли, главна сметња је била оскудица погодног терена. Друштво само није имало толиких сретстава за откуп великог комплекса земљишта од неколико стотина хиљада квадратних метара. Оно га је једино могло добити од Општине. Општина и сама није имала погодан већи терен. Доњи Град, који је узиман у обзир, био је још сав у рукама Министарства војске. Топчидерско Брдо и тркалиште Кола јачаха код Цареве Ђуприје нису одговарали свим условима.

С друге стране упис у чланство није био довољан и покретачи су почели да увиђају да се на основи индивидуалног чланства друштво у почетку неће моћи да развије. Зато је одлучено да се правила измене и друштво постави на колективну основу, т. ј. да се чланство пренесе само на главне привредне организације у Београду. Ванредна скупштина од 10 септембра 1933 године доноси нова правила која мењају и назив друштва. Оно се сада зове: — „Друштво за приређивање сајма и изложби у Београду“ — или краће: — Београдски сајам и изложбе.

Циљ друштва је сада јасније постављен. Оно има: „а) да у Београду ради унапређивање земаљске пољопривреде, трговине, индустрије и занатства повремено или стално организује — приређује сајам, на коме ће се куповати и продавати, на основу изложених узорака или веће количине робе, сваколика роба чији је промет законима у Краљевини Југославији дозвољен; б) да у Београду повремено или стално, истодобно са приређивањем сајма или у друго време, у циљу манифестовања и репрезентовања јачине и ступња развијености наше народне привреде и материјалне културе уопште организује, приређује одговарајуће изложбе“.

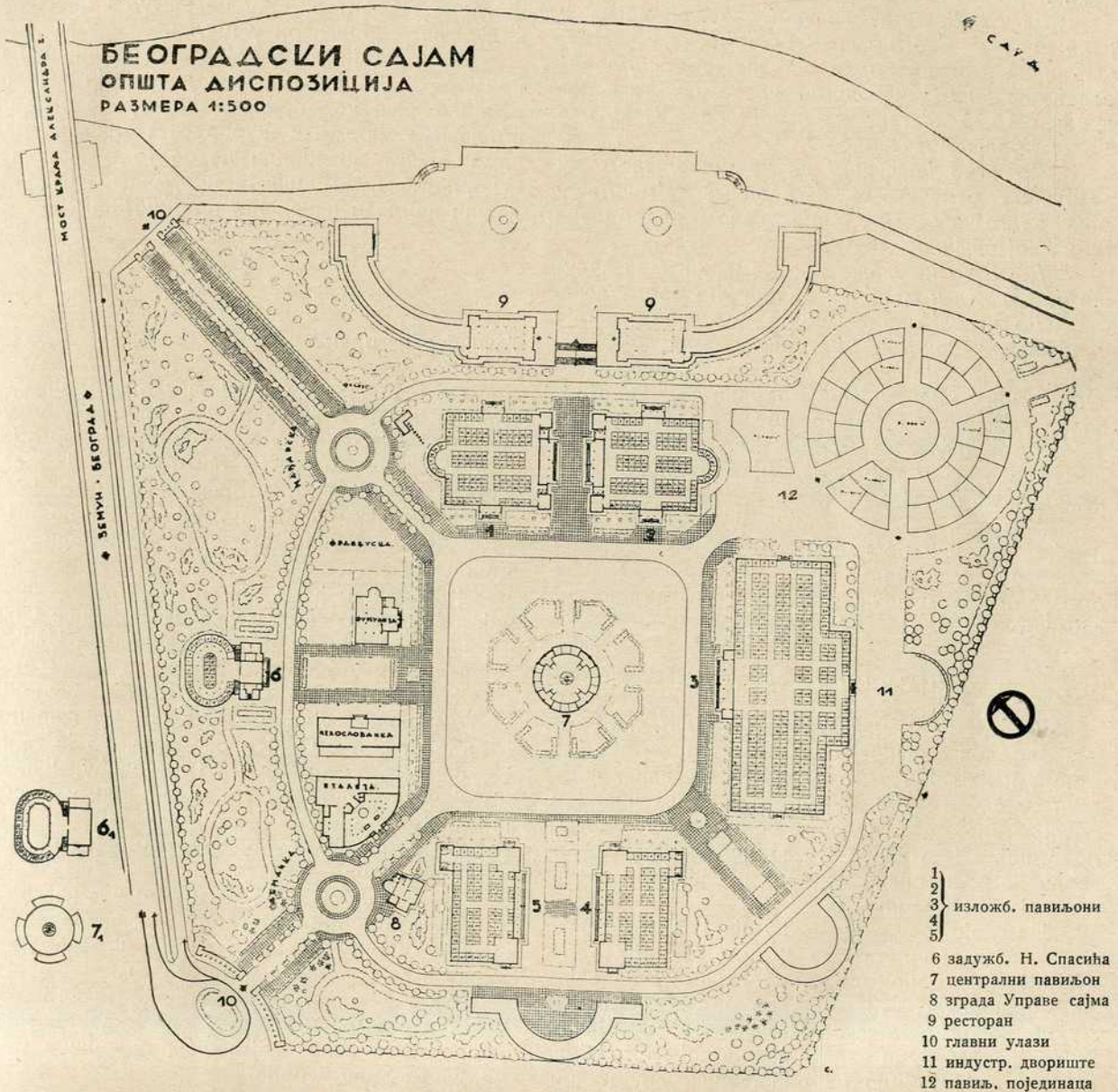
Као што видимо, сада је јасно одвојен појам сталнога сајма узорака од репрезентативних, повремених изложби.

С друге стране, чланство се пребацује на београдске коморе и принудне организације, при чему се манифестује солидарност градске и пољске привреде. Поред Трговачке, Индустријске и Занатске коморе, равноправан је члан и Савез српских земљорадничких задруга из Београда. Ове организације, поред свих других привредних организација Београда, имају да буду носиоци сајма. Оне зато имају и дужност да својим дотацијама образују први капитал друштва. Ново друштво је примило од старог износа од динара 98,719.60. У 1937 год. на дан 31 јула сопствена сретства износила су већ 1,222.819.60. Овој суми можемо додати 500.000 дин. дотације задужбине Николе Спасића и

300.000 Народне банке, и тако долазимо до суме, која прелази два милиона динара, као сопствена сретства друштва.

Прва скупштина новог друштва одржана је априла 1937 год. и на њој је изабрана стална управа. Тада су већ у чланству била, поред три коморе и Савеза земљорадничких задруга, још 13 удружења трговаца, 6 удружења занатлија, 5 удружења индустријалаца и 3 слободне привредне организације из Београда. Данас су у чланству готово све привредне организације Београда и Земуне.

шачких од срца Београда — Теразија, он је у жижи трговачког и аутобуског саобраћаја Београд—Земун и тако рећи додирује аеродром. На самој обали пловне Саве, поред жељезничке пруге и Земунске жељезничке станице, непосредно уз нови међународни пут Лондон—Париз—Београд—Цариград и између крака новог међународног пута Београд—Загреб—Милано—Париз, он најидеалније решава главни, саобраћајни, проблем сваког сајмишта, јер је на домаку и колског и жељезничког и пловног и ваздушног саобраћаја.

ОСТВАРЕЊЕ ИДЕЈЕ

После дугогодишњег лутања и очекивања, идеја је најзад дошла у фазу остварења. Као терен који најбоље одговара сврси показао се је терен на левој обали Саве поред новог моста Краља Александра. Удаљен свега 10 минута пе-

Како је овај терен по присаједињењу Земуне Београду постао сопственост Општине, ново друштво се је обратило молбом претседнику Општине да му се исти уступи за приређивање сајма. Благодарети чињеници да се је на челу Општине налазио г. Влада Илић, Претседник Индустријске коморе и један од најеминентнијих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

привредника земље, који је и сам био један од најенергичнијих покретача идеје о Београдском сајму, молба је наишла на најлепши пријем. Господин Претседник Илић је, са њему својственом енергијом, предузео да се дуго прижељкивани сан оствари.

Треба одати пуно признање Већу Београдске општине, које је показало неподељено разумевање значаја оваког сајма за Београд и које је једнодушно и са одушевљењем прихватило предлог г. Претседника Илића на значајној седници Већа од 18 децембра 1935 год. Предлог г. Претседника, како га је и Веће усвојило и надлежна Министарства одобрила, гласи у целости:

„Да се Друштву за приређивање сајма и изложби у Београду — Београдском сајму, уступи на уживање ради остварења друштвених задатака за 50 година општинско земљиште у површини 36,33 хектара на левој обали Саве иза моста Краља Александра I.

„Друштво је дужно да на уступљеном му земљишту отпочне са изградњом сајмишта у року за годину дана. У противном ова одлука губи свој уважност.

„Друштво не може ово земљиште да задужи без знања и одобрења Општине београдске.

„До изграђења сајмишта земљиште остаје у државини Општине београдске.

„Друштво је дужно да плаћа годишњи закуп у износу једногодишње порезе коју Општина плаћа држави на то земљиште.

„По истеку горњег рока уживање земљишта продужиће се и даље, ако исто буде служило намењеном циљу.

„У противном сви подигнути објекти припашће Општини београдској.”

Ова историјска одлука Општинског већа омогућила је отпочињање стварних радова на сајмишту.

ФИНАНСИЈСКА СРЕТСТВА

Дугогодишње чекање, разни други моменти а и одредба одлуке Већа да се радовима мора отпочети најдаље у року од године дана, налагали су да се жури. Друштво међутим није још располагало са довољним сретствима, а углед престонице је тражио да се први сајам у Београду изгради онако како то после толиког чекања Београд заслужује.

На својој седници од 8 маја 1936 год. Веће Општине града Београда донело је нову одлуку, којом је дало одобрење Друштву за сајам да може закључити зајам до 6,000.000 динара на подлози општинског земљишта и објеката које друштво буде изградило на сајмишту, било из тога зајма, било из сопствених, друштвених сретстава.

10 августа 1936 године Општинска штедионица и Заложни завод града Београда одобрила је Друштву за сајам кредит од 6,000.000 динара по повољним условима. Камата је 7%, с тим да ће друштво за отплату главнице имати један респиро од пет година. За то време плаћаће само камату. За гаранцију овога зајма служе

поред општинског земљишта сви павиљони које друштво изгради, као и они који пређу доцније у његову сопственост. По уговору који друштво прави са страним државама и приватницима који изграђују своје павиљоне на сајмишту, сви ти павиљони прелазе после 8 година у сопственост друштва.

Задужбина Николе Спасића дала је друштву 500.000.— динара за изградњу павиљона Николе Спасића, који је већ готов. Народна банка је одобрила дотацију од 500.000.— исплативу у току од 3 године, Београдска задруга је приложила 100.000.— динара. Осим тога, београдска бродарска предузећа дала су прилог у песку и шљунку, Цемент а. д. у цементу, а београдски индустријалци-циглари у цигљи.

Општина је дала најлепши и најиздашнији пример. Моба је отпочела и постоји најлепше расположење код привреде Београда за већим прилозима. Време и журба са техничким радовима нису дозволили да се то расположење искористи одмах, али је несумњиво да ће издашни прилози и надаље притицати.

* * *

Техничка изградња

Са тим сретствима Друштво је ушло у изградњу. Морало се је пожурити, и ако се узме у обзир да је на расположењу стајала само једна летња сезона, мора се признати да је рађено „американски“. Ово утолико пре што је оно што је израђено солидно, солидније но што је то уобичајено на многим међународним сајмовима.

Конкурс, који је Друштво било расписало, није задовољио све захтеве. Претседник Општине и потпретседник Друштва г. Влада Илић дао је иницијативу да се сајмиште изгради што је могуће репрезентативније и да грађевине буду што солидније, уједно и да општински архитекти израде планове. Овај посао поверио је г. претседник архитектура г. г. Триповићу, Лукићу и Татићу. Поменути су израдили општу диспозицију сајмишта и дали пројекте за пет сајамских павиљона, који су сви усвојени и већ се завршавају ових дана.

Из слика се види перспективни изглед сајмишта као и централна кула и павиљони. Сајмиште ће бити у веома лепом и декоративном парку и са сопственим водоводом.

За овај први сајам уређено је већ око 14 хектара земљишта, што већ сада претставља једну од највећих сајмишних површина у југоисточном делу Европе.

На тој површини изграђене су три врсте павиљона: друштвених, страних држава и приватних фирми.

Друштво за сајам изградило је пет својих павиљона и централну кулу високу 40 метара. Укупна изложбена површина ових павиљона износи 11.916 м². Томе треба додати павиљон Спасићеве задужбине који обухвата 1.039 м².

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Од страних држава већ су за овај први сајам изградиле своје националне павиљоне:

Италија	604 м ²
Мађарска	529 м ²
Румунија	458 м ²
Чехословачка	358 м ²

Цокл чехословачког павиљона, у висини од 1.25 м., декорисан је специјалним тврдим керамичким материјалом жућкасто-смеђе боје, који је испоручила чехословачка фирма Керамика-рако. Портал, степенице, плоче изнад улаза и стубови за државне заставе су из специјалног материјала „полди-антикоро“. У цокловима стубова, који су високи 12 метара, налазе се рефлектори за осветљивање државних застава. Др-

Румунски павиљон је делом у дрвету лепо изведена замисао.

Мађарски павиљон је тек у изградњи.

Већ до године сајмиште ће се обогатити и другим репрезентативним павиљонима, на првом месту Француске и Немачке.

Од приватних фирми подижу своје павиљоне:

Филипс а. д.	360 м ²
Траверза	100 „
Ремец и Ко	120 „
А. Стефановић	100 „
„Алма“	100 „
„Зорка“ а. д.	200 „
„Ауто-Унион“	400 „

Поглед на сајам

жавни грб и натписи су из гравирание керамике и осветљаваће се рефлекторима. Две трећине павиљона подељене су на стандове за излагаче, а једна трећина резервисана је за изложбену салу.

Павиљон Италије већ је готов. Он је близу главног улаза. Пројекат архитекте Данта Петронија, бившег професора Университета у Фиренци. Основна концепција је класично-римске архитектуре, прилагођена савременим материјалним могућностима и обучена у модернистичко руво. Централни положај у унутрашњости павиљона заузима римски атриум из кога воде улази у изложбене просторије.

Цело сајмиште је хармонична целина и претставља једну модерну симетрично играјену малу варош. Без претеривања, ма то изгледало и нескромно, може се рећи, да је Београдско сајмиште једно од најлепших у Европи.

Изгледи успеха

Време је било кратко. Штрајк који се појавио у главним данима изградње и кише које су ове године биле изузетно издашне задржали су мало изградњу. Управа сајма, потпомогнута најиздашније од претседника Општине г. Илића, чини све да се ипак изградња доврши на време.

Можда се у томе неће потпуно успети, можда ће неки портал остати недовршен, можда ће неки малтер остати неосушен, те ће се морати покривати, али једно стоји, а то је да је брзо, врло брзо никла поред земунскога моста једна лепа, симетрична мала варош, као из бајке. Ми који знамо колико се је за њом жудело, који знамо шта ће она значити за земаљску привреду и за Београд, који знамо колико се добре воље и труда морало да уложи да се до овога дође — ми смо задовољни. Више од тога, ми смо сигурни да ће се та лепа варош из године у годину још изграђивати и да ће се кроз њу наш

Централни павиљон

Београд још више прочути у целоме свету по својој способности да изгради и организује сајмиште, које може да послужи као узор многим другим међународним сајмиштима.

Друго велико задовољство даје нам одзив на који је Београдски сајам наишао и у земљи и у иностранству. Видели смо да је овако на брзу руку, без много пропаганде и рекламе, већ дошло до изградње 4 национална репрезентативна павиљона страних држава. Тај ће се број увећати.

Обично се сајмиште изгради, па се онда врши велика пропаганда да се добију излагачи. Са нашим сајмом се десило обрнуто. Још у почетку изградње, интересовање излагача било је

толико да је се морало отступити од првобитне идеје да се за почетак подигну само 3 сајамска павиљона, већ се одмах прешло на изградњу 5 павиљона. И тако увећано сајмиште показало се је као мало. Сви стенови, сви простори издати су још у половини изградње и управа сајма морала је да одбије преко две стотине излагача, којима нема да да простора. Овакво интересовање излагача најбоља је перспектива за успех Београдског сајма и сви они који су допринели његовом остварењу могу бити задовољни.

Ових дана се разашилу позивнице широм целог света. На сајмишту се ради неуморно дан и ноћ, довршавају се павиљони, ничу стазе са зеленилом, зуји као у кошници.

Управа сајма издејствовала је повластице за излагаче. Посетиоци ће имати 50% попушта на жељезницама од 6—21 септембра за долазак и од 11—26 септембра за повратак. Исто тако и на бродовима Речне пловидбе. Наша поморска пловидбена друштва исто су тако одобрила повластице, а и „Аеропут“, „Ер Франс“ и пољска авионска линија „Лот“ за путовања авионима.

Иностране државе — Чехословачка, Аустрија, Немачка, Италија, Швајцарска, Бугарска, Пољска, Мађарска и др. — одобриле су исто тако знатне повластице (од 25—50%) за долазак на Београдски сајам.

Наша виза за пасоше за долазак из иностранства биће бесплатна, а већи број држава одобрио је такође бесплатну визу или знатно снижену, за пут на Београдски сајам.

Загребачки сајам одржава се 18 августа до 6 септембра, Љубљански од 4—12 септембра, а Београдски од 11 до 21 септембра. Датуми су врло добро повезани, тако да ће и посетиоци Загребачког и Љубљанског сајма моћи са врло мало трошка да прегледају и Београдски сајам.

* * *

Налазимо се у самом предвечерју сајма и ако предвиђања не подбаце и лоше време не поквари, Београд треба ових 10 дана да прими посету 100.000 посетилаца сајма. Београд се припрема за ове дане, мада му у том погледу недостаје нарочито довољан број хотела, јер они располажу са свега нешто преко 2.000 постеља. Општина и управа сајма предузели су кораке за размештање посетилаца по приватним кућама. Установљавају се три биро-а за смештај гостију. Сајам ће дати подстрека за многе нове подухвате, а нарочито за изградњу још неколико бољих хотела у Београду.

Варош ће тих дана бити илуминирана светилкама и рефлекторима, тако да ће Београд имати зачаран изглед.

Остаје нешто на што се мора обратити пажња, а то је да хотелијери, ресторатери и други не подижу цене. Не треба заборавити да је ово први Београдски сајам и да од првог пријема зависи успех и будућих сајмова, од којих ће нарочите користи имати баш ти исти хотелијери, ресторатери и трговци.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ми ћемо се после одржања сајма позаба-
вити још једном њиме и његовим значајем.

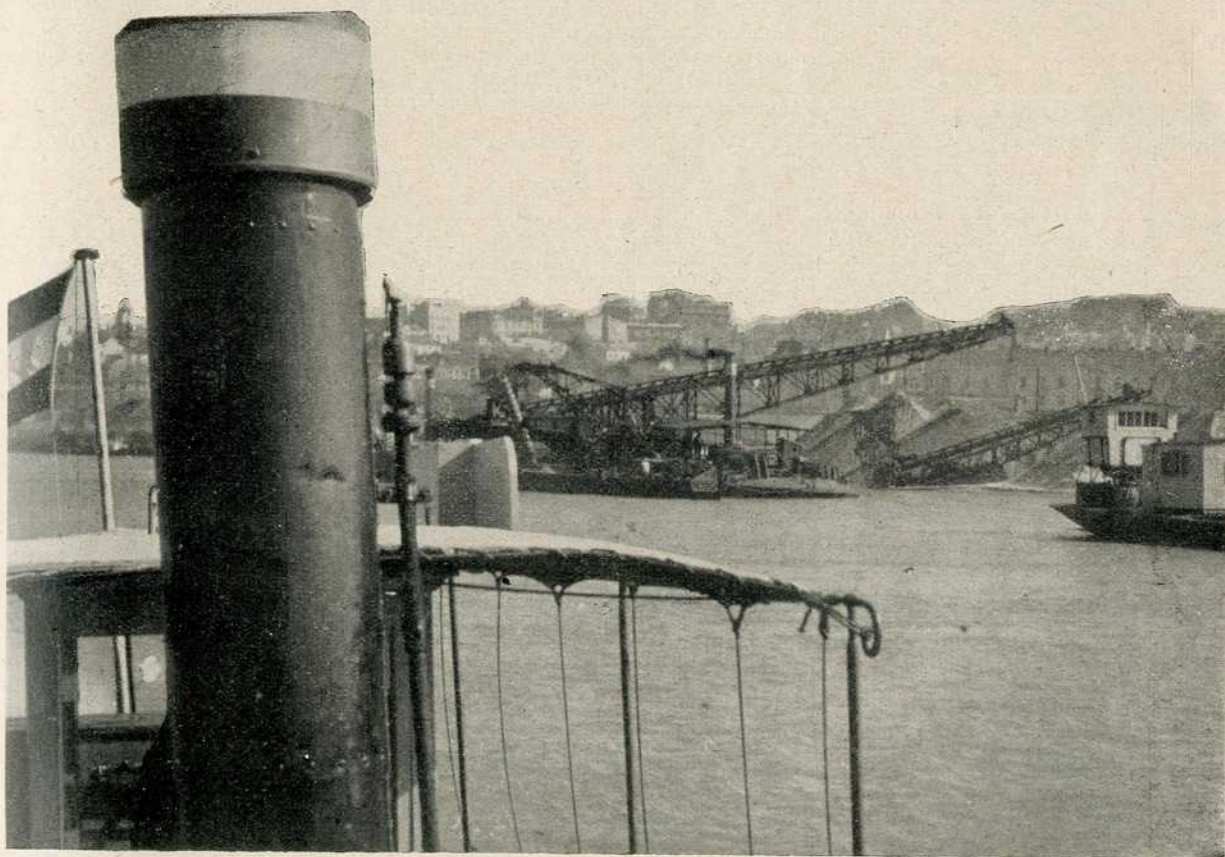
Засада ћемо завршити са констатацијом да
ће цела земаљска привреда, а напосе Београд,
овом манифестацијом много добити и да су ини-
цијатори и одржавачи акције учинили једно ве-
лико дело.

За остварење пак идеје сва захвалност при-
пада Претседнику Општине београдске г. Влади

Илићу, као и целом Општинском већу, који су
издашно дали сву потпору. Општина града Бео-
града показала се је достојна себе, она и овај
сајам ставља несебично у службу целе земаљ-
ске привреде.

Нека је сретно!...

Д-р Стеван Поповић

Поглед на Београд са сајмишта

Чехословачка Република

— Од Сама до Бенеша. —

Овај чланак је био написан пред посетиу г. д-р Едуарда Бенеша, прејседника Чехословачке Републике, Београду и требало је да буде штампан у истом броју у коме су изашли извештаји о тој посети, као допуна извештајима. Међушим, из техничких разлога морао је изостати.

Пошло је јавна акција вођа чехословачке државне и комуналне полиције г. г д-р Томаша Масарика, д-р Едуарда Бенеша и д-р Пејтра Зенкла у шесној вези са живошом, полицијским значајем и комуналном полицијском града Београда, доносимо овај чланак нашег угледног научног писца и јавног радника г. Живана Ранковића, који ће много допринећи да се објасне смернице рада и полицијски дух поменутих репрезентатива Чехословачке и осведочених пријатеља Београда и Југославије.

УРЕДНИШТВО

Томаш Г. Масарик, отац и стваралац Чехословачке сматра се да припада тако исто и Краљевини Југославији, коју воли и за коју је у прошлости радио.

Чехословачка није само пријатељ Југословена по Томашу Г. Масарику, кога Југословени одувек цене и много воле, и по мукама и невољама које су заједнички Чехословаци и Југословени у прошлости сносили и издржали, као и по склопљеном савезу и стварању „Мале Антанте“ (14 августа 1922 год.), која је зачала још у току Светског рата (1914—1918).

Чехословачка је уз све то још и сродник, рођак Југославије. Она је сестра Југославије, као значајна грана „Западних Словена“, у коју спадају и Пољаци.

Чехословачка и Југославија упућене су, по свему и у свему, једна на другу. То је разлог да се у детаљу познају, те је стога, у томе циљу и написан овај чланак.

„Знано је увек више вољено, него незнано и непознато“.

I — ДЕО

ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД ЧЕХОСЛОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ*

Предговор

„... Мала Анганта,** политичка творевина, која данас и заслугом истакнутих југословенских вођа, ужива особит међународни значај и за свакога свога члана претставља велику вредност. Та творевина има врло чврсте темеље.

Њих су створиле не само многе заједничке успомене на минуле борбе за Слободу и заједничке наде у срећну будућност наших народа, него и заједница највиших и најсветијих народних интереса — она наша ватрена љубав према Слободи, коју смо с тешком муком извојевали свима доскора раздвојеним деловима наших народа. Њих је створио наш заједнички отпор против ма чије и ма какве насилне хегемоније, и експанзивности, и наше поједнако искрено настојање да свим силама радимо на очувању мира, који би омогућио миран и срећан развитак свима народима добре воље.

Али, поред свега тога, потребно је да ми ту нашу пријатељску и савезничку заједницу учвршћујемо и продубљујемо бољим узајамним познавањем свега онога што нам може помоћи да узајамно дубље упознамо духовно биће свакога од наша три народа: његове велике народне традиције и идеале, стремљења и смерове. Један од путева, који томе најсигурније воде јесте познавање народне историје. Ту наравно није и не може бити речи о спољашњим појединостима, него о ономе, што можемо назвати дух или смисао историје свакога народа — о основним и главним моментима те историје.

Није ми намера да се овде бавим теоретским разматрањима питања у чему треба тра-

* Литература:

При изради овога чланка корисно су нам послужили:

- 1) М. Зечевић — „Историја свећа“, Београд 1880.
- 2) Др. А. Јелачић — „Чехословачка историја“, Београд 1931.
- 3) Др. Ф. Палацки — „Fontes Rerum Bohemicarum“ (извор чешке историје), Praha 1873—1907. (опсежно дело).
- 4) Vaclav Vladivoj Tomek — „Povjest Kraljevine Češke“, превео Ivan Mer. Jemersić, Zagreb 1899.

Друга дела унета су уз текст сваког одељка.

** Др. Камил Крофта — „Дух Чехословачке историје“, Београд 1937.

жити смисао и значај историје некога народа, и рећи ћу само ово: како појединца, тако ни народе не просуђујемо толико по томе како сами удешавају свој живот и како задовољавају своје потребе и интересе, колико по томе да ли у коликој мери својим животом и радом користе и осталима — да ли чине или покушавају да чине нешто корисно не само себи него и својој околини, да ли се брину не само за своје сопствено усавршавање него и за општи напредак и, да ли ради својих властитих интереса не заборављају на заједнички интерес свију...”

Др. Камил Крофта, Министар спољних послова Републике Чехословачке, то је рекао у предавању намењеном Коралчевом Универзитету у Београду 1937 год. Као закључак изнетих мисли у предавању наводи: „То све даје један виши смисао историји народа, који је од оштећеног значаја.”

Др. Камил Крофта истиче нарочито упоредку предавања: „Срећан сам што могу да пружим своје тумачење о духу или смислу Чехословачке историје Југословенима, с којима је мој народ везан искреним пријатељством и чврстим политичким савезом.” Те су мисли и нас водиле при покушају да оцртамо и изнесемо историски преглед Републике Чехословачке, који има, без икаквих претензија, само један циљ упознавање историје Чехословака у општим цртама.

Увод

Република Чехословачка историски посматрана, постала је 14. XI-1918 год. У њу су ушли: у целини историска Краљевина Чешка с малом допуном према Аустрији и Маркгрофовина Моравска, један део Шлеске, територија Словачке и Поткарпатска Русија.

Доказано је историски, да су на територији Републике Чехословачке живели људи од памтвека.

Историски преглед Републике Чехословачке ради јаснијег и бољег изучавања, виднијег прегледа, поделићемо на одељке:

- I — Стари век,
- II — Средњи век,
- III — Нови век и,
- IV — Најновији век.

I — Стари век:

Стари век,, који обухвата дуго време од првих почетака историских па до 500 година после Христа, има само обележено:

Историја бележи:

Келти су били први становници Чехословачке. Само име земље, које се код Немаца и Француза спомиње: „Воһетија“ води порекло од Келта.

Немци при крају II столећа пре Христа јављају се на територији Чехословачке. Њихова племена доста су позната: Квади и нарочито Маркомани, чији је и краљ Марбод био, који је имао велику војску.

Помињу се и друга племена: Готи и Лонгобарди.

Монголска племена — Хуни и Авари, кад се појављују и племена Словенска, почињу да долазе од краја IV столећа.

II — Средњи век:

Средњи век, који обухвата време од 500 па до 1500 година после Христа, већ има доста и добрих извора о историји Чехословака.

Историја бележи ове владоце:

1. Само (624):

Само, за кога веле да је био франачки трговац и човек велике храбрости и добре главе, ујединио је око 624 год. већи број словенских племена (Винедос), прогласио се за краља, ожењено више Словенкиња и имао 22 сина и 25 кћери.

Само је владао Словенцима. Али, у његову државу улазила су племена: чешка, моравска и словачка. Водио је борбу на две стране: са Немцима и са Монголима.

„Чехословаци“ после изчезнућа државе Сама живе племенским животом без државне организације.

Историја не износи, који је био заједнички владар.

2. Карло Велики (805):

Карло Велики, римски цар и франачки краљ, завладао је од 805 год. и земљама Чехословака, па су владали и његови наследници.

3. Мојмир I (834):

Мојмир I, моћни кнез у време око 834 год. у Моравској је владао, Он је успео да истера Прибина, који је владао у Словачкој. Тако је створио велику моравску државу, док Прибина оде у Панонију и ту у околини Златног Језера створи кнежевину словачких и словеначких племена, коју је доцније наследио Коцел, за кога веле, да је био угледан владар.

4. Рагислав (860):

Рагислав наследник Мојмира I умољава византског цара Михаила III и патријарха, те му шаљу око 863 год. Константина (Тирила) и Методија, словенске првоучитеље, браћу из Солуна.

Тирило и Методије су имали успеха у ширењу писмености („словенска азбуга-глагољица” и „проповеди држали на словенском језику”). Али, имали су и много противника.

5. Светојук (880):

Светојук који је дотле имао само Словеначку, збаци Рагислава, одцепи се од Немачке и створи самосталну државу око 880 год.

Држава Светојука је обухватала: велики део садашње Чехословачке, Мађарске и Немачке у коју су улазили: Чеси, Морави, Словаци, део Лужичких Срба, део Пољака.

6. Мојмир II (894):

Мојмир II долази по смрти оца Светојука (894), под којим држава пропада после битке између Немаца и Мађара око 907 год.

7. Династија Пшемисловића (IX век):

Династија Пшемисловића појављује се, како тврде, концем IX века, кад је почело и покрштавање Чеха.

Династија Пшемисловића имала је ове владаре:

1. *Борживој* (IX век):

Борживој, чешки краљ, помиње се као муж *Лидмиле*, која је била кћи неког кнеза *Крока*.

Лидмила, предање вели да је пре удаје и владала. Кад је била увређена као судија при деоби два завађена брата, објави народним племићима, да се одриче престола. Сабор донесе одлуку: да ће признати за кнеза онога, кога она изабере за мужа.

Лидмила изабере *Борживоја Пшемисла*, младог сељака. Та је династија дуго владала у Чешкој.

Кажу, да су опанци тога закнеженог сељака дуго чувани у „музеју у Прагу.”

2. *Сјитихњев I* и *Вратислав I* (895):

Сјитихњев I и *Вратислав I*, синови *Борживоја*, ступили су у вазалну везу према немачком цару *Арнулфу* (895), чиме су обновили и односе са Источно-Франачком државом.

Хришћанство, које је почело да се шири код Чеха, Балтичких и Полапских Словена, и мало је доста борба и тешкоћа, нарочито од доба, кад је *Светопук* протерао главне ученике *Ћирила* и *Методија*, међу којима и *Горазда*, владика Словака.

3. *Св. Вацлав* (920):

Св. Вацлав, син *Вратислава I* долази 920 год, као дете за кнеза.

4. *Болеслав I* (929):

Болеслав I, пошто убија брата *Св. Вацлава*, 28 IX-929 год. ступа на престо.

Држава Пшемисловића под владавином *Болеслава I* много се ојачава, *унутра*. Она обухвата низ племенских кнежевина и проширује се на Морави.

Држава Пшемисловића *сиња*: ствара добре везе са Немачком Царевиним *Отон I* из Саске династије и са Пољском, за чијег се кнеза *Мјешка* удаје кћи *Болеслава I Добрава*, звана код Пољака *Добровка*, под чијим је утицајем њен муж 967 год. примио хришћанство и тиме почело хришћанизовање Пољске.

5. *Болеслав II* (967-999):

Болеслав II (967-999), наследник и син *Болеслава I*, као кнез основао је 973 год. у Прагу епископију и после првог владике *Саса* дошао је као други Чех, по народности, владика *Св. Војтех*, син угледног племенског кнеза *Славника*.

Чеси и Руси при крају X века учврстили су везе. Руски велики кнез *Св. Владимир* оженио је једну Чехињу.

6. *Болеслав III* (999-1003):

Болеслав III (999-1003) није сачувао јаку државу Пшемисловића, један део од ње освојио је *Болеслав Храбри*, пољски краљ син кнеза *Мјешка* и *Добрава*, који је покушао да створи велику словенску државу.

7. *Јеромир* (1005-1012):

Јеромир помоћу немачког цара *Хенрика II* (1003-1039) ослободио је један део Пшемисловића државе.

8. *Олдржих* (1012-1034):

Олдржих (1012-1034) дошао је и до поседа Моравске, после смрти *Болеслава Храброг* (1025), и за свога намесника поставио сина *Бржетислава* (чија је мати била *Беатрича*, обична сељанка Чехиња).

9. *Бржетислав* (1034-1055):

Бржетислав (1034-1055) проширио је кнежевину Чешку на западну Словачку и већи део Пољске, који је на интервенцију немачког цара *Хенрика III* напустио и задржао само део Шлеске.

Основао је пред смрт „сењорат”, уредбу по којој најстарији у династији Пшемисловића има да буде велики, старији кнез код Чеха.

10. *Сјитихњев II* (1055-1061):

Сјитихњев II није много учинио. Владо је кратко време и тек само примећен.

11. *Вратислав II* (1061-1092):

Вратислав II (1061-1092) активно учествује у европској политици: заузима се за немачког цара *Хенрика IV*, одржава везе са папом *Гргуром VII* (противником *Хенрика IV*); успева да добије „*Будишински крај*” и тако *Горњо-лужички Срби* улазе у састав чешке државе (1036).

Доба наследника *Вратислава II* било је у трвењу и опадању, све до 1125 год.

12. *Собјеслав I* (1125-1140):

Собјеслав I (1125-1140) млађи син *Вратислава II* долази у доба кад је после *Вратислава* читавих 33 године Чешка била у опадању, и тек он почиње да подиже Чешку.

13. *Владислав I* (1140-1173):

Владислав I, нећак *Собјеслава I*, успео је и ако млађи кнез (*Моравске*) да постигне велику моћ и славу. Он је помагао немачког цара *Фридриха I Барбаросу* (1152-1190), који га је 1158 год. и признао за краља Чешке, што доцније није испунио.

14. *Собјеслав II* (1173-1179):

Собјеслав II син *Собјеслава I* улази у чешку историју са обележјем као „заштитник сиромаша и сељака”.

15. *Фридрих* (1179-1197):

Фридрих, син *Владислава II*, за чије су време настале у Чешкој борбе између чланова династије.

Моравска је 1182 год. постала имперска маркграфовина.

16. *Отокар I* (1197-1230):

Отокар I (1197-1230) успева да му папа *Инокентије III* шаље круну из Рима, његов брат *Владислав* постаје маркграф Моравске.

Чешка постаје краљевина.

17. *Вацлав I* (1230-1253):

Вацлав I (1230-1253), син *Отокара I*, прославио се сјајем свога двора.

Започео је борбу за „*Бабенбершко наслеђе*” за Аустрију и Штајерску.

Татари су прошли 1241 год. кроз Шлеску Моравску, пошто су покорили Русију, опустошили Пољску, опљачкали Словачку, Мађарску, крајеве Хрватске, Далмацију, Рашку, па се вратили у Русију.

18. Отокар II (1253–1278):

Отокар II (1253–1278), син Вацлава I, који се оженио са наследницом Бабенберга и проглашен војводом Аустрије и Штајерске, био је најзнаменитији краљ чешки од свих Пшемисловића:

Војску организовао, те је зват „*љвоздени краљ*”.

Финансије уредио, те је зват „*златни краљ*”.

Државу проширио на алписке земље и на део Словачке, дао држави модерно уређење. Отокар II, како се историски тврди, у Чехословачкој је почео колонизацију Немаца.

19. Вацлав II (1278–1305):

Вацлав II (1278–1305) као млад имао је намесника Отона Браниборског, по уговору са Рудолфом Хабсбуршким, кога су били кнежеви бирачи изабрали за цара (1270). Њега Отокар II није признао за владара, у битци 26-VIII-1278 год. тучен је и ту буде и сам убијен.

20. Вацлав III (1305–1306):

Вацлав III (1305–1306) убијен је млад. Пшемисловића династија смрћу овога владара изумире.

8. Династија Хабсбурговаца (XIV век):

Питање наслеђа престола чешког опет је отворено. За тај престо води се борба споља и унутра.

Рудолф I Хабсбурговац (1306–1307) долази на престо Чешке као краљ, иако непризнат у целој земљи. Био је веома штедљив, а и болестан.

9. Династија Корушка (XIV век):

Питање наслеђа престола чешког опет настаје отворено.

Херник Корушки (1307–1310) супруг Ане, кћери Вацлава II (династије Пшемисловића) мало је владао.

Уклоњен је од чешких великаша.

10. Династија Ликсенбуршка (XIV век):

Династија Ликсенбуршка ступа на престо Чешке.

Историја бележи ове владаре:

1. Јан Ликсенбуршки (1310–1346):

Јан Ликсенбуршки (1310–1346), син цара Хенрика VII, династије Ликсенбуршке, по молби чешких великаша у 14 години долази на престо.

Оженио се са Јелисаветом, млађом ћерком Вацлава II. Био је човек француске културе и типичан ритер.

2. Карло IV-I (1346–1378):

Карло IV-I (1346–1378) изабран је још 1341 год. за немачко-римског краља и цара, али је утврђен на престолу Свете Римске Царевине као Карло IV и као чешки краљ I носи-

лац овог имена по смрти оца Јана Ликсенбуршког.

Карло IV-I је погинуо у битци код Кресиа на страни француског краља против Енглеза.

Био је светко-историска личност првог реда, највећи чешки владар: одличан државник и дипломата, владарска лепа појава, правник, литерат, зналац више језика, одличан говорник, познавалац газдинства и штедиша, пријатељ уметности, науке, просвете и велики градитељ.

Стајао је у вези са: српским царем Душаном (1331–1355) и пољским краљем Казимиром III Великим (1333–1370).

„Златном булом” (1356) регулисао је односе и уставни ред Свете Римске Царевине и утврдио положај краљевине Чешке у оквиру царства, као и њене односе према Моравској, Шлеској, Лужицама.

Карло IV-I је Доњу Лужицу прикључио чешкој круни, а ставио је у вазалну зависност себи Бранденбург.

Земљу је унутра уредио: Праг улепшао, подигао краљевску резиденцију Храдјин, Карлов мост, Карлов универзитет (1348).

Карло IV(I), по оцу Немац, по васпитању Француз, по мајци Пшемисловић, осећао се као Чех и Словен и језик чешки (словенски) за њега био је „знатан” и „племенит”.

Карла IV-I су називали Отец власти (*Отац Домовине*).

3. Вацлав IV (1378–1419):

Вацлав IV (1378–1419) сир Карла IV-I није имао талента ни карактера.

Водио је спор са рођацима: братом Сигмунтом краљем Угарске и Јоштом маркграфом Моравске, а и у царству дошао у сукобе са неким кнежевима, који га чак и прогласе да је збачен (1400) а на престо изабери пфалцгрофа Рупрехта.

Царског звања није се одрекао, али у Немачкој није фактички ни владао, те буде касније изабран за цара брат му Сигмунт.

„Реформаторски покрет у цркви” почиње у то доба. Завршава се 1378 год. „Авињонско заробљеништво папа”; црквени сабор у Пизи (Италија) збацује 1409 год. обе папе (Римског и Авињонског) и бира новог.

Џон Виклиф најугледнији претставник реформаторских идеја, енглески свештеник и универзитетски професор теологије, био је познат интелектуалцима Чешке. Веза Енглеске и Чешке потиче од Ане, кћери Карла IV(I) удате за краља Енглеске, Едварда III (1327–1377).

Конрад Валдхаузер, немачки свештеник, јавља се још за време Карла IV/I као проповедник моралних рефорама у Чешкој.

Томе покрету приступају и Чеси, који траже поред моралне и црквену реформу: „Христос је глава хришћанства, ауторитет Сабора има бити изнад Папе; ауторитет Св. Писма има бити изнад Сабора и Папе итд.”.

Јан Хус из Хусинца, сељачки син, рођен 1369 год., после сјајних похвалних студија уз

материјалне врло велике тешкоће постаје *маштар*, универзитетски наставник, а од 1402 год. и свештеник проповедник „црквице Бетлеемске у Прагу“.

Удара печат свога генија на ово доба.

Јан Хус проповедао је 2 пута дневно и то чешки.

Постао је већ 1408 ректор универзитета у Прагу јер се истакао не само као проповедник, већ и као литерат и филолог.

На васељенском Сабору 1414 год. у Константи одговарао је пошто је притворен, пребациване су му заблуде у које је пао због учења Џона Виклифа. На суду у одлучном моменту он је изјавио: „Од каквих заблуда треба да се одрекнем, кад те заблуде ја не признајем“.

Јан Хус осуђен је на смрт. Он буде спаљен 6-VII-1451 год. Тада је одмах у Чешкој створена „лига за заштиту слободе проповеди“.

„Хуситски ратови“ настали су по смрти Вацлава IV и Јана Хуса, у коме су се сукобили: најразноврснији и супротни социјално-економски, политички, национални и верски интереси Чехословачке.

4. Софија (1419–1420):

Софија, краљица удова Вацлава IV, по изненадној смрти мужа, привремено врши дужност краља.

Уз њу је фунгирао великашки савет.

5. Жигмунт Ликсенбуршки (1420–1432):

Жигмунт Ликсенбуршки, брат Вацлава IV, долази на управу. Али, он који је био доста лењ и наклоњен уживањима, неозбиљан и уображен са своје лепоте, запретио је Чесима, да ће јерес Јана Хуса без икакве поштеде да искорени. Чешка на то одговори устанком, коме се на чело стави Праг, против кога Жигмунт Ликсенбуршки 30-VI-1420 год. објави „крсташки рат“.

Јан Жишка из Троцнова, већ учествовао у многим војним операцијама, загрејан хусизмом, прикупи доста присташа на Табору, брежуљку 100 км. јужно од Прага. Упуте се у помоћ ка Прагу и ту на брду Виткову (Жишков) 14-VII-1420 год. успешно одбију „крсташе“.

Чеси су били подељени у две групе: „краљевска“ (под једној) и „хуситска“ (под обоји) због начина како су примали причешће.

Хусити су били у већини. Они су свуда побеђивали, па упадали и у суседне земље. Тако су се Чеси прославили као ратници, кад је настала и изрека: „So Čeh to hejtman“ (сваки Чех је војни старешина).

Чињени су покушају да се у Чешкој уведе мир.

Владислав Јагајло, пољски краљ, позват је био да постане краљ Чешке 1421 год. Али, он им препоручи свога рођака Вптолда, великог кнеза Литванског, који је тако исто круну владарску одбио да прими.

6. Жигмунт Корибутовић (1432–1437):

Жигмунт Корибутовић буде понуђен да ступи на престо и, он је извесно време и провео у Чешкој.

Хусити с њим примају у своје редове и Пољаке, Литванце и Русе.

Створити мир било је тешко, због пустоши настале у земљи услед рата и нереда. Сазват је црквени сабор 1432 год. у Базелу, где је Хусити заступао после смрти Јана Жишке Прокоп Велики, Голи, одличан војсковођа, организатор, беседник и бивши свештеник.

„Хуситски ратови“ завршени су 1436 год. уговором са Жигмунтом Ликсембуршким у Иглави.

Жигмунт Корибутовић после тога свечано улази у Праг, док 1437 год. болестан иде у Маџарску, где и умире.

Ликсенбуршка династија изумире.

Чехословаци добијају ове владаре:

11. Албрехт II (1437–1439):

Албрехт II, као муж Јелисавете, ћерке Жигмунта Ликсенбуршког, уједињује у својој особи, као члан Хабсбуршке куће, земље круне Световацловске и Светостефанске, као и Доњу и Горњу Аустрију.

12. Владислав Посмрче (1439–147):

Владислав Посмрче (Погробек), рађа се после смрти Албрехта II. Њега признају само аустријске земље, док је у Маџарској завладао Владислав Јагеловац, млади пољски краљ (у ствари земљом је владао Јан Хуњади – „Сибињанин Јанко“) а у једноме делу земаља Маџарске круне (Словачкој) владао је Јан Искра из Брандејса чешки војсковођа, који је допринео зближавању Чеха и Словака.

У земљама Световацлавске круне прилике су биле врло заплетене, и да би се спречила анархија, која је земљи претила стварани су покрајински и обласни савези.

13. Јиржи Пођебрадски (1457–1469):

Јиржи Пођебрадски пан (знатни, велики) међу њима се истакао као храбар војник и разборит политичар.

Рођен 1402 год. постаје већ 1448 год. гошподар Прага, а 1452 год. намесник Владислава Посмрче.

После смрти Владислава Посмрче 1457 год. (од куге) постаје изборни краљ Световацлавских земаља.

Истакао се као један од најкрупнијих личности свога доба.

Јиржи Пођебрадски у земљи држао је верски и национални мир, споља према Цару и Царству одржавао најбоље везе и имао тежњу да постане римски краљ.

Катарину, своју ћерку, удаје за Матију Корвина младог краља Маџарске. Он је имао идеју да створи план савеза против Турака, као и план међународног мира и „Лиге Народа“. На крају на њега је папа Павле II бацис проклетство и објавио крсташки рат, што у својој држави није прогањао некатолике.

Умро је 1469 год.

14. Владислав II Јаџеловац (1469–1485):
Владислав II Јаџеловац, петнаестогодишњи син пољског краља Казимира IV (1444–1492) буде изабран после Јиржи Пођебрадског, док после смрти Матије Корвина (1457–1490) и за краља Мађарске.

Постаје један од највећих владара у Европи, имајући под управом знатан део средње-европских земаља.

Био је без енергије и отпорне снаге.

15. Лудвиг I (1485–1521):

Лудвиг I долази 1488 год. на престо кад се појављује покрет лутероваца.

Турци надиру, после заузећа Београда и Петроварадина, ка Бечу и код Мохача 1521 год. Мађари буду тучени, краљ Лудвиг I гине, Хрвати са баном Петром Бериславићем тучени.

Чешки одреди закаснили су тада да учествују у борби.

III – Нови век

Нови век, који обухвата време од 1500 године после Христа па до последње десетине XVIII века, износи буђење и покрет Чехословака за самосталност, културно јачање и верску слободу.

Чешки престо смрћу краља Лудвига I био је упражњен.

На чешки престо појављују се многи претенденти.

Управља земљом привремено Земаљски сабор.

16. Династија Хабсбурговаца (XV век):
Династија Хабсбурговаца долази на престо Чехословачки:

а) По мушкој линији:

Династија Хабсбурговаца по мушкој линији овако долази:

1. Фердинанд I (1521–1564):

Фердинанд I Хабсбуршки, као муж Ане сестре Лудвига I, долази на престо Световлашке круне (Моравске, Шлеске и Лужице), док га Чешка 1556 год. бира за краља.

Био је ватрени католик и апсолутиста. Али, зависан од великаша, нарочито беше му такмац Јован Запоља, сибињски војвода из Тренчина у Словачкој, који је био изабран за протукраља.

Умро је 1564 год.

2. Максимилијан (1564–1576):

Максимилијан није гањао протестанте као Фердинанд I, чак им је и симпатисао. За своју земљу овај владар ништа није нарочито учинио.

3. Рудолф II (1576–1612):

Рудолф II по смрти свога оца Максимилијана као повучен и миран човек, одан уметности и науци, био је у доба кад су настали затегнути односи између разних вероисповести у Чешкој.

Била је и национална борба између Чеха и Немаца, те је чешки језик законом

узет у Моравској, а и у Чешкој доцније за време наследника Рудолфа II.

Словачка је била тада под управом Стефана Батори (сибињски војвода, касније пољски краљ, 1574–1586). Тада се јавља у Словачкој и Стефан Бочкај словачки племић, који штити протестанте.

Расправе између католика и протестаната долазе до највеће мере у Немачкој, које је тамо водио Мартин Лутер и који је први отпочео борбу против индугенција (откуп грехова) пропаганде католичких свештеника, који су по наређењу Папе Лава X свакоме то препоручивали говорећи: „Чији трошић у ковчежић звекне, томе ће душа из пакла да утекне”.*

Расправе верске пренете су и на земље Чехословака, те је и Рудолф II под притиском издао „Мајестате” (Majästetsbrief, повеље величанства), којима се признаје сталежима право „самостално уредити своју цркву, управљати њоме, сазивати скупштине, постављати свештенство, градити храмове, уређивати гробља”.

Расправе верске тиме су прекинуте и дошло је чак и до измирења између католика и протестаната. Али, Рудолф II је тиме пао у немилост свога брата Матије, који га прогласи лудим и заузме му престо (1612).

4. Матија (1612–1619):

Матија, као старији човек, имао је намењене сликке у Чешкој Јарослава из Мартиница и Вилима из Хлума. Он је био немоћан, те није ни одржао важност „повеље величанства”; чак је помагао католике, што изазове да се у Прагу 21-V-1618 год. у кули Смиржичких на Малој Страни одржи збор, где заступници протестантских сталежа реше: „Да се намесници уклоне” („дефенстрација” – избачени из краљев. замка кроз прозор 23-V-1618).

Католичка група сматрала је ово као неко чудо.

Сталежи јављају краљу Матији, да су му ипак верни, али желе да казне виновнике и хоће мир.

Буде изабран директориј (привремена влада) од 30 чланова, који отера језуите из земље и конфискује им имања.

Матија је био склон измирењу с Чесима, али у томе га је спречавао Фердинанд II (1619–1637), аустриски краљ и немачки цар, иначе ватрен католик.

Сталежима Чешким пришли су и сталежи: моравски, лужички и шлески, а и чешки војсковођа Хенрик Матија Турн немачки племић настањен у Чешкој.

5. Фридрих V Фалачки (1619–1620):

Фридрих V Фалачки узет је за чешког краља стога, што су Чеси сматрали: да он има подршке код целог протестантског света и као зет енглеског краља Јакова I (1603–1625). Међутим, то није било тачно.

* Wessen Groschen in den Kasten klingen,
Dessen Seele wird aus der Hoelle springen.

Као калвинист, напротив, он је и сам увредио протестанте, док као државник, организатор и војсковођа, и поред родбинских веза, није се ничим истакао.

Доста времена проводио је у гозбама и забавама.

Фридрих V Фалачки није организовао чешку војску, нити је наоружао, а и слабо ју је уопште снабдевао, што је све изазвало деморализацију војске, па и народа. Споља га је помагао Габор Бетлен, сибињски војвода, који је продро у Маџарску и заузео целу Словачку с Вратиславом.

Фердинанд II имао је на својој страни: Папу, Максимилијана Баварског војводу, Козму Медичи, тосканског надвојводу, и чак шпанског краља Филипа III (1598–1621), који стави и војску на расположење. Сем тога и у наследним аустриским земљама имао је доста подршке.

Чеси су били нападнути са више страна.

Фердинанда II трупе стигну 8-XI-1620 год. пред Праг, Чеси на *Белој Гори*, узвишење на запад уз Праг, заузели су положај и ту се очајно бранили, док је њихов краљ Фридрих V пировао у Прагу.

Чеси на Белој Гори прођу, као Срби на Косову Пољу 1389 год.

6. Фердинанд II (1620–1637):

Фердинанд II овлада Чешком. Он и његов намесник Чешке *Карло кнез Лихтенштајна*, те су на тргу Старог места у Прагу погубљени (21-VI-1621).

Тада су погубљени: племићи — гроф Јоахим Шлик, Вацлав Будовец, Јан Весениј, 8 ритера и 16 грађана.

Албрехт Валенштајн, богат и даровит племић чешки, имућан син протестантских родитеља, који без оца и мајке падне у руке језуитима и они га покатоличе, борио се и сам против домовине Чешке и истакао као велики војсковођа. Он се борио уз Фердинанда II против протестантизма, а доцније и против *Густава Адолфа*, шведског краља.

Створен је и устав 1627 год. којим је ојачана краљевска власт на рачун staleжа и престо проглашен наследним у кући *Хабсбурговића* по мушкој и женској линији.

Чешка је била у вртлогу и позорница *тридесетогодишњеј рата* (1618–1648), који је обухватио још и Баварску, Саску, многе немачке земље и Словачку.

Густав Адолф (1611–1632) прилази у помоћ пораженим протестантима, њему прилазе емигранти Чеси који улазе и у Праг. Он је имао сјајне победе код Лајпцига и Брајтенфелда (1631) и код Лицена (1632) где је и погинуо.* Погинуо је доцније и Валенштајн, 24-II-1634 год., погубљен у граду Хебу, јер је,

у жељи да добије краљевску круну, ступио у везу са чешким емигрантима.

Фердинанд II наредио је генералу аустријском *Оквару Пиколоминију* и овај је спровео то убиство Валенштајна, пошто га је дочекао са краљевским почастима.

Закључио је мир са саским кнезом (1634), коме уступа обе Лужице.

7. Фердинанд III (1637–1657):

Фердинанд III долази на престо Немачке и Аустрије, па као добар католик продужио је мучити Чехе.

За његово доба био је *Вестфалски Мир* — 1648, који иако није донео за Чешку верске слободе, ипак је емигранте Чехе као и родољубе у земљи то опомињало, да им и владоци из династије Хабсбурговића нису пријатељи.

Вестфалски мир закључио је *тридесетогодишњи рат*, који је опустео и понизио Чешку. Али, дао јој је и добру поуку.

8. Леополд I (1657–1705):

Леополд I (1657–1705) мрзео је некатолике, време проводио у цркви и лову. Њега нису волели Маџари, те једва дочекају, кад Турци због Ердеља (Сибиња) нападну земље „Леополда I”.

Турци, у чијој војсци беше доста одважних јаничарских јединица, под командом великог везира *Кара-Мустафе* допру до Беча (1683). Њима приђу: Михаило Апафије сибињски војвода и *Имро Текелија* маџарски гроф.

Леополд I побегне с породицом и бечким богаташима, кад је Беч био у најтежим приликама.

Бранио је Беч јуначки гроф *Ернест Штаремберг*, са радницима и ђацима поред мале војске, и у најбољем моменту долази у помоћ *Јан Собјески* (1674–1696) доцнији краљ Пољске, који спасава Беч од Турака а тиме помаже и Леополду I да очисти од Турака Маџарску и да продру трупе Леополда I под командом чувеног војсковође „*Принца Евгенија Савојског*” у Београд, Ниш и Видин.*

Леополд I показивао се и Србима као пријатељ. Он наговори Патријарха Пећског *Арсенија Чарнојевића*, да преведе многи народ из Старе Србије у опустеле земље преко Дунава.

9. Јосиф I (1705–1711):

Јосиф I (1705–1711) ступа на престо оца, кад је у земљу напао на потстрек „*Луја XIV*” (1643–1715) краља Француске „*Фрањо Ракоци*” чији су претци владали некада Ердељом.

Буну је угушио помоћу Срба, којима је обећавао извесне повластице, али које им није дао.

10. Карло VI-II (1711–1740):

Карло VI-II у Чешкој ступа на престо (1711–1740) пошто Јосиф I није имао мушке деце.

Успео је ипак, да веома рашири своју државу.

* Види: General George Mac Munn — „*Gustave Adolphe*”, Paris 1935 и Dr Hans Schulz — „*Wallenstein*”, Leipzig 1898.

* Види: Paul Frischauer — „*Princ Eugen*”, Wien 1933.

То је био последњи Хабсбурговац у мушкој линији. Он је био велики католик.

Кад није био више способан Принц Евгеније Савојски због старости да ратује, то и Турци почну да напредују, који иако му Срби помагашу, ипак заузму Београд (1739) и Карло VI-II буде принуђен да моли султана Махмуда I (1730–1754) за мир, који је те године у Београду и утврђен: под условом, да Аустрија врати Турској све што је добила на Пожаревачком Миру (1718) задржавши само тамишки Банат.

Како није имао мушке деце, то једину ћерку Марију уда за *Фрању*, војводу Лотрингије, коме је место Лотрингије дата у замену да управља Тосканом.

6) По женској линији:

Династија Хабсбурговаца по женској линији овако долази:

1. Марија Терезија (1740–1780):

Марија Терезија, први је владар из династије Хабсбурговаца по женској линији – *Лотариншкој*.

Кад је ступила на престо оца, сви суседи јурну на Аустрију да је разграбе.

Фридрих II Велики (1740–1786) пруски краљ заузме велики део Шлеске (сем кнежевина Опавска и Тешенска).*

Марија Терезија склопи савез са Русијом, у којој је владала царица Јелисавета Петровна (1741–1761), најмлађа кћи Петра I Великог. Ступи у везу са Енглеском, у којој је владао краљ Ђорђе II (1727–1760) и са Сардинијом, у којој је владао краљ К. Манојло II (1730–1773).

Њени непријатељи били су: Карло VII (1742–1745) баварски изборник и проглашени цар Немачке и Фридрих II Велики (1740–1786) пруски краљ, којима она огласи рат.

Седмогодишњи рат (1756–1763) тако настане, који је назват и „рат за аустриско наслеђе”.

Фридрих II Велики хтео је да преотме значај аустриским владоцима у Немачкој. Са војском продре у Чешку, те је и он опустоши.

Пруси буду тучени код Колина (18-VI-1757) источно од Прага. То их натера да се повуку у Пруску.

Марија Терезија тада је у својој војсци имала хрватске и српске граничаре, који су се одлично држали.

Фридрих II Велики доцније је имао успеха (битка код Росбаха 2-XI-1757, битка код Лајтена 5-XII-1757). Томе је допринела и промена цара у Русији: Петар III (1761–1762) и *Катарина II Велика* (1762–1796).

Марија Терезија трудила се да утврди власт у Аустрији и Маџарској где је на сабору у Пожуну, после сјајног говора на латинском

језику показала и свога малог сина чиме је тронула племиће, који су повикали: „Moriatur pro nostro rege, Maria Theresia“ (да умремо за свога краља).

При крају њене владе, у Чешкој букне рат за баварско наслеђе кад су пруске (браниборске) трупе ушле у Чешку, те су Чеси опет страдали, настала је глад и, код њих почет да се сади кромпир, пренет из Пруске и назват „Брамбору”.**

Чешка је у то доба „просвећеног апсолутизма” била у бедном стању. Народ је био у беди и, однос сељака и госпode неиздржљив, до степена ропства.

Сељаци су остали неписмени, некултурни, сиромашни. То стање натерало је сељаке на буну, у којој се истакао у Словачкој знаменити хајдук Ђорђе Јаношик, што је ипак нешто утицало да се помоћу неких докумената „урбари” то поправи.

Чешка после седмогодишњег рата била је поприште германизације, као и прогона све што је чешко. Верски, национални и просветни полет народа знатно је ослабио.

Настала је велика чешка емиграција.

Јан Амос Коменски, по пореклу Словак, по верском уверењу Чех неуморно је радио за спас чешке самосталности. Веровао је у тај спас и у народни препород и, та вера кад је у Холандији умирао као изгнаник постала је политички тестамент Чехословака.

2. Јосиф II (1780–1790):

Јосиф II (1780–1790) син Марије Терезије почео је да изводи неке реформе. Значајна је за Чехословаке та: што је издао „указ о толеранцији, верској сношљивости”.

Јосиф II је волео прост свет, чак бацио парољу: „Das Land gehoert nicht dem Fuersten sonder der Fuerst dem Lande“ (држава не припада владоцу, већ владалац држави), супротну парољу Луја XIV: „L'etat c'est moi“ (држава то сам ја).

Дошао је у велики сукоб због тога са племством и са Римом. Он је пред смрт приморан повукао своје неке реформе.

Чешки национални романтизам настаје. Патриоте се буде и, почињу демократски покрети.

3. Леополд II (1790–1792):

Леополд II брат Јосипа II приморан, наставио је повлачење неких рефорама. Али, „укази о слободи сељака и, верској толеранцији” остали су на снази.

Тада се, установљава на Прашком Универзитету катедра чешког језика и њу заузима Франтишек Мартин Пелци, чешки патриота.

Настаје „чешки препород”

Бојуслав Балбин, исусовац, пише књигу: „Заштита словенског језика”, која потсећа на сличну књигу хрватског племића Јанка Драшковића.

* Види: Dr. Wilhelm Wiegend — „Friedrich der Grosse“, Leipzig 1902, и Arnold Berney — „Friedrich der Grosse“, Tuebingen 1933.

** Види: Karl Tschappik — „Maria Theresia“, Amsterdam 1934.

Јосиф Добровски генијални филолог ствара темељ историји чешке књижевности.

„Краљевско чешко друштво наука” ствара се.

Отвара се у Прагу „Академија сликарства”, „Музички конзерваторијум“ и „Музеј краљевства чешког”.

Чехословачка се буди.

IV — Најновији век:

Најновији век, који обухвата време од последње десетине XVIII века, истиче кроз француску револуцију постављање новог уређења друштва на бази — „слобода, једнакост, братство”.

Кроз XIX и XX век настаје ослобођење потишћених народа, уједињење народа, стварање нових држава и рушење старих, које су почивале на сили, а не на праву.

Чехословаци живе у непрестаној борби; али, и у раду и тежњи прво за културни и економски напредак и, друго за самосталност. Историја бележи ове владаре:

1. Фрања II (1792—1835):

Фрања II као први краљ Чешке у добу француске револуције није имао способности да схвати суштину новог покрета у Европи. Он сву власт предаје у руке кнеза Климента Метерника (1809—1848), чувеног државника, вође европске реакције.

Чехословаци поред свих мера Фрање II, брата погубљене на гилотини француске краљице Марије Антоанете, подлеже утицају француске револуције. На земљишту Чешке око Брна код варошице Аустерлица (Славкова) 2-XII-1805 год. Наполеон I тукао је у сајној битци војску цара Фрање II и војску руску цара Александра I Благословеног (1801—1825).

Чехословачка је била позорница рата и, тиме много оштећена, као што је и велики број синова страдало у битци.

Бечки конгрес (1815) ствара „Немачки савез” (Света Алијанца), режим Метерника (у који под претседништвом Аустрије ступа: Чешка, Шлеска и Моравска, док Словачка као саставни део Маџарске не улази).

Словаци и Јужни Словени под индиректним утицајем Маџара (маџарски језик уводе у школи и у јавни живот на место латинског) почињу национално да се буде.

Ангун Бернолак будитељ Словака ствара словачки књижевни језик и, сузбија настојања Маџара, који су имали чак узречицу: „Словак није човек”.

Национални покрети почињу активнији рад: Србија, Грчка; Чеси и Словаци не изостају.

Јосиф Јунгман каснији ректор универзитета у Прагу, Вацлав Ханка на томе много раде, истичу се као национални покретачи.

Павле Јосиф Шафарик, Јан Колар, Фран-

тишек Палацки играју сјајну улогу, поред песника (Франтишек Владислав Челаковски, Карло Тимек Маха) и уз позориште (Франтишек Шкroup, који је аутор позоришних комада написао и чешку националну химну, Језеф Гајетан Тил и од Словака Само Томаши, који је саставио свесловенску химну „Хеј Словени”).

Јозеф Ресел (пронашао паробродски шраф) и Алоис Сенефелдер (пронашао литографију) играли су улогу као проналазачи.

2. Фердинанд V (1835—1848):

Фердинанд V последњи је краљ, који је крунисан круном Св. Вацлава. Он се није мешао у државне послове, које је све радио чувени Климент Метерник, канцелар и државник. Национални покрет текао је.

Маџари под вођством политичких великана грофа Фрање Деака и Људевита (Лајоша) Кошута (однарођени Словак) спроводе свој велики програм народног развијања и, тиме уништавају права Чехословака и Југословена.

Јан Голи и Људевит Штур, песник и препородитељ, укупно утичу на Чехословаке да не клону.

Чехословаци и Југословени, кад је просветни, културни и привредни рад прешао у политичку акцију, шире што више „либерални и опозициони покрет”.

Код Југословена настаје „илирски покрет”.

Карел Хавличек Боровски (рођен 1821. у Борову, чешком свесном крају) јавља се. Њега истичу као „најсјајнију појаву, коју је чешки јавни живот имао у XIX веку”.

Маџари су, кад је 1848 год. у Паризу букнула „фебруарска револуција” отворено захтевали, да се створи самостална Маџарска.

Завладала је узрујаност и у Прагу и у Бечу:

— у Прагу, 11. III-1848., одржана је скупштина и на њој израђена резолуција, послата краљу у којој се тражи уједињење земаља Св. Вацлава, заједнички избори, демократски уређен сабор, ослобођење сељака и, политичке слободе.

Изабран је и „Народни Одбор” у који су ушли: Франтишек Палацки, Франтишек Владислав Ригер, Франтишек Август Браунер, Карел Хавличек Боровски и, Немци чији се програм тада поклапао са програмом Чехословака.

— у Бечу, дошло је до крвавих сукоба војске и народа, који су захтевали и уклањање Климента Метерника.

Фердинанд V. даје 8-IV-1848. год., обећања на испуњавање захтева и Прага и Беча. Али, то не испуњава, што изазива у Прагу проширење „Народног одбора”, чак и зближење још више Чеха и Немаца (створена је и лозинка: „Чех и Немац једно тело”).

„Словенски конгрес у Прагу”, 2. VI-1848. год., почет је иницијативом чувеног Илрица, хрватског препородитеља и историчара Ивана Кукуљевића Сакцинског, као протутеза Фран-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тишека Палацког, који кад су Немци под утицајем Великонемаца желели да се на конгресу у Франкфурту реши питање уређења Немачке (у коју би требали да уђу и Чеси са већим властима) на то није пристао. На томе конгресу* за претседника изабран је Франтишек Палацки.

Изабране су секције:

— чехословачка, где се нарочито истакао Павле Јосиф Шафарик, назван „наш апостол Павле Јосиф“;

— илirsка, (која је по захтеву присутних названа *југословенска*), где су били говорници Мате Топаловић као Хрват и Никанор Грујић (Србин), који је поздравио „у име југословенства“ и Станко Враз као (Словенац);

— *пољско-русинска*, међу којима је био и руски анархиста Михаило Бакунин.

На конгресу Франтишек Палацки и његови бранили су тезу „*очувања аустријске монархије*“ ради националне слободе Словена као протузете Великонемаца и Маџара.

Људевит Штур и Карел Хавличек Боровски нису били за Аустрију. Пољаци тако исто.

Свесловенски конгрес у Прагу успео је да изради проглас на народе Европе, у коме је истакнута идеја слободе, једнакости и братства за све Словене, који су позвани на конгрес.

Кад је у Прагу заседавао конгрес дошло је до оштре затегнутости између војске, њеног команданта генерала Алфреда Виндишгреца, и студената и грађана и, у томе било доста жртава, па и Праг бомбардован и оштећен.

Државни парламент из Беча буде пренет у Кромпијержиц, (Моравска) а двор у Оломоуц.

Укидање кметске зависности сељака извршено је законом од 7-IX-1848 год. кад су у Бечу чешки посланици то захтевали.

Фердинанд V неспособан и душевно оболео није могао да спречи ни побуну немачких револуционара у Бечу. Он се одрекао престола у корист свога синовца.

3. Фрања Јосиф I (1848–1916):

Фрања Јосиф I као 18. годишњи младић ступа на престо 2. XII-1848. год., који је владао као цар и краљ 68 година.

Фрања Јосиф I ступа у тешко доба на управу државе. Придобива Словене, којима обећава много, да то не испуни, савлађује „Мађарску Револуцију“ (1848-1849) помоћу Хрвата и Срба из Србије, (војвода Стеван Петровић-Книћанин) и уводи апсолутизам под претседништвом кнеза Људевита Шварценберга, у којој је влади био министар правде, доцније мини-

стар претседник Александар Бах (Бахов апсолутизам).**

Чешка у то доба, иако је интернирањем Карела Хавличека Боровског изгубила штампу, привредно је била у напретку (текстилна индустрија, творнице пива, шећера, шпиритуса), регулисани су односи сељака и племства, основане индустријске и трговачке коморе, повећана мрежа железничких и телеграфских линија, само су финансије биле доста слабе.

Фрања Јосиф I за време Кримског Рата (1854) задивио је свет својом незахвалношћу; док у рату у Италији (1859) између Француза и Сардинаца против Аустрије буде тучен код Солферина (24. VI-1859) и изгуби *Ломбардију*.

Чеси нису били задовољни, иако је царевинско веће обећало устав и измирење са народима Монархије.

Чеси 16-II-1862 год. у скромном облику оснивају у Прагу друштво „Сокол“ за физичко, али и национално васпитање Чехословака, где беху на челу: Др. Мирослав Тирш универз. професор и Индржих Фингер трговац.

Чеси се и политички покрећу, стварају две странке — старочешку и младочешку; док Словаци после народног збора у Турчјанском Св. Мартин, где је израђен меморадум (Штефан Дакнер) траже као посебан народ аутономију, коју недобијају али им се дозвољава да оснују „Словенску Матицу“.

Фрања Јосиф I доводи 1865 год. на владу грофа Рихарда Белкредиа, Моравца и намесника у Чешкој, који је имао да учини споразум с Маџарима. Није у томе успео.

Пруско-аустријски рат 1866 год., настаје. Тада су Пруске помагали и Италијани, које су Аустријанци тукли код Custoza (24-VI-1866 год.) на копну и код Виса (20-VII-1866) на Јадранском Мору.

Фрања Јосиф I рат је изгубио, јер су његове трупе биле тучене на главном војишту — у Чешкој, код Кенигреца (3-VII-1866), кад су Прусци заузели и Праг.

Чеси су у губитку Аустрије имали и свој губитак јер, кад је Аустрија изгубила „Млетачку покрајину“ и била искључена из Немачког Савеза, радила је на „дуализму“ против кога су изјавили сабори Чешки и Моравски, да га неће признати.

Ствара се двојна монархија: *Аустро-Угарска*.

Влада Фридриха Беуста (родом Сас, 21-XII-1867) после спроведене „нагодбе са Мађарском“ издаје устав за Краљевине и земље заступљене у Царевинском већу („Reichsrath“). По овоме су две државе (Цислитванија-Аустрија и Транслитванија-Мађарска) везане реалном унијом са једним владарем.

Чехословаци, Југословени, Румуни, Пољаци, били су у тешкој ситуацији. Званични језик био је немачки и мађарски.

* Види: Др. А. Јелачић — „Чехословачка историја“, Београд 1931., стр. 99. где стоји: Срби из Србије били присутни — Јован Мариновић, Лазар Арсенијевић, Баталака и Вук Караџић; Срби ван Србије — Ђорђе Стаматовић прота претседавао југосл. секцији, Никанор Грујић, Јоан Суботић, Ђура Даничић, Ђорђе Натосевић, Андрија Торкват Брлић; изасланици Хрватског Сабора — Станко Враз, Максими Прича-Плешевички, барон Драгутин Кушњан и Праус.

** Види: П. С. Талетов — „Франц Јозеф“, Београд, 1927.

Чехословаци су водили снажну борбу. Они нису хтели да пошаљу у Беч посланике, фебруара 1867 год., из Чешког Сабора.

Чеси су чак 13-IV-1867 год. издали и декларацију, у којој су истакли државно-правни положај Чешке као историске Краљевине. То исто учинили су и 22-VIII-1867 год. кад су разјаснили, да је Чешка краљевина јуридички везана са другим Хабсбуршким земљама тек персоналном унијом.

Аустро-Угарска чини покушаје измирења са Чесима.

Влада грофа Потоцког (пољака) покушава, док влада Хоенварта предузима одлучне кораке, нарочито после меморандума чешких посланика од 8-XII-1870 год., да се задовоље чешки захтеви.

Чеси за време владе Хоенварта имали су у влади 2 Чеха министра. Споразуму је учињен са чешким политичарима и изложен у 18 тако званих „фундаменталних чланака“, који су ишли у правцу „триализма“ и признања чешких историских права.

Фрања Јосиф I свечаним актом поново је учинио обећање и, опет није испунио.

Влада Ауершперга одбаци фундаменталне чланке и уведе политичке прогоне за Чехе.

Гроф Јулије Андраши као канцелар долази после кнеза Ауершперга и, по Берлинском Конгресу успева (1878), да окупира Босну и Херцеговину и, Новопазарски Санџак. Он са кнезом Отом Бизмарком канцеларом Немачке (1879) закључује „Двојни Савез“, коме се придружује (1883) и Италија, те чине „Тројни Савез“, коме је био наклоњен и краљ Румуније Карло I Хохенцолерн.

Русија и Француска почињу да се зближују, с којима су Србија и Црна Гора; доцније прилазе Румунија и Италија.

Чехословаци улазе у активну политику, прво у Земаљске саборе, друго у Царевин-Цско веће.

Влада Тафеа, (1882), у којој је био министар и Чех (Др. Пражак) дели Прашки Универзитет на чешки и немачки део. Али, већег успеха Чехословаци нису постигли ни за време других влада (грофа Бадениа, барона Гуча, Кербера, грофа Штирка) све до Светског Рата.

Томаш Г. Масарик најјачи идеолог чешки појављује се тада. Први пут у Бечком Парламенту 1891. год. као посланик, младочех, око себе прикупља народне елементе.

Кад је гроф Апоњи као канцелар Аустро-Угарске спровео школски закон (1907) којим се из школа избацују сви немацарски језици, дигли су се против тога не само Чехословаци и Југословени, већ и светски публицисти (Бјернстјерне Бјернсон и Р. В. Ситон Ватсон (Scotus Viator“).

Балкански Ратови — Први (1912—1913): Срби, Бугари, Црна Гора, Грци против Турске и Други (1913): Срби и Грци, потом и Ру-

муни против Бугара; били су само увод у Светски Рат.

Аустро-Угарска успела је да смањи успехе Србије и образује државу Арбанију. Она успева да спречи Србији излаз на Јадранско Море.

Светски Рат (1914—1918) и с њим све зло не само за Југословене, већ нарочито за Чехословаке, настаје. То зло траје све до стварања самосталне државе — Чехословачке Републике.*

Чехословаци, иако су били изненађени, кад је букнуо Светски Рат — Аустро-Угарска објавила рат Србији 15/28-VII-1914 год. — па и неспремни за решавање крупних државних питања; ипак у народу је била укоренења мржња према Двојној Монархији и, идеја тежње за самосталност већ је била сазрела код многих свесних Чехословака.

Стање у Чехословачкој у почетку иако је доста забринуло патриоте и водеће људе, доцније после успеха Срба на Церу (15/16-2/3-VIII-1914) и Руса у Галицији и Пољској (1914), већ их доста окуражило.

Кад су пак у Чехословачкој обустављени неки чешки листови и, ухапшени Вацлав Клофач чешки посланик народ је заплашило; али, Томаш Г. Масарик и његови најближи сарадници већ су створили план шта има да раде — они иду из земље у (Италију, Швајцарску, Француску, Енглеску) и отуда помажу својим земљацима у Чехословачкој, да истрају, да не клону.

Аустро-Угарска терорисала је Чехословаке, као што је то радила и са Југословенима, не само на својој територији, већ и у Србији кад су је окупирали при крају 1915. год.

Ухапшени су и осуђени на смрт Чехословаци: д-р Карел Крамарж посланик и д-р Албин Рашин младочешки прваци, доцније помиловани. Тако исто су интернирани и мучени: Алиса кћи Томаша Г. Масарика и, Ана супруга Др. Едуарда Бенеша.

Стварају ван граница одборе и Југословени — под претседништвом д-р Анте Трумбића и, Чехословаци — под претседништвом Томаша Г. Масарика: „Чешки загранични одбор“ (14-XI-1915).

Чешки загранични одбор постаје центар за прикупљање патриота. Упочетку у њему су били: Др. Е. Бенеш, Др. Милан Растислав Штефаник, астроном и инжењер.

„Мафија“ ствара се у Чехословачкој, у којој је био на челу д-р Премисл Шамал, чија је била дужност: да ободрава народ на стрпљење и издржљивост и, да одржава везу са Чешким заграничним одбором.

Чехословаци под управом Томаша Г. Масарика и д-р Е. Бенеша стварају везе са водећим људима у земљама Антанте.

* Види: А. Дебидур — „Дипломатска историја Европе“, I и II књига, Београд 1933 и 1934, Ц. П. Гуч, Ј. М. Јовановић — „Дипломатска историја модерне Европе“, Београд 1933. и Жив. Ј. Ранковић — „Томаш Г. Масарик“, његов живот и рад, Београд 1937.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

4. Карло IV (1916–1918):

Карло IV по смрти Фрање Јосипа I (21 XI-1916 год.) ступа на престо Аустро-Угарске. Њега није признала ни југословенска ни чехословачка емиграција.

Са својим канцеларом Др. Отокар ом Чернином грофом, германизованим Чехом, покушао је низ сепаратних мира.

Руска Револуција (1917), иако је отежала ситуацију држава Антанте, ипак и у Аустро-Угарској настало је врење: Чешки посланици постали су борбени, док се Чехословаци почели јавно да заклињу на верност „народном ослобођењу.”

„Чехословаци ван граница” под упуштвима Томаша Г. Масарика успевају, те им „Загранични одбор” буде званично признат (29. VI-1918) прво од Француске, па и од других држава Антанте.

Чехословаци, поред званичног признања на самосталност, имали су право да њихови људи образују „Чехословачке Легије” (9. VIII-1918), које су имале да послуже доцније као основа за стварање војске Чехословака.

Чехословаци* према томе, свега војника, имали су концем 1918 год. 128.000: у Русији 92.000, у Француској 12.000, у Италији 24.000.

Чекао се виднији успех на фронту код Антанте и, он је дошао.

„Солунска офанзива”, почела 15-2 IX-1918 год, решила је судбину Светског Рата. Званичан извештај, који је упутио 3. X-1918 год. Paul von Mackensen генерал-фелдмаршал, начелник штаба Врховне Команде Немачке Војске, принцу Максуду од Бадена државном канцелару, то потврђује текстом: „Због слома Македонског Фронта, из чега нужно проистиче слабљење наших резерви на Западном Фронту и, због немогућности да се врло осетљиви губитци у биткама последњих дана надокнаде, нема по човечијој оцени никаква изгледа, да се мир наметне непријатељу...”

Стање духова у Аустро-Угарској одвећ узрујано. Сви народи, дотле угрожени и потлачени мисле на слободу и самосталност.

Чехословаци, после признања министра Аустроугарске Gyula Andrássy ноћу 27/28-X-1918 год. услова Вудроа Вилсона, одмах ту вест 28-X-1918 год. објављују са посебним афишима по целом Прагу.

Д-р Алоис Раши и д-р Франтишек Сокуп обележавају то признање Аустро-Угарске овим речима: „То је била последња реч Аустро-Угарске и крај државе Хабсбурговаца”.

На свима кућама 28. X-1918 год. у Прагу извешане су заставе: чешка, српска, француска. На зидовима још и излепљене плакате, на којима је стајало:

„Нећеш преварити очекивање читавог кулног света који се са благословом на уснама сећа твоје славне историје, крунисање бесмрт-

ним делима Чехословачких Легија на Западном Фронту и, у Србији...”

Сачувај чист штит, као што га је сачувала твоја народна војска: Чехословачке Легије!...

Наши ослободиоци: Томаш Г. Масарик и Вудро Вилсон, не смеју да се разочарају у своје убеђењу да су извојевали ослобођење народу, који уме сам собом да влада”.

Народ у одушевљењу пева, братими се, грли. Падају поклицы : „Живела Чехословачка!”

Свуда је владао ипак ред и без проливања крви.

Народни Одбор, привремена влада одмах је образована, 28-X-1918 год. у коју су ушли посланици: Антонин Швехла, Албин Раши, Јиржи Стршибрни, Франтишек Сокуп — од Чеха, а од Словака — Вавро Шробар, где је играо важну улогу и д-р Јосеф Шајнер у име организације „Сокола”.

„Народни Одбор” своју власт простире на Ческу, Моравску, Шлески Ревииер (велики угљени рудници око Опаве), потом на крајеве Словачке и Карпатске Русије.

Било је неких покушаја у местима где Немачка мањина чини већину становништва, против Народног Одбора, али без сукоба и успеха.

„Народни Одбор” издаје основе привременог „Устава државе Чехословачке” 13-XI-1918 год., док се 14-XI-1918 год. састаје Народна Скупштина (привремена) са 256 (доцније 270) чланова и, на њој на предлог Др. Карела Крамаржа једногласно се закључује:

- укидање прагматичне санкције;
- збацивање Хабсбуршко-Лотариншке династије са Чешког престола;
- Чехословачка држава проглашава се републиком и за претседника привременог републике једногласно је изабран професор Др. Томаш Г. Масарик.

Карло IV је тиме престао да влада Чехословацима.

17. Република Чехословачка (1918):

Република Чехословачка истиче ове претседнике:

1. Томаш Г. Масарик (1918–1935):

Томаш Г. Масарик постаје, вољом и избором Чехословака, први претседник Републике Чехословачке.

Како је тих дана био у Америци, а пре тога у Русији и Румунији то се враћа у завичај.*

Коалициона влада, произишла из Народне скупштине већ је састављена: д-р Карел Крамарж претседник, д-р Едуард Бенеш министар иностраних дела, д-р Милан Ратислав Штефаник, астроном и инжењер, министар војске.

Чехословачка Република за време преговора о миру, као равноправна ратујућа држава

* Види: Т. Г. Масарик — „Свештска Револуција”, превод д-р Јована Кршића, Београд 1935, стр. 321.

* Живан Ј. Ранковић — „Томаш Г. Масарик” његов живот и рад, предговор написао д-р Вацлав Гирса Београд 1937.

увела је учешћа на страни Антанте, где су њени делегати били: д-р Карел Крамарж и д-р Едуард Бенеш.

Мировни уговори закључени су:

— са Немачком у Версаљу 28-VI-1919 године;

— са Аустријом у Сен Жермену 10-IX-1919 године.

— са Маџарском у Трианону 4-VI-1920 године.

Томаш Г. Масарик преко Енглеске, Француске, Италије враћа се у Праг. Ту свечано улази 14-XII-1918 год. дочекан са највећим одушевљењем и весељем, назван свуда и од свих: „Отац Републике Чехословачке.”

Такву славу и толику почиту у историји Чехословака имао је само Карло VI-I (1346—1378), који је и подигао краљевски дворач Храдчаик, у који се сад усељава Томаш Г. Масарик, (негдашњи опозиционар, професор, слободоумни писац, национални емигрант и најзад син кочијаша и мајке служавке).

Предузима све да се држава организује и уреди — да се стави на солидне и трајне темеље. Он у томе и успева.

Народна Скупштина израдила је и изгласала устав, који је проглашен 29-II-1920 год. У томе уставу стоји:

— Република Чехословачка демократска је држава са социјалним обележјем;

— Сав народ у Чехословачкој је суверен, ту функцију врши преко државног поглавара, президента, кога бира на 7 година Народна Скупштина. Нико не може бити више од 2 пута биран узастопце за президента. То право искључиво даје се првом президенту;

— Народна Скупштина бира се применом свеопштег права гласа, директно од свих бирача (мушки и женски), и тајно;

— Народно претставништво дели се на Сенат од 150 чланова и посланичку кућу од 30 чланова. Подела мандата између појединих странака и других група, које подносе кандидатске спискове врши се строгом применом принципа пропорционалног претставништва;

— Устав обезбеђује свима грађанима: једнакост, равноправност, најшире политичке слободе.

Постављају се темељи државе: *унутра* и *сиола*. Сва државна питања солидно су решена и, држава, као један добар технички изум којим руководи вешт човек, ради, напредује развија се...

Томаш Г. Масарик буде изабран и по други пут 1927 год. Али, он кад је требао да дође и трећи избор сам се повуче 1935. год., кад изрази жељу, да га на положају председника Републике Чехословачке замени Др. Едуард Бенеш и, тако и бива.

2. Д-р Едуард Бенеш (1935):

Д-р Едуард Бенеш изабран је 18-XII-1935 год. са огромном већином (340 од 442 гласова) за претседника Републике Чехословачке.

Тај *дружи претседник** био је: један од најважнијих, најистакнутијих и најбољих помоћника Томаша Г. Масарика — у тешким данима и, у данима кад је већ створена самостална држава — Република Чехословачка.

Пут, којим иде Чехословачка-добро већ трасиран од „Оца Републике” — под вођством сада др. Едуарда Бенеша, похвалан је, како у завичају тако и у односу на спољне прилике.

Краљевина Југославија, сестра по крви и, сестра по оружју и прошлости жели успех, у коме гледа и свој напредак и свој успех.

Закључак

Република Чехословачка историски расматрана кроз све векове била је поприште туђих прохтева, али у исто време и трајне воље Чехословака да се ослободе, да створе своју самосталну државу.

Чехословаци, најзад, то су и успели.

Република Чехословачка, тий је добро уређене демократске државе; народ је њен пун патриотизма — миран, радан и способан да часно живи ради славе.

Република Чехословачка, како рече 28 маја 1936 год. у Београду на свечаности у част рођендана д-р Е. Бенеша д-р Лео Вокач, директор економско-привредног одељења Министарства спољних послова у Прагу, са гледишта међународне политике истиче се као држава тийично одбранбена, коју не гони динамика провокативних испада, већ која искрено и свесно жуди за миром, који јој је потребан ради духовног и материјалног напретка Чехословака.

Република Чехословачка, чије су темеље тако чврсто основали д-р Томаш Г. Масарик и д-р Едуард Бенеш, са њиховим верним легионарима, јасно показује ове важне и основне елементе:

1. — Чехословачка је поникла Мировним уговорима на темељу властитога прегнућа Чехословачког народа и на темељу потпоре и помоћи Савезника, нарочито Француске, са којом је такође Република Чехословачка одмах била везана пријатељством и савезништвом.

2. — Чехословачка је идеолошки и међународно-правно и даље везана са Друштвом Народа.

3. — Чехословачка зачлањена је у Малој антанти са Југославијом и Румунијом. Јер, Југословени и Чехословаци имају разне комплексне животних напора, у којима се имају и могу узајамно да помажу лојално, пријатељски, братски.

Чехословачка Република какве односе одржава са државама *Мале антанте* види се из го-

* Види: Јан Хајшмаи — „Др. Едуард Бенеш“, Београд 1934, Стоимировић-Јовановић — „Едуард Бенеш“, човек и државник, Београд 1936. Dr. Jaroslav Papoušek — „Dr. Edvard Beneš“, sein Leben, Prag 1937 и Fritzs Weil — „Edvard Beneš“, Paris 1934.

вора г. д-р Едуарда Бенеша који је одржао у Букурешту у двору 6 јуна 1936 приликом састанка поглавара држава Мале Антанте:

„...То је већ постала једна европска истина да група Мале антанте радећи у тесној сарадњи са балканским споразумом стоји као база консолидације, равнотеже и мира у Централној Европи.

„Под егидом политике Друштва народа принцип европске равнотеже није мртав. Он је само модернизован, пацифиран, хуманизиран. Значајан број држава малих и средњих, који се налазе у Дунавском базену и на Балкану у суседству три велике силе и интереса и политичких циљева великих сила, који се увек не слажу и који могу да даду места опасном такмичењу, опасном и за суседне средње државе — те чињенице приморавају просто наше три државе да траже равнотежу снага, пријатељство и сарадњу.

„Уједињујући се у нашу групу ми према томе не бранимо само један егоистички интерес наше три земље него извршујемо и према Европи једну функцију и једну улогу мира.

Привржени нашим савезима и пријатељствима ми се надамо да ћемо моћи успешно извршити ову европску мисију...“

Република Чехословачка и Краљевина Југославија, како су историски упућене једна на другу, те високе идеје водиле које су на уму кормилара државе — Југославије и Чехословачке — истакнуте су и у здравицама *Кнеза Намесника Павла и Претседника Д-р Едуарда Бенеша*, које су изговорене 6 априла 1937 год. на гала вечери у Београду (Гардиски дом).*

Република Чехословачка према свима суседима а и према другим народима води једну разумну политику, коју је паметно поставио Т. Г. Масарик и чврсто водио д-р Едуард Бенеш.**

Република Аустрија, према њој води ло-

*) Види: „Београдске општинске новине“, бр. 4—6, Београд, 1937.

** Види: „Чехословачка“, предговор написао д-р Едуард Бенеш, превео с рукописа д-р Бранко Милетић, Српска књижевна задруга, књ. 267, Београд, 1936.

јалну политику. С њом је у Ланима још 16 децембра 1921 год. била потписала политички уговор, којим су обе државе зајемчиле своје границе, обавезале се на решавање свих међусобних спорова арбитражним путем.

Краљевина Мађарска, према њој води коректну политику, иако је Мађарска занета ревизионистичким, хабсбуршким и империјалистичким тенденцијама.

Република Пољска, према њој води пријатељску политику и не осврћући се на јавне тенденције Пољака на чехословачки Гешин.

Република Совјетска Русија, према њој је кад је Француска закључила споразум о међусобној помоћи концем 1934 год., то исто и она урадила.

Република Немачка, према њој одржава од постанка добар однос, који је постао још чвршћи кад је Немачка 16 октобра 1925 год. са Енглеском, Француском и Белгијом закључила локарнски споразум.

Краљевина Италија према њој је водила срдачну политику и чак 24 маја 1924 год. са њом је била склопила уговор о пријатељству и сарадњи; али, до чијег обнављања уговора није дошло због промене курса италијанске политике.

Република Француска, према њој води политику благодарности за услуге, које је Француска учинила Чехословацима при стварању државе. Са њом је углавила уговор 27. јануара 1924 год. који служи појачању међусобне сигурности и одбрани заједничких интереса.

Друштво народа, према њему је Чехословачка од почетка верна и стварни кристалица.

Република Чехословачка стоји на чврстим ногама. Сви у њој, цео народ, и странке у влади и странке у опозицији, раде на њеном усавршавању — како у унутрашњем развоју, тако и у спољним односима.

Створена кроз буру невоља, недаћа, смрти, међана и победа — она жели, тежи и ради да се у духу победе још више развије, да осигура будућност јуну народној и државној просперитета.

Жив. Ј. Ранковић

Питање надзора над основним школама у Београду

Потребна је координација рада општинских и државних просветних органа и проширење надлежности градске општине у просветним питањима.

Питање надзора над основним школама Београду до сада није решено на начин који би задовољио интерес и потребе Градског поглаварства у Београду. Зато се намеће потреба реорганизације тога надзора, која треба да нађе своје место и у организационом статуту Општине града Београда.

Град је дужан да се стара о унапређењу просвете на своме подручју. Та дужност стављена је законом о градским општинама у задатак града. По чл. 88 тач. 6 закона о градским општинама, град треба да сарађује на просветној политици, да се стара о подизању школа, оснивању књижица, читаоница, стручних течајева итд. За испуњавање тог просветног задатка потребно је остварити целисходну координацију рада градске општине са државним просветним органима. Према садашњем стању ствари, та координација не постоји. Општина града Београда углавном сноси материјалне издатке за школе, а не врши никакав надзор над радом и просветном политиком у граду.

Према уредби Министра просвете од 11 августа 1930 године, надзор над радом основних школа у Београду врши Министар просвете непосредно или посредно преко својих органа. У уредби нема никаквих прописа по којима би се могла остварити колаборациона веза града са државним органима. Ту је Општина града Београда остављена сасвим по страни, јер је њој ускраћена могућност да утиче на просвећивање својих грађана и свога подмлатка.

Сем тога ова уредба није у складу са управном организацијом коју предвиђа закон о унутрашњој управи и закон о банској управи. По тој организацији општа управа треба да буде сконцентрисана код опште управних власти првога степена. За управно подручје Београда то начело у погледу обављања послова опште управе из надлежности првостепених власти по закону о народним школама није спроведено у поменутој уредби. Отуда школски надзорници, који су иначе стручни референти управне власти, не стоје у Београду ни у каквом односу према Градском поглаварству, иако оно и по закону о градским општинама и по другим специјалним законима врши важан и обиман део послова из надлеж-

ности опште управних власти првога степена, услед чега се и оно појављује као таква власт. Последица тога је да Општина нема пуну могућност да врши просветне задатке у погледу основних школа, као што их врше срески начелници преко среских школских надзорника и бановине преко просветних одељења, бановинских школских надзорника и бановинског школског одбора.

У финансиском закону за 1937/38 годину у § 3 тач. 4 прописано је да на подручју градова који чине засебне управне јединице могу постојати посебни школски срезови и да се за исте могу постављати градски школски надзорници. Таква школска надзорништва функционисаће као посебна државна надлештва. Издржавање ових надлештава у Београду пада на терет буџета Градског поглаварства.

У чл. 20 закона о унутрашњој управи истакнуто је раније наглашено начело да код опште управних власти првога степена треба да буде ради јединства управе концентрисана целокупна општа управа, тако да се самостално и без организационе везе не могу остварити нити могу постојати које власти са делокругом из опште управе. Доследно томе начелу и водећи рачуна да се и Градско поглаварство појављује као опште управна власт првога степена, требало би приликом доношења уредбе о образовању школских надзорништва за град Београд предвидети организациону везу ових надзорништва са Градским поглаварством, на тај начин што би градски школски надзорници били просветни референти Градског поглаварства, исто онако као што су срески школски надзорници просветни референти среског начелника.

Тиме би била остварена потребна колаборација у циљу унапређења просвете и целе школске политике и администрације, на чему је град дужан да сарађује по закону о градским општинама. Ово је у толико више потребно што ће се издржавање ових школских надзорништва вршити на терет Градског поглаварства у Београду и што школски буџети по чл. 25 закона о народним школама чине саставни део општинског буџета.

Питање надлежности Градског поглаварства за послове опште управних власти првога степена по закону о народним школама остало је нерешено и после уредбе о уређењу Министарства просвете, која је објављена 17 маја 1937 године. Овом уредбом одређује се надлежност просветних одељења код

банских управа и затим над којим школама и заводима Министарство просвете врши непосредан надзор. Али у уредби се ништа не говори о надзору над основним школама, забавиштима и течајевима за домаћице у Београду. Исто тако уредбом није регулисано ко треба да врши ове надлежности које у бановинама врше просветна одељења а у среским начелствима срески просветни референти.

Међутим, истакнуто питање треба што пре решити с обзиром на убрзани рад на изради организационог статута Општине града Београда. У овом Статуту треба одредити које послове из ресора Министарства просвете има да врши градско поглаварство и просветни референт градског поглаварства, као и одредити компетенцију за оне послове које у бановинама врше просветна одељења и бановински школски одбор.

Најправилније решење постављеног питања било би:

1) Да се на Градско поглаварство у Београду пренесу сви послови опште управе из

надлежности првостепених власти по закону о народним школама; и доследно томе

2) Да се приликом оснивања школских надзорништва за град Београд предвиди организациона веза ових надзорништва са Градским поглаварством у Београду.

Практично би се то могло лако спровести. По § 89 Закона о градским општинама Министар унутрашњих послова може у споразуму са ресорним министрима уредбом преносити у надлежност града и друге послове опште управе сем ових побројаних у пет тачака овога параграфа. Према томе, решење овога питања извело би се једном уредбом, коју би Министар унутрашњих послова донео у споразуму са Министром просвете, и која би, поред осталог, обухватила две напред цитиране тачке.

Доношењем такве уредбе била би задовољена једна важна и хитна потреба чије је испуњење дуго одлагано.

Никола Чобелић

Београд: Немањина улица

Спаљивање мртвих и подизање крематорије у Београду

Један од корисних актуелних културно-здравствених нерешених проблема је и подизање крематорије у Београду.

То витално питање покреће се код нас још 1904 године, када је у Београду основано друштво за спаљивање мртвих под именом „Огањ.”

Спаљивање мртваца није ништа ново. Откако постоји људски род, постоји и спаљивање мртвог тела. Код преисториских народа било је у обичају огњено сахрањивање готово код свих оних који су живели у земљама богатим шумом и који употребљаваху *ватру* за индустријске циљеве. Нарочито је било спаљивање омиљено код скитачких народа, као и код свију племена која се бављаху ловом, ратом и морепловством, и који при честој промени свога седишта не беху у стању да бране скрнављење својих умрлих од разних нападача.

Постоје докази о томе да је огњено сахрањивање било одомаћено код Индијанаца још много стотина година пре Буге.

У ископаним преисториским гробовима у Европи, из каменог доба, откривени су веома ретки остаци спаљивања лешева, док се са појавом бронзе тај однос преокренуо, те је спаљивање мртваца изгледало као правило, бар код богатијих људи.

Код разних народа били су и разни обичаји. У преисториско доба народи у Африци и Јужној Америци нису ни сахрањивали ни спаљивали мртваца, него су га просто пели на неко високо дрво и ту остављали да се осуши. Други су опет своје мртве бацали у таласе мора или великих река; и данас се по који такав случај дешава код насељеника реке Конга. Доцније, у почетку ширења цивилизације, када су се народи сељаци тражећи погодна места за насеобину, своје су мртве спаљивали и са собом доносили само пепео.

Код старих Јевреја спаљивање је било нека врста почасти. Спаљивали су се само велики и популарни владоци и великани. Из Старог завета види се да је једном непопуларном владоцу било спаљивање ускраћено. Тек доцније Јевреји су узели обичај покопавања у земљу. Јелини су такође спаљивали своје мртве. Један од седам мудраца старе Јеладе Солон, на самртном часу нареди да му се тело спали, а пепео распе по мору.

Код Грка у најраније доба, у доба хероја, изгледа да је спаљивање мртвих било одо-

маћено; као што се види из Омирових описа, огњена је сахрана извршена над Партоклосом, Хектором, Ахилом и другим.

Од Солона па до римске превласти (600 год. пре Христа) изгледа да је закопавање у земљу надмашило спаљивање, али ипак оста спаљивање код богатијих. Тако Плутарх пише, између осталог, да су Солон, Алкибијад, Тимелеон, Пир и други били по својој смрти спаљени.

Разуме се да су код спаљивања играле улогу и извесне локалне прилике. Атињани су мртваце спаљивали, док су их Спартанци више покопавали.

Македонски краљеви и војсковође, нарочито у време Александра Великог, волели су више спаљивање. За време римске превласти спаљивање у Грчкој достигло је свој врхунац.

И Римљани су спаљивали своје покојнике. Спаљени су после смрти Јулије Цезар, Помпеј, Брут, Август, Нерон и други.

Хришћанство у своје почетку затекло је спаљивање. У тадање време Хришћани су мртве спаљивали пуних осам столећа; и тек када је Император Западна, а под утицајем Рима, почео због тога да кажњава строгим казнама, Хришћани су били принуђени да своје мртве покопавају. Али, ипак поред свих недаћа и прогањања, спаљивање није могло да се код Хришћана сасвим искорени.

На острву Рујну, где су Словени у великом броју живели, у XII столећу владао је примитивни обичај спаљивања. Тај је обичај трајао док га Тевтонци са мачем и огњем нису са словенским именом заједно уништили.

Код азиских народа народни и верски обичај спаљивања остао је стално, док је у Европи обичај спаљивања почео да се отстрањује.

Словени и Германи такође су спаљивали мртваце, само је код њих био обичај да на запаљену ломачу, пре спаљивања мртвог тела, сипају разно мирисаво уље, и док се тело сасвим не претвори у пепео присутни су играли и певали. Дакле, једном речју, спаљивање је постојало у прастара времена, само је вршено на један примитиван, нехигијенски, некултурни и дивљачки начин.

Овај се покрет спаљивања поново јавио средином прошлог столећа, после Велике Француске револуције, када је наука, а специјално техника, гигантским корацима пошла напред. Велики мислиоци пресекали су обича-

је уклањања људских земних остатака мрачног Средњег века и пришли прастаром обичају спаљивања мртвих тела, само сада не примитивно и не дивљачки, већ кроз модерне хигијенске крематорије.

Данас, у доба када су техника, медицина и друге гране науке на највишем ступњу, када се сви прастари обичаји и навике бацају у заборав, када се иде у сваком погледу напред, мислимо да и на овом питању треба да се задржимо и да га правилно решимо и код нас у корист свег човечанства. У данашње време ово се питање све правилније схвата и долази до повољног решења. Свуда у свету, у свима државама, осим Југославије, Бугарске и Албаније, питање факултативног спаљивања повољно је решено.

Замисао факултативног спаљивања закоренила се прво у Италији, па је потом врло брзо та идеја прешла и у друге европске државе. Прва крематорија подигнута је у Милану 1874 године, друга у Готи (Немачка) 1876 године, трећа у Цириху, и тако даље.

Први Међународни светски конгрес за спаљивање мртвих одржан је 7 јуна 1876 године у Дражђанима (Немачка). На том конгресу, између осталог, донети су и ови први закључци односно спаљивања и пећи за спаљивање:

Крематорија у Готи
(Основана 1878 год.)

- 1) Сагоревање мора бити потпуно, и не сме оставити за собом полусагореле остатке;
- 2) Спаљивање људских лешева мора се вршити у нарочито за то конструисаним апаратима;
- 3) Никакви смрдљиви гасови не смеју се развијати; спаљивање мора дакле бити без икаквог мириса;
- 4) Пепео мора бити бео чист и да се лако може скупити;
- 5) Трошкови око апарата и спаљивања треба да буду што је могуће мањи, и
- 6) Апарат мора бити кадар да више спаљивања једно за другим изврши.

Први апарат за спаљивање мртвих конструисао је професор Бруненти у Падови.

Званично признато и законом допуштено спаљивање било је у немачким варошима Хамбургу, Бремену, Саксен-Кобург-Готи, Бадену, и Хасену. У Француској Претседник републике године 1889 одобрио је законом факултативно спаљивање. Прва крематорија у Француској подигнута је 1889 године на Пер-Лашезком гробљу у Паризу. У Италији је сенат године 1873 одобрио факултативно спаљивање. У Милану је 1898 год. отворена прва светска модерно-хигијенска крематорија. У Швајцарској је године 1898 отворена прва крематорија у Базелу, итд.

У Немачкој има данас највише подигнутих крематорија; њихов је број велики: рачуна се да има око 115 модерно уређених крематорија. Затим долази Италија, која има до данас 29 крематорија. У Швајцарској има 24, у Аустрији 5, у Русији 42 и у Румунији једна крематорија.

Спаљивање мртвих у Немачкој је најчешће. И сваке године је у великом порасту, што ће нам рећи ова табела:

Година	Било је спаљено	Мртвих
1920	16.848	мртвих
1925	36.048	"
1930	53.979	"
1931	59.119	"
1932	61.205	"
1933	64.392	"

По овоме се види да идеја спаљивања мртвих сваког дана све више и више осваја терен у целом свету, а поготово у Немачкој.

Кад се леш преда гробу у земљу, очекују га ускоро хемиски процеси. Трулежним распадом беланчевинастих тела човекових ткања стварају се продукти, које данашња наука назива лешним отровима, кадаверним алкалоидима или птомаинима, које је д-р Кригер из Берлина први брижљиво проучио. Њихов положај међу хемиским групама је тачно утврђен. Најважнији су ови: пудресцин, кадаверин, тетанин и сепсин; сва су тела штетна здрављу, а по нека и веома отровна. Живи су организми схизомицеле, које проузрокују ове трулежне продукте леша. Милијарде ових организама учествују при разоравуњу једне лешине.

Напослетку учествују на овом разорном послу и животињце, и то ларве од инсеката и различитих родова мува. По Мањиновим испитивањима у Паризу, оне су већином од рода diptera, coleoptera i lepidotera и између њих се могу разликовати оне које најпре прождеру мишиће, затим друге које нападају на маст, па оне које стварају плесан. У повременом реду, једно за другим, усељавају се ови разорачи леша у гробове.

Према добу узраста и према телесним особинама умрлога распадање леша траје од 2 до 10 година, а и дуже. По досадањим испитивањима, нађена је различна временска дужина

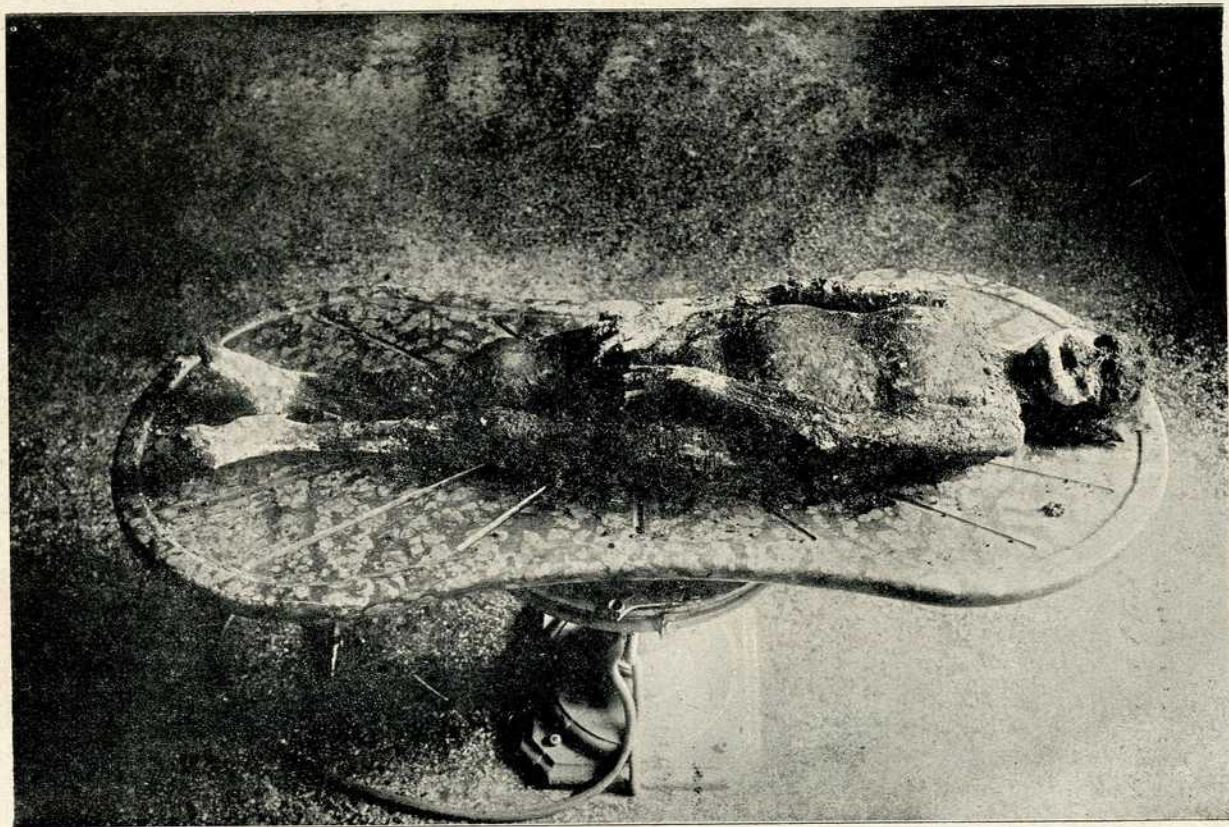
распадања, према околностима у којима се налазе гробља: према ваздуху, влази и топлоти, као и према особинама самог земљишта.

При извесним земљиштима може наступити мумификација леша, а супротно томе, где је велика влага и искудица у кисеонику, дакле нарочито у земљи са умом и иловачом, може се од леша створити вошчана маса, тако да месо мишићних делова нити труне нити се распада, већ се претвара у тзв. лешни восак.

при смрзнутој спољној површини земље, тако да и хоризонтално продиру кроз земљиште у људске станове и ту наравно штетно утичу на живе људе.

Лешни отрови стварају се за краће или дуже време и то према лаганијем или бржем распадању леша.

Ништа се боље данас не може пожелити него да прописи, обичаји и навике признаду спаљивање мртвих као правило; јер све веће

Леш извађен из земље 2 године после сахране

Зна се да се — делимице гњилењем, делимице трулењем — лешина током година претвара у најосновније хемиске крајне продукте и то: у воду, угљену киселину, амонијак, сумпор-водоник, азотну киселину, сумпорну киселину и т. д.

Код лешине за време гњилења развијају се заударни гасови, док се при трулењу не развијају; само у оба процеса постају птоманини, а међу њима има и таквих који су веома отровни.

Могућност да лешни отрови из гробова (атмосферском водом која понире кроз земљу или подземном водом, која додирује лешину) могу прећи у бунаре и изворе очигледна је и у више случајева доказана.

Као што смрдљиви лешни гасови избијају из гробова навише, те се по гробовима осећају, исто тако се шире и наниже, а нарочито

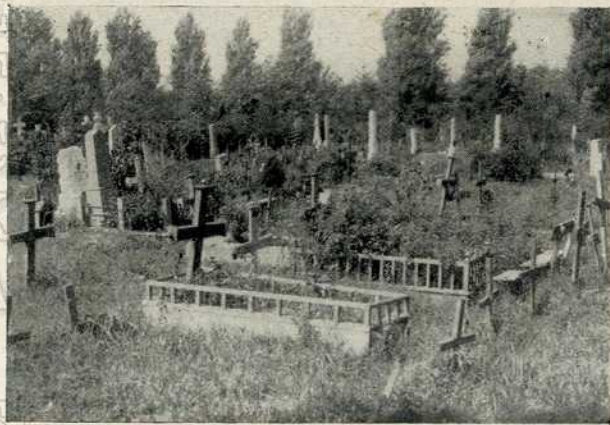
нагомилавање оних места са распадним и трулим отпацама, која испуњавају наше земљиште нечистим материјама и загађују наше воде, не дају никако оно стање које се слаже са принципима народног здравља. Најрадикалнији начин да се лешина са својим штетним последицама издвоји, јесте спаљивање тела. Између свију ствари које нам служе за потпуну дезинфекцију, није до данас ништа нађено што би било слично ватри. Ватра је најбоље и најпотпуније дезинфекционо средство.

Ево шта кажу мудри и велики људи о спаљивању. Д-р Х. Шел професор католичке теологије у Вирцбургу, вели: „Начин сахране мртвих је сасвим независан од веровања у телесно васкрснуће. Идући са напретком времена, треба сахрањивање ценити у првој линији са хигијенског гледишта. Нема нико права да спаљивање мртвих сузбија као нешто

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

што иде противу цркве. Не служи се добро вери, ако се, што ће можда још доћи, огласи за нехришћанство и ако се оно гони у име хришћанства". Проф. д-р Г. Клајн, рабин из Стокхолма, каже: „Питање о спаљивању мртвих за мене уопште није никакво религиозно питање. О њему има да да суд хигијена, а никако теологија". Професор Ернст Хекед, чувени немачки научник, написао је на једном месту ово: „Одавно сам огњену сахрану, како у хигијенском тако и у естетичком погледу, истицао пред свима осталим начинима сахране. Отпор који се против спаљивања јавља још увек од стране клерикалаца и конзервативаца, треба објаснити како законом инерције тако и политичком позадином. Оно са правом вером нема никакве везе" (Wiener Volks-Feuerbestattung, бр. 3, 1936).

Верујемо да православна црква нема ништа против факултативног спаљивања мртвих, јер и Свето писмо каже: „Прах си и у прах ћеш се вратити"?

Један део београдског Новог гробља

Све што може душу ожалошћених да утеши, да охрабри и да освешта, може се наћи и при једном и при другом начину сахрањивања: звоњење звона, свечана пратња, певање црквених песама, молитве, верски обреди, посмртни говори, утешне пријатељске речи ит.д.

Али, како се често већ при мртвачком спроводу вређа најосетљивије естетичко осећање! У великим градовима морају се гробља узимати све даље и даље од града, те су зато и учесници спровода често приморани да по читав сат и више иду иза мртвачких кола, тако да се даљна родбина умрлог и пријатељи почињу у спроводу да забављају, чак и у разговору смеју, што је врло ружно и антипатично. То може приметити сваки онај који бар једанпут посматра изразе лица већине учесника тако дуготрајног погребња. Исто се тако у већим варошима, па и у Београду, може видети да већина учесника скраћује дуготрајно-пешачење колима или трамвајем. Пред

гробљем учесници спровода чекају мртвачка кола у каванама.

Пијетет према својим мртвима у великим градовима траје 10 година, јер после тога рока о најмилијима обично се не зна више ни трага. Стара гробља, услед ширења вароши, постају јавни паркови или земљишта за ренту над костима наших милих и драгих.

Покопавање у земљу напоследку изазива код сваког од нас тешки осећај страха. Утврђивање смрти је по градовима недовољно, а по селима никакво. Може се десити да се закопају у земљу жива лица, која су само привидно умрла. Прекопавање једног гроба у Њујорку, ископавање у више енглеских гробљашта, често вести у новинама, доказују да опасност сахрањивања живих није никако уображена. У сваком оваквом случају сто пута је боља моментална смрт, неголи страшна агонија услед лаганог загушења и ужасан крај у конвулсијама изазваним страхом и ужасом, које проузрокује сахрањивање још живог човека.

Међутим, кремација је брзо спаљивање. Кремацијом се све клице болести и сви микроби заразних болести уништавају, јер је пламен једно од најбољих средстава за прочишћавање. Модерна кремација испуњава све захтеве и правила хигијене.

Свест о потреби спаљивања у ратовима и великим епидемијама продрла је дубоко у народ, те се он привикао на идеју спаљивања. Знамо да су наши војници са Солунског фронта жалили што нису могли своје изгинуле или умрле другове да спале и да собом понесу у затвореним кутијама њихов пепео, кога би предали њиховим родбинама на чување. А овако се многим не зна ни трага.

У светском ратном окршају отпочето је спаљивање лешева као предохрана од инфекционих болести у свим културнијим земљама.

И сам акт спуштања сандука у гроб тешко и страшно утиче на присутне. Ко се већ није згрозио кад плаћени људи, чија је то дужност, спуштају сандук у јаму, а нарочито при кишном времену, где се у дубини гроба скупила прљава кишница са разним црвима и инсектима! Ко није сву бол ожалошћених сродника осетио, кад грудве земље са болним одјеком падају на мртвачки сандук, и кад се пред очима ожалошћене породице пуни гроб земљом, што ће им скривати остатке драгог им покојника! Заиста је то један тренутак који мора вређати осећање свакога па и најмање осетљивог човека.

Шта бива од леша у земљи? Гњилење леша врло брзо напредује, а почиње често док је леш био над земљом. Спољна кожа покрије се плесом. Опасни лешни отрови развијају се и месо се распада у густу смрдљиву масу. Црви прождиру остатке леша.

Наш познати песник Змај Јован Јовановић певао је ову песму:

У гроб, у гроб спуштају је,
Живот мој, и моје све.
Страхан је то црни амбис, —
Само у гроб,
У гроб не!

Па зар ја да први бацам
Шаку земље на њен лес!
Рука ми се натраг трза,
Тај обичај кује бес.

Ох што нисмо сада онде,
где је „дивљи“ обичај;
Место гроба
Кроз ломачу
Јурне пламен, сине сјај,

Ја бих смело потпалио
Тај жртвеник
одар њен,

Да грележу,
да гњилежу
Отмем плен

У крематорији се сасвим друкче поступа. Склоњени од ветра и непогоде скупе се дубоко ожалшћени у дворану, која својим озбиљним изгледом изазива очевидцу побожност. Кад се сврши тужна церемонија, са истим црквеним обредима као и код покопавања, сандук са цвећем и венцима, под звуцима последње погребне песме, понире без шума и готово неприметно кроз отвор на катафалку, који је отвор покривен једном аутомтском гвозденом плочом. Све што се дешава у доњим просторијама крематорије скрива се испред ока ожалшћених.

Ко је само једанпут био присутан оваквом сахрањивању за тога је решено питање који начин сахрањивања више одговара естетичном осећању ожалшћених. И у овој прилици одлучиће се у корист огњеног сахрањивања.

Код кремације нема оног одвратног трулежа; она претвара непосредно наше тело у бели чисти пепео и не врши просто сагоревање, већ хемиско лучење разних ткања нашег тела у његове саставне делове.

За најкраће време, нешто јаче од једнога часа, помоћу усијаног ваздуха, без развијања густог дима и смрдљивих гасова, леш се претвара у белу пепелаву масу, која се лепо покупи и стави у кутију т.зв. урну, која се остави у колумбарију за вечита времена. Свака урна има и своје име, те бољи споменик од тога не може бити.

Колумбарије су места где се урне са пепелом спаљених лица остављају за вечита времена. Оне се зидају или као нарочите зграде или врло често као покривени ходници у виду аркада поред или око саме крематорије. У зидовима ходника и аркада налазе се удубљења за оставу урна, а споља се та удубљења затворе мермерним плочицама које носе натпис а често пута и кратку биографију покојника. Удубљења су или за једну урну, или су породичне за више урна. Отворена удубље-

ња личе на отворе на голубињаку, па су зато и назване колумбаријама.

У најновије време избегавају се зидане колумбарије, већ се урне сахрањују у земљу, стварајући тако гајеве са урнама, који се подижу и у местима која немају своје крематорије.

Колумбарија је тако лепо уређена да личи на унутрашњост цркве. У њој се чувају урне свих спаљених. Нико не сме да већ постављену урну скине и место ње стави другу,

Крематорија у Кируни
(најсевернији део Шведске)

као што је то случај са гробницама и надгробним споменицима, који се данас продају и тако скрнави оно што је најсветије.

Колико је било раније примера у Београду, на Новом гробљу, да су људи још за живота спремили себи вечну кућу и купили гробницу за вечити мир, али су се у томе јако преварили. Њихови рођаци-наследници, кад упропасте сву заоставштину, продају за скупе паре гробницу и споменике, а умрле преносе у обичан гроб или у општу костурницу, тако да се некимма ни име не зна. Било је

раније случајева да се један споменик преко ноћи нађе на неком другом гробу са другим натписом имена и другом сликом. То је највеће непоштовање према мртвима.

Тако је продата гробница и надгробни споменик у којој је почивао Димитрије Стефановић, трг. из Београда, са својом женом. Њихов незаслужни син, који је све наслеђено имање упропастио, дошао је на страшну замисао да прода гробницу свога оца и своје мајке, а њих сахрани у обичне гробове. Тако је исто продата и гробница Живка Давидовића, бив. држ. саветника, као и друге.

У „Правди“ од 27 јула 1934 год. био је допис из Сремских Карловаца, да је у том месту похватана опасна банда крадљиваца, која је откопавала гробнице. Тако је пре неколико месеци на Буковачком гробљу опљачкана гробница породице Стојчевић. „Непознати лопови — вели се у том допису — провалили су у гробницу и отворивши готово све мртвачке сандуке са иструлелих лешева скинули су раз-ног златног накита у вредности за око 7.500 дина. Шта више повадили су и неколико златних зуба“.

Крематорија у Букурешту

Ето шта вреди наша „вечна кућа“! Дођу лопови те вас мртве краду и растрзавају тело. Боље је бити спаљен, да се пепео чува у лепој урни, далеко од лопова и злих људи.

Београдска „Политика“ доноси у својем броју од 7 јула 1935 год. овај допис из Бања Луке:

„Јуче је у овим крајевима поново извршено раскопавање једног гроба. Овог пута не ради се о празноверју већ о крађи 8 златних зуба са једног мртваца. Још 8 априла 1930 у селу Међеђој, срез босанско-дубички, умро је сељак Миле Милеуснић, који је имао 8

златних зуба. Крадљивци су откопали гроб и украли златне зубе.

Жандармерија води истрагу да пронађе крадљивца“.

„Време“ од 12 октобра 1935 доноси ову белешку: „један студент варшавског универзитета, који је био лудо заљубљен у једну студенткињу, обио је, после њене смрти, њен гроб и извадио покојници срце, балзамовао га и држао код куће“.

Читали смо такође једну авантуру једног незапосленог младића, који се, на пребацивање веренице да нема новаца ни бурму да јој купи, брзо решио да преко ноћи откопа свеж гроб и умрлој и сахрањеној особи украде с прста венчану бурму, само да би могао да задовољи ћуди своје веренице. Таквих случајева има много и много. Једини је начин да се овоме једном стане на пут, огњено сахрањивање.

Од познатих наших личности спаљени су: Д-р Чедо Михајловић, бивши министар Народног здравља (у Паризу); Војислав Турински, оперски певач, (у Прагу); Влахо Букавац, чувени сликар, (у Прагу); Фрања Супило, велики национални борац, (у Лондону); као и многи други. Њихове су урне пренете у нашу земљу.

Друштво „Огањ“, које се бори за факултативно спаљивање мртвих, основано је у Београду 1904 године. Претседник друштва је г. Д-р Воја Кујунџић, лекар, познати борац за подизање крематорије у Београду.

Упоредо са радом друштва „Огањ“ радила је у 1928 години на овоме послу и сама Београдска општина. Тако је по наређењу ондашњег претседника општине д-р Косте Јовановића, Санитетско одељење Београдске општине упутило молбу под бр. 160.159 од 20 децембра 1928 год. Министру народног здравља д-р Чеди Михајловићу, члану друштва „Огањ“, да дозволи подизање крематорије у Београду. Министар народног здравља под бр. 57.755 од 27 децембра 1928 год. одговорио је Београдској општини да се сходно чл. 22 Закона у уређењу Санитетске струке могу код нас спаљивати лешеви мртвих лица, те према томе Општина може приступити подизању крематорије.

О овој важној одлуци Господина Министра народног здравља извештено је друштво „Огањ“ са одлукама Београдске општине:

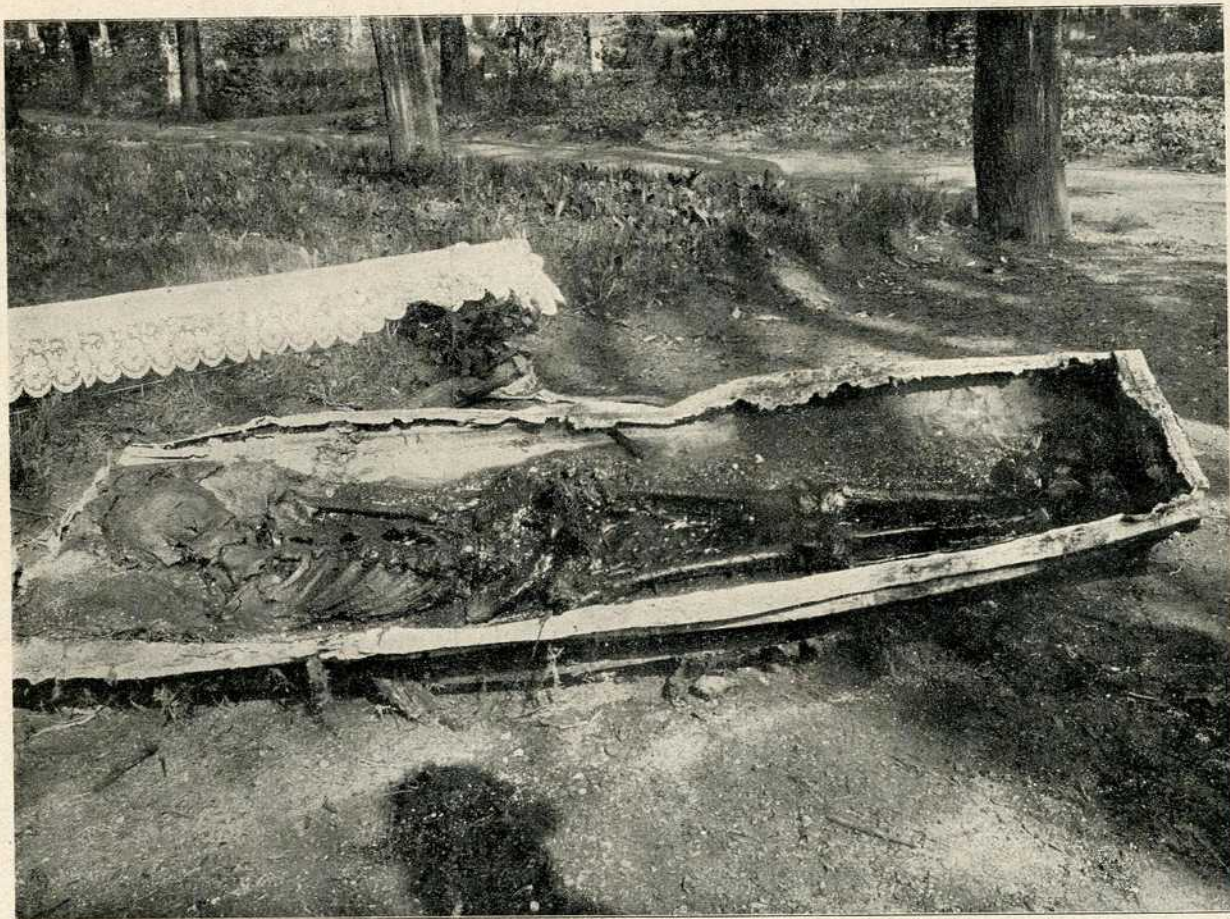
- 1) Да се позове друштво „Огањ“ и упита: хоће ли о свом трошку подићи крематорију;
- 2) Да Општина уступи бесплатно друштву „Огањ“, или неком другом, предвиђено место за крематорију по Генералном плану гробља и
- 3) Да по могућству Општина и материјално учествује у изградњи крематорије.

Друштво „Огањ“ одговорило је да при-ма сву бригу око подизања крематорије на себе и предложило Општини да се на име

репарација добије из Немачке потребна машинерија за крематорију.

Како је, услед великог броја смртности, Ново гробље постало недовољно, парцела одређена за крематорију морала је да се прода за сахрану Београђана. Али, пошто се купило имање „Пионир” за проширење Новог гробља, добила је Београдска општина могућност да одреди ново место за крематорију.

Пошто Београдска општина није тако лако ушла у посед земљишта „Пионир”, друштво „Огањ” је и то сачекало и одмах се обратило Претседнику Београдске општине, с молбом за наређење да се друштву „Огањ” одобрено земљиште за зидање крематорије и обележи на новокупљеном имању. Тадањи Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић, на многе писмене претставке и молбе, одговорио је

Ископан леш са металним сандуком који се услед великог притиска земље раздвојио

На молбу друштва „Огањ” донео је целокупни Одбор Београдске општине, на своме 23 редовном састанку, одржаном 23 априла 1932 год., једногласну одлуку: Да се друштву „Огањ” из Београда уступи на Новом гробљу од откупљеног земљишта „Пионир” један део у површини од 2.500 м² за подизање модерне крематорије.

И о овој важној одлуци извештено је друштво „Огањ” актом Београдске општине Обр. 11.522 од 4 маја 1932 год.

дефинитивно 24 априла 1934 године. Одговорио је негативно, и да поред одобрења надлежног Министра Народног здравља и поред одлуке Општинског одбора неће да одобри друштву „Огањ” одобрено земљиште за подизање крематорије.

Верујемо да ће се ово питање повољно решити и да ће Београд добити најзад свој крематоријум.

Синиша Л. Сретеновић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Грађење уметничких атељеа

— Предлог о изградњи уметничких атељеа на већим општинским и свима репрезентативним зградама. —

Послератни уметнички Београд имао је да реши два веома важна проблема без којих се не може замислити уметнички живот у једној средини, а то су питање дворане у којој ће се вршити сталне и повремене изложбе уметничких радова и питање уметничких атељеа. Прво питање за сада је решено подизањем Уметничког павиљона на Малом Калемегдану. Нећемо се упуштати у разматрање да ли тиме сви уметници могу бити задовољни или не.

Питање грађења уметничких атељеа није још решено. Најмеродавнији фактор, Удружење ликовних уметника, давало је неколико пута сугестије и доносило резолуције, које, изгледа, нису имале довољно одјека на неким местима која располажу могућностима и која су позвана за решавање оваквих питања.

Подвучена су два начина рада при решавању овог питања. Један је да се приступи грађењу уметничке колоније, која би обухватила атеље-е са становима за уметнике. Овај предлог, колико примамљив и колико одговара потребама, толико је и неостварљив у вези с приликама које сада владају. Он претставља цело урбанистичко питање које изискује велике материјалне издатке, а које се може решити само у вези с другим питањима урбанизма наше престонице.

Други предлог, да држава, односно општина, па и појединци, саграде изванредан број атељеа, далеко је остварљивији. Од општине се захтева ово:

Требало би да Општина приликом грађења својих већих зграда, у првом реду основних школа, сагради на свакој згради по један атеље, а по могућству и више њих. На извесним општинским зградама постоје и сада такви атељеи, те би Општина могла да их догради и у њим зградама где их сада нема. На тај начин на зградама које припадају Општини подигло би се око тридесетак атељеа, што

би у извесној мери подмирило потребу за атељеима. Са педесет општинских атељеа добијених дограђивањем на старим и грађењем на новим зградама било би доста учињено. Трошкови грађења били би незнатни, с обзиром на циљ коме су атељеи намењени. Општина иначе има довољно материјала да догради четири зида и плафон у свакој од тих зграда. Осветљење и вода и онако постоје у њима. Од уметника не треба тражити да плаћају кирију у општинским атељеима.

Требало би да Општина предвиди својим грађевинским правилником да се приликом грађења већих репрезентативних зграда сагради у њима и изванредан број атељеа, који би се издавали уметницима под кирију. Несташица добрих и погодних атељеа подигла им је цену тако да је мало који уметник у стању да држи атеље. Има случајева да су уметници плаћали месечно по 1.700 дин. за атеље од две просторије, с грејањем. Разуме се да је то неиздржљиво.

Од 150 београдских уметника тек их десетак располаже атељеима. Остали су приморани да изнајмљују, ако су у материјалној могућности, собе на мансардама, бивше шупе, занатске радионице, и да у њима раде. Иначе раде у својој соби за становање.

Ни сликар ни вајар не могу честито да раде у таквим приликама. Ту нема ни простора ни светла.

Кад би Општина саградила на својим зградама педесет атељеа, кад би се на приватним зградама подигло још педесет, питање уметничких радионица било би донекле решено. Али би још увек стајало отворено питање уметничке колоније. И једно и друго питање зависи у великој мери од Београдске општине, односно од става који она буде узела према њима.

Стеван Хакман

Књижевни додатак

Други дан, нови животи, други људи...

— Дневник једној инвалиди —

(Роман из београдској живојш — наирађен на књижевном конкурс
Градској поглаварства Београд)

(Наставак)

5 — ВЕЧЕ ВЕСЕЉА И СУДБИНСКИХ ЗАПЛЕТА

Седим сасвим осамљен у својој покретној столици под орахом, мојим омиљеним местом. Из нове куће допиру до мене музика, певање и смех више гласова. Младеж се забавља. Костин је рођен-дан. У исто време, по дединој жељи, прославља се Јелисаветина срећно положена матура. Бака, моја мати, ујак и Наста такође су тамо. Они су по дужности, направили посету снаји Заги, седе сада заваљени у дубоке фотеље од плавога дамаста у њеноме салону, пију црну кафу из арапских златних филџана, са уметничком резбаријом, на које је моја снаја горда, и које употребљава само у ретким приликама. Стара кућа је напуштена; а необична тишина испуњава ми срце хладноћом, и управља моје мисли суморним правцем. Али одмах потом љутим се на самога себе, и отпочињем да анализирам своју унутрашњост. Ова метода увек ми помаже да се ослободим туробности. Критикујем и персифлирам оно што сам смислио новим током мисли, који отприлике изгледа овако:

„Чудно је колико енергије ти трошиш да се помириш са стварима које се не могу изменити. Свакодневно се ћутећи мучиш да своје жеље угушиш. Седећи у својој покретној столици, ти би највише волео да сви чланови твоје породице остану окупљени око тебе, и да нико од њих никад не пређе већи простор од неколико квадратних метара, слично стаду које пасе око свога пастира. Ти си осуђен да не живиш властитим животом, — али ти је зато потребна пуно саживљавање са свима моментима постојања твојих сродника, и тесна веза са свима живим и мртвим стварима ове

куће. Ти их, почев од баке, све волиш, целом неокрњеном и неистрошеном снагом своје усамљеничке душе; стари намештај, мали прозори са решеткама, поабани кућни праг, старији од сто година, свако дрво, свака биљка, сваки камен је дао тебе самог. Све ово сматра твоје срце за своје царство и за своју баштину. Иза кућних зидова, иза баште, налази се свет, страни, непријатељски свет, о коме ти ништа нећеш да знаш, и који негираш. Тај свет има дуге руке и пожудне очи; оне вире кроз старе пукотине зида и већ су откриле твоје благо. Својим дугим рукама свет ће узети себи све твоје драгоцености, једну за другом, — да би и страни људи у њима уживали, и да оне не би, као стара дрвета у башти, и као њене ограде од руже и јоргована, срасле једна са другом, као у неком опчараноме царству сенки. Ти мораш да примиш судбину, и да гледаш како један млади члан за другим оставља стару кућу. Кад би имао две здраве ноге, и ти би гледао радознано преко високога зида, и изгубио би се кроз мали капиџик у ономе свету који називаш непријатељским. Тада би и твоје очи биле засењене његовим примамљивостима; у њима би мање љубави остало за ствари из твога садашњег ропства. Тада се твоје срце не би тако дубоко као сад кидало од жалости што ће стара кућа остати једном без свих својих драгоцености, празна и нема. Али ти стално боравиш на истоме месту. Ти мораш овде истрајати у нераскидљивој везаности људи и ствари, у љубави и верности, и сачувати их у сећању, како би сви они постојали дотле док

www.tinias.com земљи трајеш. То благо нико ти не може одузети. Најзад и ти сам, инвалид, припадаш области сећања. Навикни се на то! Немој се бунити против стварности!"

Данас није само двострука свечаност, него је и дан кад ми је Јелисавета хтела да претстави Далматинца. Са великим интересом чекам тај моменат. Моје суморно расположење произлазило је управо из те чињенице. Стрепим за своју младу братаницу. Пребацујем себи што нисам умео боље да је одбраним. У овоме случају обистинила се стара пословица: лакше је сачувати џак бува него једну једину девојку!

Чујем како капицик шкрипи. Друштво је пројурило кроз башту, са Дудом на челу. Она ми маше још издалека, а ја се смејем на њу. Опет ми је топло око срца. Боба и Костини пријатељи вуку велики кристални суд, боце и јагоде. Хоће да праве „боул". Саша и једна његова колегиница носе велику корпу спуну шарених лампиона. У тренутку је сто под орахом препун. Младеж се вере на широке гране, и веша на њих лампионе и ланце од разнобојне хартије. Праве се мале групе; Боба је окружена младићима. У својој затворено плавој свиленој хаљини, она чини врло елегантан утисак. Танка је као прут. Има јако црвене нокте и веома је нашминкана. Мени се више допада кад се умиле. Али тако намештена изгледа врло интересантна. Дуда и њене пријатељице одједном су упадљиво мирне. Оне кусају сладолед од ваниле, побожно и предано. Дуда још увек завија на своме чистом детињем челу једну изазивачку локну à la нека од њихових „звезда", чини ми се Долорес дел Рио. Њени покрети су врло складни. Саша и неколико студената (салећу је због нечега. Дохватају је, и бацају у висину, — а Дуда се хвата за дебелу и широку грану, и већ идућег тренутка седи згодно усред њенога зеленила. — O tempora o mores. Стара кућо, зар се нећеш срушити од призора толике слободе? Пружају јој мандолину, и одједном се са усана овога дериштета (разлеже једна љубавна песма, тако топла и чежњива да ми жмарци прелазе преко леђа. Она пева још неколико песама са таквом искреношћу и топлином како се може певати само о стварима које човек не познаје, али о којима сања, чудесно сања, — резонујем ја, да бих Дуду оправдао пред мојим пуританством. Али што дуже ове љубавне песме трају, мене све више обузама неко чудно осећање, и баш кад намеравам да се предам жалосним (рефлексјама, Дуда скаче са дрвета, и виче одлучно:

— Доста је... хајде да играмо... Ко жели да игра? По овим плочама дивно се клизи.

Сви су готови на то. Један грамофон замињује оркестар. Парови почињу да се окрећу, по такту фокс-трота и других игара.

А Јелисавета? Шта је са њоме? Она се не налази међу присутнима. То ми није по

вољи. Или — да се не боји? Баш сам хтео да пошљем Сашу по њу, а она наиђе из воћњака са једном високом мушком приликом, и приђе мени.

— Дозволи, чико, да ти претставим господина Стевана Осаковића.

Он се поклони, ја му пружих руку, и два ока, сива као челик, погодише ме продорно. Имао сам осећање као да смо нас двојица променили улоге, и као да није кандидат он, него ја. У сваком случају, изгледало је да он са испитивањем моје личности није био нарочито незадовољан. Почео је да говори, и ја сам га пустио да прича.

Већ одавно — казао је он — желео је да дође у везу са мном, али Јелисавета је увек била против тога. На моја питања одговарао је он без устезања, јасно и кратко, на изглед искрено. Обавештавао ме је о својим приликама и о својим сродницима. Они су живели на једном малом острву у јужној Далмацији, на Силби. Још као дечку било му је његово место рођења сувише мало, па је побегао у Београд, где је ишао у гимназију на Дорћолу, и доцније завршио студије. Тврдио је да је радан човек, и да његова егзистенција тече уредно. Првобитно је намеравао да остане нежењен.

— Али, на једној школској свечаности почела је једна ученица да ме интересује... Упознао сам се са Јелисаветом, и на чуђење самога себе заприсио сам је... Све више ме је поседала мисао да њу задобијем, и да оснујем породицу. Моје досадашње момаштво чини ми се као нешто најапсурдније у моме животу, откад сам нашао Јелисавету.

— ... Нисам више млад, скоро ћу напунити тридесет година... Разумећете, веома поштовани господине Николићу, да свако одлагање значи за мене губитак... Распитајте се о мени — ја се од тога не бојим. А затим вас молим, заједно са Јелисаветом, да се заузмете за нашу ствар код господина нашега ујака... Не можете ми пребацити да сам из младићске непромишљености хтео да заведем Јелисавету... Можда чак налазите да сам мало стар, у порођењу са годинама наше братанице. Уверавам вас да ће моја зрелост бити једна гаранција заштите за Јелисавету. А, најзад, и сама Јелисавета је озбиљан створ... захваљујући вама — он се са признањем поклони преда мном — иначе је не бих изабрао, не бих је чак ни приметио, закључио је смејући се.

Овај човек је знао шта хоће. Његове очи, сиве као челик, које су ме непомично гледале, и његов метално тврди глас одавали су вољу која поступа само по своме нахођењу, и која не одустаје од онога што је наумила, макакве се сметње појавиле.

Исувише сам добро осетио како је његова молба да ја говорим деди само једна формална учтивост. Он није сумњао да ће све ићи по његовој жељи; његова воља била је сувише

јака да би се друкчије могло догодити. Јелисавета је припадала њему. А са мном и са дедом руковао је у тајности већ одавно као са шаховским фигурама, иако ми, о томе ни појма нисмо имали... Преостало ми је само једно: напори да отклоним камење спотицања са пута у овај брак — Јелисавети за љубав.

Не могу рећи да је Стеван Осаковић био несимпатичан. То никако не. Пасматрао сам га цело вече. Понашао се беспрекорно, није био ни сувише хучан, нити усиљен. Његова појава пре је изазивала допадање. Кад је играо са Јелисаветом, признао сам себи да су њих двоје један леп пар. Чврсто је држао у наручју, и Јелисаветина висока фигура, због које смо је често дирали, изгледала је поред њега осредња. Стеван је био доста већи од ње. — Са Костом изгледа да се добро спријатељио. Бобу је одмах освојио, пошто је умео да се стави на њан духовни ниво. Она је чак лако са њим кокетирала, што Боба чини само кад јој је неко у милости. Само за Сашу није нашао праву реч. Пошто је Саша данас изузетно раздраган био, и лармао са својим друговима, студентима медицине, Стеван му је причао о ногометним утакмицама, коњским тркама, и о другим спортовима, мислећи да је и он спортист, као његови другови. А Саша ништа више није мрзио од тога „задиханог гоњења човека и животиње”, како се једном приликом изразио. Али то није могао знати вешти Стеван Осаковић. Сви људи не носе на челу тајну своје душе.

Саша, младић од двадесет и две године, уопште је једна сложена природа, јако склона меланхолији. Човек није могао лако да продре у свет његових мисли. Своја осећања и намере он је брижљиво у себи крио. Зато га је напорно било познати. Остао је донекле далек и свом брату Кости и својој сестри Боби. Само са Дудом био је истински весело и живахан. Једном сам га упитао зашто је, како се чини, највише наклоњен Дуди, и зашто се баш њој поверава, кад је она још дете. На то ми је Саша замишљено одговорио:

— Знаш, чико, она је тако срдачна и неизопачена. Њено учешће је истинито и поштено; она пита са кристалном отвореношћу, — и ствари тада губе своју тамну страну и своју сложеност... Поред ње егзистенција постаје много простија... и мени лакне... Ја самоме себи често отежавам живот... По својој природи, права сам супротност нашој Дуди.

— То је тачно. Али ово дерле искоришћује твоју наклоност и попустљивост према њој. Верујем да пола твога џепарца оде на Дудине жеље и прохтеве, — одговорио сам му ја.

— Па ако, насмејао се Саша. Она има добар укус... и најчешће жели уметничке предмете. А исплаћује се начинити је радост, јер она уме да се радује. Данас нико више не зна

да се радује као Дуда... Просто уживам кад је гледам... Сећаш ли се оног скупоценог пешчаног сата којим сам је лане изненадио? Сатима је посматрала како се прелива песак из једне стаклене кугле у другу. За њу је још све мистерија... А њене жеље нису ћуди. Она брижљиво чува све ствари, а то ми се допада.

— Боба прилично презире Дудину колекцију — уметничких предмета, — додао сам ја.

— Да, и зато ме често жалости. Она је најзадовољнија кад добије какву модерну пудријеру чудне форме, или неки нови париски мирис.

Саша, и спољашњошћу и унутрашњошћу, личи на мога покојнога брата Драгослава. И он има исте дубоке тамне очи, прав нос и пуна, мека уста, која су могла горко да се скупе. Над његовим високим челом надносила се јако црна коса. Своје медицинске студије схватио је врло озбиљно, и много је читао, по сопственоме прохтеву. Његова мати прорицала му је да ће једном постати чувени лекар. Лако је могуће да ће она имати право.

Стеван је, међутим, својим вештим маневрисањем, ухватио ујка Павла. Деда — како га и ја, због деце, зовем — забављао се већ дуже време срдачно са Далматинцем. Разговор између њих двојице текао је лако. О чему ли су тако предано расправљали? Вероватно о неком сасвим равнодушном предмету. Али много ме је чудило што је деда тако разговоран. Да је могао слутити шта тај човек намерава!.. Деда ће се запрепастити кад ја, Јелисавети за љубав, будем начинио препад на њега. У сваком случају, овај Стеван паметно поступа. Очеvidно је да се допао деди. Само мени... мени се он никако не свиђа. Његови инквизиторски погледи, па метални тон његовога гласа, који искључује сваку мекоћу душе... И што више продубљујем свој утисак, постаје ми све непријатнији.

Недалеко од мене стоји Јелисавета... Њена душа ослушкује шта она двојица говоре. Растојање јој не допушта да чује дедине и Стеванове речи. Али ипак разуме да се између њих двоје створила пријатељска веза; зато светли пуно поверење из њених лепих очију, а њени образи радосно пламте. У њеној прозирној хаљини боје јоргована личи она на диван, племенити цвет једне ретке биљке.

Лагано пада сумрак; као завеса спушта се он са врхова дрвећа у башти, клизи преко воћњака, и допире до наше свечаности. Он се благо уплиће у широке гране, а изнад ове раздрагане младежи навлачи свој заштитни, романтични свод. Огромни месец, који је пола ватра а пола љубичаста ноћ, баца свој први бледи зрак на празан кристални суд за „боул”; његове изломљене равни светлуцају као злато. Тај први зрак месеца делује на мене као поздрав из свемирскога пространства... И од једном је тамна ноћ. Пале се шарени лампи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

иона, а на столове се међу свећњаци са шеширима од разнобојне хартије. Необична симфонија светлости заплускује присутне, даје им нерелан изглед, и баца сенке чудесних прелива на широке листаве плоче у дворшту. Наши гости су врло живахни; сви су под дејством чари ове топле познолетње ноћи. И забава се продужава. Задовољили су се играњем, поседали су, брбљају и смеју се. Чак и баку узалуд мами њена тиха соба. Поред ње, у висини њене главе, светлуца нешто с времена на време. Шта то може бити? Узалуд се напреже мој дух. Па се одједном досећам: то је метални украс на шеширу тетка Милеве, која га, верна својој навеци, ни овога пута није скинула.

Око слављеника Косте образовали су гости велики круг. Из једне урне, коју Наста носи од једног до другог, ваде гости по једну увијену цедулицу. Ко је извукао питање, мора на њега да одговори. Дотични ступа пред Косту, који обавља улогу судије, и куне се да ће дати одговор искрен и по савести. Између осталих и Стеван је извукао питање. Оно је гласило:

Шта вам је досад највише импоновало?

Он се свечано заклео да ће рећи истину, и заузима место на издвојеној клупи. Питање није глупо. Сви гледају на њега у очекивању. Јелисавета се нада да ће чути нешто врло лепо.

— Шта ми је највише импоновало? — поновио је замишљено. Колебајући се мало, рекао је:

— Можда следеће. — Једно вече седео сам са неким познаницима код „Руског цара”. После кратког времена придружио нам се један господин у беспрекорно попегланоме оделу, које је његово снажно тело тако испуњавало, да сам имао утисак као да ће његова широка рамена пробити тканину. Имао је пуно лице, са нешто неодређеним цртама. Неко из нашега круга назвао га је по имену. На то је са свих страна радосно и бурно поздрављен. Био је то познати боксер Игњатовић, један још млад човек. Наравно, чим је приступио нашем столу, ни о чем се другом није говорило сем о боксовању. Он је љубазно давао објашњења о строгим прописима којима се један боксер мора покоравати, говорио је о дијети о разним врстама тренинга, показивао је своје мишиће, и допуштао нам је да их додирујемо. Најзад га је мој сусед упитао шта му је у његовоме позиву задао највише тешкоћа.

— Мој нос, — одговорио нам је. И тада нам је причао да му је, испочетка, сваки противник ударац у нос изазивао крвавење или несвестицу. Укратко, за сваки пораз имао је да захвали осетљивости овога природнога израштаја свога лица. Али он се није смирио док му противникови ударци нису сасвим сломили кост и спљоснули нос. И сада, — причао је, — његово лице и његов нос стекли су

жељену неосетљивост. Као доказ за то, дочепао је свој нос, и окретао га је у свима правцима ветра са невероватном суровошћу — како се нама чинило, — јер ми бисмо, при много лакшем злостављању овога племенитог и карактеристичнога дела нашега лица, пали у несвест. Потом је захтевао од једнога господина из нашег друштва да га снажно удари песницом посред лица. Овај је то мушки учинио. Игњатовић се није ни помакао, и смешио се. Затим се обратио мени, потпуно непознатоме човеку, и молио ме је да му дам један ударац, колико ми то допушта моја нормална снага. „Ја сам прилично јак, треба да знате”, рекао сам му врло опрезно. „Зато сам вас и изабрао. То је моја жеља”. Са свих страна навалили су на мене да испуним боксерову жељу... Покорио сам се, и задао сам му један снажан ударац, — који би за другога човека могао бити смртоносан. Али то ништа није утицало на Игњатовића. Устао је, пружио ми руку, и захвалио ми је смешкајући се на мојој љубавној услузи.

И Стеван Осаковић је закључио.

— Тако, поштоване даме и господо, искрено говорећи, до сад ми је највише импоновао нос овога боксера.

И Далматинац напусти клупу, уз плескање и одобравање присутних.

Друштво се смејало и коментарисало је овај исказ. Јелисаветин будући муж одједном је постао центар друштва. Само она, која је тајно толико желела да из његових уста чује што истински лепо, — како би се он допао члановима њене старе патријархалне породице, и задобио их, — није му плескала у знак одобравања. Ћутке је седела, добацивши ми један болан поглед.

Јадно, трептаво женско срце! Бедна осетљива стварчице! Увек си тако свесрдно готово да се усхитиш! А коликим ћеш илузијама бити приморано да откуцаш посмртни марш!

На Јелисаветин смућени поглед одговорио сам веселим осмехом, и охрабрујући је климнуо сам главом. Тада сам се нагао деди, и рекао сам му нешто; на то је и он почео да плеска и да се смеје расположено. Њега је забављао Осаковићев доживљај са боксером. Моја братаница погледала нас је обоје прво у недоумици; али убрзо потом самоуверење се опет вратило у њену поколебану душу, а фино руменило у њено озбиљно лице.

„Да, да, ви девојке, — господар света, мушкарац, коме би сте желели да поклоните своје биће и оно што је најутанчаније у вашој души, тај јунак ваших снова није Адонис исклесан у мрамору, него човек обдарен снагом да удара. Зато верује да му је и дозвољено да то учини, кад му се прохте. Преостаје још свест појединца као регулатор његове снаге. Од моралнога закона тога појединца зависи добар удес вас девојака, — па и твој, мала Јелисавета. Али не смеш бити осетљива као

мимоза. Удар песнице по носу једнога боксера није ни издалека рђав предзнак за твоју будућу срећу... Али у поверењу морам ти признати, Јелисавета, да ми ни најмање не импонује онај ко, уместо осетљивог носа, има усред лица један безобличан комадић пластелина који само томе служи да други на њему опробају своју снагу. И мени се не допада оно што је одушевило твога будућег супруга, као што се ни теби није допало. Јер то је предзнак суровости душе. Да, управо је то! Али добро ћу се чувати да ти гласно признам своје недопадање. И зашто? Да ли би се због тога ти одрекла овога Осаковића! Не би, зацело! Ти би чак и побегла са њиме, кад би се деда противио томе браку — пошто те песница тога човека већ нераздрешљиво држи. А пошто све то знам, не могу те спасти. Уосталом ти и не желиш да будеш спасена. И зато ће и тебе, као и сваку другу девојку, снаћи твоја судбина”.

За време мога монолога, Коста, у достојанственој улози судије, почео је да звони као луд, да би дошао до речи и утишао ларму. Кад је, најзад, настао мир, он је заповеднички рекао:

— Ви нисте завршили свој извештај, Стеване. Недостаје му поента. Шта је било са вашом руком, кад сте тај страхан експеримент извршили?

— Моја рука? Била је сасвим утрнула. Стисак боксерове руке нисам више осећао. Но сио сам је недељу дана у завоју, признао је у смеху Далматинац. — Све вас опомињем да се оканете сличних радозналости.

— Браво! — викну Коста усхићено. Ви сте колосалан тип!.. — Па се онда окрете гостима:

— Моје даме и господо, и на последње извучено питање је одговорено. Господин Стеван Осаковић заслужује одликовање за најбољи одговор. Хоћете ли мени, као судији, дати право да то одликовање сам одредим?.. Лепо. Дакле слажете се и тиме. Захваљујем вам на поверењу. И окренувши се Далматинцу, продужи:

— Господине Стеване Осаковићу, хоћете ли да ми учините част, и да испијете чашу са мном на реч — ти?

— Ви мени чините част, — одговори Стеван, пријатно изненађен.

— Овим завршавам тешку улогу судије, — закључи Коста, па скиде са главе Бобину црвену сомотску току, и извуче се из Десиного зеленкасто-плавог кинеског кимона.

Коста испи „брудершафт” са Стеваном, и сви испразнише своје чаше у част склапања ове нове пријатељске везе. Само је Саша отсутно гледао у своју чашу, и није се мицао. Далматинцу ово није промакло. Одлучно је пришао Саши, и рекао му изванредно љубазно:

— Хоћете ли ми учинити задовољство, да се и ви куцнете са мном?

Саша се збуњено диже, и њихове чаше одјекнуше. Осаковић је све до свога одласка остао поред њега. Нисам имао појма о чему су говорили. Али мој братанац се сад, без напора, живо забављао са овим страним човеком, чије је намере познавао. Кад се Стеван од нас опростио, могао је рећи себи да је његова прва посета нашој породици потпуно постигла свој циљ.

— Посетите нас прекосутра... Дотле ћу ја већ говорити са дедом, — обећао сам му.

Јелисавета ме загрли.

И ми старији смо се удаљили. А Коста је одвео своје пријатеље у Загине одаје, да се тамо даље веселе. Дуда ме је на покретној столици одгурала у моју собу са старим предратним намештајем и прозорима са решеткама. Она, једина од младих чланова наше породице, станује са Настом на горњем спрату старе куће. Деда и бака имају своје собе поред моје. Јелисавета станује у новој кући, поред Драгослављеве деце и обе снаје. Кад је Дуда имала дванаест година, она се је на своју руку поселила у собу са алковом старе куће. На Десиного ужасавање драла се и отимала се, и никако више није хтела натраг у своју светлу холандску собу, — на моју велику радост. Отада, нераздвојна је са њеним чика Војом.

6 — ВЕЧНЕ СУПРОТНОСТИ

Кад бих имао две здраве ноге, зацело бих пожурио цркви Св. Марка, и запалио једну свећу, у знак захвалности Богу, — као што тетка Милева ради, при најмањем поводу — зато што разговор са дедом већ припала прошлости. Чинило ми се да ме је крвави зној облио. Сиромах деда! Историја са Јелисаветом јако га је потресла и узбудила. Читав један свет, који је он толике године изграђивао са пуно љубави, претворио се у ништа. А он стоји усред рушевина, и не може да схвати шта се догодило, док му је душа пушта и празна. Стари људи тешко отстају од својих

ретких жеља. Они их хране сопственим месом и крвљу.

Млади не слуте да је одрицање од једне такве жеље за старе људе равно катастрофи. Али младима је лако: ако им се не оствари која намера, за њих то значи само тренутну несрећу. За младе је катастрофа често само изненадно зло, које точак судбине, у свом непрестаном кружењу, узноси над њиховим младим животом. А тај точак, непрестано се ковитлајући, пружа нове животне изгледе, нове могућности. Али такав један патријархални домаћин, као наш деда, стигао је већ, заједно са

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

својим замишљајима, до последњег ступња судбинскога оптицања. За њега не важи више никакво „доцније”, нити се каква замена може наћи његовој осујећеној жељи. Зато је дубоки јад пао на њега. Он је неутешан. Са њиме се мора поступати као са тешким болесником коме се убризгава кап по кап резигнације, поверења и наде на другу, непознату срећу. Много ме је муке стало да dedu духовно подигнем, и да га излечим од његове фикс-идеје како Јелисавета треба да студира хемију. А чињеница да његова мала Јелисавета хоће да се уда, потпуно га је помела. Њенога Далматинца насликао сам у најлепшим бојама. Никад у животу нисам се толико трудио да једнога човека хвалим и славим, — као да је пијачна роба, око које се ценка, — и никад нисам свесно толико лагао. На срећу, ујаку се допао Стеван Осаковић. Налази да лепо изгледа, „врло мушки”, како се изразио, и да има лепе манире. Ипак је доста дуго трајало, док сам успео да ову изјаву ишчупам од њега. Остало остављам самоме просиоцу. Помагао сам онде где ништа нисам могао да спречим. Јелисавета је тако хтела. Ја ћу да угушујем непријатно осећање у себи, али ћу пажљиво бдити. А ако се помоли каква његова рђава особина, тада ће са мном имати посла. Умирује ме то што ће Јелисавета и после удаје остати у кући.

Деда, у шеширу и са штапом, баш ме сад оставља. Хоће да посети свога старога пријатеља, геолога Саву Михајловића, брата бакине пријатељице, даме са „жура” која клима главом, и живи у знаку времена Кнеза Милоша. Мора да се пред њим изјада, да моралише о данашњој модерној младежи, да изазове „старо добро време”, а, пре свега, да потражи утеху за своју велику рану, за разочарење које га је снашло од његовога сопственога детета, за које је сматрао Јелисавету. При томе је потпуно заборавио да је у младости и он радио по својој глави, кад год је могао, и поред прописа својих родитеља, које је он, као и данашња младеж, означавао као старомодне.

Деда увек иде истим путем: из Палилуде, Видинском улицом, улази у Поенкареву. Већ читаве године редовно свраћа у кафану „Коларац”, — било то пре или после подне. Пре подне попије чашу пива, и поједе уз то једну слану кифлу. После подне узме парче ратлука, у који је пободена чачкалица, и црну кафу. Потом иде Коларчевом улицом до Сата, који више и не постоји, пресеца Кнез Михајлову, са живим корзом, пролази малом улицом на доле од Прашке банке, и то десном страном, где један папуција има свој дућан од памтјевака. На десном углу ове улице, која се до недавно звала Сремска (а сада се зове Милорада Драшковића), налазила се некад кафана „Код старог телеграфа”. Онда се деда спушта ка Зеленом венцу. Лево на углу, где се сада диже једна палата, била је некад гостионица са лепом баштом, „Код златног буренцета”. У

препотопска времена пио је у њој деда једну криглу пива за другом, са давно већ мртвим инжењером Филиповићем, мужем бечлике „која кат кофори српски, онда кофори чисто српски”. На ономе углу стоји сад један бифе, над којим се још увек види уклесано у зиду једно буре. Деда је скоро код свога циља. Улази у Бранкову, негдашњу Господску улицу; у њој станује његов пријатељ геолог, стари нежења. Ма да се на месту његове старе ниске куће диже модерна зграда, која вреди најмање милион динара, човек се враћа за четрдесет година уназад, чим уђе у његову собу. Око зидова су миндерлуци, покривени црвеним пиротским ћилимима. Преко углачаног паркета распростраје су новине. Преко преграда високе полице за књиге висе, исто тако, новине, као заклон од прашине. То је једна домаћа манија из времена првих штампарија, кад се хартија од новина високо ценила, и кад су се новине, после читања, брижљиво чувале, и у домаћинству се практично употребљавале, као завесе, као чаршав за сто, или као застирач. И, колико знам, многе старе породице негдашњег Београда остале су верне тој манији.

Откад памтим, Михајловићи су били милионери. Они су припадали једној од најважнијих српских породица престонице. Њу је сачињавало четрнаест чланова. Њихова стара кућа имала је један спрат са доксом. А горе се налазио салон, клавирска соба и друге парадне собе, — у свему осам. Али у њима се није становало. Ах не! Доле је, међутим, била једна огромна соба, са грдно дугачким столом, довољно великим да прими читаво свадбено друштво. На њему су обедовали Михајловићи — њих четрнаест, — са послугом на доњем крају. Постојала је у приземљу још једна огромна соба: свуд око зидова стајали су миндерлуци, иначе је била празна. У вече, из њих су вађени многобројни јоргани и јастуци. И на миндерлукима и по поду намештана су лежишта за свих четрнаест Михајловића. Не само да су они спавали под једним кровом, него и под истом таваницом.

Као и за многе друге породице из онога времена, субота је била и за ову дан испуњен кућевним послом. Спремали су салон, клавирску собу, и цео горњи спрат. Читав покретни намештај осам соба износио се у двориште, комад по комад. Лупали су га, четкали и брисали су прашину са њега. Свака слика скидана је са ексера, и прислањана на зид дворишта. Рибали су под, прали прозоре, лустере, огледала и врата, и радили читав дан. Сама послуга није била у стању да сврши сав посао. Зато би и господарење кћери задигле високо сукњу, и спремале и рибале, босоноге, заједно са служавкама, свој велики дом. Кад се, најзад, спустило вече, полуслепи стари баштован заложио би казан у перионици и пре поласка на спавање, окупали би се сви чланови куће, један за другим, у великоме кориту за прање рубља;

после њих купала би се послуга. Али горњи спрат остао је и даље брижљиво затворен, са спуштеним завесама, све док идућа субота није поново отварала врата и прозоре, и док се опет програмски није одиграло ужурбано спремање. Парадне собе служиле су само за свечане прилике. У њих нико није смео да уђе, сем „удаваче”. Једина она имала је право да многе поподневне часове проводи у клавирској соби, у марљивоме и брижљивоме плетењу или хекловању. Таква је, у оно доба, изгледала код нас слика породичнога живота једнога уваженога милионера.

Идућега дана после подне дошао је Стеван, да чује исход моје дипломатске вештине код деде. Крајњи пристанак ујака Павла чинио му се сасвим по себи разумљив. Он ништа друго није ни очекивао. Био сам радознао како ће се свршити разговор између њих двојице. Два сата трајао је њихов *tête-à-tête*. Потом су ме нашли у воћњаку, где сам надгледао како баштован бере крушке. Стеван је поверљиво ухватио деду под руку. Лице мога ујака било је мирно и разведрено, док су Стеванове очи одавале спокојно задовољство човека који је постављени циљ достигао — лако достигао, могао бих додати. Ово последње ме је једило. А деда ми је касније рекао:

„Диван човек... озбиљан... Познаје живот и зна шта хоће. Мило ми је што се та мала вештица — мислио је на Јелисавету — није заљубила у неког студента... Само би ми још и то требало... А овако, најзад, нека јој је са срећом!...

Јелисавета је јутрос отишла код једне другарице у виноград, и остаје тамо до вечери. Деда није хтео да је види; осећао се, благо речено, још увек дубоко увређен и ожалостићен. А Јелисавета, опет, била је толико узбуђена због Стевановога претстојећега разговора са дедом, да сам јој саветовао да тај дан проведе ван куће. Одмах сам наложио Дуди да је телефонски извести о победи њенога Стевана; доставио сам јој и једину горњу изјаву. Одмах ће доћи овамо. Али један Стеванов исказ, који сам случајно, заклоњен оградом од воћњака, чуо, нисам јој саопштио.

Он је са Костом и Бобом крстарио кроз башту. Близу ограде воћњака, иза које сам ја седео, разговарали су једно време о коњским тркама и о разним другим темама које моју пажњу нису могле да привуку. Одједном сам чуо како Стеван каже:

— Изванредан је хлад испод ових високих дрвета, а ипак има много ваздуха.

— Да... А шта мислите, за шта би се овај велики правоугаони простор могао дивно да употреби, — под претпоставком да се земљиште ослободи од дрвећа на средини? — упита Боба.

— Ти си интелигентан... докажи сада твоју оштроумност, погоди! — додаде Коста.

Једно време настало је ћутање иза ограде; зацело је Стеван размишљао. Најзад је викнуо:

— За игралиште тениса.

— Погодио си... Ти си достојан члан наше младе генерације... Али ко би овде смео нешто да измени!... Сваки такав покушај назвао би се обесвећењем, вандализмом. Руке су нам везане... А много шта могло би овде друкчије изгледати, — рекао је Коста.

— Паметне промене никад не могу шкодити, него само користити... А и време не престаје да протиче... Ви, Бобо, не треба тешко да уздишете; многе ствари морају и треба да буду промењене. Човек не сме да заостаје за својим временом, — чуо сам како је још рекао Стеван.

Дуда ме је запрепашћено погледала, и помакла моју столицу на друго место, одакле нећу морати даље да слушам овај обеспокојавајући разговор.

...само средња дрвета! Стогодишњи храстови, из времена Кнеза Милоша! Не, драги моји, башта неће бити парцелисана и разделена вама обесветитељима. Браћо моја, Светозаре, Драгославе и Велимире, ваше сенке ће и даље промицати вашим омиљеним местима, кад вас сећање на земљу и чежња за њоме привуку нама... Игралиште за тенис... или, можда, подиум за окретне игре начинити у башти! Тичија гнезда избацити из дрвећа, и, уместо њих, у гранама инсталирати један ваздушни бар! То се неће догодити... Чак ни после моје смрти... Јер башта припада мени.

У току дана Дуда је нашла прилику да о овоме догађају са негодовањем исприча Насти. Моја сестра села је крај мене, и нас двоје смо водили један озбиљан разговор. Њена близина ме умирује. Као и свуда где Матијанче пружи своју руку да помогне, изнашао је њен дух и овде прави излаз. Удруженим снагама, сковали смо план који ће нашу стару кућу, са њеном изванредном баштом, за увек сачувати од обесветитељских халуцинација модернизација. Поводом тога, даћу један налог у тестаменту, а Миша ће ми у томе ићи на руку. Он ће већ сутра бити овде.

Сва срећа и сав јад који су нашој старој кући пали у део, у току догађаја, нашли су своју потврду и своје разрешење испод дрвета у башти. Многи од покојника и од још живих наслањао је своје врело чело на избраздану кору циновских стабала, које је чинио поверљивим сведоком своје неизрециве радости или свога очајнога бола. Ако је башта притајена под густим белим покривачем снега, њена тишина нежно се спуштала на немирну душу која би дошла да ту разхлади своју раздраганост или свој јад. А благи дах исполинских стабала који око себе растапа снег у јуским круговима, уливао је наду и мир, и изравњавао је сваку претераност људске бујности. Кад је дошло пролеће, журили би Николићи свих генерација, од увек, да траже висибаве и љуби-

лице. Бака, мати, браћа, чак и Боба и Коста, кад су били деца, никад нису пропуштали да проналазе те мирисне поздраве пролећа. А Дуда и Наста доносе ми још и данас, зрачне од радости, прво цвеће из наше драге баште. У јесен, тоне она у чисто злато. Тада се пале три кандила пред иконом где смо ми браћа утиснули наша имена. А храстови, липе, кестење, јабланови и јеле живе, дишу и вибрирају, слично нама људима, само чистије, јер су, својом пасивношћу, ослобођени рђавих нагона.

Какав дан! Испуњен толиким догађајима! Тако пун немира за мене! Видим како се црни облаци навлаче над нашу кућу. Нека Бог заштити све њене становнике, и оне који ме радују и оне који ме жалосте... Где си се упутила ти, несавитљива Јелисавета, и шта ће од тебе бити, мала Дудо? Хоћеш ли се и ти једном отуђити, и изгубити особину која има највећу вредност у човекову, — топлину своје душе? Хоћеш ли и ти онда, слично Боби и Кости, испуњавати своју унутрашњост празним сензацијама и уживањима?... Иди у Башту, под стару дрвета, наслони своје загрејано чело на њихова избраздана стабла, и размишљај, у светлој тишини! И она занемалост речито ће ти говорити, и поучити те шта треба, а шта не треба да радиш. И теби, Саша, то исто саветујем.

Моја размрскана нога осетно ме боли. Опет ми зли дани претстоје. Само да још два дана будем господар своје болести, док се мој тестаменат не запечати; потом пристајем и да умрем. Смрт би за мене значила право исцељење. Али моје време још није дошло, пехар мора до дна да се испије, без обзира на то да ли је опор или сладак.

Опирем се томе да легнем у кревет; хоћу још да присуствујем првој Стевановој вечери за нашим породичним столом. Дали су му место поред Јелисавете, која се већ одавно вратила из свога изгнанства у винограду, и отада зрачи веселошћу чији отсјај пада и на све нас.

Кад је бака, лагано и достојанствено, дошла до свога почаснога места, и кад смо је поздравили нас једанаест чланова породице Николић, а потом сви, према рангу старости, у дугоме реду заузели своја места за столом, — био је то за Стевана тако необичан призор, да му је и нехотице улио поштовање. Али, одмах потом, почеле су његове оштре плаве очи да испитују сваки предмет, сваки зид,

сваки угао. Да случајно и овде није намеравао да што модернизира? Ништа му није промакло, док је живо разговарао, и баки и ујаку ласкао и хвалио јединствени живот породице чији је члан и он сада постао. Одједном Дуда, пола у смеху, пола у страху, узвикну:

— Ах, чика Војо, сад смо за столом нас тринаест, — а ја сам баш тринаеста!

— Нећеш то дуго остати! Сутра долази Миша у нашу средину, и тада ћеш бити четрнаеста, одговорио сам ја.

После мојих речи настало је ћутање од неколико секунда. Сви су погледали на баку и мајку. Бака је отворила очи, погледала нас је све по реду, климнула је Насти главом у знак одобравања, и рекла је:

— Ако, ако, баш ме радује... Сешће између Воје и Насте.

Моја сестра поцрвенела је као каква девојчица.

Нека од сутра Дуда седи на дну стола, као четрнаеста. Али ако, сходно сујеверју, неко међу нама мора бити тринаести, — онда знам ко је то у истини. — Стеван!

Имам јаке болове у нози, у кичми, у десном рамену... седење ми пада тешко. Опет ћу лежати у кревету, из дана у дан, неспособан да и један покрет учиним. Како лудо делови човековога тела могу да боле! Кад ме, у таквоме стању, бака и мати посматрају у немоме болу, и безброј пута долазе мени, и не сустају да се на својим старим ногама ужурбано и, ах, тако узалудно, непрекидно мотају, и да чине ово или оно, ради мога тобожњег олакшања, — тада чврсто стегнем зубе, и жонглирам храброшћу, стрпљивошћу и преданошћу. Дуду силом морам да гоним из моје собе, јер увек чучи код мене, а од тога бледе њени образи. Наста задајем много мука, јер једина она зна који је положај најзгоднији за моје тело. И Јелисавета често седи крај мене — седела је често крај мене — јер ће сад имати друге интересе и дужности, и неће ми више као раније својим дубоким и складним гласом причати о себи и о другима много паметне и занимљиве ствари. Ноћу бди нада мном моја „бона“, — наш баштован Марко, мој друг из детињства. Немогуће га је наговорити да преноћи угодно на отоману. Он се радије испружи на тепиху пред мојим креветом. Чим покренем главу, он одмах скаче. Верна душа.

Зора Ђорђевић

(Наставиће се)

Српска жена прошлог века као супруга

1 — ЖЕНА ПАТРИЈАРХАЛНОГ ДОБА

У овај период времена долазе жене из времена Карађорђева и Милошеве Србије. То је још патријархално доба. Муж је глава, највећи ауторитет, највиша власт. Његова је реч прва и одлучујућа. Цела породица њега условно слуша. Његова је воља па често и његова *ћуд* — закон. Муж је могао да буде а често је и био деспота, тиранин. Човек је! И то је било довољно.

У то доба, породични принципи а нарочито однос жене према мужу, подударали су се са принципима турских господара.

И код нас као и код њих, жена је имала потчињен и нижи положај. Сваки мушкарац још од самог рођења сматрао се да је виши од женскиња и да су му оне потчињене. То се огледало и у спољним знацима и у опхођењу. Жене љубе мушкарце у руку па ма тај мушкарац био и дечко, перу им ноге, поливају при умивању — све знаци потчињености. Пристојност је захтевала да и старије жене стоје пред мушкарцем.

Али, одмах ваља рећи, да, и ако су горњи принципи важили „де јуре“, они се безусловно нису примењивали „де факто“.

Положај српске жене тога доба истина да је био зависан и потчињен као и код Турака, али је у положају једне турске и једне српске жене постојала једна знатна разлика

Турска жена сматрана је у првome реду као једна ствар задовољства и уживања, за човека и мужа; српска жена пак, у првome реду, сматрана је као мајка, на којој лежи сав терет породице и као домаћица, на којој лежи сав терет куће.

Стога је српска жена уживала већи углед и веће поштовање и код мужа и код мушке околине, но што је уживала турска жена.

Турска жена уживала је углед и поштовање *само као мајка*. Као жена не. Знамо да су чак и султани имали нарочити пијетет наспрам мајке, тако да ниједан султан-син ниједна није одбио ни једну молбу или жељу султаније-мајке.

Код Турака, жена тек као мајка долази до речи. Код нас пак, и жена као супруга имала је реч, реч често пресуђујућу.

Према свему овоме, српска жена тих времена, није толико осећала своју потчињеност, која се састојала најчешће само у формалностима и коју је потчињеност шта више врло често мудра, агилна и енергична жена замењивала чак супериорношћу.

Истина да је било овде онде и мужева у правом смислу речи тирана, који су своје жене тиранисали и мучили, али је српска же-

на све то подносила и трпела, у већини случајева и прикривала.

У то доба за развод брака није се знало.

„Распуштеница“ то је било једно најпогрдније име, чак јаче но што је данас име блудница.

Свака жена тога доба, радије би умрла и радије трпела још дваред веће тираније од свога мужа, но што би пристала да се назове „распуштеницом“.

Српска жена тога доба мучно да би се икад решила да изиђе пред *конзисторију*. Ја сумњам да је у та прва времена та духовна институција и постојала. У оним најгорим случајевима, кад жена више није могла да издржи злоставу свога мужа, она је тада излазила пред „патријархални Конзисторијум“ онога доба, обратила се комшијама, а добре комшије су тада интервенисале и колико се дало комшију — тирана, кога су осуђивали укротили и уразумили.

Дакле, жена тога доба, иако по принципима тога доба бесправна, вазда је налазила своје право у *обичајном праву* тадашњег друштва. Знамо, да се чак и једна *Љубица Милошева* усудила, да пред мужа Господара и Књаза изађе са револвером у руци, јер се осећала да је у праву и да за собом има оно освештано обичајно право.

2 — ЖЕНА ПРЕЛАЗНОГ ДОБА

У овом прелазном добу разлика између човека и жене постала је много већа, но што је то било раније. Док су у ранија времена човек и жена били приближно једнаки по интелигенцији и знању, у овом времену човек је далеко отскочио изнад жене. Људи су се школовали и ступили у живот са једном доста великом спремом, док су жене у том погледу иза људи много изостале. Па ипак, мада је у овоме времену настала врло велика разлика у интелекту човека и жене, у браку је постојала хармонија. И са једне и са друге стране постојало је разумевање и поштовање. Муж се задовољавао са њеном онаквом каква је, он у њој није тражио оно што није могао наћи, док је жена веома ценила мужевљеву умну супериорност на коју је чак била поносита, трудећи се да својом одмереношћу, тактом својим отменим, достојанственим опхођењем, замени своје недостатке интелекта, те да на тај начин углади контраст, који је између њих постојао. И за дивно чудо, српске жене тога времена постигле су у томе погледу савршенство.

Жене тога доба, одликовале су се својим достојанственим изгледом, својим тактом у разговору, својом уздржљивошћу у стварима, ко-

је нису познавале и у своје отменом, неусиљеном кретању.

Ти достојанствени типови српске жене, чији је најистакнутији претставник била *Кнегиња Персида*, мајка Великога нашег Краља, *Краља Петра* — најалост су данас изумрли. Једва да би се нашао још негде по један примерак. Осамдесетих година још их је доста било. Све старе саветниковице тога времена, поред још многих других госпођа, давале су једну оригиналну, отмену слику српских жена минудога века.

Утисак, које су те госпође својим отменим држањем и достојанственим изгледом чиниле, био је толико велики и леп, да је на себе привлачио и пажњу странаца и изазивао код њих дивљење.

Тако је једном супруга бившег аустријског престолонаследника Рудолфа, надвојвоткиња *Стефанија*, приликом своје посете београдском двору, — упитана како јој се свиђа београдско друштво — одговорила: „Најбољи су утисак на мене учиниле оне достојанствене старије госпође, својим отменим изгледом, у свом богатом српском оделу, са којима, на жалост, нисам могла да разговарам.”

Као што већ раније рекосмо, српске жене су веома цениле интелектуалну супериорност својих мужева и са њима се поносиле. Оне су се према својим мужевима односиле са неким нарочитим поштовањем и са неким осећајним уважањем, старајући се да то своје поштовање наспрам личности свога мужа докажу и манифестују својом нарочитом пажњом према њему.

Својим старањем за његову личну удобност до најмањих ситница, у кућевном реду, старањем о његовом здрављу и одмору, водећи рачуна о његовом укусу, његовим прохтевима и навикама, о његовом душевном расположењу, једном речи, о свему што би га чинило спокойним, задовољним и снажним за рад и дужност, коју је обављао.

На тај начин човек ни за часак није осетио ону разлику, која је постојала између њега и његове жене у интелектуалним односима. Жена, онаква каква је била, била му је довољна и неопходна. Тако је између супружника тога времена владала најлепша и *потијна хармонија*. Жене тога времена о коме говоримо, претстављале су нарочити тип — тип праве српске жене.

Последња претставница те српске жене, тог минулог времена, била је једна врло стара дама, која је пре три-четири године умрла.

То је била стара, уважена госпођа *Софија Ристићка*, супруга бив. намесника *Јована Ристића*.

Са њоме је на жалост, изумро тај негдашњи диван тип достојанствене и мудре српске жене.

Нарочити култ, који су гајиле српске жене према својим мужевима, огледао се у мно-

гим обичајима тога доба. Навешћу само један: Старе српске жене имале су обичај и онда, када су већ биле у годинама и, кад су већ имале одраслу децу, да задену по један цветак иза ува за шамију или фес. Тај цветак био је символ њене љубави наспрам мужа. „Е жив ми је мој Јова!“ — одговарале би кад би их неко од деце или унука задиркивао.

Оно нарочито поштовање, које су жене тога доба гајиле према своје мужу, оне су преносиле и на мужа своје кћери, — на *зета*. *Зета* би вазда предусретале са нарочитим поштовањем и одликовањем. *Зета* нису ословљавале именом, понајчешће ословљавале су га са „*Зете*“. И то је био један знак поштовања. У кућу и домаће ствари кћери и *зета* ретко и нерадо су се мешале.

„*Таште*“ у западњачком и данашњем модерном смислу, тада су се ретко виђале. *Зетови* тадашњи, нису се бојали од ташти, већ су их волели и радо гледали у својој кући. У мањим неспоразумима и размирицама таште су се држале резервисано и по страни. У већини случајева налазиле су се на страни *зетовљевој*.

Да наведем још једну карактеристичну црту тога времена. Кад би умрло једно од деце, тада мајка старих времена, ма колико да је ожалостњена била, не би фес застрла црном кићанком. Често би, место црне шамије, ожалостњене мајке ставиле шамију угасите мрке боје. Она је имала још живе деце. И у њеном срцу туга за једним дететом, није смела да поништи срећу, коју је осећала због друге деце. Њен фес је био огледало њене душе и њеног срца. А у том срцу било је места за сву децу подједнако, било је места и за тугу и за радост.

Такве су биле наше прабабе. Прелаз од ових жена прошлога века, до данашње модерне жене, супруге и мајке, био је веома кратак, тако, да се карактерне особине тог прелазног доба, једва уочити и истаћи могу. Еволуција у формирању данашње модерне жене, извршена је неочекивано рапидно, убрзаним темпом. И то је основ кризе, коју данашња наша жена преживљује.

Но то ћемо засада оставити настрану, пошто је то тема која заслужује да се о њој засебно говори.

Овога пута, ми смо желели, да прикажемо српску жену прошлога века.

Ту достојну слику изнели смо на углед данашњој модерној жени, супрузи и мајке данашњице, и надамо се, да ће оне моћи да извуку по неку лепу и корисну поуку у своју корист, јер и мртви из нас и кроз нас говоре.

Закон наслеђа је сталан и моћан принцип у нашем животу, јер се не каже бадава: „Крв није вода.“

Кратки преглед историје Земуна

Прегледавајући планове Земуна, који се односе на XIX век, прво што нам пада у очи, то су његова предграђа: Josef-stadt, тојест онај део града који се протеже уз Дунав са северне стране, Francesthal, који се протеже према унутрашњости и заузима средину између споменутог предграђа (Јозефштата) и оног планинског повијарца, који је познат под именом Бежанијске Косе, и коначно Бежанијско Предграђе, које се привило уз саму Бежанијску Косу, с њене десне стране. Сва се три предграђа једнако јасно разабиру и на карти аустријског Војног института из 1880 године K. K. militär. geografisches Institut (1880), коју овде имамо нарочито у виду. На овој карти једно предграђе од другог деле знатни комплекси празног, неизграђеног земљишта, тако да ова стара земунска предграђа заиста праве утисак села, која су поникла око старе вароши ширећи је и дајући јој одушка. Данас, међутим, Јозефштат, под именом Горњег Града; Францестал под именом Новог Града, а Бежанијско Предграђе под именом Доњег Града сасвим су се претопила у једну јединствену велику варош у којој су чврсто повезане и међусобно испреpletене улице створиле једну целину. У њу се и данас непрестано сливају све нови делови, који ничу ван старих, или у продужењу старих предграђа. Тај процес стапања извршио се ванредном брзином. Јозефштат основан је под крај осамнаестог века. Он носи име по аустријском цару Јозефу, који је године 1783 боравио у Земуну и становао у једној од првих кућа, које су неvezано ницале у том делу; Францестал насељен је немачким досељеницима 1818 године. Носи име по цару Францу, који је те године боравио у Земуну. Ово је старо предграђе задржало извесну специфичност, извештан чисто њему својствени штимунг, нешто меланхолично, сеоско, епско, што карактерише наша мала места по Срему. Тај карактер није могла утрти ни лепа францесталска црква у готском стилу, која се са своја два типична торња диже усред овог предграђа. Овај посебни карактер града долази нарочито до израза у широкој Банатској улици, која иде попречно и спаја главну артерију Францестала, улицу Краљице Марије, с улицом Цара Уроша, главном улицом некадашњег Јозефштата.

Што идемо даље у историјску прошлост Земуна, то се варош све више сужује. Предграђа ишчезавају сасвим, а и слика саме старе

варош имења се и то не само обзиром на број и карактер појединих грађевина, цркава, манастира или џамија, већ и обзиром на густину насеља, тип и карактер старих градских утврда и целокупног градског изгледа. Све то доказује старину и значај овог града, чија је историја за нас тим занимљивија што је он увек био наш град, чак и онда кад је потпадао под туђина.

*

Као главни извор за познавање историје Земуна истиче се, поред богате архивске грађе, — која се о Земуну, као и о старом Београду налази у великим градским центрима: Будимпешти и Бечу, и у самој земунској архиви, — врло занимљиво, популарно и с масом анегдота и легенда написано дело познатог земунског публицисте, првог земунског штампара и дугогодишњег редактора познатог земунског листа „Zemliner Wochenblatt“ Игњата Сопрона: „Monographie von Semlin und Umgebung“, Semlin, пишчево издање 1890, а затим стручно написано, ванредно прегнантно дело дугогодишњег начелника града Земуна, д-р Пере Марковића, сад већника Општине града Београда, „Земун од најстаријих времена до данас“, Земун, 1896. Од велике су помоћи у овом целокупном проучавању слике и планови који се односе на град Земун, а чији је постанак, као и постанак велике колекције слика и планова старог Београда, везан за оне бескрајне ратове, који су се водили на овом делу наше земље од најстаријих времена па све до најновијег доба. Неколико ванредно драгоцених слика и планова који се односе на главне историјске епохе земунске прошлости налази се у земунском магистрату. Исто је тако у овом погледу веома значајна и богата колекција старих слика и планова Библиотеке и музеја Општине града Београда, која се подједнако односи и на Земун, као и на Београд.

*

Као град који се налази на старом историјском територију, постанак Земуна веже се за најстарије доба људске историје, сталних људских насеља. Он је, као и Београд, стари град, који је у свом развоју прошао кроз најразличитије историјске епохе. На његовој се позорници наизменично мењају разни народи. За периодом највећег процвата, друштвеног напретка, долазе сасвим противне при-

дике, које коче и заустављају целокупни развој. Као главна карактеристика историје Земуна истиче се њена динамичност, која непрестано ствара све нове заплете, нове социјалне односе пуне интереса и значаја.

Паралела између Земуна и Београда може се провести већ од почетка постанка ових двају суседних градова. До римског господства, које почиње у првој четвртини првог века после Христа, спомињу се разна племена и народи, чија је моћ сад више сад мање долазила до израза у овим крајевима: Илири, Трачани, Келти. Након пропасти римске власти, у вртлогу сеобе народа, наступа доба у историји Земуна, у коме се, као и у историји Београда, наизменично један на други довозује власт: Хуна, Авара, Германа, византијско-грчки, мађарски и српски период, док и овај град, као и стари Београд, нису освојили нови завојевачи с истока, Турци, који су га у својим рукама, скоро без прекида, задржали готово два пуна века. Тако је ушао стари Земун у нови век, који је у његову већ дотад мучну историју увео још једног ривала, Аустрију. Након турског пораза под Бечом — 1686 —, Аустрија све више ступа у офанзиву према турској царевини. Године 1717 осваја Београд и Земун. Београд су Турци 1739 поновно освојили и остали у њему — с краћим прекидом — господари све до знамените 1806 године; Земун је од 1717 па све до 1918, кад је и овај напаћени град коначно остварио свој национални идеал, остао у аустријским рукама.

Као што је Београд у току своје историје мењао своје име, исто се тако мењало и име старог Земуна. У римско доба он је познат под именом Таурунум; касније, кад је крајевима, где се данас налази Земун у VIII веку после Христа завладало германско племе Франки, на његовом месту налази се град Малвил. Његово садашње име, Земун, настало је од имена Землн, које је добио за време бугарског господства у IX веку.

Као и код свих старих градова, чији постанак пада у доба келтског, односно римског господства, тако и у Земуну основу града, његов најстарији део, сачињава његова тврђава, која се налазила онде, где се и данас налазе остатци средњовековних зидина и споменик Миленијум, који је подигнут 1896 године у спомен хиљадугодишњице опстанка мађарске државе. Као и у Београду, тако се и у Земуну око градске језгре, тврђаве, постепено ширила и напредовала варош. У почетку то су биле куће, које су подигли ислужени римски војници, трговци, који су војску снабдевали храном, а затим постепено придолазило је и остало ново грађанство, које се развијало и напредовало по истим принципима по којима се развијало и у осталим старим градовима. Стални немири, који су карактеристични за историју Земуна у првој по-

ловини средњег века, нису омогућавали граду, да се у то доба у већим размерима шири. Кроз турски период Земун има више карактер обичне турске паланке. До већих размера долази тек након 1717 године. У свом развоју, — територијалном, исто тако као и у друштвеном и економском, — кулмира под крај XVIII и у првој десетини XIX века.

О животу старог Таурунума у келтско доба може се говорити само на основу упоређења с општим начином живота келтског народа у другим градовима, где је тај живот дошао до већег израза, као и на основу оног што се зна о Келтима уопште. И римска управа у Таурунуму носи на себи углавном војнички карактер, онако исто као што је то случај са старим Сингидунумом И стари Земун као и стари Београд, били су на лимесу, како се звала римска граница дуж Дунава. И Сингидунум и Таурунум морали су у првом реду служити за одбрану огромног римског царства. Интересантно је већ овде приметити, оно што истиче и д-р Марковић, да каснија војна граница односно кордон, који је увела Аустрија, има много сличности са старим римским лимесом. Лимес је ишао дужином Дунава. Описујући га г. д-р Марковић вели: „Мале тврђавице, које су га сачињавале, лежале су на извесном растојању, а у свакој се и у мирно доба налазило понешто војске. Укупно у мирно доба овде је било око 20.000 војника”. Иначе је важна за овај римски период изградња знаменитих римских друмова, који су ишли преко Таурунума, као града који је лежао између Рима и Византије. (Пут је ишао: Митровица, Винковци, Осијек, Земун, Београд, Ниш, Цариград).

Од каснијих периода, у административном погледу, нарочито је интересантан турски период, који сачињава једну засебну целину, иако „сјај” Истока није у Земуну долазио до оне висине до које је у почетку турске моћи дошао у Београду, „Малом Цариграду”.

Турци су освојили Земун исте године кад и Београд (1521). Главно место за цео Срем био је Илок. Ту је било пашино седиште. Земун је напротив припадао под београдског пашу и мирно животао као и остале турске паланке. Једну посебну ноту у овај мирни паланачки живот уносила је чињеница да је Земун био место у ком су се размимилазила многобројна посланства, која су у то доба из Европе и Турске наизменично путовала, било да се из Европе поклоне Султану, или из Цариграда однесу дарове неком европском владару. Како је познато, европски изасланици обично су писали своје дневнике. За Земун је најважнији дневник, што га је оставио Стеван Герлах, секретар немачког посланства: — St. G. Alteren Tagebuch.

Посебан период историје Земуна, нарочито у административном погледу, настаје након 1717 године. Аустрија, у чије руке те годи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

не Земун долази и остаје све до 1918 године, живела је у то доба мање више оном организацијом, која је карактеристична за средњи век. Овом још треба додати оне односе који су настали у вези с организацијом т. зв. војне границе. Све то ствара ванредно компликоване односе и у административном као и у јавном правном и приватно правном погледу. Ти односи нарочито долазе до израза у организацији само општине; компетенцији општинске власти (начину постављања и бирања њених претседника, њеној општој аутономији); приватноправним и јавноправним овлашћењима и дужностима самих грађана; односу централне и локалне управе. Историја Земуна овог доба у исто је време и историја свих тих компликованих приватноправних и јавноправних односа, који су тако карактеристични за оне компликоване прилике и односе који су владали у аустријској држави, где су се поједине земље управљале директно из центра (Беча), друге имале извесну самосталност, а централна власт у њима била само представљена извесним својим експонентом.

Почетно поглавље овог дела историје Земуна компликовала је и та чињеница да је Аустрија одмах након освојења цео низ градова по Срему, а међу њима и Земун, уступала тад чувеној и моћној породици Шенборн, којој је Земун припадао све до 1846 године. Грофови Шенборн нису боравили у Земуну; овим својим поседом управљали су преко својих чиновника на начин на који се уопште управља у вазалским земљама, али су у верском погледу вршили ванредно велики утицај. Тако је и овај отсек земунске историје из доба Шенборна везан за интензивну пропаганду католицизма. Прва католичка капела — 1828 — подиже се помоћу прилога ове породице. Исто онако као што је то било у Београду за време аустријске окупације (од 1717 до 1739, док турци нису поново заузели Београд), тако се сад у Земун досељавају разни католички редови, нарочито језуити и капучини. Као што су некад Турци хришћанске богомоље претварали у џамије, тако се сад, и у једној и у другој вароши, џамије претварају у католичке цркве и манастире. Крст наизменично замењује полумесећ; латинска служба — певање мујезина. Кад је 1739 Београд поново дошао у турске руке, прешао је у Земун још један католички ред, фрањевци, који су, скупа с католичким делом становништва, напустили Београд носећи крст који се чувао у капучинском манастиру у Земуну, где су се фрањевци настанили.

Стални страх од Турака присилио је Аустрију, да се побрине за што бољу заштиту својих граница. С тих разлога откупила је влада поновно целокупно земљиште, па и Земун, од породице Шенборн и присајединила и ове земље т. зв. војној граници, институцији војно-одбранбеног карактера, која даје своје

специфично обележје администрацији и целокупном начину живота, друштвеним и социјалним приликама целог низа крајева и градова наше данашње државе који су се протезали уз тадашњу аустријску границу, уз реке Саву, Уну, Купу до Зрмање. Међу те градове, поред Земуна, спадају: Копривница, Петриња, Вараждин, Огулин... Војна граница (граничарски систем) значи војничка управа са задатком да од земље куд је ишла направи жив бедем против Турака; у питању унутрашње администрације значи потпуно господство војних власти. У њиховим се рукама налази и цивилно и казнено судство и целокупна администрација. У првом периоду овог војног система управе земунски се грађани деле у три разреда:

- 1) Они који врше војну службу на бојном пољу;
- 2) Они који врше војну службу код куће;
- 3) Децу и старце.

Граничар је иначе слободан човек. Он служи цару, али не припада више ником. Власт „госпоштије“ потпуно је укинута.

Кад је власт породице Шенборн 1746 савим престала на сремском територију, с тим у вези (доба Марије Терезије) постепено се врше и извесне реформе у дотадањој граничарској управи. Земун постаје слободан комунитет. То стање траје од 1751 до 1872. У то је време, Земун, као и још нека друга места, издвојен из тзв. „граничарског савеза“.

То је учињено највише због тога, како би изванредан број градова на старој граници економски ојачао. Земун добија извесну самоуправу са низом овлашћења посебне природе. Главна овлашћења састојала су се у томе, да су грађани по новој уредби сами собом управљали, да им је припадала цивилна јурисдикција. Деле се у три разреда:

- 1) грађане;
- 2) контрибуенте;
- 3) заштићене.

Грађанство се не стиче рођењем, већ посебним грађанским писмом, Bürgerbrief, које се добија на основу закључка магистрата. Међу грађанске привилегије спада и право носити сабљу, бирати чиновнике. Контрибуенти имају право на некретнине и на вршење заната, али немају грађанског писма. Штићеници су сви остали.

У то је време — 1754 — заведена и једна нарочита институција тзв. контумац. Ова институција, која се одржала све до 1842, била је, како лепо примећује д-р Марковић, у савитарном погледу, оно исто што је кордон (војне границе) био у војном погледу. Дуж

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

целе аустријске границе на извесним растојањима биле су постављене „здравствене станице“ кроз које је морало проћи све што је хтело прећи преко границе. Највећа овакова станица налазила се у Земуну. Роба је могла бити упућивана даље тек пошто би био ударен „здравствени печат“, »*Sigillum sanitatis*«. Иначе је контумац заузимао читав комплекс зграда и имао бројно чиновништво, које је уживало велики углед. Сliku контумаца, место где се налазио, његов општи изглед, видимо на свим старим сликама и плановима Земуна.

Нове реформе наступају у доба Јосипа II, сина Марије Терезије, који је у својим централистичким тежњама у знатној мери скућено дотадашњу власт слободних комунитета и завео војни комунитет, који је општини одузео сву аутономију и сву власт пренео на војску. То стање траје од 1782, па све до знаменитог закона о устројству градских и сеоских општина, којим је уређено питање градова у Војној Крајини, а војни комунитети подигнути на градове, којима управља начелник изабран од стране грађанства, тј. градског већа. Први начелник по овом закону за град Земун изабран је 1872. Крај ових реформа представља закон из 1881 године, којом је развојачено војно крајишко подручје и спојено с Хрватском и Славонијом. Врховна управа припала је бану, као краљевом поверенику. На основу свих тих нових закона, Земун је од 1883, као и остали градови бивше Војне Крајине, слао своје заступнике на заједнички сабор. Тим је било постигнуто све оно што се у тадашњим приликама могло постићи.

Овај кратки преглед разних законских прописа, који су се мењали на подручју земунске општине, показује компликованост њене организације у вези с њеном општом необично интересантном историјом.

Од 1872, кад су земунски грађани изабрали свог првог начелника по новом закону, па до 1934, кад је извршено спајање Земуна с Београдом, били су начелници града Земуна:

Константин Петровић од 1872 до 1875
Светозар Јовановић од 1875 до 1876
Од 1876 до 1878 комесаријат
Стеван Марковић од 1878 до 1884
Панајот Морфи од 1884 до 1893
Фридолин Косовац од 1893 до 1907
Д-р Петар Марковић од 1907 до 1914
Владин повереник од 18-IX-1914 до 23-
XII-1918 Иван Маковец
Владин повереник од 23-XII-1918 до 5-II-
1919 д-р Никола Фугер
Градоначелници:
Д-р Светислав Поповић од 5-II-1919 до
1-II-1920
Д-р Владимир Николић од 7-IV-1920 до
27-XII-1925

Комесар Јован Дотлић од 27-XII-1925 до
17-IV-1926

Градоначелници:

Д-р Петар Марковић од 17-IV-1926 до
20-VI-1930

Д-р Светислав Поповић од 20-VI-1930
до 8-XII-1931

Д-р Милош Ђорић од 9-XII-1932 до
1-IV-1934

Нови положај општине омогућио јој је и једну сасвим нову, необично живахну активност која је ишла за тим, да град што више приспобори савременим приликама и све компликованијим захтевима општег комуналног и друштвеног уређења и живота. Донет је цео низ закључака о подизању нових грађевина. Подижу се нове цркве, школе; изграђује кеј, калдрмишу улице. Нарочито се упорна борба водила око земљишта на коме се некад налазио контумац, а на ком је, благодарећи овом агилном старању саме општине, подигнут познати земунски парк. На седници, која је одржана 24-X-1900 решено је и занимљиво питање градског грба. Опис овог грба, који се налази на 3 страни Статута града Земуна, гласи:

„Усправан штит модре боје без икаквога руба. Дно штита запремају три зелена брежуљка. На средњем порасло је крошњато дрво, на лијевом (према гледаоцу десном) брежуљку стоји усправан лав, наравне боје (хералдички златне) двоцијепим уздигнутим репом, држећи у десној шапи голу сабљу кривошију, а окренут је према дрвету. С друге стране на десном (према гледаоцу лијевом) брежуљку лежи јелен окренут такођер према дрвету. Штит је окружен градском круном „*corona muralis*“.

Грб је комбинован из грба раније споменуте грофовске породице Шенборн, којој је Земун припадао од 1728 до 1746, и грба сремског војводства. У грбу грофова Шенборна било је на брежуљку крошњаво дрво са лепим плодовима — крушкама, а испод дрвета стајао је усправан лав са два репа (чешки лав, јер су Шенборни изворно чешки племићи); грб сремског војводства састојао се од лежећег јелена.

*
* *

Друштвени живот старог Земуна зависио је од оних општих прилика, које су владале у појединим одсецима његове историје. Велики уплив вршио је и суседни Београд. За доба аустријске владавине, — која је, како је истакуто, трајала од 1717 све до 1918, — од нарочитог је значаја прилив новог становништва, које се насељавало у Земун и из околних села, као и из других разних крајева.

Тако је међу досељеницима било и стра-
них елемената: Немаца, Грка, Цинцара, Ар-
мена, Јевреја. Последње је у Земун нарочито
привлачила нарочито повољна трговачка кон-
јунктура. У турско доба чаршија се проте-
зала од гостионе „Медвед” према Дунаву. Ту
се виђало оно шаренило, које је било карак-
теристично и за стари Зерек и Дорћол у Бео-
граду. У првом делу аустријског периода и
то од 1754 па све до 1842, центар свих трго-
вачких послова везан је за контумац. Главна
намена контумаца била је да служи у чисто
хигијенске сврхе, у борби коју су власти во-
диле против разних опасних болести, нарочито
куге, која је у то време владала на истоку,
али је он мало по мало постао институција
далеко ширег значаја. У контумацу су се
људи састајали, обављали трговачке пос-
лове, водили приватне и политичке разго-
воре. Врло занимљиви описи контумаца налазе
се у историји Земуна д-р Марковића, као и
у Сопроновој историји и свим оним другим
делима или забелешкама, које говоре о жи-
воту Земуна у то доба.

Поред трговачког сталежа, који је и Зе-
муну, као и старом Београду, дао цео низ
истакнутих породица, чија су имена везана
за напредак и развој овог града, међу досе-
љеницима истичу се Грци, и то нарочито грчка
жена, која је својим образовањем и начином
опхођења предњачила у тадашњем друштву.
Иначе, како Сопрон каже, живот је био патри-
јархалан, и то грубо патријархалан. То је
доба кад су још увек на дневном реду разни
процеси о вештицама. Чланови комисије до-
бијају чак и дневнице. Нека виша сила тра-
жила се и у многим другим људским радњама,
које с њом нису стајале у никаквој вези.
Сопрон, који је, како је познато, неуморно
бележио разна предања и легенде, које ње-
говој књизи дају нарочити шарм локалног ко-
лорита, забележио је много штошта што се
на ове појаве односи. Он је забележио и пре-
дања „о земунском барону Францу“, који је
наводно био син славног освајача Хинду-
стана Надир Шаха. Једног дана год. 1748
појавио се у земунском контумацу слепац,
ког је водио за руку малени дечак. И слепац
и дечак били су тако бедно одевени, да су
у контумацу, ради веће сигурности, њихове
трање хтели заменити бољим оделом. Како
се слепац бунио, дознало се, да су у њи-
ховим крпама ушивени драгуљи, читаво бла-
го, а дечак да је, према старчеву причању,
син Надир Шаха, ког је он спасао из руку
побуњеника, који су убили дечакову мајку.
Ствар је била јављена у Беч. Цар је наредио
да се дете крсти у Земуну у католичкој ве-
ри. Сам се примио кумства, а царица преуз-
ела бригу о дечаковом васпитању. На крште-
њу мали принц из далеке земље добио је
име Франц. Кад је одрастао, постао је офи-
цир у аустријској војсци, али је умро, додуше

у дубокој старости, веома огорчен, што никад
није добио своје драгуље натраг.

*
* *
*

У старим забелешкама о Земуну поми-
ње се, како је турски консул Фицио сравни-
вао положај Земуна с Цариградом. Исто се
тако помиње утисак што га овај град остав-
ља кад се иде земунском косином почевши
од Крижева, па идући до просека, којим се
силази према „Тошином бунару”. Али, и без
сваких забележака, лепота положаја Земуна,
као и Београда, намеће се сваком сама по
себи. Општу силу града подвлаче руше-
вине старог замка и споменик Миленијум. Ве-
кови су прошли, пронели се преко Земуна
остављајући за собом мало или ништа о жи-
воту који је некад у њему текао. Његов ста-
ри изглед сачувао нам се само на старим сли-
кама и плановима. Замак, чије рушевине о-
кружују Миленијум на Гардошу, подигао је
у петнаестом веку наш несретни Ђурађ Бран-
ковић. Касније је замак припао грофу Улри-
ху Цељском, који је био ожењен Ђурђевом
ћерком Катарином, а после смрти грофа Цељ-
ског Јаношу Хуњадију (у народним песмама
познатом под именом Сибињанин Јанка), сину
знаменитог Матије Корвина. Споменик Миле-
нијум подигла је мађарска држава 1896 у спо-
мен 1.000-годишњице опстанка своје државе.
На изградњу је потрошено 100.000 златних
форинти. Како у своје време градска општи-
на није хтела примити овај споменик, то је
споменик, као својина мађарског државног е-
рара, на основу закона од 15 априла 1922
„о прелазу имовине бивше аустријске Монар-
хије у својину државе” припао нашој Кра-
љевини. Будући се о њему нико не стара, то
и он има тенденцију да се постепено при-
ближи изгледу рушевина „Хуњадијеве куле”,
чије се зидине из дана у дан смањују.

Међу сачуваним сликама и плановима ста-
рог Београда и Земуна, за Земун је од на-
рочитог значаја факсимил слике из године 1608
на којој је забележено да је израђена према
слици у Пранштетеровом рукопису, својини
грофова Хуен Хедерварија у Хедервару. Исто
је тако интересантна слика из године 1770.
Обе су слике својина земунске општине. Међу
сликама из збирке Музеја и Библиотеке О.
г. Б., од нарочитог су интереса за познавање
старог Земуна две слике из године 1788 и
године 1789. Прва од ових двеју слика об-
јављена је у Бриселу под насловом: »Vue en
perspective de Belgrade et de Semlin au con-
fluent de la Save et du Danube«. Другу је ра-
дио официр-инжењер у аустријској војсци Ман-
чини. На слици пише: »Nach der Natur ge-
zeichnet vom Herrn Hauptmann Macini zu Zemlin
im Monat August 1789 — Prospect der stads
und Festung Belgrad von Semlin aus Anzusuchen«.

*
* *

Спајање Општине града Земуна с Београдом извршено је на основу закона о проширењу атара Београдског од 29 марта 1934 год. Сам свечани акт објављен је 10 августа 1934. Своју последњу седницу одржала је земунска општина 27 марта 1934. Поред овог великог историјског догађаја, у новијој историји овог града, који се кроз цео деветнаести век, као и пре и после тога, с много по-

жртвовности залагао за нашу општу националну ствар, остаће увек забележен историјски датум од 5 новембра 1918 г., кад је српска војска из Београда прешла у Земун и на Хуњадивој кули истакла славом овенчану српску заставу. Од тад је прошло много времена. Сваки дан отвара све нове перспективе за даљи рад, који ће се сигурно с великим успехом наставити на великој, иако мучној, историји једног и другог града.

Д-р Марија Илић-Аџић

Поглед са Калемегдана на Дунав и Ратно острво

Стари водоводи, чесме и бунари у Београду

I — Борба за воду у Београду до пре пола века.

Данас имамо у Београду воде у изобиљу: за пиће, купање, поливање улица и башта, као и за друге потребе. Млађи нараштаји треба да знају да тако није било до пре 45 година и да је питање воде било најважније питање комуналне политике.

Због воде је онда долазило до честих сукоба. Код чесама се чекало по више сати на ред, долазило је и до туче и кући се долазило без воде и без судова — који су остали разбијени код чесми — па, не баш ретко, долазило се кући и са крвавим главама.

Чесама није било у довољном броју. *Београдски дневник* од 3 маја 1883 у једној белешци пише: „Престоница наша нема довољан број чесама. За пример биће мислимо доста то кад кажемо да цео западни Врачар има само једну а Савамола ниједну чесму, но мора да иде: или код Краљеве перионице, или код Вазнесенске цркве, или на Тоскину чесму.“

Та чесма, о којој се говори да је служила за цео Западни Врачар, постојала је код данашње Војне болнице. Резервоар те чесме, чији је капацитет био 100³ и сада постоји у болничком дворишту.

У поменутој белешци, ипак није тачно да Савамола није имала ниједну чесму. И Тоскина чесма, и она код Краљеве перионице, звана „Госпођина“, припадале су Савамоли. Наравно, да је то било и сувише мало за онолики крај, управо квартал, тим пре што је вода на чесми код Вазнесенске цркве била слаба, и како исти лист у другој белешци од 29 маја 1883 каже: „по кад кад и престане вода код ње тећи.“

До сукоба на чесмама долазило је и због тога што се и војска њима служила. Тако, *Београдски дневник* у белешци од 29 маја 1883 апеловало је на надлежне да забране војницима долазак на чесму код Вазнесенске цркве, јер, вели, због тога често долази до туче између њих и грађана. Међутим, каже, у великој касарни постоји чесма са две славине и увек има довољно воде.

Сукоб између грађана и војске постојао је и код палилулске чесме. На седници општинског одбора 14 маја 1883 председник Живко Карабиберовић саопштава како му је кмет палилулски доставио, „да на чесму палилулску доводе по неколико стотина коња из касарне и поје их на чесми. Око 4 сата по подне постави

се шилбок код чесме и онда се отпочне водопој коња, што траје све до у мрак.“ На овој седници одбор је донео ову одлуку.

1) „Да се тражи од Министра војног да забрани војницима појење коња на чесмама.

2) Да се преко управе в. Београда поради да забрани свакоме да воду у бурадима носи ко нема дозволу општинску;

3) Да се чесме Крсте Ђорђевића и Косте Анастасијевића затворе и вода пусти у чесме водоводске.“

На седници општинског одбора, држаној 2 јула 1883, вођена је дебата о чесмама, о приватнима који су воду спровели у своје чесме и о чесменцији коме је било наређено да чесме затвори а он то није учинио. Наводи се, како је Суд звао чесмецију ради објашњења а он писмено одговорио да не може доћи јер је болестан. И најзад је донета ова одлука, из које се види колико је важно било звање чесмеције:

„Да председник општине са 2—3 одборника одмах оде чесмецији да од њега траже обавештења о стању воде на чесмама и одузму акта, па по истима да се колико сутра приступи затварању чесама и отвора по приватним имањима.“

Врачар се врло често жалио на оскудицу у води. Лист *Борба* у броју од 2 маја 1882 писао је:

„На целом Западном Врачару има две чесме: Сад је већ мај а ми трпимо оскудицу у води, јер те две чесме не могу да подмире потребу неколико хиљада становника, више стотина војника и потребу луде куће.

Сем тога ту се поје официрски коњи, одакле се вуче вода за прање, а носе је и сакарије за шпекулацију.“

Сукоб и на чесмама, да би се само дошло до воде, били су чести и крвави, а највећи сукоб био је 1862 кад је један Турчин убио једног српског младића на Чукур-чесми, због чега је после дошло до оног страшног бомбардовања Београда.

Питање водовода непрестано је било предмет дискусије у општинском одбору. Увиђало се да тако даље не може да иде и тражен је начин на који би се Београд у довољној количини снабдео водом: како за пиће и канализацију, тако и за остале потребе.

Интересантна је понуда Гугла и Гала који су 1883 од општине тражили концесију „да

из улице Кнеза Михаила до стоваришта савског прокопају тунел, којим би наместили подземну железницу за пренос еспапа и путника и спровели водовод." Молили су за обећање да општина до краја те године ником другом неће дати концесију те врсте, а они ће у том року поднети детаљну понуду. На седници одбора од 14 маја 1883 под Обр. 173 то обећање им је и дато, али, не зна се зашто, Гугла и Гол више се нису јављали. Можда би по овоме могао да да обавештења г. Коста Главинић, као ондашњи одборник.

На седници општин. одбора од 9 маја 1885 решено је да се оправи бунар на марвеној пијаци на Батал џамији, испред црквене порте и да се намести ограда, точак и кофа. Тај бунар некад је саградила палилулска црква, па дигла руке од њега кад јој није био одобрен кредит за оправку његову. Водом са тог бунара служила се цела околина и за пиће је била добра.

Год. 1886 копан је ради испитивања бунар у близини Вшетачког. Дошло се до дубине од 29.75 м. и нашла се подземна вода које је била до 700.000 лит. за 24 сата. По анализи Марка Лека вода одговара захтевима добре пијаће воде и има највеће сличности са водом код „Хајдучке чесме” у Кошутњаку.

Поред овога бунара, у истој фабрици (Вшетачког) постојао је бунар који је дневно давао до 200.000 лит. Помишљало се да се у близини ископа довољан број бунара те да се добије количина од 2 $\frac{1}{2}$ мил. литара дневно.

Висинска кота ових бунара је 90.86 м. Ондашњи стручњаци тврдили су да нађена вода није савска него вода Мокролушког басена и да може имати своју отоку у Сави.

Год. 1887 Клајн и конзорцијум из Осека поднели су молбу општини у којој је тражено: „Да сме недалеко од оног места где је општина дала ископати бунар за истраживање и опит воде — ископати о свом трошку један од 4 м. у пречнику широк бунар и да направи на једном узвишеном месту иза Енглезовца (данашњи Савинац) резервоар за воду те да о свом трошку уведе кроз 15 см. широке цеви у варош и та претходно у следеће улице: од резервоара на Енглезовцу, кроз Београдску, Крагујевачку, Кр. Милана, Цариградску, кроз Позоришни трг и Васину, преко Великог трга у Миркову.

Цена воде да буде: 0.10 дин. по хектолитру, општини за њене потребе по 0.06 дин. а за случај пожара бесплатно.

Општински одбор. на седници од 6 маја 1887 у начелу је примио ову понуду, али, као што знамо, до реализовања није дошло. Исти конзорцијум тражио је и концесију за увођење парног трамваја.

Какво је стање тада било у Београду, у погледу воде, види се и из дебате која је вођена у одбору приликом решавања буџета код позиције: „Двојици момака за оправку водова 1560 дин. говорили су:

Марко Стаменковић: „Шта ради тај чесмеџија? Ја видим само свет на чесмама а међутим воде нема, док на Врачару имају по подрумима воде. Код чесме на Ђошку код војне болнице пре неки дан није било воде, а кад се дигла ларма, онда се после нашло воде.”

• *Самуило Пијаде:* „Ја мислим да треба учинити пробу да овога чесмеџију отерамо, па онда да нађемо другога те да видимо како ће да буде.

Председник Жив. Карабиберовић: „Има изгледа да ћемо моћи са извесним понуђачима за воду нешто ускоро учинити. Па да остане и ово питање за сада.”

Овај предлог је и усвојен и односна позиција примљена.

„На седници општинског одбора од 20 априла 1889 опет се повела дискусија на питању чесмеџије. Кад је прочитана буџетска позиција бр. 18: „Водовођа — по предлогу суда 2004 дин. а по предлогу комисије 1500 дин.” говорили су:

Коста Главинић: „Водовођа овај кога имамо, служи у нашој општини равно 25 година. Нама је водовођа потребан, а биће нам приликом радова за водоводе још потребнији. Ја вас молим, немојте од оног човека одузимати ништа. Немојте терати човека да се на недозвољени начин наплаћује. Брука је, господо, за Београд да само један човек, и то овај зна откуд добијамо воде.

Глиша Јосиповић: „Ја се чудим томе како је могуће да само овај један чесмеџија зна одкуд нам вода долази а да та не зна још ни један наш инжињер.”

Коста Главинић: „Ја не знам зашто сад претресати то стручно питање што немамо воде довољно. Где се оне деле? Јесте, за време Турака било је у Београду доста воде, као и по осталом свету, али данас већ није то више случај”. То зависи и од саме природе. Посе космо сву шуму у околини па разуме се да немамо сад воде колико смо од Турака имали. И саме чесме које нису добијале воду из општинског водовода, већ из особених извора, пресушују јер нестаје воде. Књегинје Љубице чесма има засебан извор па неће проћи још много времена па ће и она пресушити.

После овог говора, плата чесмеџије, (звао се Фрања Козлански, остало је по старом.

Под 21-IV-1890 Општина је издала наредбу Абр. 609 следеће садржине:

„Да би се на чесмама одржавао ред и воду без дугог чекања захватили првенствено они који подмирују потребу за пиће, не може се допустити да хлебари, пекари и бозације преко целог дана и у свако доба захитају воду са чесмама за своје радње.

Према томе, Суд општине вар. Београда на основу § 326 кр. закона а позван и тач. б. чл. 36 Закона о општинама *наређује:* да хлебари, пекари и бозације захватају воду са своје радње од 12 сах. ноћу па до пред зору’.

Те године, 1890, већ се је озбиљно приступило припремама за грађење новог водовода. Технички пододбор општинског одбора (председник: М. Јосимовић; деловођа: Никола И. Стаменковић; и чланови: Коста Д. Главинић, М. Марковић, М. Милашиновић, Др. Марко Т. Леко, А. Алексић, Др. Лаза Пачу, Св. А. Зорић и Тоша Селесковић) израдио је предрачун по коме би грађење новог водовода коштало 2 мил. динара.

За 29 мај 1890 био је сазват збор да реши да се општина задужи са 10 мил. динара за ове потребе: 1) за грађење зграда за основне школе; 2) за грађење водовода, кеја, кланице, канализације, модерне калдрме и антропо-а. Пошто на овај збор није дошао довољан број грађана, то је други заказат за 3 јуни и на њему је задужење изгласано. Општинске новине не помињу број гласача на томе збору, али су то казале „Мале новине“ у броју од 4 јуна 1890. За зајам је гласало 742 а против 79 гласача.

Радови су почели по упутству стручњака истог лета. За канцеларију водоводног одбора узета је под закуп зграда пок. Томаније Обреновића, на углу Крунске и Обренове ул. (сада Краља Фердинанда). Та зграда и данас постоји на првом углу Крунске улице с леве стране кад се иде од „Лондона“.

Једновремено са радовима у Макишу вршена је и реконструкција Булбурдерског и Варошког водовода. Монтирани су и повезани сви извори а на Тркалишту подигнут резервоар. Тај резервар порушен је тек 1926 као непотребан.

У августу 1891 реконструисани водовод почео је да функционише. Општинске новине од 22 септембра 1891 донеле су ову белешку:

„У току августа пуштена је вода из свију извора како булбурдерског тако и варошког водовода у ново постављене цеви, и пошто се добило уверење да су нове цеви толико испрате да се изгубио укус и мирис на асфалт, којим су цеви превучене, затворене су све старе чесме и вода пуштена на нове. Реконструисани водовод даје сада воду за 21 чесму са 26 славина.

На оскудицу у води и даље се кукало, али зато су и грађани били криви. Славине су остављане отворене и вода је немилице истичала.

Према једном извештају водоводне комисије, чесме су добиле воду у времену од 16 августа до 1 септембра 1892:

1) Са општинског бунара за 12 часова рада — црпљења	2.540.700 лит.
2) Из варошког водовода за 24 часа рада	1.426.637 лит.
3) Из булбурдерског водовода за 24 часа рада	627.610 лит.
Свега	4.594.947 лит.

Од прилике та количина воде стално је добијана.

Бунар који се горе помиње, то је „мала

црпка“ испод млина Вшетечког, у ул. Франше Депере-а.

Исте — 1892 на Петровдан свечано је освећен нови водовод у присуству намесника Јов. Ристића и владе. Програм свечаности био је:

Пре подне: у 11 сах. водоосвећење код чесме на Теразијама; затим говор претседника општине Милована Маринковића и пуштање водоскока код исте чесме.

Прва чаша воде из тераз. чесме послужена је намеснику Ристићу.

По подне; у 8 с. осветлење и концерт на Калимегдану; у 10 с. ватромет на истом месту.

На дан освећења било је у Београду 25 јавних чесама. Воду им је давао реконструисани водовод, а Макишки водовод снабдевао је куће.

Из године у годину водовод је прошириван док није дошао до данашњих размера.

Прва Управа водовода 1893 била је на спрату кафане „Лондон“, где се уселила 1 маја 1893 а иселила 1 новембра 1894 у кућу Настаса Јовановића, на Зеленом венцу у бр. 8. У истој згради са управом водовода било је и Грађевинско одељење. Оно се је пре тога налазило у Панђелиној кући преко пута нове Народне скупштине.

Пре 40 год. дакле, највеће општинско одељење — техничко — налазило се на спрату кафане „Лондон.“ Кафана је доле радила а горе се правили планови за уређење Београда.

*

Према новом водоводу свет је доста био неповерљив. *Г. Тиослав Тошић, шеф водоводне мреже у пензији*, који нас је много задужио давањем података за овај чланак, прича како машиниста на Белим Водама није имао потребе да ради више од 3 сата дневно. Ујутру би напунио резервоаре и затим одлазио у лов. Резервоари су увек били пуни воде.

*

У првој управи водовода није посао баш тако глатко обављан. То видимо из извештаја одборске комисије, поднетог претседнику Николи Пашићу на његов захтев 21 априла 1897. Тај извештај који су потписали чланови: Никола И. Стаменковић, Марко Леко, Коста Главинић и Тома Селесковић, гласи:

„Кад је пре 7 год. насилно уклоњена она управа водовода која је водоводе београдске и створила, онда се мислило да за руковање тако важним предузећем не треба ни знања, ни искуства. Мењани су управници готово свако пола године, докле напослетку није Управа водовода укинута као посебна управа и сви водоводи стављени под старатељство једног кмета. То неозбиљно стање које још траје, мора што пре престати. Управа водовода мора се што пре поверити спремном и озбиљном управнику.“

О тим приликама и сменама управника,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Општинске новине нису ништа доносиле. Тек из овог извештаја видимо да су прилике у управи водовода биле ненормалне.

Нама, који после 40 г. посматрамо рад наших старих, прилике не изгледају тако црне. Жеља: да Београд што пре дође до воде, била је општа и само су били у питању методи које је у том послу требало применити. Значајно је, да нико: ни усмено, ни преко штампе, није помињао макакву корупцију. А то значи да су послови рађени исправно.

Пре овог садањег водовода, Београд се снабдевао водом из чесама, а те чесме добиле су воду из три разна водовода: *Римској*, *Варошкој* и *Булбулдерској*. Осим тога, постојале су и чесме на самим изворима и то:

1) *Пашина чесма*, у данашњој улици Живка Давидовића. Та чесма и данас је активна.

2) *Госпођина*, или *Кнегиње Љубице*, у Сарајевској улици, испод некадање краљеве (кнежеве) перионице. Не постоји више.

3) *Булбулдерска*, која се сада зове чесма трећепозиваца. Активна.

4) *Казначејина*, или *Пешина*, у Ђурићевој улици. Данас не постоји.

5) *Вилине воде*, или *Ладна вода*, испод станице Дунав. И данас активна.

О свима овим чесмама биће доцније опширније говорено.

Поред ових чесама, постојали су, и то доста често, и бунари по кућама.

За кућевне потребе, вода се узимала из Саве и Дунава и њу су разносиле сакације.

Избор одборника у општини београдској 1866

Маколико се желело, можда ће бити сасвим немогуће написати историју Општине београдске. Архиве су уништене, више немарношћу неголи вишом силом (ратом). Неке су архиве чак и продате као стара, неупотребљива хартија. Зато ми данас можемо само пабирчити по који фрагмент који је случајем и срећом остао у животу.

О избору одборника у 1866 имамо ове податке: Српске новине од 5 августа 1866 донеле су овај позив:

„У недељу 7 августа о. г. има се у зданију приморителног суда скупити збор плаћајући глава ове општине ради бирања обштинара и заступника. С тога се позивају све цео порез плаћајуће главе ове општине да од 9 па до 12 сати пре подне на збор дођи изволе, који по закону о устројству обштина имају право гласања.

Но. 3356 Из заседанија приморителног суда 3 августа 1866 у Београду.“

Овај збор није одржан, јер није дошла ни трећина гласача. Зато је заказан други за 14 август и на њему се је могло радити са оним бројем гласача који буду дошли. Позив за тај други збор потписао је председник *Јован Смиљанић*. Тако бар данас знамо ко је онда био председник општине у Београду, али то је све. Бар за сада.

На тај други збор дошло је свега 79 гласача. Поводом тога „*Видовдан*“ у једној белешци жали се на хладноћу коју грађанство показује према општинском животу.

Изабрата су следећа лица за одборнике, или обштинаре, како су се они онда звали:

Тома Поповић, Коста В. Ивковић, Михаило Терзибашић, Васа Радојковић, Сретен Величковић, Никола Стефановић, Радован Петровић, Илија Кораћ, Сима Прелић, трговци; Чеда Мојатовић, начел. мист. финансија; Драгутин Петровић, адвокат; Љуба Каљевић, уредник „Срепје“; Павле Цветковић, магација; Стојан Бошковић, професор и Новица Лазаревић, свештеник.

За заменике изабрати: Јован Мостић, гвожђар; Риста Пупић, Стојан Стефановић, Драга Видоковић, магација; Марко Илић, дрвар; Живко Ђорђевић, трг.; Петар Костић, хлебар; Никола Ресавац, шпекулант; Стеван Јовановић „Шишко“, механика; и Ђока Окановић, трг.

Од изабратих одборника, Чеда Мијатовић се 28 августа и. г. захвалио због спречености другим пословима. Из поднете оставке види се да је и раније био одборник.

По „Закону о устројству обштина обштинских власти“ од 14-III-1866 требало је изабрати 32 одборника и толико заменика, а изабрато је 15 одборника и 10 заменика. По поменутом закону после сваке две године половина иступа коцком, али овде тај случај није, пошто је поменути закон први пут тада примењен.

Мандат одборника био је 4 године.

Драг. Ранковић,

Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије

(Наставак)

*

Читајући ове податке чини се да је цела тадашња Србија била у изграђивању и обнови, иако се често наилазило на неразумевање и отпор од становништва. Никад у доцнијем своме развићу није се у Србији више о овом питању радило. И могло би се само зажалити, што се доцније много мање и попустљивије радило у овом правцу. Разумљиво је, да је многимима било тешко из материјалних разлога подизати нове куће, али и ту је било лека; земљиште је уступано бесплатно, дозвољавана им је бесплатна грађа, па је дељена сиромашнима и помоћ из државне касе за обнову. Старе турске вароши требало је уредити према изгледу тадашњих европских вароши — то је Кнез Милош и хтео и спроводио, иако су објективне прилике биле веома тешке и неповољне. С једне стране такав брз преображај нису допуштале економске прилике варошког становништва, с друге стране то су ометали и културно стање, навике и односи у народу, а и недовољна политичка обезбеђеност младе Кнежевине. Још су била то поколења која су живела под Турцима, и знала турску силу и величину у поређењу с малом кнежевином српском, па се нису усуђивала ништа више улагати у подизање домова и вароши него што је најнужније. Све се бојало да ће се турска владавина опет вратити, па се сваки чувао, да не улаже много ни у шта, што му се може у таквом случају одузети или што би му отежавало избегавање испод турске власти. Напослетку, као што смо напоменули, ни стручњаци који су ове послове водили нису били на великој висини, нарочито за хигијенско уређење вароши.

Сви су ти чиниоци деловали против брзих измена наших вароши, те су оне још десетине година претстављале чудну мешавину новог и старог.

Кнез Милош је несумњиво имао — за своје време — врло јасне и одређене планове о уређењу насеља уопште. То се још боље може видети, ако се проучи целокупна његова политика обнове и реформе насеља, и варошких и сеоских, у Србији тога времена.

Он је имао замисао, да насеље згрупише. Она која се налазе у повољним топографским положајима, да сашори у улице. Ако су пак насеља била на неповољним положајима, тра-

жио је у близини повољније, па их је ту пресељавао. Ако није било повољних положаја за ушоравање, он је наређивао да се куће групишу на једно место „да нађу долине, или згодна каква места па онде да се морају у једно сбијати, јер нека знају да ће кажњени бити, ако се заповести нашој не покоре и да ће им се куће попалити”.

Кнез Милош је ово наредио нарочитим указом „на ползу” народа. Он је свакако имао врло важне разлоге, и управне и економске и саобраћајне и просветне. Он је свакако имао пред очима, да у онако развијеним насељима није могућно учврстити ни државну власт ни спроводити задатке које савремена држава има. И као што је био руковођен у политици досељавања тежњом, да ојача Србију бројним становништвом, па на тај начин и војном и пореском снагом, тако је и у својој политици уређења насеља имао пред очима, да што пре изгради државу сличну тадашњим државама у Европи.

У то доба била је тек у повоју хигијена уопште, а о хигијени насеља мало се говорило. То наравно не значи, да се вароши тога доба нису обзирале на потребе здравља. Кнез Милош наравно није о овим питањима водио рачуна. Али ипак његове вароши би у многоме задовољавале хигијенске услове, да нису доцније под утицајем развитка привредних и друштвених односа, морале урастањем да се попуњавају. У Лешници давано је земљиште од 10 фати с лица и 20 фати у дубину. Оволико земљиште (око 800 кв. м.) омогућивало је изградњу хигијенских кућа у данашњем смислу те речи слободних са свих страна.

Вароши које је оснивао или регулисао Кнез Милош имају у средини врло простран трг на раскрсници обично четири улица, којима се прилази из околних села. Те главне улице које се на тргу укрштавају обично су праве и широке. Једина мана је овом плану с хигијенског гледишта што је дозвољавао да се подижу зграде на улици, иако су имале довољно дубоко двориште. Међутим то је било оправдано с привредног гледишта, јер су ове зграде обично подизане за дућане, а позади њих или са стране из разлога јевтиноће били су и простори за становање.

Али против намера Кнеза Милоша било је све, и ступањ друштвеног развитка и при-

вредни односи и просвећеност народа. Све је било у стварању, па су се стварали и нови редови друштвени, којих није било у старој натуралној друштвеној средини. Нарочито се ово доба одликује стварањем грађанског сталеза.

Та нова бупжоазија која је тек исплила из опанка и преселила са села у варош, била је још примитивна и врло незнатна просвећености, са патријархалним навикама и незнатним потребама. Досељени из насеља каква су тада била села у Србији, ови новоисковани варошани, нису још имали ни потребе ни схватања варошана. Они су и занимање само донекле променили, јер их је било врло много, који су се поред трговине и заната, па чак и поред чиновничког звања, бавили и земљорадњом. Просвећеност у Србији тога времена била је незнатна. Истина многи су људи тога доба видели и напредније крајеве „у Немачкој”, али то није првих година стварања нове државе и новог друштвеног реда играло значајну улогу, јер ни политичке прилике ни финансијска моћ тог новог грађанства није омогућавала да се много користе тековинама из страних земаља. Тек после Хатешерифа од 1830 о вазалној кнежевини почиње се више средстава улагати у инвестиције, али још ни тада не можемо говорити о већим напретцима у хигијенском погледу.

Важан чинилац у изградњи ових србијанских вароши, бар за Милошеве владе, су грађевински стручњаци, али баш они су и извршили те нове регулације, подизање чаршија, парцелисање земљишта и сличне послове, а уништили дрвеће по улицама, избацили куће на улицу, место да су их оставили у баштицама са цвећем и дрвећем, они су допуштали изградњу у затвореном систему. Доцније пак све су се ове невоље умножиле, јер није постојао никакав закон о планском изграђивању варошких насеља. И може се рећи не само у 19 веку него и до дана данашњег слабо се обзира на прописе грађевинске хигијене и хигијене насеља у изграђивању наших варошких насеља.

Ово доба одликује се врло мешовитим типовима варошких насеља. Поред турско византијског типа вароши, који је полако губио поједине своје одлике и уређивао се према новим потребама становништва и новим задацима варошких насеља, образовао се све већи број вароши патријархалног режима, које су из потребе нове привреде или управе постајале из села или се изнова подизале. О тим варошима вели Цвијић:⁶² „То су у главном мале вароши са правим и врло широким улицама; кашто су улице широке као булевари великих вароши. Куће су махом мале, на један спрат, око њих су кашто врло простране баште у којима се сеје и кукуруз. Свака кућа има врт. Готово сваки варошанин храни две или три свиње за своју кућу, затим живину и има краву због

белог смока. Широке улице допиру до пијаце, која је такође пространија него у варошима старог балканског и медитеранског типа. Ту је центар трговине; за време пијачног дана, једанпут недељно, догони се много стоке, земљорадничких, баштованских и сточарских производа. На пијацама је промет много јачи него око њих у дућанима, у којима се продају страни еспапи. Мале дућаније се не могу знатније обогатити и не цене их много, ако не продају и земаљске производе. Ови трговци извозници, са писменим сељацима, обично су најбољи пионири напретка. Живе комотним широким животом, у лепим кућама са великим собама, у којима кашто има довољно угодности. Последњих деценија су почели да подижу индустријска предузећа која су у вези са продуктима земље; око ових вароши има, дакле, млинова, фабрика шећера, пивара, предioniца и ткачица, стругара (већином изван вароши) итд.”

И један и други тип вароши могу се и данас још разликовати у Србији, и ако врло јако измењени. Још и данас налазе се у многим варошима и варошицама, па и у Београду, остаци старог било у улицама или у зградама. Начин живота је потпуно ишчезао из вароши у Србији, али се још задржао начин живота вароши патријархалног типа, иако је много оштећен и измењен, нарочито после рата, утицајем нових социјалних и привредних прилика.

Пирх, Куниберт, Рихтер и Каниц били су у Србији баш у време кад је она била на друштвеној прекретници између старог патријархалног живота и новог европског који се помаљао. Оба ова начина живота била су у свом чистом облику, а било је и мешавине оба начина живота. Било је и сукоба између старог и новог живота. И пролазећи кроз вароши у Србији од Кнежевог двора па до трговачких занатлијских и чиновничких кућа, где је залазио, Пирх нам описује овај начин живота. Он је походио и турске великаше у време кад је турско господство било у опадању и драматично црта то опадање некадашњег сјаја и господства.

Он описује патријархалан начин живота у Кнежевом двору у Пожаревцу и Крагујевцу. Али већ и ту се постепено намешта по европском начину. Књагиња сама управља домаћим пословима, наређује се да се тка, преде, уређује кујну, али има великог удела и у васпитању и образовању деце, не губећи при том ни једну прилику за сопствено образовање.⁶³ Али ипак, иако је код своје кћери удате у Земуну видела како се живи „по европском начину живота”, ништа није попустила у погледу свога начина живота.

Ручак је у двору скроман и патријархалан. Књегиња и Књегињица нису седеле за

⁶²) Цвијић, Балканско Полуострво 316.

⁶³) Пирх 64.

сто да једу с Кнезом, већ су стајале с обе стране Књаза, и служиле за време ручка Књаза и синове му. Пре и после ручка перу се руке. Пред јело чита молитву мали Мијајло.

Већ посуђе је било европско: калајни тањира, јер се порцулан тешко набавља, сребрни ножеви и виљушке, сребрне чаше с грбом и лепо шлифоване чаше. Од јела су изнели сир, супу од пиринча, говеђину, кувано виме, јагђеће и пилеће печење и алву од пшеничног брашна, меда и масти. После тога изнеше пржене рибе из Мораве, кисело биволско млеко са земичкама. Поред пшеничног хлеба служили су и врућом пројом.

У *Жагубици* описује живот у кући Кнеза Жагубичког. Описује рад домаћице и спремање хлеба и јела за госте, намештај у собама, услуге пред спавање и из јутра.

У *Чачку* је био у кући једног трговца. И ту описује потчињен положај жена. Постељне ствари су се по турском начину из јутра склањале у нарочити део собе. Служили су из јутра слатком, ракијом, кавом и чабуком. Кућа је била намештена старински, али имало је по нешто и европског намештаја.

Полако се дакле мењало у Србији. Стари начин живота још је био отпоран, али само формално, јер су много јачи, привредни односи с неизбежном неминовношћу носили у себи смрт тим старим обичајима. С поља су се из-

грађивали сасвим нови услови живота, којима није одговарао тај стари унутрашњи живот српске патријархалне куће. Он се одржавао, али под јако измењеним приликама.

Тако су се неминовно морали мењати и здравствени односи. И већ у овој периоди, иако је у Србији било само неколико лекара, наилазимо на почетке јављања болести, које доноси са собом цивилизација. Хигијена старог српског начина живота није одговарала новим измењеним приликама. А ти нови односи и прилике су биле у изграђивању и јачи од свега па је и здравствено стање страдало. У Србији су настајале нове прилике. Цела земља била је у сталним изменама и нарочито се то запажало у варошима и на варошком животу.

То је било време кад су још били јаки утицаји турско-источњачког живота на патријархални начин живота српских варошана. У исто време све је више продирао и ширио се западњачки начин живота. Тако се постепено стварао нов начин варошког живота, долазећи у сукоб са дотадашњим приликама и односима потискујући старе навике и обичаје. Наравно, да се овим новим начином живота уносило и много погрешног, подражаваног, нездравог.

(Наставиће се).

Д-р Стеван З. Иванић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Соколи ће најсвечаније прославити XV рођендан Њ. В. Краља Петра II

Његово Величанство Краљ Југославије Петар II

Савез сокола Краљевине Југославије одлучио је да на најсвечанији начин прослави 6 септембра о. г. петнаести рођендан Њ. В. Краља

Петра II и упутио је целокупном Соколству у земљи циркулар са упутствима шта треба предузети да ова прослава буде што величанстве-

није организована у свима местима где постоје соколске организације, „да буде веран и достојан израз оне безграничне љубави коју читав југословенски народ, заједно са Соколом, негује према свом узвишеном Краљу“. У циркулару се упућује да не изостане ни један достојан израз оданости Соколства према Њ. В. Краљу, да се не пропусти ни један доказ преданости идеји југословенског народног јединства и соколске спремности да уложи све напоре и дају све жртве у служби Краља и Југословенства.

Истога дана навршава се и годишњица од проглашења соколске Петрове петолетнице, која треба да стави нарочит печат прослави рођендана нашега Краља.

Рођендан Њ. В. Краља и годишњицу соколске Петрове петолетнице обележиће соколи ове године манифестацијама најширих размера. У центру тих манифестација, као што се каже у упутствима која су дата раније, треба да сјаје три идеје: Југословенство, село и соколска Петрова петолетница. Тога дана треба свака соколска организација да удари темељ некој задужбини, некој опште корисној акцији, неком великом соколском подухвату. Прва годишњица соколске Петрове петолетнице треба да унесе нову снагу и нову веру у соколске редове.

Савез је оставио појединим соколским жупама у земљи да према својим месним прили-

кама и обичајима нађу најбоља сретства како ће организовати ову прославу, „држећи се при том општих соколских начела и чувајући строго дисциплину и достојанство ове највеће националне организације“.

Ову прославу извешће у Београду Управа Савеза сокола Краљевине Југославије са Соколском жупом Београд и са свима београдским соколским друштвима. Тога дана ће соколи присуствовати ревију трупа на Бањици и благодаренима по црквама. Затим ће сви београдски соколи формирати поворку, која ће, са заставама и музиком, ићи од Славије до Коларчевог народног универзитета, где ће се у част рођендана Њ. В. Краља одржати свечана манифестациона седница Соколског савеза, Соколске жупе Београд и београдског соколства. Свечаност на Коларчевом универзитету отвориће први заменик савезног старешине г. Е. Гангл. На свечаности ће се поднети реферат о соколској Петровој петолетници и прочитаће се манифест целокупног југословенског соколства, посвећен личности Краља и принципима југословенског народног и државног јединства.

На ову свечаност позвани су и претставници свих београдских националних и културних организација.

WWW.CINILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Њ. В. Краљ Петар II обилази Градски зоолошки врт

У прошлом броју донели смо први део приказа о посети Њ. В. Краља Петра II градском Зоолошком врту. Претседник Општине г. Влада Илић, са шефом Отсека за паркове г. инж. Александром Крстићем, дочекао је Њ. В. Краља на вратима Зоолошког врта, поздравио Га срдечно и пратио Га кроз цео врт.

У првом делу чланка описали смо положај Зоолошког врта и изнели план о његовом даљем усавршавању и проширавању. Приказали смо један део шетње Њ. В. Краља кроз врт, када је разгледао: индијске ждралове сарусе, лабудове, пеликане, домаће роде, индијског мабу-а, фазане и голубове.

II

Пошто је прегледао фазане и голубове, Њ. В. Краљ задржао се доста код срна и јелена лопатара. Нарочито се интересовао за срндаћа „Цуло“, који је поклон Двора. Са њим се Њ. В. Краљ играо раније у дворској башти. „Цуло“ је одмах пришао Њ. В. Краљу пружио Му своју умиљату главу да је милује. То је најпитомији срндаћ. Прилази увек радо посетиоцима и воли да се мази. Њ. В. Краљ га је миловао, давао му шећера и кекса. („Цуло“ је доцније премештен у засебан обор.)

Ту се налазе две кошуте и јелен лопатар шаренак (са белим пегама по крзну), а мало даље једна кошута и бели јелен лопатар. Ко-

обилазио башту, лане је имало свега три дана. Тoliko је привукло Његову пажњу, да је Њ. В. Краљ први пут подигао Свој апарат и сликао лане.

Даље се налазе наши дивни славонски јелени (два мужјака и једна женка). Мужјаци имају ванредно лепе разгранате рокове. Један јелен има 12, а други 14 парожака на роковима. Њ. В. Краљ је фотографисао и јелене фотографским апаратом.

Ови наши јелени су питоми, навикли су на посетиоце, прилазе радо свакоме ко их позове и примају храну из руку. Пружају посетиоцима главу да је милују, а мужјаци подносе и рокове да их посетиоци опипају. Нико не би рекао да су то оне плашљиве животиње из шума, које скачу на сваки шум и дају се у дивље бекство.

Имају широке и увек влажне ноздрве; због тога им је јако развијено чуло мириса. Уши су им као трубе, лако се крећу на све стране и прислушкују сваки шум. Очи су им крупне и ванредно живе, вид им је оштар. Труп је витак; ноге танке, високе, лаке. Цела животиња је скројена тако да може манредно лако и брзо осетити непријатеља и спасти се хитрим трчањем и скакањем.

Јеленски рокови су право чудо природе. Имају их само мужјаци (једино код соба и женка има слабо роковље). На челу јелена налазе се две трајне и чврсте коштане израсли, које служе као основе рогова. На тим основама јелен добија већ у првој години рошчиће, у другој мало веће шиљате рокове, у трећој години појави се на роковљу један парожак, шиљак, у четвртој години два парошка, и тако сваке године по један парошак више. Али то гранање рогова не врши се тако правилно, да бисмо по парошцима могли проценити старост јелена. Ако је јелен боље храњен, добија више парожака, а ако живи оскудно — мање. Наши јелени лопатари стари су шест година, а један има 12 а други 14 парожака на роковљу. Такви се јелени зову „капиталци“ — најбољи јелени.

Што је најинтересантније, код јелена сваке године, у зиму, (обично у фебруару), отпадне рокови све до чеоне коштане израсли, која тада прерасте длакавом кожом. У ту кожу улази много жилица које доводе материје потребне за рашћење нових рогова. Ово отпадање рогова почиње код младог јелена тек кад је стар две године. У пролеће из те основе почну да се развијају нови рокови. Они су у почетку меки, врло брзо окоштају и израсту потпуно за неких 11 до 12 недеља. Док су млади, рокови су превучени сомотастом длакавом кожом, која доводи крв у рокове и омогућава њихово рашћење.

Њ. В. Краљ Петар II, у пратњи претседника Београдске општине г. В. Илића, разгледа јелене

шута је поклон државног имања Беље. Код нас се „отелила“, има лепо мало лане. Када је Њ. В. Краљ

Већ у августу јелен има савршене дивне рогове, који су му потребни за борбу око женке. Рогови јеленима служе само за украс и за борбу око женке са другим јеленима, а никако за одбрану од непријатеља. Јелени знају да воде између себе свирепу борбу роговима на живот и смрт. Иначе, рогови сметају јелену. Чести су случајеви да се јелени лопатари својим роговима заплету у шибље и ту их стигну ловци или зверови.

Када рогови потпуно израсту, кожица која их обавија сасуши се, испуца и отпадне. Јелен тада трља рогове о дрво, да би кожица што пре отпала.

Сваке године израсту не само рогови какви су били прошле године, него богатији за један, а некад и за два парашка. Код јелена лопатара, какви су ови наши у Зоолошкој башти, кад роговље дорасте до извесне величине почне да се раширује као лопата и рашири се и разграна толико много за неколико година да је тешко по 9 до 13 кг., а може да има и по 16—20 парожака. Рогови са десне и са леве стране нису сасвим симетрични, али су слични.

Ови лопатари су поносне, снажне и брзе животиње. Достижу величину и тежину коња. Своје рогове носе лако, увек уздигнуте главе. Око врата имају гриву. Лети су црвено-смеђи, а зими тамносиви.

Од једног истог јелена могу скупљачи рогова да скупе по пет до шест дивних пари рогова, сваке године по један пар, све један лепши од другог.

Јелене лове због укусног меса, а још више због крзна, које, кад се уштави, служи за израду најфинијих рукавица, а њиме се чисте и фина стакла на микроскопима и дурбинима.

Јелени лопатари живе по јужној Европи, северној Африци и југо-западној Азији, по већим планинама. Гаје их нарочито по ловиштима. Има их још доста по нашим славонским шумама.

За дозивање женке, јелен у јесен добије нарочите гласне жице; риче необичним, страсним и дубоким гласом. То је примитивна љубавна песма.

*

Затим је Њ. В. Краљ разгледао преко пута *сардинског муфлона*, дивљег овна. Иако личи више на јарца, то је врста овце; сматра се да је предак наше домаће овце. Живи у дивљем стању по планинама Сардиније и Корзике (овај наш примерак је са Корзике), а има га и код нас по ловиштима, нарочито у Илоку на имању кнеза Одескалки. Има велике рогове, завијене натраг готово у круг.

Мало даље налазе се необичније врсте оваца: фризиске, мерино, сомалијске, немачке брдске. Многе имају јагањце. Мерино овца има дивну вуну, зато је зову „свилоруна“, од које се праве фини енглески штофови. Мерино овца води порекло из Мале Азије. Римљани су је довели у Шпанију, где је нашла врло повољне услове за развој. Шпанска мерино овца даје ванредно фини вуну. Фризијска овца даје много млека, јагњи се по двапут годишње; вуна јој је дугачка и оштра, служи за прављење сељачких покривача и грубљег сукна.

Интересантно је да су дивље врсте оваца необично живе, окретне, разумне, самосталне, — док су питоме изгубиле сва та добра својства: мирне су,

стрпљиве, плашљиве, безазлене; ушле су у пословице и басне због своје глупости и поводљивости. Ни једна домаћа животиња није у толикој мери припитомљавањем изгубила од своје потсвесне интелигенције, инстинката. Питоме овце се препуштају потпуно човеку. Живе само у стаду, које предводи ован, који још није сасвим изгубио инстинкте својих дивљих предака.

*

У близини оваца налазе се *пси*: дога, хрт и бернардинац. То су дивни примерци својих раса. Дога и бернардинац су питоми, пријатељски расположени према људима, — то су примерци раса које су прави сарадници, а некад и спаситељи човекови. Крупни и снажни бернардинци спасавају људе по Алпима које затрпају снежне лавине. Хрт је витак, оштрих зуба, шиљасте главе, има највише зверског у себи од свих паса. Стално је у покрету, готов да скочи на плен. Он служи за лов.

У породицу паса спадају и многе дивље зверке (које се налазе у зверињаку, на другој страни Зоолошког врта, испод тврђаве): вук, лисица, чагаљ (шакал), а даљи су им сродници куне и медведи.

Сматра се да домаћи пас води порекло од вука, а можда и од шакала. Одгојио га је човек путем постепеног одабирања. То је најстарија домаћа животиња. Сасвим противно од овце, припитомљавањем није изгубио ништа од својих инстинката нити су му ослабила чула. Интелигенција му је у извесним правцима чак и појачана. Као и његова дивља браћа, пас има ванредно развијено чуло мириса, због дугог и увек влажног носа: по трагу познаје сигурно разне врсте дивљачи, распознаје чак и трагове разних људи, па може по трагу да пронађе и свог господара. Као полициски пас, проналази злочинце и сакривене ствари. У рату проналази рањенике и врши извиђачку ратну службу. Има исто тако ванредно осетљиво чуло слуха: и када спава, чује најмањи шушањ. Поред свих тих својих особина, које су развијене само код дивљих зверки, необично је послушан, веран и одан човеку. Спреман је увек на борбу са непријатељем свога господара и његове имовине. Код стада је сигуран пастир. Пас врло лако гази (на прстима има голе и меке жуљеве), зато се може свуда неопажен да приближи.

И пас спада у једно чудо природе. О његовим особинама написане су читаве књиге: научне расправе, романи, приче, а испеване су му и неке лепе песме. Постао је симбол верности.

Управа Зоолошког врта проширује стално ову збирку интересантних пасјих типова.

*

Њ. В. Краљ прегледао је пажљиво *мајмуне*, који се налазе распоређени у неколико кавеза. Сликао је мајмуне капуцинере, а хранио је јаванске мајмуне.

Занимљиво је посматрати код мајмуна структуру њиховог тела, њихове вратоломне скокове и љуљања, која изводе са необичном сигурношћу и вештином, као и њихове интелигентне радње сличне радњама човека. То су, после човека, умно најразвијенији сисари. Нарочито им је развијена лубања, са мозгом који је финије грађен него код других

животиња. Неки мајмуни могу усправно ходати, а предњим удовима, који су им врло дугачки, служе се као човек рукама. Код неких су шаке сличне људским шакама; прстима, који се покрећу у зглавцима, могу сигурно да прихватају и најситније предмете. Палац им је на предњим удовима врло мален, мањи него код човека, а на задњим је тако покретан да га могу састављати са осталим прстима. Нокти су им слични ноктима код човека. Ногама се каче за гране по дрвећу исто тако вешто као и рукама. Тело им је необично гипко и лако, могу да скачу кроз ваздух по 7—8 метара. Цела структура тела и удова удешена је тако да могу да праве најневероватније скокове, без икакве опасности по живот. Чиме се год закаче за грану или какву пречагу, — руком, ногом, неки и репом, — сигурно су закачени.

Многи мајмуни, нарочито они човеколики, служе се и оруђем: туцају ораје и лешнике првим тврдим предметом на који наиђу.

У нашем врту имамо и усконосе мајмуне старога света и широконосе новога света. Први мајмуни имају уску носну преграду, носни отвори су им примакнути један другом и окренути на ниже. Број и распоред зуба је исти као код човека. Реп је закржљао, не могу њиме да се каче по дрвећу, а многи га и немају.

Правих човеколиких мајмуна, — који су својим душевним способностима и структуром тела наметнули многим научницима мисао да је човек постао од мајмуна, — немамо још у нашем врту. Ускоро ће доћи један од најинтелигентнијих и најнесташнијих примерака човеколиких мајмуна — шимпанзо, за кога се спрема велик и чврст кавез.

Душевно најразвијенији мајмуни које имамо у врту, то су неколике врсте макака. То су врло живе и окретне животињице, са извесним покретима који личе на човечије покрете. У великом гвозденом кавезу имају вештачка стабла и љуљашке, на којима изводе, необичном сигурношћу и вештином, вратолонне акробације. Посетиоци се радо играју са њима. Дају им кикирики, које мајмуни брзо и вешто ољуште својим шапама, и поједу само језгро. Ако им посетиоци пруже бисквит који је био у прабини или блату, макаки га пажљиво очисте шапама, одувају устима прашину са њега па онда га поједу. Знају и да се љуте на посетиоце који их дуже заваравaju примичући им и узмичући храну. Терају љутитим покретима оне који их спречавају да докуче храну, и при том наказно цере лице.

Један макакус добио је у нашем врту младо мајмунче и чува га врло пажљиво. Мајка је мирна док јој год неко не дирне мајмунче, а онда бесно скаче на борбу.

Макаки имају избочену њушку, јаке обрвне лукове и велике жуљеве на седалима; неки имају дугачке репове (као јавански макакус), а код других је реп кратак. Најсличнији човеку је мајмун резус, са голом набораном кожом на врату, прсима и трбуху. Врло се лако разљути на посетиоце који га задиркују, бесно цери лице на њих и покушава да их шчепа руком.

Макаки се хране плодовима, инсектима, ситним животињама. Живе највише по Предњој Индији. Подносе лако хладноћу и снег, зато могу да живе по врховима Хималаја. Неких врста има још по

хладнијим крајевима северне Европе, али све више изумиру.

У засебном већем кавезу налази се група јаванских макака, са дугачким репом, који живе у Задњој Индији све до Филипина. Живе по шумама, у друштву 10—15 глава, спуштају се све до мора, где вешто пливају и роне.

У засебном кавезу налази се мајмун заморац (морска мачка). Спада међу најлепше мајмуне. Крзно му је шарено, живих боја, удови су му витки, реп дугачак. Задње су му ноге развијеније од предњих, зато може да прави велике скокове. Дугачки реп му служи при скоку као крма. Ова врста мајмуна живи по прашумама афричким у крошњама дрвећа. Глава им је округласта, њушка кратка, на образу имају кесе. Немирни су и живахни. Живе у већем друштву. Примерак у нашем врту спада у зелене заморце.

У исту породицу спадају и павијани, чија је глава слична псећој. У глави имају јаке очњаке. Изнад малених очију налазе се обрвни лукови, због којих изгледа да су им очи дубоко упале. Личне кесице су им велике. Црвени и надувени жуљеве на седалима много их нагрђују. Реп им је краћи, са кићанком на крају. Тело им је здепасто. Не могу да скачу, али могу да се веру по брдима, откуда бацају камење на непријатеља. Снажни су. Имају нечег зверског у себи. Нападају и веће животиње. Мужјаци су много снажнији и могу бити опасни и за човека. Имају на горњем делу тела подугачку гриву, као плашт, који покрива и лубању. Женке немају тога плашта.

Стари Египћани су поштовали гривастог павијана као свету животињу, па су удешавали према њему своје одело и фризуру.

У нашој Зоолошкој башти имамо једног гривастог павијана, једног маторог павијана „Пепа“ са лепом гривом и женку „Штефицу“ без гриве. Павијани живе по планинама и по пећинама Абисиније и јужне Нубије.

У Зоолошком врту имамо једног дивног афричког мандрила, који је сродан павијану. Снажна глава му је преливена доста живим бојама, које прелазе у љубичасто. Овакво складно шаренило боја ретко је наћи и код птица. Спада међу најлепше мајмуне. И лице му је обојено: боре на лицу су му модре, нос црвен, брада црвена. И задњи му је део тела ишаран разним бојама. Ови мајмуни живе у Гвинеји (западна Африка).

У врту су заступљени и широконосе мајмуни новога света. Ноздрве су им знатно размакнуте и умерене у страну. Реп им је дугачак и длакав, њиме могу да се вешају по дрвећу; служи им као допуна рукама и ногама.

Има у Зоолошком врту и капуцинера, са густом љубом на темену. То су хитре и разборите животиње. Живе обично по бразилијанским прашумама. Необично су спретни, служе се и оруђем (камењем) за крчкање ораја и лешника. По читава се група капуцинера у прашумама закачи реповима за гране па се љуљају. При прелазу с гране на грану, прво се закаче репом, па онда ногама.

Богата је колекција зечева, од обичног дивљег зеца, који се врло нелагодно осећа у башти, до најфинијих домаћих кунића са дивним крзнима. Укрштањем добивају се стално нове врсте, са новим комбинацијама боја. Од врста које се гаје ради крзна (обично се од њих праве имитације финих крзна) постоје у врту: ангорски зец, чинчила (имитација дикобраза чинчиле, који има најфиније и најскупценије крзно, али је сада врло редак), бели рекс, кастор рекс, мармошки сивац, бели оријаш (највећи питоми зец), немачки овнолики (са спуштеним ушима), бечки плави, јапански (са интересантним бојама), „хермелин“, „хавана“, златиборски (нова врста, добивена укрштањем у врту). Ту се налази и дивно морско прасенце (врста дикобраза, прелаз између зеца и пацова).

Зечеви се необично брзо множе. Скупоценије врсте, које служе за крзно, Зоолошки врт продаје а обичније даје зверовима и змији за храну. Лавови, пума, хијена и шакали добивају сваке недеље по једног свеже закланог зеца.

Њ. В. Краљ је пажљиво разгледао све зечева.

У близини се налази и пар *дикобраза* (то су сродници зечева, глодари) са врло дугачким и оштрим бодљама на задњем делу тела, које могу бити дугачке и по 30 см., а дебеле по пола см. Бодље су шупље и испуњене спужвастом сржи. Бодље служе за одбрану: када дикобраз опази непријатеља, окрене му леђа, накострешу бодљике и треска репом да га заплаши.

*

У близини мајмуна и зечева живи и *змијски цар* (*Boa constrictor*), који се лењо сунча у једном кавезу. Свако вече чувар га обавије око руке, пребаци на раме и носи у затворено преноћиште, а свако јутро, када је сунчан дан, износи га напоље у кавез. Потпуно је безопасан. Сваких петнаест дана змијски цар добије по 2—3 жива зеца, и ништа више не једе нити пије.

У прашумама Јужне Америке змијски цар је врло опасан. Обавије се око животиње и удави је стезањем свога снажног тела. Интересантно је да женка змијског цара рађа живе младунце, док остале змије носе јаја на сунчаним местима, из којих се легу младунци.

*

У близини пасе пар *брдских коња* (златиборски и босански), а доцније, после посете Њ. В. Краља, набављен је и снажан мали пони.

*

У једном кавезу налази се *тропрсти лењивац* „Гаша“. Спада у ред крезубица. Зуби су му слаби и ретки. Окачи се о преграду у кавезу и данима може тако да виси, окренут леђима наниже, а да не учини ни један покрет. Мрзи га да се макне. У слободној природи нахвата се по његовом телу зелена маховина, па га непријатељи не могу приметити. Длака му је сува као сено, пада од трбуха према леђима, па се киша лако слива низ њу када лењивац виси окачен на грани. Не треба ни због тога да се исправља. Он је остварио сан свих лењиваца о земљи Дембелији. Живи по прашумама

Бразилије, где има доста плодова за јело, који му готово сами падају у уста. Зато му и није потребно да се креће.

*

У близини се налази и *дивља свиња* (један вепар са великим зубима, нарочито очњацима, који су сштри као ножеви, и два годишњака без зуба). То је прадед нашег питомог свинчета.

*

Њ. В. Краљ прешао је затим на разгледање богате колекције *птица*.

Поред птица које смо у прошлом броју описали, Зоолошки врт има још доста врста врло занимљивих, а каткад и егзотичних птица. Највише има барских птица, штакара, које потичу великим делом из Обедске Баре, краљевог ловишта код Купинова у Срему. Та је Бара необично занимљива због непрегледних јата чапљи. Њу су проучавали и наши и страни научници. О њој има научних књига на немачком и француском. Снимана је и за филм. Широка је 600—800 м а дугачка је око 6 км. Прекривена је врбом ракитом. У њој живи безброј барских птица, а највише разне врсте чапљи.

Чапље праве гнездо у великом друштву у грању ракита. По неколико квадратних километара може да буде прекривено њиховим гнездима. Изјутра рано врло лако их је хватати живе у гнездима у крошњама ракита.

Обедска Бара је затворено Краљево ловиште, у коме не сме нико ловити без дозволе Двора. Зато се ту намножило врло много разних врста барских птица.

У нашем Зоолошком врту, испод зверињака, направљен је модел Обедске Баре, наравно на малом простору, где ће се, док порасте ракита и водено биље које је засађено, барске птице (дивље гуске, патке, лиске, чапље итд.) развијати приближно у својим природним условима. Сада се такве птице налазе и у засебним кавезима и у тој „Обедској Бари“.

Чапље имају слабо тело, дугачак танак врат, дугачак кљун, високе ноге, сличне су родама, у чију породицу спадају. Хране се највише рибом, зато су штетне по рибаке. Има их у нашем Зоолошком врту осам врста: сива чапља, пурпурна чапља, бела (сребрна) чапља-Рајер — мужјаци имају на леђима дивна дугачка пера, која се скупо продају за украс —, чапља кашикара, чапља дангуба, ноћна чапља „Радован“, црни ибис. Са њима живи и гњурац корморан, који прави гнездо уз густу трстику, а често и на средини воде, као пливајуће острво, које причврсти за неки чврст предмет са неколико сламки да га струја не однесе. Изврсно плива и рони. Храни се највише рибом, као и чапља. Чапље и гњуerci спадају у птице селице, али презиме и код нас у топлијим крајевима.

Модел Обедске Баре има доста дивљих гусака, дивљих патака, лиски и чапљи разних врста. Бара је пуна риба, којима се хране чапље.

Све те барске птице крећу се по „Обедској Бари“ и око ње слободно. Свакој је очерупано мало по једно крило, извађено је или скраћено по неколико јачих пера. Ако покуша да полети, изгуби

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

равнотежу и пада на ону страну где јој је крило лакше. То черупање пера мора се вршити чешће, чим би пера порасла птица би одлетела. Да би се тај посао упростио, биће доцније код сваке барске птице ампутиран последњи зглоб на једном крилу.

У близини кавеза барских птица, у засебном кавезу, налази се пар *амазонских папагаја*. Мужјак добро говори, а женка слабо.

Затим је Њ. В. Краљ дуже разгледао *птице певачице*, које се налазе у једном великом кавезу, где има вештачког дрвећа и шибља. У овом кавезу има наших домаћих певачица: чешљугар (штиглиц), цајзел, конопљарка, зеленуша и таласаста (пругасти) папагај (најмања врста папагаја); а има и страних: тиграста зеба, јапански галеб, афрички врабац (обични и златни), црвенокљуни ткач (тка фина гнезда). Мужјаци птица преливају се разноликим живим бојама.

Готово све ове певачице извијају дивне песме, врло богате тоновима и пријатне. Имају врло развијен слух. Њихови млади уче се певању брзо и лако од старијих. Ако имају боље учитеље, науче и лепше да певају.

Мало даље се налазе *грабљивице*: Гавран гробар (спада у породицу гавраница или вранова, али је по начину исхране грабљивица); храни се најрадије лешинама. То је онај злослутни гавран који се често спомиње у нашим народним песмама. Има врло јак кљун и чврсте ноге. У нашем се врту привикао на посетиоце. Чим га позову „гаво“, он трчи и отима храну из руке. Са њим у истом кавезу живе: јастреб кокошар, шкањац мишар и еја стрнарница.

Мало даље налазе се ноћне грабљивице, сове, у засебном одељењу, са дупљама и рупама у камењару, где се оне завлаче кад спавају. Велике очи су им истакнуте напред, зенице се јако шире. Виде ноћу много боље него дању. Дању обично мирују на једном месту, најрадије у дупљама дрвећа и у пећинама, а ноћу оживе и лове врло вешто ноћне сисавце. Гутају их целе и врло брзо пробаве, а кости и тврде делове избацују на уста. Често налове толико много мишева да их оставе као резервну храну. Све су врсте сова корисне птице, јер обично лове штеточине. Имају јако развијен слух. Перје им је лако и растресито, па се не чује кад лете.

У нашем врту се налазе неколике врсте сова. Највећа је буљина ушара, господствена, достојанствена; тамани све што стигне, напада и веће животиње. (Све птице осећају да им је она непријатељ, па јој се свете дању, када је немоћна. Чим спаже буљину, све птице, — јастреби као и певачице, — узбуде се и навале на њу са дивљачким крицима. Мржња према буљини занесе их толико да не запажају опасности које им прете: Ловци привезу буљину за неко дрво, да би привукла на себе друге птице, и тако улове велику количину птица). Ту се налазе још: шумска сова, јејина дремавица, ђук и лепа сова са велом.

У зверињаку налази се велики кавез најопаснијих грабљивица, орлова, за које се Њ. В. Краљ нарочито интересовао. Кукасти и шиљаста кљунови и снажне повијене канце опасна су оружја којима је природа наоружала ове животиње хајдуке. Боја перја им је обично мрко-смеђа. Очи су им ванредно оштре. Перје јако, удешено за сигурно и дуго ле-

тење. Мужјаци су лепши од женки. Да се свиде женкама, они изводе смеле и дивне летове, као највештији авијатичари.

Ове грабљивице лове већином живе животиње, шчепају их у лету чврстим канцама као кљештима и кидају чврстим кљуном. Један део се храни најрадије лешинама (лешинари). Највеће између њих — као сури орао — нису друштвене птице; живе усамљено; друже се само мужјак и женка и брину се за своје птиће док не одрасту. Сваки пар има своје засебно ловиште. Подељене су им „сфере интереса“, као, уосталом, и код људских грабљивица. Имају здраве стомаке, који врло брзо сваре храну. Длаку, папке, перје и кости, које стомак не може да свари, избацују ове грабљивице у виду грудвица на уста. Могу врло много да једу, а могу да живе дуго и без хране. Својим широким крилима дижу се у највеће висине, и спуштају се хитро као стрела кад угледају плен.

Све грабљивице у овом кавезу пореклом су из наше земље. Ту се налазе орлушине или супови: Крагуј монах, највећи, најлепши и најскупоценији лешинар. Дугачак је преко један метар, а кад рашири крила широк је преко два и по метра. Крагуј белоглави, ружан, са прљаво белкастим перјем. Користан је, јер једе стрвине и нечист. Стари Египћани су у њему гледали симбол родитељске љубави и украшавали су његовим сликама своје грађевине. Слична грабљивица је бела цркавица.

У истом кавезу се налазе грабљивице које спадају у породицу сокола: *Сури орао камењар*, који живи по високим планинама. Има лепо мрко перје, необично је јак и одважан, има ватрене продрине очи, величанствен лет. То је познати краљ птица, кога песници величају као симбол слободе: „Ор'о гнездо врх тимора вије, јер слободе у равници није“ (Мажуранић). Храни се животињама, које хвата у лету, а хоће да уграби и дете и однесе у својим снажним канцама. То је тај орао који се налази као симбол на многим грбовима.

У Азији приучавају орла на лов, као код нас сокола. Ловци јахачи носе таквог орла на руци, која је заштићена чврстим кожном рукавицом, да је орао не би озледио оштрим канцама. На седлу јахачи имају нарочите ручице на које наслоне руку са орлом, јер је орао тежак. Орлу је пребачена преко главе кожна капица, да не обраћа пажњу ни на шта уснут. Кад види плен, — антилопу, дивљу овцу, козу, лисицу, па и вука, — ловац скида са орлове главе ту капу и пушта га за пленом. Тако извежбани орлови врло се много цене и вреде три до четири коња.

Орлово перо служи код Индијанаца као особито одликовање за јуначка дела. И наши планинци се радо ките орловим перима.

У друштву са сурим орлом, у овом кавезу, живе његови мање популарни рођаци: Орао кликтавац (храни се највише штетним инсектима и мишевима, прави гнезда на торњевима); орао рибар или белорепан (живи крај већих река, — има га доста и у Подунављу, — крај мора и језера и храни се радо рибом — доња страна прстију му је као турпија, да може задржати и најјигавију рибу).

Правих соколова (сиви соко) нема још у Зоолошкој башти.

*

Њ. В. Краљ разгледао је пажљиво цео зверињак, који је снабдевен ретким примерцима зверова. Најлепши пејсаж заузимају два дивна бела медведа. Они имају ванредан базен за купање, готово најлепши у Европи (само хамбуршки зорлошки врт има лепши), дубок два и по метра. Пливају радо и лети и зими; зими разбијају лед па пливају по базену. Скачу врло вешто са високих стена стрмоглавце у базен, роне добро и хватају хитро храну чак са дња, коју им бацају посетиоци. Око базена се налази интересантан камењар, са високим стенама на којима се сунчају и са пећинама у које се склањају од непогода.

У суседном кавезу су сури и мрки медведи, међу њима чувени „Мишко“, који зна тако лепо да склопи предње шапе и да моли за храну; хвата вешто устима парчиће хране коју му посетиоци бацају, пење се на врх оgrade и тражи од посетиоца поклоне. Ови медведи једу хлеб, кувану храну и воће. Воле нарочито мед. Имају лепа језерца, у којима се сваки дан купају. Имају стене за сунчање и дрвећа за пентрање.

Њ. В. Краљ сликао је са задовољством и ове медведе.

Подаље од кавеза мрких медведа, налази се кавез са босанским медведом „Максом“, коме је Њ. В. Краљ бацао у уста шећер.

Њ. В. Краљ Петар II фотографише филмским апаратом беле медведе. До Њ. В. Краља стоји г. Влада Илић

Бели медведи имају јаке и снажне ноге са длакавим табанима, међу прстима имају готово до половине пловне кожице. Живе уз море у поларним северним пределима. Изврсно пливају и роне, хватају у води туљане и рибе. Крзно им је врло лепо, због тога их највише лове, а и месо и маст употребљава се за људску исхрану. Истраживачи северних поларних крајева врло су срећни кад убију белог медведа, јер онда осигурају себи исхрану за дуже време.

Њ. В. Краљ је сликао беле медведе како се играју по базену.

Мало даље налази се у зверињаку малајски медвед, који је набављен после посете Њ. В. Краља. Има необично лепо црно крзно. Одлично се пентра по дрвећу и стењу. Врло је питом.

У близини се налази и интересантан примерак азијског огрличастог медведа, који око рамена и врата има кудраву огрлицу од дужих длака. Ту је и барибал медвед, пореклом из Северне Америке.

Њ. В. Краљу показан је кавез у коме је живела видра, коју је неко ноћу убио и одрао. Тај је кавез сада спремљен за фоке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У суседству живе рођаци медведа, *амерички ракуни* (два пара), који су нека прелазна врста између куне и медведа. Имају дугачко тело, кратке ноге и велик реп као куне; по зубима, табанима, начину хода као и исхране слични су медведу. Примерци ракуна који се налазе у нашој Зоолошкој башти потичу из Северне Америке. Имају фино крзно. Ови ракуни квасе обично храну у води и тару је шапама (као праља рубље) пре но што је поједу. Зато их и зову популарно „медвед који пере“.

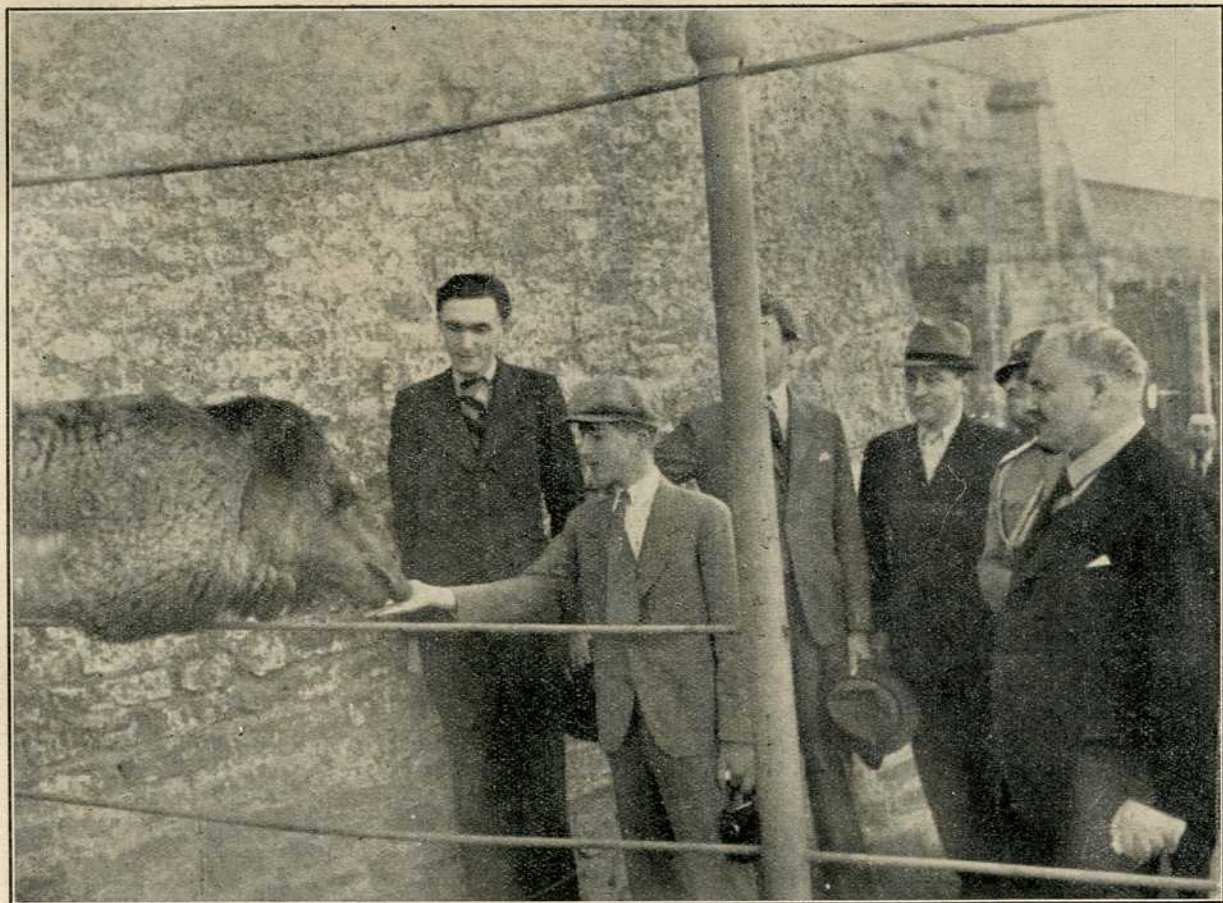
Ту се налазе и *куне златице*, које су на цени због скупоценог зимског крзна.

У њиховој близини је њихов сродник *твср*, који има исто тако скупоцено црно крзно. Мало даље налази се кавез са пар белих творова.

У оближњем кавезу живи крвожедни *пантер* или *леопард*. Има дивно крзно, ишарано многобројним црним пегама и колотовима. Велик је и витак. Живи по степама и шумама афричким и азијским.

Најзначајнија и најлепша врста мачака јесте *лав*, снажна и самопоуздана животиња, достојанственог изгледа, „дар животиња“. У нашој Зоолошкој башти има више примерака лавова, на неколико места. Има и младих лавова окоћених у башти. Мужјак је много лепши од женке, крупнији је, има на врату и предњем делу прсију велику бујну гриву.

Лав живи по степским крајевима Африке и Азије. Изгледа много опаснији него што је стварно. Ретко када напада човека. Није ни издалека крвожедан као остале мачке. Креће се мирно, каткад тромо.

Њ. В. Краљ Петар II храни шећером камилу

Има и *обичних јазаваца*, који спадају у породицу куна.

У зверињаку се налази више ретких примерака крволочних зверова из породице паса и мачака.

Из породице мачака ту се пре свега налази *дивља мачка*, женка, која је много слична питомој мачки, само је већа и на репу има седам црних пруга. Сличне црне прстенасте пруге има и по телу и по ногама. Врло је дивљачна и крвожедна. Опасна је и за човека. Мало даље, у засебном кавезу, налазе се две мале дивље мачкице, које су набављене после посете Њ. В. Краља.

Једина врста мачака која не може да се вере уз дрво. На крају дугачког репа има киту од длака, у којој се налази рожнати нокат.

Највећи лав у нашој Зоолошкој башти је лав „Паша“, крупан и јак. Он је у башти заклао једног другог лава.

У једном моделу северно-сахарског пејзажа, у великом кавезу, живи један леп лав (поклон Претседника Општине г. Владе Илића) са две лавице.

Велика, снажна и крвожедна животиња јесте *сундајски тигар* са острва Суматре. У нашем врту био је само мужјак, а сад је набављена и женка. То

је најскупља животиња у Зоолошком врту досад, www.svajsko.com 24.000.— дин. Има по телу густе црне пруге. Лови све животиње, па и људе.

У врсту мачака спада и *кугуар* или *пума*, пореклом из Америке, чији се леп примерак налази у нашој Зоолошкој башти.

У врту се налази и *пегава хијена*, која се не може убројати ни у породицу мачака ни у породицу паса. Спада у засебну групу хијена. Има ужасно јаке зубе, којима дроби кости, и одличан стомак који свари све што у њега дође. Хијене се најрадије хране лешинама. Имају необично развијено осећање мириса за лешине, које осете на великој даљини. Ископавају лешине и из гробова.

Из породице паса налазе се у нашем Зоолошком врту обичне *лисице* (мужјак, женка и шест младих) и *курјаци* (у једном кавезу мужјак, женка и млади курјачићи окоћени у башти, а у другом пет курјака), који су свима добро познати.

Интересантан примерак паса у нашој башти јесте *чагаљ* или *шакал*, нека средина између лисице и вука. Храни се највише лешевима. Живи у Африци и Азији, а код нас се може наћи на острву Корчули и полуострву Пељешцу. Када је Њ. В. Краљ обилазио башту видео је само једног шакала, а доцније су набављена још четири млада. Шакал носи популарно име „златан пас“, зато што лети добива златасту длаку. У кавезу у нашој башти шакали стално јуре у присуству посетилаца, никад не стану. Не могу да се привикну на роство.

*

На доњем и горњем крају зверињака има животиња које не спадају у зверове. Ту је леп примерак *зебре*, дивљег афричког коња, коју је Њ. В. Краљ хранио. По целом телу, чија је основица беле или отворено жуте боје, има црне или жуто-црвене пруге. Због тога ју је тешко у степи уочити. Зебре су најисконскији дивљи коњи. Живе у стадима, обично у друштву са нојевима, газелама, гнуовима. Стада тих разноликих животиња дају особиту лепоту и драж афричким степским пределима.

Сличан афрички пејзаж дочаран је донекле на доњем делу зверињака. Ту се у близини зебре налази ружни *гну* „Јамбо“, једна врста антилопе, са великом широком главом, роговима као у бика и коњским репом. Спада међу највеће и најдивљачније антилопе. Живи у Африци, највише по Абисинији. У близини се налази и диван пар *козоглавих антилопа*, које живе у великим чопорима по Африци. Витке су и брзе. Од њихове се коже праве fine дипеле и рукавице.

Интересантан је *тибетски ован*, са маншетама око предњих ногу и гривом испод врата, која је код мужјака већа. Одличан је скакач, може да скаче и преко провалија, по 3—4 метра. Сличност између мужјака и женке врло је велика, рогови су исте величине.

У сусетству се налази пар *једногрбих камила*, мужјак „Арап“ је питомији, а женка „Луна“ плашљивија. Женка је племенитија нубијска врста, која служи за јахање, а мужјак је обична теретна камила. Прилазе радо посетиоцима и примају храну. Њ. В. Краљ их је хранио и сликао.

У Африци и Азији једногрба камила служи као домаћа животиња. Преноси преко пустиња велике

терете. Једе оскудно пустињско растиње, а може дуж времена да буде и без хране и без воде. Папци су јој удешени тако да могу да газе по врућем песку и по камењарима. Грба на леђима јој је испуњена машћу и служи као резервна храна за време дугачких путовања кроз пустиње. Има ванредно добро развијена чула за пустињу и ванредну моћ оријентације. Осети воду на неколико километара, предосећа вруће пустињске ветрове, опажа непријатеља на великој даљини; издржљива је и брза. Зато је не само „пустињска лађа“ него и вођа и заштитник својих господара у пустињи. Она их још храни својим млеком и месом, а њена кожа и длака искоришћавају се добро. Њена балега служи као материјал за гориво. Живот људи у пустињским крајевима не би се могао замислити без камиле.

На горњем делу зверињака изграђен је исто тако интересантан егзотичан предео. Ту се налази *индијски зебу*, врста говечета, сличан домаћем волу, само му је глава друкчија и друкчији распоред рогова. На плећима има грбу, испуњену машћу. Живи припитомљен у источној Индији, где га поштују као свету животињу и држе по храмовима. Гаји се ради млека и меса, а служи и за рад и јахање.

Ту се налазе два лепа *америчка бизона*, са врло развијеном главом и прсима; имају око врата густе дугачке гриве; рогови су им кратки. Ово лепо дивље говече живело је још пре 50 година по северноамеричким преријама у непрегледним стадима од по неколико милиона. Досељеници су га немилице затрли. Сада се ретки примерци чувају по зоолошким баштама и по нарочито заштићеним пределима. По зоолошким баштама овај је горостас врло питом. Може да буде тежак и до 1.200 кг.

У истој оград, одељена дрвеном преградом, налази се и *бела биволица* са телетом.

Мало даље, у камењару, живе *домаће козе* с јарићима (беле санске козе и камерунске афричке патуљасте козе. Ове последње, са лепим црним јарићима, премештене су доцније у обор где живе кенгури и ламе.).

Изван зверињака, ближе згради Отсека за паркове, живе у једном ограђеном простору две ламе и два кенгура и добро се слажу. *Лама* је полупитома животиња Јужне Америке, једна врста камиле. Даје вуну и месо, а мужјаци служе за вучу терета, каткад и за јахање. Питома је и безазлена као овца, на коју много личи, нарочито по својој глави.

Кенгури су пореклом из Аустралије. У нашем врту налази се један црвенкасти и један сиви кенгур. Спадају у ред торбара. Женке имају на трбуху кожне кесе са сисама. Млади им се рађају врло неразвијени и нејаки; мајка их зато ставља одмах у своју трбушну кесу, где, држећи стално сису у устима, проведу по 7—8 месеци. Ту се завршава њихов развој.

Код кенгура су задње ноге врло дугачке и развијене, реп је исто тако дугачак и јак. Њиме се подупиру кад стоје на задњим ногама, кад иду, а нарочито кад скачу. Одупирући се о снажан реп, могу да скоче и по 10 метара. Пасу траву.

Као што посетиоци почињу са разгледањем птица, тако и завршавају своју шетњу кроз Зоолошку башту посматрањем птица. У једној лепо изграђеној волијери (великом кавезу) налазе се: султанске кокоши, дивља барска кокош, креја или сојка, обични чворци, два детлића, пар ретких папагаја, пар кинеских славуја који дивно певају.

(После посете Њ. В. Краља, изграђена је преко пута још једна повећа волијера, у коју су смештене неке племенитије врсте кокошака, неколико нежних белих голубова, две врсте грлица (обична и бела), неколико обичних веверица и пар ретких белих сибирских веверица, као и један пух — глодар који чини прелаз од мишева ка веверицама.)

Наилазимо затим на леп пејзаж са украсним птицама, чије је перје богато ишарано дивним бојама. Ту се налазе четири кубанска и два афричка фламингоса (пламењака). То су дивне необичне птице, које узбуђују машту песника. Бораве по плитким језерима и поред мора у великом друштву. Ноге и врат су им врло дугачки, као код рода. Кљун им је крупан и спљоштен, необично свинут. Језик им је веома дугачак и ружичаст. (Стари Римљани су сматрали ове језике за особиту посластицу). Дугачки врат могу врло еластично савијати, готово везати у чвор. Перје им је бело, горњи део ватрено црвен. Чине средину између рода и патака. За пламењаке је спремна лепа кућица, омање језеро, много жбуња и неколико разних дрвета.

У заједници са пламењацима живи пар лепих ждралова девица (тако се зову због нежног изгледа и беле мараме на глави), пар крунастих ждралова, један европски сиви ждрал (уловљен у панчевачком рити), неколико сребрних фазана и пар мандарин патака (које зими добивају дивне боје и богато перје). У истом пејзажу налазио се и један кавез са 10 веверица, које су доцније премештене.

У близини се налазе две врсте домаћих патака (пекинг и индијска тркачица), турска патка (која служи за украс) и домаћа јапанска гуска. Имају језеро за купање, украшено зеленилом.

Пошто је прегледао целу Зоолошку башту, Њ. В. Краљ је отишао у Музеј ископина у Горњем Граду, где су смештене све значајније ствари ископане приликом радова на београдској тврђави. Разгледао

је затим радове на рестаурацији тврђаве као и новорестаурисану кулу.

Њ. В. Краљ излази из куле у којој је смештен привремени музеј ископина пронађених при радовима у београдској тврђави

Срдечно испраћен и поздрављен од Претседника Општине г. Владе Илића и шефа Отсека за паркове д-р Крстића, акламиран бурно од грађанства које се налазило у близини, Њ. В. Краљ Петар II сео је, са својом пратњом, у ауто и одвезао се у Дворац на Дедиње.

Б—ц

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Претседник Општине г. Влада Илић и већници прегледају инсталације водовода у Макишу

Садашња општинска управа, са Претседником г. Владом Илићем на челу, посветила је велику пажњу снабдевању Београда водом. Финансиска политика г. Владе Илића, која је довела до раздужења Општину града Београда и до потпуног сређивања њених финансиских прилика, омогућила је да се изведу већи радови и на проширењу и усавршавању београдског водовода.

Као саставни део генералног плана Престонице, израђен је велики водоводни план о снабдевању Београда водом, који ће се изводити у етапама, према прирасту становништва и потрошњи воде. Извођење целокупног тога плана стајаће Општину преко 300 милиона динара, а та ће се сума утрошити у року од неких 30 година. Први део плана већ се сада изводи. Буше се нови бунари и подиже се велика филтарска инсталација; све ће то са постројењима стајати око 11 милиона динара. У времену од 4—5 година треба да се утроши још око 30 милиона динара.

Израдом јужне натеге, за коју је везано нових 19 бунара, појачано је добијање воде за 250 л. у секунди или 20 милиона л. на дан. Подижу се нове филтарске инсталације са 14 филтера, да би се та вода могла пречистити. Стара филтерска инсталација пречишћава дневно 44 милиона литара, а нова ће моћи да пречисти дневно још 40 милиона литара.

Да би се сва ова пречишћена вода могла спровести кроз Београд, потребно је да се изврше и радови друге етапе великог водоводног плана. Садашње три цеви могу да дотуре граду око 44 милиона литара воде дневно. Потребно је да се изradi још једна одводна цев преко Жаркова и Кошутњака до резервоара на Дедињу, дугачка 6 км., која ће стајати око 14 милиона динара, и да се подигну у прво време још два резервоара, јер садашњи резервоари могу да снабдевају град водом све-

га два сата. Тако би се појачало снабдевање Београда водом за двоструко и водовод би могао да пребаци Београђанима сву воду која се исцрпе и филтрира помоћу инсталација водовода. Рачуна се да би та количина била довољна за Београд до 1950 г. После тога мораће се вршити нова проширења. Када београдско становништво пређе у свом порасту цифру од пола милиона, стручњаци сматрају да ће проширење водовода морати прећи и на леву обалу саве, на Бежанијску Косу. За даља проширења долази у обзир Панчевачки Рит.

Претседник Општине г. Влада Илић, потпретседник г. Драг. Тодоровић и градски већници обишли су 19 августа о. г. водоводне инсталације у Макишу, да се на лицу места обавесте о стању и пословима водовода у Макишу, па да према томе могу сигурније доносити одлуке о кредитима које је потребно у етапама вoтирати за проширење и усавршавање водовода. Управник водовода г. Слободан Петровић дао је детаљна обавештења о стању водовода, о радовима који се врше и о програму даљих радова. Претседник Општине г. Влада Илић, потпретседник г. Драг. Тодоровић и градски већници разгледали су пажљиво и дуго све инсталације и радове и саслушали обавештења стручњака. Разгледање је трајало доста дуго, и завршено је доцкан увече.

У двориту водовода приређена је пољска вечера г.г. Претседнику, Потпретседнику и већницима. За време вечере свирала је музика радника макишког водовода.

Претседник Општине г. Влада Илић, потпретседник г. Драг. Тодоровић и градски већници одлучили су да обиђу сва општинска имања и предузећа, да их пажљиво разгледају и обавесте се о могућностима њиховог усавршења и рационалнијег искоришћавања.

Посета Културног одбора града Београда Земуну

Градски већник и члан Културног одбора Поглаварства града Београда г. д-р Пера Марковић у једној седници овога одбора изјавио је жељу да чланови Културног одбора посете Земун, да би се упознали са градским одељком у Земуну и другим знаменитостима овога места, које данас чини једну општину с Београдом.

Одазивајући се овом позиву г. д-р Марковића, који је, као рођени Земунац и син угледне и старе земунске породице, везан свим традицијама, као и својим јавним, научним и уметничким радом, за ову лепу варош, чланови Културног одбора посетили су Земун 24 јула ове године.

Ову екскурзију сачињавали су ови чланови Културног одбора: г. г. Милан Костић, д-р Љуба Сто-

јановић, д-р Пера Марковић, Бранко Поповић, Живан Ранковић, д-р Душан Калановић, Милорад Сивковић, Душан Ђорђевић, Љубомир Максимовић и Михаило Крстић. Сем њих били су г-ђа Марија Илић-Агапов, шеф Општинске библиотеке и музеја, и г. Лекић, чиновник културног отсека Општине града Београда.

*

Некад је пут у Земун претстављао читав мали догађај. Откад су старе лађе замењене модерним паробродима, а пароброди у најновије доба електричним трамвајима и удобним великим аутобусима, који за непуних четврт часа прелазе преко импозантног новог моста Краља Александра, који ова два историјом и историјским недаћама дуго раздво-

јена града спаја, — тај пут је најпријатнија шетња. Ова шетња у исто време показује и уску органску повезаност двају градова, сличност терена на ком се налазе, и дубоко импресивну, ванредно лепу слику, која се путнику једнако указује с краја на крај наше поносне нове Општине, било да гледамо из Београда према Земуну или из Земуна према Београду.

Чланови Културног одбора са референтима културних установа Београдске општине састали су се на заказаном месту у 16 часова пред кафаном „Москва“, где су сви поседали у аутобус, који је одмах појурно широком, асфалтираном Бранковом, некадашњом Господском улицом старог Београда. У пријатном разговору о појединим текућим питањима нашег Одбора, ускоро су стигли у Земун на последњу станицу, где их је чекао члан Културног одбора г. д-р Пера Марковић, некадашњи претседник Земунске општине, и одмах с њим пошли су према Магистрату, као првој етапи овога излета.

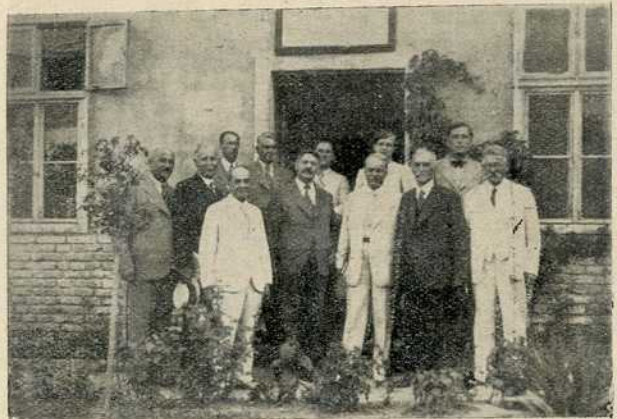
Пошто је пред зградом извршено фотографисање, ушли смо у доста простране вестибил из кога воде степенице на први спрат, према већничкој дворани и главним канцеларијама старог земунског Магистрата. Зграда у којој смо се налазили подигнута је 1886 г. на оном истом месту, на ком се пре тога налазила стра зграда Магистрата, а која је несрећним случајем услед пожара изгорела. Зграда је ванредно удобна и пространа, тако да су у њој сконцентрисана многа административна одељења и то делимично у приземљу, а делимично с унутрашње стране, у дворишту.

Пошто смо у првом реду учинили посету старешини земунског одељка, истакнутом комуналном раднику за Земунску општину, комуналну науку и праксу, ванредно заслужном господину д-р Фугеру, ушли смо сви заједно у лепу већничку дворану. У дворани нас је чекало прво изненађење. У њој је била приређена мала, али ванредно значајна и стручно организована изложба: слика, планова, албума и докумената старог Земуна, који најјасније говоре о прошлости овог занимљивог града; о увек будном настојању његових грађана, да се град унапреди, да се заштити смишљеним и добрим прописима од разних опасности, којима је тако често био изложен; да се омогући његов што правилнији развој, било у економском, или друштвеном погледу. Изложбу је употпуњавала галерија портрета претседника Земунске општине, која се налази у Земунској већници, а исто тако и остале слике, које приказују опште видике, поједине типичне зграде и споменике овог интересантног града. Као одлични тумачи нашли су се поред г. д-р Марковића, г. г. д-р Јеремић, начелник Министарства за социјално старање у пензији и инж. Иван Титов, истакнути чиновник Земунског одељка.

Живот у прошлим вековима није увек био склон Земуну, као ни Београду, али је ипак земунска историја забележила много већи континуитет развоја у појединим историјским периодима, него што је то случај с Београдом. Тим се тумачи и повољна околност, да су се у овом граду многи историјски споменици и многи историјски документи у већем броју и боље сачували. Међу изложеним плановима

општу пажњу присутних привукао је план из године 1780, први катстар Земунске општине. Не мање је интересантан други план из истог века, који показује изглед Земуна у то време, онако како је био, у главном, концентрисан у подножју високог брежуљка на ком нам се очи сваки час одмарају, кад гледамо према Земуну са стране нашег дивног Калемегдана. Читаву једну градску четврт на овом плану заузима некад чувени земунски контумац, чија је институција за наше данашње схваћање и поимање нешто сасвим далеко и страни, као да је сна постојала много пре него што је то у самој ствари случај.

Контумац је био једна од оних установа које је аустријска држава завела дуж своје границе у циљу предохране од разних заразних болести, нарочито куге, која је у то време чешће беснела у турској држави. Контумац у Земуну одликовао се од осталих „здравствених станица“ ове врсте и својом величином, општим уређењем, као и ванредно великом улогом коју је одиграо у свим правцима, а нарочито у економском и друштвеном погледу. Кроз контумац, као дезинфекциону станицу, морало је све проћи што је прелазило границу: роба, новац, као и

Чланови Културног одбора града Београда пред архивом Магистрата

људи. Карантин за људе трајао је по неколико недеља; предмети су се кадили; новац, писма замакали у сирће. Ко није имао намеру да пређе у Земун, већ је само желео да с неким из Земуна говори, тај је долазио у одељење контумаца за разговор. То је чувена земунска парлаторија, у којој су људи разговарали растављени решеткама, као у казниони. У овом Контумациу остао је неколико дана и Вожд Караборђе с мноштвом народа, кад је избегао из Србије несрећне 1813 године. Ванредно занимљиве податке о земунском Контумациу изнео је присутним начелник г. д-р Јеремић, познати писац историје санитарних прилика у нашој земљи. Он, као и наш истакнути научник д-р Стеван Иванић, начелник Министарства за социјалну политику и народно здравље, проучава ово велико питање, у вези с читавим комплексом других питања из најразличитијих области нашег друштвеног и културног живота у прошлости.

Кад је Контумац у Земуну 1842 укинут, многобројне зграде, које су му служиле, постепено су по-

рушене; огромни комплекс земљишта на ком се у средишту града налази, агилним настојањем земунске Општине и њене управе, прешао је у општинске руке. Тако је Општина на овом месту могла подићи лепи земунски парк, који данас претставља једно од најпривлачнијих места сваког шетача, а у општем здравственом погледу тековину од велике вредности.

Пошто је, на опште задовољство и видљиви интерес свих присутних, разгледана приређена изложба, г. д-р Марковић, као велики познавалац Земунa и писац земунске историје, на нашу заједничку молбу, одржао је концизно, пуно интереса предавање о земунској прошлости, а затим смо, опростивши се са г. д-р Фугером, у пратњи остале господе земунских чиновника, посетили и прегледали у првом реду земунску архиву, која је смештена у двористици зграде Магистрата. Већ је раније споменуто да је повољнија судбина Земунa омогућила да се сачува далеко већи број докумената, који говоре о његовој прошлости, него што је то случај с Београдом. Ово вреди нарочито за Архиву града Земунa у којој се налазе документи почевши од друге половине осамнаестог века. Детаљна објашњења о Архиви дао је г. д-р Јеремић, који овде, бавећи се својим научним истраживањем, ради већ преко три године. Како су Београд и Земун увек били непосредни суседи, то земунска Архива има ванредно много докумената који се у исто време односе и на Београд, као и на сам Земун. У сваком случају, и без обзира на овај последњи моменат, земунској Архиви треба посветити ону пажњу коју она, и по својој старини, и по свом значају, заслужује. Настојање Културног одбора свакако неће у том правцу изостати.

Предњачећи у многим правцима, Земун је још у прошлом веку основао и своје добровољно Ватрогасно друштво на чијем челу и данас стоји уважени г. д-р Марковић. Целокупна спрема ватрогасне чете смештена је такође у двористици згради Магистрата. Под вођством г. д-р Марковића посетили смо и ове просторије и прегледали изложене публикације и справе о којима је један млади ватрогасац давао занимљива обавештења.

Будући је време већ поодмакло, а ми смо, као и наш уважени домаћин, желели да још многошта видимо, поседали смо у отворена ватрогасна кола и с њима се одвезли у Градски парк, на место бившег Контумаца, а затим у импозантни Дом Блаженопочившег Краља Александра Ујединитеља.

Заиста, да Земунска општина није ништа подигла осим овог Дома, морало би јој се одати пуно признање. Решење о подизању Дома донело је градско заступништво града Земунa на својој свечаној седници одржаној 19 августа 1931, као на дан десетогодишњице владања Блаженопочившег Краља. Изградњи се приступило 1933. Укупно је утрошено на Дом 3,013,044:31 д. Њим управља, према статуту донетом 1934, посебан одбор (Кураториј) који сачињавају: Старшина Соколског друштва Земун; Претседник Месног школског одбора; пет претставника земунских друштава, која су у Дому смештена. Данас је, поред велике Соколане, у Дому смештен цео низ културних институција, као: Град-

ска читаоница, Музичко и Певачко друштво, Француски клуб (Друштво пријатеља Француске). На све чланове нарочито је леп утисак оставила велика дворана, која заиста омогућује да се овај Дом постепено претвори у привлачни центар овог културно увек дубоко интересантног града.

Под најлепшим импресијама, из Дома Краља Александра одвезли смо се у једну другу, не мање важну закладу Општине земунске, *Дом Краља Петра*. Закључак о подизању овог Дома донело је градско заступство у Земуну 16 августа 1921, на дан смрти Краља Петра Великог. Тим је Земун на један ванредно племенит и достојан начин удовољио одредбама Закона од 15 јуна 1925 о народном признању Владару Ослободиоцу. Дом је намењен убогим, немоћним и трајно неизлечивим. Његова спољашња архитектура одговара овој високој намени. У средини главне фасаде изведен је розалит, који се завршава тимпаномом. Настојало се да се тиме грађевини, у којој су нашли уточишта болесни и немоћни, да карактер храма. Веома је интересантан и рељеф, који се налази у тимпанону. Он на алегоричан начин претставља како Градска општина пружа руку невољним. Ниже, у овалу, налази се у рељефу израђен портрет Краља Ослободиоца.

Да поменемо још и Српски дом, у коме се чува застава Земунца, који су се 1848 године борили против Мађара под овом заставом. Застава је од беле свиле са грбом Кнежевине Србије, а мањи грбови претстављају покрајине: Срем, Банат, Бачку и Барању.

Пошто је с овим завршен главни део нашег програма, уколико се он за релативно кратко време могао извести, ја бих овде морао прекинути ове кратке забелешке, да није било нашег уваженог г. д-р Марковића, који је ову нашу посету Земуну продужио љубазним позивом да видимо и земунску околину у којој се налази и његово летње пребивалиште, вила с виноградом. Примајући овај ванредно љубазни позив, одвезли смо се до vile г. д-р Марковића, где су нас љубазно дочекали његова госпођа и његова два сина. Ту су гостољубиви домаћини приредили члановима Културног одбора богату вечеру.

Иако друге весте, овде нас је чекало друго велико изненађење. Поред ванредне гостољубивости поштоване госпође супруге д-р Марковића, ми смо овде имали прилике да се дивимо панорамама Београда, какву нико од нас није дотад видео, а какву је мало ко могао овако замислити. Као у некој чаробној панорами стајао је наш Бели Град пред нама. Око нас бујно зеленило, виногради, а пред очима слика, која у исто време и заноси и буди осећање дубоког поноса и скривене љубави.

*

Резимирајући успомене на ову посету Земуну, сама по себи намеће се жеља за стварањем чвршћих веза на пољу културне активности Београда и Земунa. У сваком случају, прва седница Културног одбора, која је одржана у Земуну, само је први корак учињен у правцу нашег будућег заједничког рада.

Милан А. Костић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Друштвена хроника

Бивши белгијски ратници предају своју заставу београдском Војном музеју

30 јуна допутовала је у Београд Унија бивших белгиских ратника у посету нашем Удружењу резервних официра и ратника. Белгиске ратнике водио је генерал Вилемс. У делегацији су се налазила три генерала, три пуковника, три мајора, неколико под-официра и неколико простих војника учесника из прошлог рата. Сви су издржали европски рат од почетка до краја и одликовани су највишим орденима за војничке заслуге, а многи су рањени на фронту.

На железничкој станици Дунав приређен им је срдачан дочек. Дочеку су присуствовали претставници војске и претставници свих наших ратничких удружења. Белгијски ратници развили су своје ратне заставе са високим ратничким одликовањима. На заставама су исписана златним словима места најважнијих битака светског рата у којима су учествовали белгијски ратници: Изер, Лиеж, Анвер, Намир итд. У поворци белгијских ратника налазе се и две жене које су се прославиле учешћем у светском рату: г-ђа Елен Анри, била је болничарка, г-ђа Бодин, била је за време рата у служби белгијске војске, прелазила је немачку границу и на непријатељској територији прикупљала податке потребне савезничким трупама.

Са станице су се белгијски ратници одвезли у Маршалат Двора, где су се уписали у дворске књи-ге. У Ратничком дому приређен им је ручак.

После подне обављена је значајна свечаност у београдском граду пред Војним музејом, којој су присуствовали, поред белгијских ратника и претставника наших ратничких удружења, још и: белгиски министар на нашем Двору г. Ромре де Вишне са својим секретаром г. Меверњеиеом, заступник југословенског министра војске и морнарице генерал г. Васић, изасланик Њ. В. Краља ађутант, пешадијски пуковник г. Миливоје Дурбешић, управник Војног музеја генерал г. Војислав Вуковић.

Белгијски ратници дошли су у парадном маршу са развијеним ратничким заставама. Пошто су се упознали са нашим официрима заузели су место у строју. Испред строја и осталих застava налазила се једна белгијска ратна застрада која је намењена нашем Војном музеју као поклон.

Заступник министра војске и морнарице г. Васић поздравно је белгиске ратнике топлим говором одајући признање Белгији која је својом храброшћу и пожртвовањем задивила свет.

Генералу г. Васићу одговорио је вођа белгијских ратника генерал г. Вилемс. Језгровитим и лепо стилизованим реченицама г. Вилемс је изнео поређење

између Србије и Белгије у светском рату. И једној и другој је рат наметнут, и једна и друга прошле су кроз најтеже патње, издржавши борбу до крајње победе. Белгијска одбрана Лиежа одговара јуначкој одбрани Београда. Пред надмоћним непријатељем Белгијанци се повлаче ка Анверсу, а Србијанци у унутрашњост. Без муниције и опреме, Белгијанци су приморани да се повуку ка Изеру, да се укопају у мочварним пределима, а Срби морају да пређу страшну Голготу преко Албаније. И једни и други су изгубили отаџбину, али нису никад изгубили веру у победу. И белгијска и србијанска влада у иностранству организују нову војску. Белгијанци се боре у поплављеној Фландрији, а Србијанци по врлетним теренима Македоније. И једни и други разбијају непријатељске фронтове, — Срби преко Кајмакчалана и Доброг Поља, а Белгијанци преко Хутхулса, Монкемела и Диксмуда, — и улазе поново у опустошене отаџбине. Краљ Белгије, као и краљ Србије, налазе се стално са својом војском и живе тешким ратничким животом. Србија је дала више живота за ослобођење и уједињење него Белгија.

Белгијски ратници долазе у Београд да оживе херојску прошлост и да загрле своје српске другове.

Г. Вилемс је затим предао белгијску заставу Војном музеју са речима:

„Као знак да смо и ми и ви били велике жртве светскога рата“.

Три југословенска војника излазе из строја напред и под командом официра прихватају заставу и уносе је у зграду Музеја.

Белгијски ратници предали су још Војном музеју једну белгијску војничку пушку из светског рата, једну пушку-митраљез, две сабље, један коњички карабин и неколико граната.

После тога белгијски ратници и њихови југословенски другови разгледали су Војни музеј.

После подне у 6 сати посетили су белгијски ратници Претседништво Београдске општине. Дочекао их је и срдачно поздравно Потпретседник г. Драг. Тодоровић. На поздрав му је одговорио генерал Вилемс. Поред г. Тодоровића, дочеку белгијских ратника присуствовали су, у име Градског већа, градски већници г.г.: генерал у пензији Живан Ранковић, Спасоје Тајсић, Мориц Демајо и Михајло Профировић.

Увече је, у башти Ауто-клуба, Управа Удружења резервних официра и ратника приредила белгијским ратним друговима свечани банкет.

Сутрадан, 1 јула, белгијски ратници су се од-

везли на Оплеанац, где су се поклонили сенима Краља Петра I Ослободиоца и Витешког Краља Александра I Ујединитеља. На гроб Витешког Краља Алек-

сандра I положили су белгијски ратници урну са земљом која је узета са изерског „Рова Смрти“, најкрвавијег ратишта у светској историји.

Прослава 14 јула, француског националног празника, у Београду

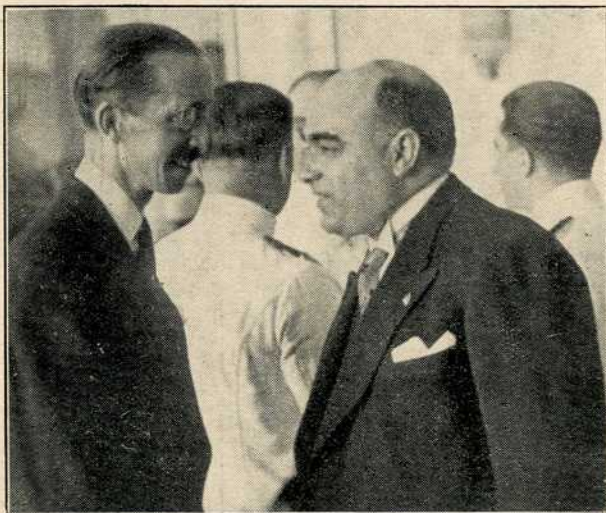
И ове године свечано је изведена у француском посланству у Београду прослава 14 јула, француског националног празника. Претставници Југославије изразили су том приликом своје дубоке симпа-

туса нација пронела кроз цео свет идеје слободе, братства и једнакости

Већ скоро век и по пламти овај датум у душама свих слободољубивих народа као симбол нове снаге и замаха која руши застарело и труло, као знак слободе, равноправности, демократије, која триумфује над средњевековним насиљем и самовољом. Више него и један датум у историји, 14 јули је постао празник целог човечанства.

Свечаности у француском посланству присуствовали су: претставници Народне скупштине и Сената, претставник Краљевске владе, претставник Општине града Београда (њен Потпретседник г. Драг. Тодоровић), виши чиновници Министарства иностраних послова и других министарстава, чланови дипломатског кора, претставници многобројних културних и националних установа.

Француски посланик гроф де Дампјер предао је овом приликом одликовања Легије части неколицини наших официра, које је одликовао Претседник Француске Републике г. Лебрен. Предаји одликовања присуствовали су претставници југословенског Министарства војске и морнарице, претставници Генералштаба и многи официри носиоци француских одликовања. Француски посланик гроф де Дампјер одржао је пред пуном салом одабраних гостију значајан говор у коме је истакао напоре Француске да сачува европски мир и исказао убеђење да ће та миротворна политика донети најзад повољне резултате и по Француску и по цео свет. Подвукао је у свом говору чврсте везе, које везују Француску и Југославију.

Потпретседник Београдске општине г. Драг. Тодоровић честита празник француском посланику грофу Пјеру де Дампјеру

тије према пријатељској и савезничкој Француској. Тај дан потсећа све културне народе на гигантски период револуције, када је генијална и моћна фран-

Београд је добио радиостаницу од 20 килвата

2 августа освећена је нова београдска Радиостаница од 20 килвата, која је заменила стару од свега 2 и по килвата. Први део свечаности одржан је пре подне у згради Радиостанице у Макишу, где су смештене инсталације новог отпремника.

Освећењу инсталација присуствовали су претставници Министарства пошта и претставници управе Радио А. Д.

Пошто је извршен обред освећења, одржали су говор претседник Радиа А. Д. г. Воја Петковић и помоћник Министра пошта г. Ратајац. Г. Ратајац је нагласио да је ова станица само један прелаз ка правим јаким станицама које треба да омогуће целој земљи да слуша Београд и са јефтинијим апаратима. Тако ће радио бити приступачнији ширим народним слојевима. А да би примање било олакшано,

морамо настојати да се земља електрифицира много више него што је то до сад било, завршио је г. Ратајац.

Нова станица од 20 килвата привремена је. Радио А. Д. спрема инсталације модерне станице од 100 килвата. Можда ћемо ту модерну станицу добити још ове године. За њу ће се морати подићи нова зграда, јер је садашња зграда једва примила станицу од 20 килвата.

Увече је извршено свечано пуштање станице у рад. Изведен је мали одабрани програм у просторијама новог великог студија у Поенкаревој ул. бр. 21. Министар пошта и телеграфа г. д-р Бранко Калуђерчић одржао је врло леп, језгровит и стручан говор о радиофонији. Затим је изведен музички и рецитациони програм.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Славе и јубилеји

СЛАВА ТОПЧИДЕРСКЕ ЦРКВЕ

Као сваке године, и ове године 12 јула на свечан начин прославила је Топчидерска црква своје патроне св. апостоле Петра и Павла. Свечаност је почела службом Божјом, коју је служио викарни епископ г. д-р Сава Трлајић уз асистенцију већег броја свештеника. Овој архијерејској литургији присуствовало је мноштво изасланика и претставника разних установа и друштава као и велики број грађана и маса народа из оближње околине и оближњих села.

По свршеној литургији формирана је литија на челу са крстом и црквеним барјаком, уз учешће свих присутних грађана. Литија је неколико пута, по верској традицији, обишла око цркве. Потом је у цркви извршено резање колача. Верски обред извршио је г. д-р Сава Трлајић са митрополитом загребачким епископом г. Доситејем и домаћином славе г. Војиславом Петровићем.

Затим је епископ г. д-р Сава Трлајић изашао пред цркву и ту пред окупљеним верним народом одржао говор у коме је изнео значај данашње славе, а на крају је свима парохијанима Топчидерске цркве честитао славу.

У порти Топчидерске цркве, на дан славе, приређен је велики традиционални вашар, где је народ са гостима имао и пријатних разонода. Топчидерски вашар трајао је седам дана у црквеној порти.

СЛАВА ОБДАНИШТА КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА НА НАСЕЉУ КРАЉА АЛЕКСАНДРА

Обданиште на насељу Краља Александра, које се брине о сиромашној деци родитеља који су преко целог дана запослени ван куће, прославило је своју славу 12 јуна т. год., свете апостоле Петра и Павла. Црквеном обреду присуствовали су изасланици Београдске општине г.г. д-р Стеван Поповић и Милош Милорадовић, градски већници; у име Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи г-ђа д-р Марија Вајс-Гајић; у име Уније за заштиту деце г-ђа Наталија Сретеновић; у име Одбора Кола Српских сестара г-ђе: Даница Марковић, Даринка Ристић, Настасија Здравковић, Милена Савковић, Милица Радивојевић, Милосава Секулић, Наталија Бајић и друге, претставнице Београдског женског друштва, као и велики број грађана овога краја. Примећен је и лекар Обданишта г. д-р Шевић.

Верски обред и резање славског колача извршио је прота г. Божидар Илић са свештеницима г.г. Бранковићем и Савковићем и домаћином славе г-ђом Зором Хофмановић.

Затим су деца-питомци Обданишта извели леп концерт. Програма је био врло занимљив.

Обданиште Кола српских сестара основано је пре шест година. Хумано делање ове установе од велике је користи сиромашном становништву овога краја; у њој налази уточиште 80 незбринуте деце.

СЛАВА ДРУШТВА НАСЕЉА „НОВИ БЕОГРАД“

На Петров-дан ове године прославило је Насеље „Нови Београд“ своје патроне — своје Крсно име свете апостоле Петра и Павла. Чланови овога Друштва у великом броју са гостима присуствовали су верском обреду и сечењу славског колача. По свршеном црквеном обреду Претседник Друштва „Насеља Нови Београд“ г. Јанко Спасојевић, државни саветник у пензији, одржао је говор, у коме је изнео значај славе. Потом је присутним члановима Друштва и гостима приређен богат ручак и весеље.

СЛАВА ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА КРАЉЕВЕ ГАРДЕ

Пешадијски пук Краљеве гарде прославио је своју славу 1 августа, као успомену на дан када је формиран пук. Командант Краљеве гарде генерал г. Александар Станковић и командант пешадијског пука бригадни генерал г. Милорад Радовић дочекали су изасланика Њ. В. Краља генерала г. Христића. Уз звуке поздравног марша генерал г. Христић обишао је постројени пук поздравио војнике војничким поздравом и честитао им славу у име Њ. В. Краља.

Слави су присуствовали чланови Владе, чланови генералитета, претставник Општине потпретседник г. Драг. Тодоровић и многи угледни гости.

Пошто је извршено сечење колача, командант пешадијског пука бригадни генерал г. Милорад Радовић одржао је војницима говор у коме је изнео историјат пешадије Краљеве гарде, њено учешће у ратовима и верну службу врховном команданту. Изнео је учешће гарде у свима манифестацијама државног живота. Осврнуо се на мученичку смрт Краља Александра I Ујединитеља и истакао Његове заслуге. Пешадија Краљеве гарде, — рекао је г. Радовић, — најбоље ће се одужити верном службом Њ. В. Краљу и Краљевском дому као и строгим и тачним извршавањем свих правила и прописа. Свој говор је завршио усклицима Њ. В. Краљу и Краљевском дому, које су војници живо прихватили.

После тога је изведен парадни марш пешадијског пука Краљеве гарде испред почасне трибине, на којој су стајали изасланик Њ. В. Краља, министри, генерали, претставник Општине и остали гости.

СЛАВА АУТО-КОМАНДЕ

И Ауто-команда прославила је на свечан начин своју славу Св. Илију. Изасланик Њ. В. Краља капетан г. Кујунџић поздравио је војнике војничким поздравом и честитао им славу у име Њ. В. Краља. Слави су присуствовали многи угледни гости: претставници вероисповести, војних и цивилних власти. Извршено је свечано сечење колача.

Домаћин славе потпуковник г. Светозар Живановић одржао је језгровит говор о значају славе и о развоју Ауто-команде. Истакао је да је пре 27 година тадашња српска војска имала свега 9 аутомобила; када се има на уму да је аутомобил пронађен тек десет година пре тога, онда је и то било

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

много. Данас југословенска војска има читаве пукове аутомобилиста. У европском рату војни аутомобилисти играли су често пута одлучујуће улоге. Извесне битке добијене су захваљујући само аутомобилистима и њиховом беспримерном пожртвовању. Верденска победа је дело аутомобилиста, који су пренели на фронт преко 20.000 тона муниције и око 300 батаљона војника, који су одлучили битку. Париски ауто-такси-и спасли су Париз преносећи војску и муницију на фронт где је непријатељ потучен.

Г. Живановић је завршио свој говор кличући Њ. В. Краљу.

ДЕСЕТОГОДИШЊИЦА БЕОГРАДСКОГ АЕРОДРОМА

Шести ваздухопловни пук на београдском аеродрому прославио је 2 августа своју славу св. Илију и у исто доба десетогодишњицу стварања аеродрома „Београд“. Аеродром је био укусно искићен. Слави је присуствовао изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Воја Петровић; њега је дочекао домаћин славе командант ваздухопловни пуковник пилот-ловац г. Војислав Спужић, уз звуке поздравног марша. Пошто је обишао постројену чету, изасланик Њ. В. Краља г. Петровић честитао је славу у име Њ. В. Краља и Краљевског дома.

Били су присутни: Командант ваздухопловства генерал г. Душан Симиновић, управник Двора пуковник г. Леко, начелник генералштаба г. Милутин Недић, председник Аероклуба г. Влајић, министри г.г. Н. Суботић, Добривоје Стошовић и Летица, Председник Министарског савета у пензији г. Љубомир Давидовић и други угледни гости. Пошто је извршен обред сечења колача, командант пука г. Војислав Спужић одржао је војницима говор у коме је изнео значај ове славе и огроман напредак који је постигнут изградњом овог аеродрома. Где је раније била мочварна ледина, сад се налази једно лепо насеље, једна варош. И странци признају да се наш аеродром сматра за најбољи у Европи, — рекао је г. Спужић и завршио свој говор усклицима Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

Командант ваздухопловства генерал г. Душан Симиновић изнео је у лепом говору заслуге овога пука. Затим је прочитао листу одликованих официра, подофицира и војника. Овај говор је праћен бурним овацијама Њ. В. Краљу.

После тога пук је извео импозантан дефиле ставом испред хангара.

ВАТРОГАСНА ЖУПА БЕОГРАД, ЗЕМУН И ПАНЧЕВО ПРОСЛАВЉА ДАН ДОНОШЕЊА ЗАКОНА О ВАТРОГАСЦИМА

Ватрогасна жупа Београд, Земун и Панчево прославила је 15 јули као успомену на дан доношења Закона о ватрогасцима. Свечаности је присуствовао велики број ватрогасаца из целе жупе и знатан број грађана. Свечана седница ватрогасне жупе одржана је пре подне у сали земунске већнице. Присуствовали су изасланици Претседника општине, градски већници генерал г. Живан Ранковић и г. д-р Илија Бацковић, претставници Министарства војске и морнарице, Министарства физичког васпитања, народа и других цивилних и војних власти. Отварајући седницу, старшина жупе г. Стеван Марковић изнео је значај ове свечаности.

Претседник добровољачке чете матице у Земуну г. д-р Пера Марковић, градски већник, у свом стручном и језгровитом говору изнео је историјат ватрогаства у Земуну и побуде које су натерале Земунце да оснују ватрогасно друштво пре 67 година.

После свечане седнице добровољачка ватрогасна чета извела је своје вежбе на кући браће Живановић у Земуну. Ванредно спретно и смело ватрогасци су показивали како се гаси пожар и како се спасавају лица са II спрата. Низ платно су се спустила деца, а затим повређени ватрогасци. Приказано је како болничари носе повређене до амбуланте и како им лекари указују помоћ.

После вежби, секретар савеза г. Јарослав Шел, у име старешине савеза, разделио је 14 одликовања заслужним члановима ватрогасне чете.

После је старшина жупе г. Стеван Марковић предао члановима 20 одликовања у име жупе, а после тога је одликовано 28 чланова сребрним крстом.

Овом приликом одликован је и г. д-р Душан Калановић, градски већник, помоћник Министра народног здравља у пензији, за ванредне услуге које је чинио ватрогаству.

Отворена је врло интересантна ватрогасна изложба у спремишту ватрогасне чете. У првом одељењу изложени су разни графикони о стању чете од њеног оснивања до данас. У истом одељењу изложио је и ватрогасни савез Краљевине Југославије свој графикон о броју чета и чланства из целе државе. Ту је била изложена и прва застава ватрогасног друштва у Земуну из 1871 год.

У другом одељењу изложене су старе ватрогасне справе и одела и друге интересантне и поучне ствари.

Дечје летовалиште у Кошутњаку

Црвени крст, у сарадњи са Градским поглаварством Београда, организовао је пријатно и здраво дечје летовалиште у Кошутњаку, на обронку испод дивне кошутњачке шуме. Сваке године то се летовалиште проширује и усавршава. Нарочито откада је дошао за Претседника Општине г. Влада Илић, који је схватио огроман значај оваквих летовалишта за здравље и душевни напредак деце. Имајући стално на уму да без здраве и хармонично развијене деце нема народне будућности, Претседник Општине г. Влада Илић помаже организовање дечјих летовалишта, а многа организује и у режији Општине града Београда. У унутрашњости земље, по здравим

имају довољно времена и за вежбе, и за купање (када је сунчан дан), и за шетњу по шуми, и за одмор. Њихово физичко васпитање спроводи се по свима правилима спортске медицине.

Соколске вежбе

Највеће задовољство за децу је купање у базенима. На пољани испод кошутњачке шуме изграђена су од бетона два лепа базена, — један дубљи за пливаче, и други плићи за непливаче и мању децу. У базене је спроведена савска вода, која се после

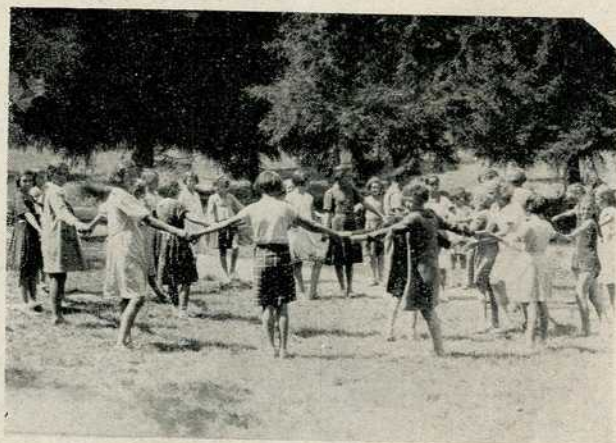
Деца на одмору, са г-ђом Љубом Кујунџић

климатским местима, Градско поглаварство Београда има дечја летовалишта, а шаље децу и у дечје домове на море.

У име Црвеног крста води ово летовалиште у Кошутњаку г-ђа Љуба Кујунџић, која је и организатор овога летовалишта и старешина од почетка његовог рада. Градско поглаварство Београд даје деци бесплатан превоз трамвајима свако јутро из вароши у Топчидер и увече из Топчидера у варош; исто тако даје сваког дана по 200 л. млека за сву децу; плаћа издржавање за 200 деце у летовалишту по 200.— дин. за свако дете, а помаже летовалиште и другим сретствима, кадгод затреба.

Црвени крст издржава потпуно сасвим сиромашну децу, а деца боље ситуираних родитеља плаћају по нешто за издржавање свог детета, од 100 до 250.— дин. месечно.

Деци се даје врло добра и разноврсна храна. Физичко васпитање деце врши се по соколском систему. Соколски предњаци проводе по цео дан са децом, вежбају их и воде над њима надзор. Деца

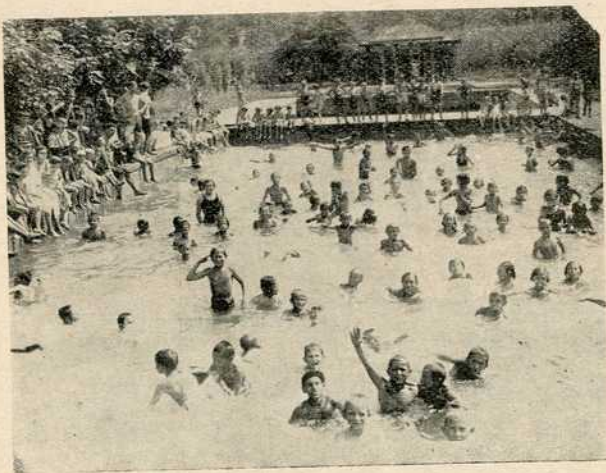

Народно коло

сваког купања мења, мења, а освежава се стално и за време самог купања. Базени су доста широки, тако да деца имају довољно простора за вежбе у пливању и скакању.

Прва партија деце, њих 400, провела је у овом летовалишту месец јули, а друга партија, исто 400, провела је месец август.

Води се рачуна да деца проведу дан у Кошутњаку што пријатније и занимљивије. Стално су на

Купање

свежем ваздуху и сунцу, играју се, вежбају гимнастичке вежбе и народна кола, пливају, шетају се кроз шумско зеленило. Пази се да им кожа прили-

ком сунчања не изгори. После игри, вежби и шетњи, деца у подне добро ручају, а после ручка отспавају на свежем ваздуху, довољно покривена да не назебу, по два сата. Тако се рационално искоришћује и сунце и вода и шума, по свима хигијенским прописима. То се може постићи само под стручним надзором. Овако у групама деца имају више прилике за игру и забаву, веселија су и ведрија, него кад су у уском породичном кругу. Тако се код њих развија дружељубље, а науче се још измалена да познају људе и да се према њима понашају како треба. Јер деца и у ово доба манифестују основне линије својих карактера и душевних способности.

Деца су већ толико добро увежбала извесне соколске вежбе и народна кола, да су давала и јавне часове, које су грађани у великом броју посећивали и са пажњом пратили, а на крају мале вежбаче наградили одушевљеним аплаузом.

Г-ђа Љубица Кујунџић-старешина овога летовалишта, која стално проводи са децом, ставила је предлог Црвеноме крсту да се на овоме месту организује и зимско боравиште за децу. Ту би деца проводила зими празнике и ферије, вежбала би се у зимским спортовима и освежавала. Ову би идеју требало помоћи, јер сиромашна београдска деца немају могућности зими за здраву разоноду. Деца би очврсла на хладноћи и развила би се код њих љубав за зимске спортове. Ту би оживеле зимске бајке из дечје маште.

Коста Хакман: *Intérieur*
(Са изложбе у павиљону „Цвијете Зузорић)

Скупштина Савеза сокола

Резолуција истиче ове идеје: југословенска мисао је била и остала заветна мисао југословенског соколства; соколство је неполитичка организација; истиче се важност села; посвећује се нарочита брига Петровој петолетници

Почетком друге половине месеца јула састали су се у Београду у соколском дому Матице, делегати свих соколских јединица из земље. Одржано је неколико заседања разних стручних одбора, поверљиви састанак свих делегата и пленарна конференција. Сви претходни послови који спадају у надлежност Савеза сокола посвршавани су на тим седницама и конференцијама.

18 јула одржана је манифестациона скупштина Савеза сокола. Скупштини је присуствовао изасланик Њ. В. Краља мајор г. Петар Покорни, Министар за физичко васпитање народа г. Јосиф Рогоић, изасланик Претседника Београдске општине генерал г. Живан Ранковић, изасланик Министра војске и морнарице генерал г. Август Марић, изасланик Министра просвете г. Адолф Штефан, претставник чехословачког посланства г. д-р Карел Бахтиг, изасланици Сената г. г. д-р Урош Круљ и Васо Глушац, ректор београдског Универзитета г. д-р Драгољуб Јовановић, изасланици свих националних и културних институција.

Овој скупштини присуствовали су и претставници чехословачког соколства г. Бохумил Хавел и г. д-р Јарослав Водичка; изасланици Савеза бугарских јунака сам претседник Савеза генерал г. Рашко Атанасов, бив. бугарски министар унутрашњих дела, и члан Управе Савеза пуковник г. Христо Љутов.

Скупштину је отворио први заменик старешине г. Е. Гангл и прочитао поздравни телеграм Њ. В. Краљу, који су присутни прихватили бурним и дугим усклицима Њ. В. Краљу.

Г. Гангл је прочитао затим телеграме Краљевском Намесништву: Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику, г. д-р Раденку Станковићу и г. д-р Иви Перовићу.

У свом говору г. Гангл је евоцирао успомену на Витешког Краља Александра I Ујединитеља и упутио топле поздравне речи младоме Краљу Њ. В. Петру II.

Г. Гангл истиче везе које нас вежу са чехословачким соколством као и са осталим словенским соколима. Поздравља соколску браћу и сестре Чехословаке, браћу и сестре Пољаке, браћу бугарске јунаке и сестре јунакиње, браћу и сестре Русе.

Истиче идеју водиљу соколства: *Један краљ, један народ, једна домовина, једно соколство.* „Када би свуда и увек све било тако и јединствено, све задахнуто духом соколског братства и када би све у сваком раду било поштено и скромно упућено у духу соколске демократије, не би било никаквог

спорног и нерешеног питања у границама наше домовине. Краљ нека води, а сви ми да радимо за напредак и снагу домовине.“

Осврће се на извршење програма соколске Петрове петолетнице и каже да се сва друштва и чете управо такмиче између себе ко ће извршити више рада за општу корист. „Желимо реформисати морал, да би се тако реформисала и домовина.“ У томе смислу кретаће се рад на извршењу програма соколске Петрове петогодишњице, оживљавајући извор јуначке и витешке душе нашег народа.

Г. д-р Јарослав Водичка, претставник чехословачког соколства, поздравио је одушевљено скуп свих соколских вођа из целе Југославије и истакао историјску вредност соколског рада за идеју сарадње и љубави међу словенским народима, наглашујући нарочито интензиван рад југословенског Сокола и успехе који су постигнути у последње време на зближењу Југословена и Бугара.

Старешина бугарских јунака г. *Рашко Атанасов* поздравио је топлим речима скупштину, наглашујући да данас живимо у историјској епохи када се словенски свет духовно пренуо идући путевима боље будућности, заборављајући тешке успомене на своје старе, међусловенске сукобе. *Братство постаје врховни принцип живота свих Словена. Том идејом задахнуто је 20 милиона балканских Словена.* „А соколство је носилац ових идеја. Савез бугарских јунака приклања се соколском Вјерују и стара се да буде користан не само за свој народ, већ и за идеју опште словенске солидарности. Ми јунаци радујемо се што нестаје балканске магле и што нам се рађа лепо сунце.“

Г. Атанасов завршава свој говор кличући првом Соколу Југославије *Њ. В. Краљу Петру II, Југославији и бугарско-југословенској солидарности.*

У име руског соколства скупштину је поздравио г. *Р. Дрељинг*, старешина руског заграничног соколства.

У име Југословенског учитељског удружења скупштину је поздравио г. *Драгомир Остојић.*

Сви говорници су пажљиво саслушани и поздрављени одушевљеним аплаузом.

Тајник Соколског савеза г. д-р *Михајло Градојевић* саопштава да је скупштина примила срдачне телеграфске поздраве Краљевских Намесника. Претседник Владе г. д-р *Милан Стојадиновић* упутио је писмо скупштини, у коме јој жели успешан рад

и извињава се да због важних државних послова не може присуствовати.

РЕЗОЛУЦИЈА

Г. д-р Градојевић прочитао је резолуцију, која је примљена на поверљивом састанку свих соколских делегата из земље, и скупштина је одушељено прихватила ту резолуцију.

У резолуцији скупштина прима на знање извештај Управе Савеза сокола и даје јој разрешницу, а затим констатује:

1) Да је југословенска мисао била и остала заветна мисао југословенског соколства и да ће бити руководна мисао читавог соколског деловања и веровања у будућност. Скупштина позива све југословенско соколство да остане непоколебљиво одано не само својој великој мисли, већ да једним новим замахом вере и прегалаштва прибави важност и поштовање тој мисли у читавом националном животу.

2) ДА ЈЕ СОКОЛСТВО НЕПОЛИТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА.

И КАО ИДЕЈА И КАО ОРГАНИЗАЦИЈА СОКОЛСТВО ЈЕ БИЛО И ОСТАЈЕ ПОБОРНИК И ЧУВАР ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ДРЖАВНОГ И НАРОДНОГ ЈЕДИНСТВА. ОСНИВАЈУЋИ СЕ НА ДЕМОКРАТСКИМ СОКОЛСКИМ НАЧЕЛИМА РАВНОПРАВНОСТИ, БРАТСТВА И ПРАВДЕ, СОКОЛСТВО СТОЈИ И СТАЈАЋЕ ИЗНАД СВИХ ПРОЛАЗНИХ ПОЛИТИЧКИХ ГРУПАЦИЈА, ЈЕР ЈЕ ОНО НОСИЛАЦ ЈЕДНЕ ИСКОНСКЕ И ВЕЧНЕ ИДЕЈЕ.

3) ГЛАВНА СКУПШТИНА ИСТО ТАКО НАЈОДЛУЧНИЈЕ ОДБИЈА СВА ПОДМЕТАЊА ПРОТИВНИКА И НЕОБАВЕШТЕНИХ КРУГОВА, КОЈИ

НАМЕРНО И С ПЛАНОМ ИЛИ ИЗ НЕОБАВЕШТЕНОСТИ ОБЕЛЕЖАВАЈУ СОКОЛЕ КАО КОМУНИСТЕ ИЛИ ФАШИСТЕ.

4) Југословенска соколска организација треба да протка и прожме све народне редове у граду и на селу да се присно, радом и љубави веже за народ, како би у духу народа и сходно његовим потребама нашла праве директиве за свој рад и за примену општих соколских идеја.

Скупштина још једном подвлачи важност нашег села и истиче да је први услов, једино јемство и за успех соколске Петрове петолетнице и за победу соколске југословенске мисли и за остварење свих соколских идеала у југословенској средини у томе ДА СЕ СОКОЛСТВО ВЕЖЕ НЕРАЗДРУЖИВО СА ИЗВОРИМА НАРОДНОГ ДУХА И ЖИВОТА СА СЕЛОМ И ДА СЕ УЗМЕ НАРОДНО ПРЕДАЊЕ КАО ОСНОВНО МЕРИЛО ЧИТАВОГ РАДА.

5) Главна скупштина саслушала је извештаје старешина жула и са задовољством утврђује да соколство у свима крајевима врши не само соколске дужности у потпуном складу са начелима и прописима соколске организације, већ и у раду за опште националне и соколске идеале даје леп пример соколске свести и борбености.

6) Са задовољством утврђује да је замисао соколске Петрове петолетнице наишла на одушељен пријем и пуно разумевање не само у соколским јединицама и редовима, него и у вансоколским националним круговима. Скупштина жели да нова управа овом соколском заветном потхватом посвети пуну бригу...

При крају је примљена аklamацијом предложена листа новог старешинства, у које су ушле исто те личности које су биле и у старом старешинству.

Правна хроника

Одлуке Државног савета

Ако се постојећа регулација мења, не може се одобрити парцелација која не би била у складу са новом регулацијом у извођењу, макар тражена парцелација и испуњавала услове постојеће регулације која се мења.

Сопственици земљишта тражили су од Градског поглаварства одобрење за парцелацију. Од овог тражења су одбијени са разлога, што предложена парцелација не би одговарала измени регулације краја у коме се земљиште налази. По жалби заинтересованих Министар грађевина поништио је одлуку Поглаварства, јер је нашао да је за одобрење парцелације довољно што она испуњава услове постојеће регулације и без обзира на евентуалне измене исте. А Државни савет пресудом бр. 1592 од 10 марта 1936 год. уважио је тужбу Поглаварства и дао му за право са следећих разлога: На основу § 12 Грађевинског закона приступила је Општина града Београда 23 марта 1935 год. измени садањег регулационог плана улице Адмирала Пикоа и њене околине у циљу исправке са урбанистичког гледишта неоправдане кривине у тој улици, како би ова важна саобраћајна артерија била права као што је била и по ранијој регулацији из 1924 год., која је измењена 1930 год. Пошто покренути поступак пом. измене регулацији није још окончан, не може се одобрити поднети парцеларни план, који је израђен на основу садањег регулационог плана, који се мења.

По § 55 Грађевинског закона а у вези предњег није се могла одобрити предложена парцелација зато што не одговара измени регулације тога краја која је у току.

Ова се парцелација није могла одобрити ни с обзиром на одредбе § 118 Грађевинског закона, пошто би Општина, ако би одобрила ову парцелацију по садањем генералном плану, била приморана да забрани зидање на томе имању пошто се на њему врши измена регулационог плана.

Најзад се ова парцелација није могла одобрити, сходно § 47 и 55 Грађевинског закона, и са тог разлога што не постоји Уредба о извођењу регулационог плана, нити њена допуна, којима би било утврђено да ли имање браће Ђорђевић пада у ужи или шири реон, нити утврђен ред по коме ће се проширити ужи реон и поједини комплекси у ширем реону изграђивати и насељавати.“

*

Општина може да веже за извесне услове дозволу за грађење на месту за које још није израђен регулациони план,

а у циљу да се осигура правилно извођење будућег регулационог плана.

Једном сопственику издало је Градско поглаварство у Београду дозволу за грађење у крају за који тада још није постојао регулациони план. Ову дозволу Поглаварство је везало за тај услов, да сопственик нема право да од Поглаварства потражује накнаду штете ако би се доцнијом регулацијом подигнута зграда секла, рушила или оштетила, о чему би се сопственик грађевинско правно обавезао у смислу §§ 113 и 114 Грађевинског закона. Министар грађевина одбацио је жалбу сопственика и потврдио одлуку Поглаварства, а и тужба сопственика је одбачена од стране Државног савета пресудом бр. 27501 од 27 новембра 1936 год. са ових разлога: „Ставом § 118 Грађевинског закона, дато је право општини да, за време док се буде радио нови регулациони план или док се спремају измене већ одобреног регулационог плана, свако грађење може се обуставити односно забранити, да евентуално од таквог грађења не би било штете за пројектовање и извођење регулације. Изузетно пак за подизање нових или поправку већ постојећих зграда, у колико не буду отежавали извођење новог регулационог плана, може се одобрити грађење само у томе случају, ако оне по своме положају буду одговарале ново пројектованом регулационом плану. Овај законски пропис у свом првом ставу текстуелно гласи: „Приликом израде новог или измене постојећег регулационог плана, општина може забранити нова грађења. Новоградње или преправке постојећих зграда могу се дозволити само у толико у колико неће отежавати извођење новог регулационог плана.“

У конкретном случају имање, на коме тужилац жели да подигне пројектовану зграду, налази се у Раковици, а на терену који спада у атар града Београда, који ће се доцније регулисати, односно за који је регулациони план остављен Поглаварству од стране Министра грађевина, с обзиром на обилност овога посла, рок до 1 јануара 1936 године. Дакле тужилац жели да подигне зграду на таквом месту, за које још није израђен регулациони план. Као што се то из напред цитираног законског прописа види, општина може да дозволи овакво грађење само ако оно не буде отежавало извођење новог регулационог плана, што значи да од њеног нахођења зависи, с обзиром на положај пројектоване зграде према новом регулационом плану, да ли ће подизање нове зграде одобрити или не. Према томе када је општина овлашћена да забрани зидање извесне нове зграде, под околностима изложеним, у толико је пре овлашћена да једној датој дозволи за овакву градњу

одреди извесну клаузулу, другим речима да дозволи да подизање зграде да под одређеним условом, а у циљу да се осигура правилно извођење новог регулационог плана. Као што се то из оспореног решења види, тужиоцу је одобрено да може своју зграду подићи у Раковици, али под условом да нема права на накнаду штете од Градског поглаварства града Београда, за вредност зграде, ако би се иста доцнијом регулацијом секла, рушила или оштетила, као и под условом да именовани о овоме да обавезу, која се има укњижити у књигу грађевинско-правних обавеза сходно §§ 113 и 114 Грађевинског Закона. С обзиром дакле на истакнуте околности, општина је овако условљену дозволу за подизање зграде могла да изда, јер када је овлашћена да у начелу издаје дозволу или забрањује оваква зидања, из тога излази да је овлашћена да такве дозволе издаје и са извесним условима.

Неумесан је навод тужиоцев у тужби, да је општина пропустила законске рокове, у којима је по §§ 3 —7 грађ. закона своје послове на регулацији требала да изведе, те сада не може наметати ризик појединцима, већ она има да га сноси. Истина у § 7 грађевинског закона предвиђени су рокови за израду уређајних основа, али пропуштањем истих од стране општине не може користити тужиоцу у оном смислу који он истиче. Став 2 овог законског прописа гласи „градови и варошице, које имају регулациони план, дужне су исти саобразити овом закону и поднети га са Уредбом и грађевинским правилником надлежној власти (§ 10) на ревизију и одобрење најдаље за 2 године по истеку рокова из § 3 овог закона.“ У ставу пак трећем истог законског прописа предвиђено је: „Ако општина пом. план, Уредбу и правилник не изради и не поднесе на одобрење у прописаним роковима, или их, по оцени надлежних власти не би израдила по овом закону, надлежна власт може наредити израду истих о трошку општине, и обуставити свако грађење, док се план, Уредба и правилник не израде и одобре.“ Овим дакле законским прописом предвиђена је само санкција према општини, ако она не би у пом. року од 2 године извршила наведени посао, а коју санкцију има да примени њена надлежна власт. Исто тако из овог законског прописа види се, да надлежна власт може да обустави свако грађење, и ако је општина пропустила да у прописаним роковима изради план. Неизвршење дакле своје обавезе, законом наметнуте, повлачи за општину материјалну накнаду према њеној надлежној власти, а не и евентуалну материјалну накнаду према трећим лицима. Исто тако неумесан је навод тужиоцев да у смислу § 119 грађ. закона њему припада право на оштету, ако општина неком својом доцнијом регулацијом оштети његову зграду. Ово пак право на накнаду од градских општина, предвиђено наведеним § 119 Грађевинског закона, припада само оним сопственицима непокретних имања, који су уредно подигли своје зграде у времену пре ступања на снагу пом. закона, као и оним сопственицима, који су на основу грађевинске дозволе по ранијем регулационом плану почели да граде, што код тужиоца није случај, те се не може ни користити овим законским прописом. И остали тужиочеви наводи неумесни су са разлога истакнутих у оспореном решењу Министра грађевина.“

*

Дворишна зграда за становање, када се зида у дну дворишта, мора бити удаљена од суседне границе — зачеља градилишта $\frac{3}{4}$ висине зграде, но најмање 3 метра.

Овакву одредбу садржи члан 8 ст. 4 Грађевинског правилника за град Београд. У пракси се поставило питање, да ли се може увек дозволити подизање дворишне зграде за становање ако њена удаљеност од суседне линије износи 3 метра, и без обзира на то што $\frac{3}{4}$ висине износе више од 3 метра, или пак 3 метра представљају један минимум испод којег се не може ићи па макар $\frac{3}{4}$ висине зграде износиле и мање од 3 метра. Градско поглаварство у Београду, као грађевинска власт у првом степену, и Министар грађевина, као виша власт, поводом једног конкретног случаја, стали су на становиште да они 3 метра удаљености дворишне зграде од суседне линије из чл. 8 ст. 4 представљају само један минимум за случајеве где би $\frac{3}{4}$ висине зграде износиле испод 3 метра, и да се, према томе, та удаљеност не може допустити у сваком случају. У овом смислу је и пресуда Државног савета бр. 4047 од 13 марта 1937 год., којом је одбачена тужба заинтересованог лица са следећих разлога: „Члан 8 ст. 4 Грађевинског правилника за град Београд предвиђа, да дворишна зграда, ако служи за становање, а зида се у дну дворишта — зачељу, мора бити удаљена од суседне границе — зачеља градилишта најмање $\frac{3}{4}$ висине зграде, но најмање 3 метра.

Тужиочева пројектована дворишна зграда за становање не би испуњавала овај услов, њено одстојање од суседне границе-зачеља градилишта треба да износи 7.50 м. да би било саобразно цитираном пропису Грађевин. правилника, а оно не износи толико, што не спори ни сам тужилац, зато је управна власт правилно поступила кад је одбила издавање такве грађевинске дозволе, која би била у противности са Грађевинским правилником као уређајним основом (§ 3 Грађевинског закона).

Неумесно је оно тврђење у тужби, да је требало дозволити зидање и да за то није било сметње у чл. 8 ст. 4, јер он дозвољава зидање и кад је дворишна зграда удаљена од суседне границе свега 3 метра, а да би толико било и одстојање пројектоване дворишне зграде од суседне границе — зачеља. Ово са разлога, што цитирани чл. 8 ст. 4 не допушта да у сваком случају раздаљина дворишне зграде од суседне границе може бити најмање 3 метра, иначе зашто би био постављен услов да то растојање мора износити $\frac{3}{4}$ висине зграде, него је то један минимум за тв раздаљину испод којег се не може ићи па макар $\frac{3}{4}$ висине дворишне зграде износило и мање од 3 метра.

Неумесно је, исто тако, истицање у тужби, да је управна власт требала да определи да ли тужиочево имање спада у густо или средње насеље. Ова чињеница би била без утицаја на основ по коме је Министар грађевина одбио жалбу именованог, јер удаљеност дворишне зграде за становање од суседне границе — зачеља предвиђена је чл. 8 ст. 4 Грађевинског правилника и на њу не утиче чињеница да ли се имање

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

налази у густом, средњем или ретком насељу, према чему се регулише (чл. 8 ст. 2) удаљеност дворичне зграде од улице или међусобна удаљеност ових зграда, а министар по том основу, није ни одбацио жалбу именованог.“

*

Одлука градског већа доставља се, § 133 Зак. о градским општинама, надзорној власти на одобрење и без обзира на то да ли ће против те одлуке бити и жалбе којег појединца у смислу § 143 пом. закона, јер су ова два поступка потпуно одвојена.

У једном конкретном случају достављена је одлука градског већа Банској управи као надзорној власти, како то захтева § 133 Зак. о град. општинама, и ову одлуку је Банска управа одобрила по § 134 истог закона. Међутим, против те исте одлуке градског већа, већ одобрене од стране Банске управе, појавила се благовремена жалба Банској управи од стране заинтересованог лица и по тој жалби Банска управа ону већ одобрену одлуку градског већа задржи од извршења на основу § 134 пом. закона, са разлога, што градско поглаварство није сходно § 143 Зак. о град. општинама одлуку градског већа претходно доставило на саопштење заинтересованом лицу, па сачекало рок за жалбу, већ је и без тога одлуку доставило Банској управи, тврдећи при том да на одлуку није било жалбе. По жалби Градског поглаварства Државни савет решењем бр. 13714 од 18 маја 1936 год. поништио је одлуку Банске управе којом је задржала одлуку градског већа од извршења. Образложење Државног савета је следеће: „Банска управа ожалбеном одлуком није могла задржати од извршења одлуку градског већа по том основу што је градско веће своју одлуку бр. 3764/36 доставило Банској управи пре истека рока од 8 дана из § 133 Закона о градским општинама, а не сачекавши за жалбу из § 143 истог закона. Ово због тога што поменути прописи претстављају два одвојена поступка независна један од другог. Наиме, по § 133 Закона о градским општинама „Претседник градске општине дужан је доставити у року од 8 дана надзорној власти оверен препис записника сваке седнице градског већа“. А по § 134 „надзорна власт ће у року од 8 дана по пријему записника образложеним решењем заснованим на законским прописима, задржати од извршења одлуку градског већа, која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти или којом се прекорачује делокруг града“. Као што се из наведеног види, поступак овим прописима нормиран врши се по званичној дужности, без обзира на евентуалну жалбу појединца који би одлуком већа могли бити погођени. —

Напротив, по § 143 истог закона, против одлуке градског већа може се изјавити жалба надзорној власти; противу одлука Претседника градске општине у пословима из § 88 има места приговору на градско веће, а противу његове одлуке жалби надзорној власти, итд., што значи да се овде поступак покреће иницијативом појединца.

Поступак из §§ 133 и 134 покреће се по званичној дужности, а поступак из § 143 Закона о градским оп-

штинама покреће се тек на приговор односно на жалбу појединца. Овде су дакле два сасвим одвојена и различита поступка. И као што се они различито и одвојено покрећу, тако се они у управном поступку и различито и одвојено завршавају: први се завршава на основу чл. 134 З.Г.О. одлуком о задржавању од извршења или одобрењем одлуке већа, односно одлуком Државног савета, а други се завршава одлуком на основу § 120 З.У.П., у вези са § 29 Закона о пословном реду у Државном савету и управним судовима и § 143 Закона о градским општинама, којом се одлука већа ништи или жалба одбацује. Из тога слеђује, да једна и иста одлука градског већа може бити у првом поступку одобрена на основу § 134 Закона о градским општинама и поништена у другом поступку од исте власти, по жалби појединца на основу § 143 Закона о градским општинама. А то значи, да градско веће није било дужно, пре шањања одлуке надзорној власти по § 133 Закона о градским општинама, да сачека за жалбу из § 143 Закона о градским општинама, како је то ожалбеном одлуком расправљено, нити је Банска управа могла по закону, на основу § 134 Закона о град. општинама, по званичној дужности да задржава од извршења једну одлуку градског већа коју је пре тога на основу истог законског прописа већ одобрила, него је имала само да донесе одлуку по жалби бановинске болнице на основу § 143 З.Г.О. у вези са § 29 Закона о пословном реду у Државном савету и управним судовима. Уколико је Банска управа пом. одлуком нашла, да се права Јагодинске болнице на наплату дугујућих болничких трошкова сходно § 924 Г.З. не могу угасити, Државни савет налази, да банска управа није могла задржати од извршења пом. одлуку на основу пом. прописа, пошто он нормира застарелост јавних обавеза према „књазу“ и „правитељству“ тј. држави а не и самоуправи. При одлучивању о спорној ствари Банска управа имала је узети у оцену и одредбе Закона о болницама (§ 8) и на тој подлози решити предмет спора.

Како је банска управа овде друкчије поступила, то се и њена одлука као противна закону морала поништити на основу § 134 Закона о градским општинама, као у диспозитиву“.

*

Градско веће када доноси одлуку о смањењу личних припадности градских службеника у смислу уредбе о смањењу личних припадности државних и самоуправних службеника мора пазити да то смањење не буде мање него што је оно за држав. службенике.

Градско веће једнога града било је донело одлуку о смањењу припадности по овој уредби и то тако да је то смањење било мање него код држ. службеника. Ову одлуку задржала је од извршења Банска управа као надзорна власт на основу § 134 Зак. о град. општинама. Против одлуке Банске управе Градско поглаварство је изјавило жалбу Државном савету, па је и та жалба одбачена решењем Државног савета бр. 18589 од 20 августа 1936 год. са овим образложењем: „Иако је градска општина аутономно тело, као што се у жалби истиче, та аутономија има свој извор у закону и може се кретати само у границама

остављеним законом. У погледу градских службеника одређено је Законом о градским општинама (§ 160) да градско веће има донети статут којим се има уредити положај градских службеника, постављајући при том и ближе границе овог уређења, али тако да припадности свих не могу бити веће од оних које уживају државни службеници. У погледу постојећих статута, у време ступања на снагу истог Закона, одређено је (§ 156) да остају на снази „у колико нису у противности и са овим Законом.“ У сваком случају дакле важи наређење Закона да припадности градских службеника не могу бити веће од оних које уживају државни службеници и оно представља границу преко које и градска општина, као самоуправно тело, не може прећи.

Уредбом су смањене припадности не само државних већ и самоуправних службеника, што следује из самог њеног назива. Него и без тога смањење припадности државних службеника повлачи смањење самоуправних, у колико су једнаке са овима, већ по томе што самоуправни службеници по наређењу закона не могу уживати веће припадности од држав-

них, а статуту долазе у супротност са Законом. Градским општинама није остављено да смањење изврше по своме нахођењу, већ је изрично наређење (чл. 10 Уредбе) те се о оправданости овог наређења не може ни дискутовати. Аутономија градске општине по овој материји састоји се у томе, што она може провести и већа смањења и припадности својих службеника свести и испод оних које уживају државни службеници, а не и у томе да их може оставити преко ових, као што се жалбом истиче, јер то Закон изрично забрањује и не оставља општини слободу одлучивања.

Како градско веће у овоме случају није извршило смањење службеничких припадности у свему по одредбама Уредбе, то је и његова одлука противна закону па се као таква морала задржати, као што је овде и поступљено.“

Саопштио:

Љубомир Ж. Јевтић

секретар Државног савета

Жалба и приговор противу одлука градских органа опште природе (§ 143 ст. 4 Закона о градским општинама)

— Гледиште Државног савета по пресуди Бр. 22584 од 25-1-1937 године —

Противу одлука градских органа опште природе допустио је Закон о градским општинама могућност жалбе у ст. 4 § 143. Право жалбе има сваки члан градске општине. Према томе активна легитимација за подизање жалбе је да је жалилац завичајном везом везан за град. Жалилац не може бити свако лице које је одлуком тангирано, него је потребна једна интимнија веза са градом, која се претпоставља код његових чланова.

Одлуке опште природе противу којих је допуштена жалба, односно приговор из ст. 4 § 143 Закона о градским општинама, јесу такве одлуке које се изрично не односе ни на кога, већ се тичу свих становника града, (на пр. одлука којом се одобрава буџет, одлука којом се уводи нова дајбина и т. д.) Оне имају општи карактер и разликују се од појединачно-личних одлука по томе што се ове непосредно и изрично односе на лица о којима се у њима говори.

Одлуке опште природе се на специјално прописан начин стављају до знања члановима града. Оне се не могу појединачно саопштавати, као што се писмено достављају или саопштавају одлуке личне природе, већ се објављују на општинском дому у року од три дана по доношењу, као и другим путем који је иначе у граду уобичајен, и то у времену док траје петодневно објављивање на градском дому. Тако објављене стоје пет дана. По истеку ових пет дана тече рок за жалбу односно приговор.

Жалбом по § 143 ст. 4 Закона о градским општинама може члан градске општине оспоравати одлуке опште природе када налази да су противне постојећим законима и законитим наредбама власти. Она је дата у општем интересу. Са циљем да чланови

града активно прате шта се у њиховој* општини ради и код оних одлука које имају општи значај и тичу се добра и интереса свих чланова града могу интервенисати кад налазе да се тим одлукама вређа закон и законита наредба власти.

Поставља се питање да ли може члан града, коме је дато право на ову жалбу, противу одлуке надзорне власти подићи тужбу и водити административни спор код Државног савета?

Државни савет стао је на гледиште да је уставна жалба из ст. 4 § 143 Закона о градским општинама специјална и друкчија од жалбе коју као правно сретство предвиђа Закон о општем управном поступку у чл. 114, пошто ова последња претпоставља индивидуални акт управне власти, одлуку из чл. 106 Закона о општем управном поступку, која је увек појединачно — лична.

Пошто се одлуком градских органа опште природе не вређа ничије субјективно право нити посредни лични интерес на закону основан, то ни тужба није допуштена у смислу чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима. Жалба противу одлука опште природе дата је у општем интересу, у циљу да се скрене пажња надзорној власти да је извесна одлука управне власти противна постојећим законима односно законитим наредбама власти.

Надзорна власт може по поднетој жалби противу одлуке опште природе да у смислу § 143 Закона о градским општинама такву одлуку задржи од извршења, ако нађе да је противна закону. У противном пустиће да је градски органи изврше.

Надзорна власт није дужна да жалиоцу издаје формално решење ради употребе правног лека, јер ово право жалбе, као што је напред истакнуто, није

дато члану општине у његовом личном већ у општем интересу, не њему као личности, већ као члану општине.

На то је гледиште стао Државни савет у пресуди Бр. 22584/36 од 25 I 1937 г. којом је одбацио тужбу д-р Гојка Никетића, адвоката из Београда, поднету по питању укидања мерине у Београду.

*

По овом питању објавио је г. Негослав Оцокољић чланак у часопису „Полиција“, свеска за мај месец 1937 године. У томе чланку г. Оцокољић је заузео супротно гледиште, наводећи да је овде у питању, формално, она иста жалба о којој се говори у Отсеку VI Закона о општем управном поступку. То своје мишљење поткрепљује тиме што за ову жалбу није одређен у Закону о градским општинама специјалан рок, већ је тај рок остао исти онај који Закон о општем управном поступку прописује за жалбу. Сем тога закон о овој жалби ништа даље не одређује, што значи да у свему за њу важе одредбе Закона о општем управном поступку.

Доследно томе г. Оцокољић закључује да је надзорна власт дужна издати жалиоцу формалну одлуку по жалби. Ако надзорна власт не би поништила одлуку општинског органа опште природе која

је противна закону и законитим наредбама власти, члан града имао би право на тужбу, јер је у томе случају повређено једно његово право, и он у смислу чл. 18 Закона о Државном савету може да поведе административни спор због повреде тога права које му је законом признато.

Најзад и по самој терминологији г. Оцокољић изводи да се овде ради о жалби из чл. 114 Закона о општем управном поступку, јер где год се у закону не мисли на жалбу, законодавац је употребио други пригодан термин, као приговор, примедбе на буџет и др.

Разлозима г. Оцокољића који су логични и убедљиви треба додати и то, да се гледиште Државног савета не може прихватити ни ради тога, што би онда цела установа жалбе против одлука општинских органа опште природе била сувишна и непотребна, јер сваки појединац, па и члан града, има права да путем обичног поднеска скрене пажњу надзорне власти на сваки акт Градске општине који не би био у духу закона. Према томе, цео став 4 § 143 Закона о градским општинама био би излишан, а такво гледиште, до кога доводи схватање Државног савета, не може се примити.

Н. Ч.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Међународни архитектонски конгрес у Паризу

Крајем јула месеца ове године одржан је у Паризу, у оквиру велике изложбе, XIV Међународни конгрес архитеката под високом заштитом и покровитељством претседника Француске Републике г. Лебрена и претседника француске владе. На конгресу је узело учешћа преко 350 делегата архитеката из 40 разних држава. Наша земља није послала свог званичног делегата, али су конгресу присуствовали г. г. Звонимир Вркљан, архитекта из Загреба, и писац ових редова.

Програм конгреса и теме које су на њему расправљане као и закључци-жеље који су донесени, претстављају занимљив културни материјал и у многоме објашњавају смернице садањих архитеката и стање данашње архитектуре.

У ретко пријатној али стручној атмосфери конгрес се забавио претежно социјалним проблемима у вези са животним питањима самих архитеката. Чисто уметничка питања овога пута су остала некако по страни. Расправљале су се практичне теме, док ће уметничке испунити идући конгрес, који ће се за две године одржати у Сједињеним Америчким Државама.

Теме о којима се расправљало су биле: професионална, техничка, васпитна и урбанистичка, и то:

1) Погодбе-услови у којима архитекте и предузимачи могу имати заједничку мисију.

2) Утицај употребе домаћег грађевинског материјала у форми и изглед таквих конструкција као и уштеде које из тога проистичу.

3) Који се степен културе има тражити као потребан од кандидата који ступају у архитектонске школе? Допунско формирање. Стаж и техничке вежбе потребне за обављање архитектонског позива.

и 4) Преуређење старих блокова и квартава по градовима. Комасација пољских имања.

Осим овога као оглед изнесени су реферати о развоју саме архитектонске професије и о садањем стању законодавства и права који се односе на одговорност архитекте према држави, разним заједницама и приватним лицима.

После исцрпних реферата од стране г. г. архитеката из Француске, Немачке, Енглеске, Америке, Румуније, Мађарске, Холандије, Италије, Швајцарске, Грчке, Колумбије (Америка), Аустрије, Белгије и других културних земаља, конгрес је донео на крају извесне закључке-жеље који најбоље илуструју његов рад. Међутим, и поред њих које ћемо све донети, поједини реферати, излазећи местимично из оквира питања, давали су документоване и занимљиве податке о архитектонској делатности у својој земљи.

Нарочито су по питању еволуције архитектонског позива изношена занимљива твђења. Наглашено је да готово у свима земљама из дана у дан држава преузима највеће архитектонске поруџбине а да приватна иницијатива опада у знатној мери. Прошла су добра времена за архитекте. Етатизам, који се све више шири, прави грешке које због политичких разлога иду на уштрб уметности. Сем тога техника је знатно напредовала и архитекта је принуђен да тражи сарадњу више стручњака да би једно своје дело довео до краја. „Стручњаци“ пак ницу на све стране — има их за акустику, за чиствоћу, за декорацију, за излоге итд. Нема више „часног и доброг архитекте“ из XVII века, правог и јединог господара на градилишту, намећући своју вољу свакоме и познавајући сваки детаљ. Прошла су времена кад је он могао да направи зграду искључиво по својој замисли. Данас постоји само један богати послодавац: Држава, а она због администрације прави архитектонске грубе грешке. Порућују се и изводе велике и скупе грађевине без обзира шта ће се рећи о томе. Архитекти од духа се запостављају а уметност мора да се помири са јевтиним. Приватне пак зграде падају у стандард, у серију. Будућност је пуна опасности за архитектонско звање. Као што су пропали мајстори, који су правили разна каруца, фијакере и каросерије, кад је све то замењено сериском изработом, тако ће једнога дана много, много архитеката изгубити своје парче хлеба, јер се све стандардизује. Америка већ продаје куће по радњама. Изаберете модел, изађу радници и склопе вам кућу за недељу дана. Све је готово: зидови, подови, прозори, степенице, само има да се пришрафи и подигне. Али, закључује извештач, потребно је да архитекти остану свим силама на завидној висини, јер су они на првом месту ствараоци и не треба никад да допусте да постану нечији инструмент или потчињени.

Врло је занимљив реферат енглеског архитекте г. Карта. Он поставља питање да ли архитектура може да се научи или је то дар од Бога? У Енглеској доскора нису постојале архитектонске школе и факултети. Ко се осећао способним за архитектуру и кога је она привлачила ишао би као шегрт у који већи архитектонски биро код неког познатијег архитекте. Као некад што су ученици сликарства ишли у атеље-е чувених италијанских и шпанских сликара. Таленти су овде сами избијали на површину, док су просечне снаге пропадале. И само способни људи су имали посла и стварали нешто, а не сваки који добије диплому. Међутим, захтеви о познавању грађевинског материјала, грађевинских и грађанских за-

кона, захтевали су отварање редовних школа. Оне створене, издржавају се још увек саме од улога ђака, али колега Енглез тврди да имају неопростивих мана и да су стара времена била боља. Мане су им: 1) Ђаци немају никаквог практичног знања, 2) школе се саме издржавају и да би привукле што већи број ђака, снижују школарину, што иде разуме се на уштрб квалитета и 3) нема више оне велике духовне везе између ђака и професора, која је постојала по ранијим приватним атељеима. А та духовна веза је нешто најглавније у уметности. Ипак је звање архитекте у Енглеској еволуисало и данас се дели на две групе: на јавне архитекте и на приватне. Први су у државној или самоуправној служби, док су други овлашћени за приватну праксу. Бојазни за архитектонски сталеж у Енглеској нема, способни људи ће увек имати посла.

Немци схваћају ствар на свој начин. Национал-социјалистичка странка је уврстила архитекте у културну професију. Архитекте стварају дела која припадају култури и сви су посредно или непосредно везани са Академијом лепих вештина, која је у ствари корпорација заједничких права, са узвишеном мисијом да развија, под одговорношћу пред народом и пред Рајхом, немачку културу. Архитекти се налазе у новом односу према држави. Они сада чине део целине и њихове мисли и дела, подразумевајући ту и начин на који они изводе своје радове, морају се поводити за концепцијама које су прихваћене и од саме државе. Другим речима, све је сврстано у редове, јер § 5 Закона о архитектама од 28 јула 1936 год. гласи: „У оквиру свог стручног деловања, архитекта је одговоран пред немачким народом да ће чувати архитектонску лепоту...“

Највише реферата је поднесено из васпитне теме. Који степен културе треба тражити од кандидата који ступају у архитектонске школе и је ли потребан стаж и колики? Ова питања била су предмет живе дискусије. Сматрајући да је општа култура неопходна свакој слободној професији, а поготову архитектонској, сматрајући да та општа култура мора бити оријентисана благовремено архитектури и сматрајући да свака земља треба према својим захтевима да путем пријемних испита оцени њен степен, конгрес је донео закључак: да је пре ступања у архитектонске школе потребно да кандидат покаже извесан степен опште културе (најмање равне матури) а која садржи елементе који су оријентисани према архитектури. Конгрес је даље закључио да свршени ђаци архитектуре морају имати најмање две године озбиљне праксе код неког искусног архитекта (овлашћеног) пре но што им се повери извођење каквог пројекта или надзор над грађевином.

По другим питањима конгрес је донео следеће закључке: Сматрајући да архитект, који поштује правила своје уметности, врши слободну професију, која га приморава да брани у свој својој правичности и непристрасности опште и приватне интересе, који су му поверени и који зависе од његове делатности, сматрајући, с друге стране, да предузимач врши само трговачки посао и да финансијски успех његовог предузећа претставља, сасвим природно, његову највећу бригу, конгрес сматра да архитект и предузимач не могу имати никакву заједничку ми-

сију која би била предмет каквог уговора за зидање једне зграде. Због тога је конгрес донео закључак да послови архитекте и предузимача треба да буду тачно одређени сталешким организацијама и потврђени уредбама и правилницима и да између архитекте и предузимача не треба да постоји никакав уговор који би могао да створи двосмислену ситуацију у погледу слободног извођења свог професионалног посла.

И ако је питање о употреби домаћег материјала било чисто информативно, по завршетку дискусије, конгрес је сматрао за дужност да свима архитектама препоручи што већу употребу свог домаћег грађевинског материјала и да архитекти сачувају грађевинама по разним провинцијама њихов дотадањи провинциски и народни карактер.

Урбанистичка тема дала је највише дискусије и донела доста живости. Сматрајући да оздрављење старих делова града може бити у сагласности само са општим урбанистичким схватањима а у оквиру регулационог плана који интересује цело насеље; сматрајући да је старим квартовима потребно сачувати све оно што претставља какав уметнички интерес или што припомаже да се сачува тај карактер; даље, сматрајући да је најбрже и најпрактичније средство за решење ових проблема комасација или, у недостатку исте, неко синдикално удружење (кооперација и сл.), које ће се постарати да обнови блок и, најзад, сматрајући да је за помагање развоја урбанизма, а да би се добило у брзом и практичном решењу сваког пројекта регулације, потребно прво тражити и утврдити један правилан однос између општих и приватних интереса, али да је потребно исто тако успротивити се свим могућим законским мерама и помоћу стварања разних организација за надокнаду (фондови и сл.); свакој урбанистичкој операцији, која би могла да повреди законске интересе појединаца и да доведе до неправедног богаћења, што би могло много да кошта заједницу (општину и сл.), — конгрес је донео закључак:

1) Да је потребно, у што краћем времену, да се за свако насеље утврди један регулациони план који ће се изводити.

2) Да мере за очување естетике у граду као и израда планова за оздрављење старих квартова и блокова, буду увек изучаване, студиране и њихово извођење контролисано једино од стране квалификованих архитеката који су познати као естете и урбанисте.

3) Да најчешће треба прибегавати синдикалним организацијама заинтересованих сопственика, да би се што пре дошло до остварења замисли о оздрављењу једног старог блока у центру и

4) Да је потребно што пре простудирати и издати законодавне мере и потребне уредбе да би се спречило повреду законских права приватних лица приликом спровођења у дело неке урбанистичке операције, али исто тако да би се сачувао општи интерес заједнице.

Урбанистички реферати са овог конгреса заслужују пуну пажњу. Нарочито за нас где су на дневном реду питање блока „Албаније“ и код „Шишка“, поред осталих горућих питања. Нарочито италијански референт г. Дикански (Милано) без колишења тврди да постоји очигледна контрадикција између

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.univ.rs

теоретског принципа приватне својине и правог стања ствари. И документујући на фини начин, тврди да се многе ствари из урбанизма морају решити — простије речено сад — силом ако не милом. Швајцарски делегат г. Вирије објашњава да у Швајцарској постоје неколико кантоналних закона о комасацији, који са успехом свршавају ствари, и да је на пр. само у Цириху извршено преко четири стотине комасационих планова, где сваки план интересује од 20 до 40 сопственика. Код Енглеза су ови појмови најраширенији и они су своја урбанистичка питања решили са 3 врло модерна закона:

1) Закон о уређењу градова и покрајина 1932 г. Town and Country Planning Act.

2) Закон о уклањању нереда Slum Clearance Act 1930.

3) Закон о пренасељеним локалимa Prevention of over-crowding Act. 1935.

Исто тако са великим успехом комасација се изводи у Мађарској, према реферату г. Хајма, који

показује најновије прихваћене планове. Док је то код Немаца већ стара позната ствар.

Иако смо ми земља са младим урбанистичким законодавством, иако још нисмо начисто са извесним појмовима из модерног урбанизма, за жаљење је да се на конгресу нисмо никако претставили. Полет нашег развоја градова последње деценије допуштао је да се конгресу поднесе занимљив стручни реферат и да због питања престижа будемо уврштени у ред осталих културних земаља. Међутим, изгледа да смо због небрижљивости за културне манифестације пред иностранством и овог пута пропустили једну лепу прилику. Потписати је једва успео, благодарећи г. председнику Општине, да дође на конгрес у последњем тренутку (прва половина је била завршена) и да са извесном снисходљивошћу због задоцњења претставља своје колеге из земље, поред толиких Мађара и Румуна, који су толико бучно расправљали као да воде прву реч.

Слободна лука у Београду

Географски и политички положај Београда као дугословенске престонице неопозиво захтева да се на Дунаву створи слободна лука. Сви већи градови на Дунаву, као међународној реци, имају слободне луке: Регенбург, Линц, Пасава, Коморан, Братислава, Беч, Пешта, Браила, Ђурђу и сад Галац. Ми у земљи немамо до данас ни једну слободну луку у смислу речи Порто франко, ни на мору ни на рекама. Ми имамо у извесним приморским лукама само јавна и слободна царинска складишта од којих Сушак ради, Сплит се довршава, Метковић се довршава, а Шибеник и Дубровник су у проучавању.

Наша по промету највећа лука на мору Сушак, по статистици из 1935 г. показује годишњи промет од 526.000 тона робе од којих су 441.000 тона иностранне. Садање пак пристаниште у Београду, овако још неизграђено, показује по истој статистици промет робе од 789.000 тона годишње. Дакле више него Сушаку, али са свега 83.000 тона годишње спољњег (иноземног) саобраћаја. Појмљиво је да је Сушак више оптерећен, јер има 441.000 тону годишње иностранне робе према Београду, који има само 83.000 тона годишње иностранне робе. А иностранна роба је та која највише оптерећује пристаниште, али му даје и највеће приходе, како њему тако посредно и самом граду у ком се оно налази. Због тога, ако се жели да Београд добије већи међународни промет, — а статистика показује да он данас има врло слаб промет са иностранством, — мора се приликом подизања пристаништа и давања преко 90.000.000 динара за његово грађење, повести једна озбиљна смишљена тарифна политика, јер без исте Београд неће ништа добити.

Једна од мера у тој политици је подизање слободне луке сличне мађарској слободној луци у Пешти.

Користи од слободне луке су огромне. Повећање промета, увећани рад на београдској берзи, запослење радништва, прилив девиза, оснивање нових шпе-

диција па и заступништва, допринели би развоју Београда у многим правцима. Слободне луке нису никаква новост, оне постоје од увек, да уз олакшице привуку међународну робу на једно место да би га касније направиле појмом природног трговачког центра.

Схватајући важност слободне луке по Београд, комисија, која је 1923 год. радила Генерални план, пројектовала је поред осталог и Београдско пристаниште и један његов део на Дунаву одређен је за слободну луку. Уз објашњење свог пројекта слободне луке, комисија за израду Генералног плана дала је овај текст:

„4) Слободна лука — Порто франко. — Побуде, циљ, суштина. Оно што ми очекујемо од нашег београдског пристаништа а нарочито од наше слободне луке јесте привредни бољитак земље и богаство и напредак у свим гранама трговине и индустрије.

Јужна Русија, Румунија, Бугарска, Кавказ и цео наш суседни исток упућени су да својим земаљским продуктима једино Дунавом пробијају Западу. Од колике материјалне користи мора бити за Београд, који је на томе путу прва од најважнијих западних етапа, није потребно нарочито истицати. Што би то, међутим, значило за Београд ако га у тој његовој намени предухитри које друго место на Дунаву, на пр. Пешта, то је, напротив, један моменат који треба и истаћи и подвући. Мислимо да неће бити претерано ако кажемо, да би то заиста могло у многоме да помрачи перспективе оне сјајне будућности Београда, коју он као првокласни трговински град и треба и може да има.

На прелому између новог и најновијег доба у које ступамо, свака нација заузима, у међународном животу, оно место које јој по њезиним животним силама најбоље одговара. Пешта се упиње да придобије за себе првенство у експло-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

атацији пловидбе на Дунаву и у томе не преза ни од каквих материјалних жртава, па чак ни цену своје економно-финансиске самосталности. Према једној вести Тана, Француска са радошћу објављује одлуку, да је из своје земље дозволила износ потребног капитала потребног за конструксање једног Друштва Слободне луке у Пешти. Са не мањом радошћу пак прихвата ову понуду Мађарска, која у њој истина види сву непосредну материјалну корист коју француски капиталисти имају из ње да извуку али која у исти мах исто тако увиђа и сву ону посредну корист која Мађарска у скорој будућности отуда очекује.

Питали смо се, да ли и од нас наши интереси не захтевају да пођемо стопама свога суседа, па да изградњом једне слободне луке на Дунаву и одговарајућим уређењима у њој, привучемо и ми, макар само један део оног великог међународног промета који се пред нашим вратима развија.

Одговор је, разуме се, био потврдан и ми смо на нашем Дунавском пристаништу, поред осталих, предвидели и један део који смо наменили слободној пловидби и слободној размени — део, који ће томе циљу служити све док се не изгради велико међународно пристаниште у коме би сви кејови служили више мање само и искључиво тој слободној пловидби.

Слободне луке подижу се у оним пристаништима у која долази, или се очекује да ће долазити, много робе са стране но такве робе која се одмах затим има да носи у иностранство. Слободне луке су онда нарочито важне због тога што се у њима, зато што им је такво уређење избегавају све оне разне и досадне царинске формалности чији режим управо претставља главну тешкоћу у међународној слободној пловидби. Слободним лукама је дакле циљ, да робу којој већ престоји једно реекспедовање у иностранство, омогући сасвим слободан приступ у пристаниште антрепоа а да је само у случају када би она хтела да продре на национално земљиште, подвргне једном поступку који земљи осигурава наплату одговарајућих законских такса: лежарине, провиниенције и других дажбина којима је циљ да што више заштите произвођачке интересе земље. Антропои слободне луке су према томе прости закони у који се смешта роба која по међународном уговору и под извесним ограничењима ужива право слободне размене.

Као што се види, код слободне пловидбе није спроведен само принцип слободне размене и промета. Има се ту посла и са ограничењима која проистичу из већег или мањег повлашћења (протекционизма) којима једна Држава — у смислу својих интереса — излази на сусрет другој. Та два принципа односно система (слободан промет и протекционизам) стоје у опозицији један према другом и редак је случај да се у неком уговору нађе стриктно спроведен само један од њих. Обично ће једна земља више нагињати једном, друга другом режиму.

Ми у Београду свесни тога да у својој земљи још нисмо у стању да произведемо све што нам треба морамо како се то каже и једна и друга

врата да држимо мало отшкринута, т. ј. морамо систем повлашћења на који нас оскудица земаљске производње упућује, да корегирамо извесним олакшицама у смислу слободног промета и то у оноликој мери у коликој се буде показало нужно па да се интересима земље најбоље одговори.

Хоће ли се при томе, страниј роби, која лежи у антропоима слободне луке дозволити уз то и трансформација суштине како би се тиме можда допринело запослености националних снага (случај у Копенхагену) или ће се она, за време бављења у луци преметати као блокирана у магацинима, не трпећи никакве друге операције до само манипулацију која јој неће променити природу (Депозито франко у Женеви), остављено је да реше они који за то буду нарочито позвани, јер је то питање и довољно деликатно и доста сложено да би се могло овде генерално како ваља да преломи.

За нас је у овој прилици доста то, да нам је Порто франко у луци потребно у сваком случају и да га ми треба да имамо. Полазећи од тога, ми смо га планом и предвидели на северном кеју источног басена где оно налази и све потребне услове за добро функционисање: Одвојено је а при том ипак везано за царинарницу и са свију страна приступачно надзорним органима.

Дужина кеја му је 620 м. Она није резултат никаквог рачунања, јер о неком слободном промету на Дунаву не само да немамо никаквих података него такав промет, на жалост, није никад ни био нарочито везан за Београд. Подизање слободне луке у Београду треба тај нови вид трговине и обрта тек да изазове и ми се надамо да ће пројектована дужина са одговарајућим антропоима и својим добрим техничким и административним уређењем моћи довољно бити јак агенс остварења те наше оправдане наде. Залеђе овоме кеју чини сквер који је својим обликом произашао из самих прилика. Жеља је да тај сквер буде израз нашег старања за задовољењем како хигијенских тако и естетских услова на пристаништу те га, поред тога што ће служити за одмор замореном људству и тога ради имати какву лепу фонтану, намењујемо евентуално и за какву алегоричну — успомену на епохалан дан подизања пристаништа.

Међутим, уз одобрени Генерални регулациони план 1924 г. Министарство грађевина по питању Београдског пристаништа ставило је овакве ограде: (М. Г. Бр. 14541/24):

... „Послати Генерални план града Београда актом Бр. 22340/23 одобравам по црвеним регулационим линијама са изменама по плаво извученим регулационим линијама са следећим примедбама:

9) Да се одобри у начелу подизање Савског пристаништа и осигурање Савске обале од Чукарице до испод града, с тим да се претходно израде Генерални планови за осигурање обале и кеја на Сави с обзиром на употребу садашње обале за трговачки саобраћај а доцније за велико шеталиште, како је садашњим Генералним планом предвиђено а с обзиром на регулисање ушћа Саве у Дунав и употребом обале Саве на

Земунској станици, као и евентуалним одређењем места за међународно пристаниште на ушћу Саве у Дунав.

10) Да се у начелу одобри резервисање места за Дунавско пристаниште на Дунавској страни према железничкој Дунавској станици сужавањем дунавског корита, ради задобијања терена, на коме се не може подићи никаква стална грађевина. За све ове радове одмах прикупити потребне податке за израду детаљних планова за регулисање дунавских обала и везе са острвом „Хуја“ до Вишњице, а у вези са постављењем моста преко Дунава за Панчево.

Из два горња текста види се да је слободна лука била пројектована на Дунаву, али да Министарство грађевина сматра да би га требало наместити негде на самом ушћу Саве у Дунав.

Доскора питање слободне луке остало је тако отворено.

Иако је правно Генерални план још у важности, иако већ постоје и други планови за пристаниште које ради независно од Општине Министарство саобраћаја — иако се делимично то пристаниште на Сави већ и изграђује, никад није ни неумесно ни доцкан да се питање слободне луке у Београду понова изнесе на дневни ред у најактуелнијој форми.

Као што је споменуто у тексту објашњења Генералног плана за пристаниште, Пешта се спремала 1923 г. да са француским капиталом подигне своју слободну луку. Она је то урадила и већ 1928 год. добила је своју модерну слободну луку са свима потребним правилницима и техничким објектима.

Београд одавно осећа потребу за слободном луком. Најбољи доказ како се пословни људи довијају је повлашћени магацин Француско-Српске

банке, где се у виду слободног царинског складишта смешта роба у недостатку таквих магацина у слободној луци.

Појмови „Слободна лука“ и „Слободна зона“ код нас још нису термински рашчишћени. Слободна зона је слободна лука заједно са читавим подручјем и заједно за становницима у том подручју који су ослобођени фискалних намета. Док слободна лука треба да буде само део пристаништа са магацинима, али без становника. Међутим, израз: „Југословенска слободна зона у Солуну“ мало је побркао појмове, јер је то у ствари слободна лука, пошто слободна зона треба да има и своје становнике што у Солуну није случај. Излази дакле да у Београду треба говорити о слободној луци, где становници неће бити ни под каквим пореским олакшицама, а не о слободној зони где би требало читав Савамаалски квартал оградити и све становнике у њему фискално ослободити.

Нема разлога да Београд не добије своју слободну луку, наравно уз смишљену политику и потребне добре уредбе.

Технички лука је до сада била предвиђена у близини Панчевачког моста, на Дунаву дакле. Ово место је погодно и због већих складишта нафте која у случају експлозије одмах иде низ Дунав не претегли Београду. Али кошава која дува скоро 3 месеца у Београду не говори ни мало у прилог лаког пристајању лађа за време зимске сезоне на Дунаву. У том погледу је повољнија Сава. Међутим, једно такво слободно пристаниште могли би да ураде и Данији преко пута Малог ратног острва на Дунаву. Они већ нуде да ураде санирање тог дела земунаске стране. Осим овога, слободно пристаниште на свом месту је врло близу и самом Сајмишту, које се сад подиже.

Конкурс за регулациони план Новог Сада

Схватајући потребу да се за исправан развитак града мора имати добар регулациони план, Новосадска општина је била расписала југословенски урбанистички конкурс за будуће уређење Новог Сада. Резултат конкурса је показао да су наши архитекти на висини данашњег урбанистичког стварања и да није увек потребно расписивати међународне конкурсе. Чак шта више, међународни конкурси код нас увек подбаце или промаше циљ, било зато што домаћи архитекти боље познају терен и услове, било зато што су награде за радове мале, нарочито у односу на стран новац, па познатији страни стручњаци неће за мале новце да раде.

Нови Сад са својим курсом за регулациони план овог пута је добио добре радове, који ће му бити од користи. За сваку су похвалу резултат конкурса и напор који су југословенски архитекти уложили у свој труд. Утисак од свих радова на изложби је потпуно задовољавајући, осећа се права утакмица, најозбиљније схваћена, и види се да је сваки конкурент грозничаво био запео да уради све што може. Према ранијим урбанистичким конкурсима (Ниш, Сушак) ова изложба доста отскаче озбиљ-

ношћу пројеката и свесрдним напором свих конкурената.

И баш зато што је одзив био добар а резултат задовољавајући, сматрамо за потребно да жири-учинимо извесне идејне примедбе. Расписани услови требали су бити другојачије састављени и уместо што је тражено да се реши питање канализације Новог Сада, које спада више у инжењерску него у урбанистичку праксу, требало је тражити решење будућег железничког новосадског чвора, а не намерно га изоставити, јер се схватило да то треба да решава Држава. Железнички саобраћај, као и остали у граду и око њега су једни од најважнијих проблема којима се бави модерни урбанизам, па је немогуће да се они не решавају приликом израде новог регулационог плана. Тим пре, што данашњи новосадски железнички чвор има својих мана и што је познато да је некадашња Аустро-Угарска, да би фаворизирала мађарска насеља, намерно одвукла железничку станицу на садање место. Данашња ситуација Новог Сада захтева преуређење железничког чвора и штета да је пропуштена прилика да се конкурсом покажу идеје и могућности за његово ре-

шење. Због оваког постојећег примљеног железничког чвора, многи су пројекти регулације очигледно трпили и сви су конкуренти са тешком муком долазили до решења да железницом вежу ново пристаниште за постојећу железничку мрежу.

Друга примедба жири-у је: зашто није доделио прву награду? Квалитет радова овог пута је потпуно заслужио да најбољи рад добије прву награду. Жири се као брани „да ниједан рад није дао сва решења, која би одговарала потребама града према програму“. Нека је за тренутак и тако, што уосталом није ни апсолутно могуће, али жири је требао да схвати да наше урбанисте и њихова стремљења треба мало и потпомоћи како морално тако и материјално. Српска Атина је морала овде да се покаже као мецена једне нове уметности — урбанизма — да да потстрека на нове радове, тим пре што ниво радова то потпуно заслужује.

На конкурс је стигло укупно 13 радова. Жири који је био састављен од 10 чланова, одбацио је одмах 3 рада („20“, „7“ и „Дунав 1251“), који нису за-

ске проблеме Новог Сада и решава у духу савременог урбанизма нове блокове нова зеленила, нов саобраћај. Све је пропраћено исцрпним убедљивим техничким извештајем. Проширење града, поред осталих, предлаже се поглавито на Фрушкогорској страни (Каменица, Петроварадин), као што се предлаже да се будуће јавне зграде групишу на петроварадинском кљууну на Дунаву. Због доследности да поштује услове о недирању железнице, пројектант са муком решава железничку везу новог пристаништа са садањом желез. станицом. Везује га пругом која иде Дунавским кејом те ствара нови крак, који није у вези са осталим индустријским краковима.

По питању железничког чвора жири се показао недоследан. Рад „Неопланта“, који је добио III награду, излази ван програма услова и решава железнички чвор, премешта магацине на теретну станицу и ствара још једну путничку станицу. Жири констатује: „Овакво решење за железнички саобраћај одговара локалним потребама и реалним могућностима“. А даље у извештају, сваку критику за поједини

Регулациони план Новог Сада. II награда. Рад г. арх. Бранка Максимовића

довољили услове, а један рад „NS“ је издвојен као рад „изван конкурса“, јер сувише отступа од услова мада је врло интересантан.

Друга (најбоља) награда је додељена раду г. арх. Бранка Максимовића под мотом „248“. Рад је добро презентован и заслужује квалитетом ову награду. Рађен је систематски, могуће више артизански него уметнички, али су све идеје доследно спроведене. Скелет за рад је био добро постављен по групама: становање, саобраћај, рад и привреда и одмор и разонода, те је једна велика логика (колега Максимовић предаје иначе и математику) распрела и излучила добре детаље. Пројектант улази у економ-

рад, жири почиње реченицом која се односи на железнички саобраћај. Откуда наједанпут толика дискусија по питању железничког чвора кад је у условима објашњено да га треба примити такав какав је?

Г. Максимовић озбиљно улази и у социјалне проблеме. Сугерира општини да сама изгради нова насеља са зградама у низу „чиме би се омогућило да дођу до свог дома и они слојеви грађанства који иначе то приватном куповином не би могли постићи“. Даље: зеленилу даје особит значај и третира га функционално али и психолошки: „човек у граду је жељан да посматра природу, па ако нема шуму и ливаду, он се задовољава сурогатима — дрворедима

и зеленилом.“ Али у г. Максимовићевом раду има ствари које се могу критиковати. Да ли је оправдано пругом, која иде кејом, везати ново пристаниште са железничком станицом? Затим, двојни систем канализације, који он предлаже, данас се сматра врло нерационалним и застарелим. Ни у условима ни у његовом извештају нема никаквих података о ветру на пристаништу. Да ли је с обзиром на дунавску кошаву оно место погодно за пристаниште и где су објашњења по том пресудном питању за морска пристаништа али не мање важном и за речна? Типови малих станова нису убедљиви и нису пропраћени исцрпним техничким извештајем. Регулација центра је и сувише скупа за Нови Сад, мада је у више случајева оправдана. — У сваком случају рад заслужује похвалу и овако лепе напоре у урбанизму треба само поздравити.

Остали радови већином не изостају много иза овога. Рад под геслом „Црвени круг“ је врло озбиљан такмац. Он је добио III награду, а пројектант

показати да ће се тај мост на том месту морати каградити. Пројектант доста систематски, мада још увек мало шаблонски, спроводи зеленила и каменичко острво предлаже за спорт. Жири налази да је ово добро, али практички неизводљиво. Код овог рада најозбиљнија критика би се могла водити око нерационално изабраних димензија блокова за становање, тим пре што су прошли без техничког извештаја. Рад је иначе презентован врло укусно и оволики труд је за поштовање.

Друга трећа награда додељена је раду „Неопланта“, чији је пројектант г. Ненад Пецић, из Новог Сада. Овај рад доста изостаје непотпуношћу према горњим радовима. Мада је технички извештај исцрпан, пројектант није урадио све што се тражило. Највише се задржао на центру, који је коригирао мање више успело, али не много духовито. Споменули смо да је жири код овог рада доста разговарао и мимо услова о железничком питању. Проширење града није изведено ни по програму нити

Регулациони план Новог Сада
мото: „Н“. Откуп 12.000.— дин.

Регулациони план Новог Сада
III награда. Рад г. Ненада Пецића

му је г. арх. Михаило Радовановић. У поређењу с ранијим Радовановићевим радом за регулацију Ниша, где је добио најбољу (опет другу) награду, види се да је колега доста еволуирао и да се полако ослобађа шаблонизма те да улази у стварне проблеме урбанизма. Рад за Нови Сад врло смишљено и убедљиво решава саобраћај, ма да предлаже подизање још једног колског моста за Каменицу. Ово је за тренутак скуп за Нови Сад, али ће будућност

пак добро, а најчешће уопште није изведено. Канализацију не решава добро, јер главни испуст меће пред пристаниште. Мада је пројекат по оцени жири-а „једноставан и прегледан, те у многоме изводив“ и мада су зеленило и спорт прилично решени, ми не делимо мишљење жири-а да он заслужује III награду, јер сматрамо да има бољих пројеката, који би могли ту награду добити.

Један такав пројекат је под мотом „Н“, који је

откупљен за 12.000.— динара, који је куражно приступио проблему преуређења железнице. Док ранжирну станицу добро решава, дотле му жири примећује да је нова путничка станица постављена на успону испред самог дунавског железничког моста, „те се она не може остварити на економичан начин“. Иначе саобраћајнице су остале добре као и подела града. Центар није најпажљивије урађен а нова насеља на Лиману непотребна. Зеленило и спорт задовољавају и рад претставља једну лепу целину.

Остали радови: „Нови Сад Максимум“, „Атина“, „Тангента“ и „1987“ у главном претстављају један леп напор и неколико више-мање прихватљивих идеја, која ће добро доћи Новом Саду кад буде разрађивао свој Генерални регулациони план. Радови, који су рађени од наших људи који живе у иностранству, доносе занимљиве, али за моменат неизводљиве, па према томе и неприхватљиве идеје, које у осталом јасно показују степен културе наших урбаниста. Као најинтересантнији рад, који се иначе, због услова, мора ценити „изван конкурса“, је

рад под мотом: „N S“, „који се својим смионим предлозима и идејама сувише удаљио од програма, тако да се за нови регулациони план практично не би могао употребити“. Он произилази од доста талентованог архитекте, рађен је у широким потезима, више уметнички но реално и као интересантност може да претставља драгоцен прилог нашој урбанистичкој литератури. Он је практично неприхватљив због несразмере коштања радова према ономе што би се добило — (предлаже н. пр. да се цео Нови Сад помакне са садањег места), али је у својим идејама доследан и готово безобзирно смион. За неке ствари (проблем колективног становања) је претеча доба које је још код нас далеко, али које ће несумњиво, ако живот настави своју досадању еволуцију у овим размерама, мора доћи.

Новосадски урбанистички конкурс је успех наших урбаниста и добитак за општину. Нека би и остале општине пошле овим путем.

Арх. Драг. М. Поповић

Освећен је темељ нове зграде Правног факултета

На дан 7 јула о. г. освећен је темељ нове зграде Правног факултета Београдског универзитета, која се зида на тркалишту у ул. Краља Александра по пројекту проф. Бајаловића и под надзором г-ђе Јованке Катаринић. Обред освећења извршио је загребачки митрополит г. Доситеј уз асистенцију проте Туфегџића. Прослави су присуствовали изасланик Њ. В. Краља Петра II потпуковник г. Славко Цесарић, Претседник Министарског савета г. д-р Стојадиновић са својим шефом кабинета г. Ј. Гашићем, Министар просвете г. Добривоје Стошовић, претставник Београдске општине потпретседник г. Драг. Тодоровић, ректор Београдског универзитета г. д-р Драгослав Јовановић, декан Правног факултета г. Велизар Митровић, декани осталих факултета и већи број универзитетских професора, потпретседник Народне скупштине г. Гојко Чвркић, претседник Српске краљевске академије наука г. д-р Александар Белић.

После извршеног верског обреда, пројектант г. проф. Бајаловић прочитао је повељу, која је по том затворена у велику лимену кутију и предата Претседнику Владе г. д-р Милану Стојадиновићу, који ју је положио у темељ и ставио на њу малтер и циглу.

Прота г. Туфегџић истакао је значај ове свечаности.

Ректор Београдског универзитета г. д-р Драгослав Јовановић одржао је говор о значају Правног факултета. Нагласио је да без права не би могло бити ни друштва ни државе. После војне мисије државне долази одмах правна, која има да обезбеди унутрашњи мир, без кога се не би могао одржати ни мир споља. Постоји нада да ће се ускоро и сукоби између држава решавати мирним путем; тада ће право и закон бити суверени господари међу државама, као што су данас међу појединцима. Изучавање права добиће тада још више важности.

Поред правних наука, — рекао је г. д-р Јовановић, — на правним факултетима изучавају се и социјалне, економске и финансиске науке. Економска питања су данас у целом свету у првом реду и потребно их је добро проучавати. А финансије су нерв државног живота. Добро уређене правне и економско-финансиске прилике у земљи значе мир у свету. Томе делу мира и у земљи и међу народима има да послужи Правни факултет.

Декан Правног факултета г. д-р Велизар Митровић, у име Правног факултета, захваљује се пре свега Краљевским Намесницима и Краљевској влади на заузимању да се дође до ове зграде, затим Београдској општини и свима онима који су ма чиме допринели подизању ове зграде, а нарочито се захваљује бив. ректору г. д-р Владимиру Ђоровићу и г. Слободану Јовановићу што су раније уложили велики труд да се добије ово земљиште и да се израде пројекти.

Г. Митровић црта невоље кроз које је пролазио Правни факултет због недовољног броја учионица и указује на бољу будућност која очекује студенте у новој згради, где ће имати и довољно учионица и велику библиотеку. Замолио је меродавне да се по могућству побрину за већи број наставника, како би Београдски правни факултет постао уистину једно европско свеучилиште.

Студент г. Станко Ђинолажевић истакао је радост студената што ће у новој згради моћи радити интензивније и плодније. Нагласио је да је досад 3.413 правника морало слушати предавања и похађати семинаре у четири просторије. Због тога нису могли ступити у контакт са професорима, без чега се не да замислити успешан рад студената. Тек кад се догради нова зграда може се очекивати да ће са факултета излазити правници са већом стручном спремом и општом научном културом.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Изасланик Њ. В. Краља потпуковник г. Славко Цесарић обратио се Претседнику Владе г. д-р Милану Стојадиновићу и са неколико лепих речи изјавио радост, у име Њ. В. Краља и Краљевског дома, што је дошло до подизања ове величанствене зграде из које ће излазити млади људи потребни и др-

жави и народу.

Претседник Владе г. д-р Стојадиновић захвалио се Краљевском изасланику у име Краљевске Владе и Београдског универзитета, а затим се захвалио и митрополиту г. Доситеју.

Припрема се пројекат за дунавско пристаниште

Као допуна изградњи савског пристаништа, које треба да се протеже од куле Небојше до изнад земунског моста, у Управи поморства и речног саобраћаја припрема се велики пројект о уређењу и изграђивању дунавске обале. Тај пројект треба да обухвати подизање кејова и изградњу свих инсталација, колосека и зграда на њима. Предвиђа се изграђивање кеја од куле Небојше, где се завршава савско пристаниште, па све до испод панчевачког моста и испод фабрика које се налазе на десној обали Дунава испод моста. Тај дунавски кеј треба да буде продужење савског пристаништа. Приликом израде кеја извршило би се насипање дунавске обале и смањила би се ширина Дунава а повећала површина земљишта. Садашња Ада Хуја била би спојена са копном. Дobar део панчевачког моста

ишао би над копном.

Ада Хуја претворила би се, по свој прилици, у велико пристаниште за течно гориво, где би се изградило неколико базена-гнезда за течна горива. Тако би се, бар највећим делом, концентрисао саобраћај са течним горивом на овом острву и смањила би се знатно опасности од пожара на разним местима.

За саму израду пројекта биће потребно дуже времена, а после ће, када се пројект дефинитивно изради и одобри, бити потребна већа финансиска сретства и дужи рокови да се тај пројект оствари. Ако би се извео овај пројект, Београд би необично много добио и у естетском и у здравственом погледу, а београдски саобраћај регулисао би се врло повољно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сликарске изложбе

II

ИЗЛОЖБА МАРКА ЧЕЛЕБОНОВИЋА

Непосредно после „Ладе“, појавио се у Уметничком павиљону *Марко Челебонић* са једном угледном и веома хармонично састављеном колекцијом својих слика. То је била прва колективна изложба тог одличног младог уметника чији су поједини, у оквиру разних других изложби презентирани радови већ од почетка скренули били пажњу на себе и стекли своје творцу име и репутацију. Тако је ово његово прво пуно и самостално иступање у Београду дочекано са радозналешћу и симпатијом.

Челебонић спада у ред оних наших највиђенијих нових сликара који су се формирали у Паризу и који су постали, у изврсном смислу, већ и стварни грађани те — како ју је Ниче назвао — „велике заједничке духовне отаџбине свих правих уметника“ — чија им је атмосфера постала, уметнички као и човечански, очигледно, неопходна. Његова платна пројета су париским духом и укусом.

У извесним нашим уметничким и критичарским круговима завладала је од неког времена мода бунити се противу тог духа и укуса, у име наше тобож угрожене оригиналности и националне или баш и „расне“ (не живимо узалуд у доба победилачког „расизма“!) особености. Многим одличним нашим модерним сликарима пребацује се данас врло често да су они само подражаваоци, сателити и робови „париске школе“ која их је, тобож, лишила њиховог индивидуалног карактера и спонтаног стваралачког елана.

Подржаваоци те тезе превиђају ту само једну најкрупнију, да, пресудну чињеницу: да баш та „париска школа“ више но икада ма која друга — и у томе баш је и њена главна заслуга и слава — упућује своје ученике на једно што слободније, што мање „школско“ упражњавање уметности из дубине најприснијег личног доживљаја, осећања и надахнућа и да, ако ти ученици, при таквом поступку, можда и губе нешто од оног свог чувеног националног или расног обележја (— које је, примећујемо овде само сасвим узгредно, једна веома неодређена и проблематична ствар), то иде увек само у прилог пунијој афирмацији и чистијој објективацији њиховог индивидуалног карактера и талента, а не једном њима тобож само наметнутом туђем уметничком идеалу.

Јер тај идеал, на име идеал модерне париске уметности (— уколико је ту, уопште, умесно гово-

рити о једном јединственом идеалу), не може се, одиста, сматрати као „туђ“ и „наметнут“ оним многобројним нефранцуским уметницима који, удружени са својим француским колегама, у ствари, активно и стваралачки учествују у изграђивању тог идеала. Многа од најсјајнијих имена новог париског сликарства нису никако француска. Одмах већ на почетку целе те школе, међу њеним првим бесмртним херојима, стоји дивна трагична фигура великог *Ван Гога* — који је био родом Холанђанин. А од г. 1900 на овамо имамо већ мноштво чувених и репрезентативних париских сликара из такоређи свих крајева Европе. Ту су: Шпањолоц *Пикасо*, Италијанци *Модилијани* и *Кирико*, Пољак *Кизлинг*, Немци *Ханри Кле* и *Макс Ернст*, Рус *Шагал*, Бугарин *Пасцин* — а са њима и Југословени *Узелац*, *Милуновић*, *Челебонић* и други.

Да ли то значи само да су сви ти даровити уметници са свих могућних крајева света постали, просто, неки ропски имитатори париске школе? а не, на против и много логичније: да је та школа добила данас већ универзалног значаја, да је Париз постао једно врховно уметничко средиште, у коме се сакупља, управо, које данас већ сачињава једна међународна уметничка елита и у коме долазе до најеклатантнијег изражаја и узорне реализације модерна уметничка стремљења и, управо, као стварни уметнички прогрес цивилизованог света —?

Историја нам показује јасно да су сви одиста велики, одиста стваралачки и плодносни уметнички као и, уопште, културни покрети — на пр. грчка и хеленистичка цивилизација, хришћанство, византијски и романски стил, Готика, Ренесанс, Барок и Романтизам — имали увек један *наднационалан*, широчовечански замах и значај, да, на име, нису застајали бојаљиво и себично пред ситним етничким и политичким границама, већ прелазили, суверено, као сунце или бура, преко најразличитијих народа и земаља; — док су све оне — културноисторијски, понекад, можда и сасвим интересантне, „куриозне“ или „ликантне“ — животне форме што су биле строго ограничене на једно једино племенско, национално или политичко подручје имале у себи увек нечег туробног и буцаклијског, а са тиме, у последњој анализи, и један непоправимо *варварски* и нечовечански карактер.

Тај карактер импликује у себи, сасвим логично, и *конзервативизам*, одвратност према *наплетку* и *новом*. Просторна искључивост условљава, са нужнош-

ћу и временску, јер обе оне потичу из исте воље за једним стабилним, статичким, строго униформисаним и чврсто ушанченим битисањем које се осећа подједнако угрожено оном разноликошћу, разноврсношћу, оним туђим и незнаним што се бескрајно распростиру око њега у простору као и оних променама, измена, новина и новостима што их неокончано доноси вечити живи ток времена.

Стварно се противу оних великих, светских идејних струјања и обнова обично исто толико бунује локални, расни или национални партикуларизам колико и један можда још жешћи и нестрпљивији конзервативистички, антиноваторски нагон. Овај последњи воли често — било да и сам осећа своју дубоку апсурдност, било из неке префригане тактике — чак и да се маскира разлозима оног првог који, понекад и понегде, могу да изгледају релативно логичнији и пристојнији од његових.

Они који немају храбрости или не сматрају за опортуно да се огворено признаду као реакционари — они устају одједном, „бунтовно“ и „револуционарно“ противу „туђинштинџије“, противу „мајмунисања туђих образаца“, противу „робовања туђим идеалима“ и побијају, жустро и патетично, сваки развој, сваки напредак и сваку новост у име угроженог расног карактера и расног стваралачког генија. Под мање или више непосредним потстреком данашње велике расистичке моде, од неког су времена знатно учестали такви естетички и културно-филозофски „устанци“ или „бунтови“.

Међу њих треба убројати и ону нашу антифранцуску или антипариску уметничку струју, у којој, стварно, долазе махом до израза извесна старија и, делом, чак већ и преживела уметничка схватања и хотења. Ако после мало изближе посматрамо та схватања и хотења, како нам се она предлажу у теорији, у естетици и критици исто као и у самим конкретним уметничким творевинама својих заступника, наћи ћемо још и да она не само да нису савремена, већ — што претставља једну тешку унутрашњу контрадикцију — чак ни у локалном, националном или расном погледу оригинална и „наша“. Јер позајимљени прецети, методе и технички поступци минхенске, бечке или друге какве иностране уметничке школе не могу одиста да постану одједном „наши“ на основу јединог простог факта што се њима служе понеки наши уметници — па било то баш и при обрађивању најнационалнијих наших предмета и мотива. Приказивање националне историје, легенде и фолклора само по себи не чини још националну уметност. Важно је, т.ј. неопходно да сам начин тога приказивања буде оригиналан и наш. Један Св. Сава, Цар Лазар или Краљевић Марко, један црногорски окршај, један приказ из шумадиског сељачког живота или и битка на Кајмакчалану, насликани у стилу минхенске Академије или бечке Сецесије, остају, у својој суштини и у пркос тим својим сижеима, бечко, односно, минхенско сликарство, док су једна париска лепотица и један шпански предео Миливоја Узелца, и крај тих својих туђих мотива, у ствари присно *наши*, пошто је у њима, на један адекватан, зналачки и интересантан начин, фиксирана лична визија једног нашег човека.

Хтели смо једном нешто подробније да разма-

трамо и, колико могућно, расветлимо све те чињенице и односе, око којих код нас влада још увек многострука нејасноћа, а без чијег је правилног уочавања ипак немогуће оценити праведно напор и постигнућа наших модерних сликара — међу које спада баш и Марко Челебоновић.

Оно што на Челебоновићевим сликама одмах већ на први поглед пада у очи то је њихов изванредно израђени и особени колорит. Један богат и сочан, али строго пробран и танано ниансиран колорит, кроз који проговара једна дубоко индивидуална осећајност. Он је, чини нам се, развијен, изведен из једне једине доминантне боје; из једног фино интонираног, светлог и свежег зеленог, за које уметник има, очигледно, једну нарочиту и најприснију предилекцију. Та предилекција испољава, афирмира се већ у његовим првим радовима јасно и спонтано. Челебоновић ту већ радо приказује, и то, ваза, у вештом аранжману и ефектној колористичкој усклађености, разне предмете — на пр. хаљине, драперије, засторе, посуђе, зидове, позадине, цвеће, вегетацију итд. — локалне зелене боје, или увија и по коју целу своју композицију у неку, реалистички, свакако не много мотивисану, помало и театарно-мистичку, али неоспорно ефектну јасно зелену светлост или атмосферу.

У таквом „култу“ зеленог, наравно, још нема неке особите суптилности; ипак, он значи већ нешто много више него један прости колористички или декоративни трик: он потиче из једне најприсније осећајне и оптичке симпатије или баш нужности уметника — из које се онда, као из једног основног тона, поступно развија богата и зналачки сажета симфонија Челебоновићевог колорита.

У сликама ове његове колективне изложбе та је симфонија већ у пуном жеку, већ је постигнута једна колористичка организација од сасвим особене сложености и сонорности. Зелено се ту не јавља, не намеће више нарочито у компактним плохама или потезима као локална боја конкретних предмета, већ је деликатно сажето у општу разнобојну колористичку структуру слике коју проплиће, прострујава, танано, етерично, и спаја, хармонише — као неки светли, треперећи флуид. На први поглед, оно као да и уопште више није ту, али при ближем разматрању оно се указује свуда, у светлијим, као и у сенчистијим, загаситијим партијама платна; нежно руменило инкарната, меки, пастозни тонови разних тканина, драперија и других предмета провејани су, сви скупа, једним финим, луминозним зеленим које даје свежу, живу *атмосферу* слике.

Ту смо додирнули главни, најприснији момент, такође, животни нерв Челебоновићевог сликарства. Код готово свих наших модерних сликара налазимо по једну нарочито наглашену и гајену уметничку тенденцију, по један момент или начело до чијег им је споровање изнад свега стало, на коме, просто, заснивају цело своје уметништво. Код једног је то илузија светлости, жарког сунчевог сјаја, код другог тонска сливеност колорита, код трећег штедро, декоративно шаренило боја, ефект боје као такве, код четвртог чврста пластика фигура и предмета, њихово тачно ситуирање у простору и перспективи, њихова реалистичка верност или идеална истинитост

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— итд. Код Челебоновића је то: атмосфера; атмосфера — наша животна стихија која обухвата нас и све остало, кроз коју, вазда и једино, опажамо, видимо све што је око нас, која дакле — што је за сликара најважније — стварно условљава, уобличује и изграђује цео наш визуелни свет. Атмосфера бојадише и моделира за нас небо и земљу, жива бића и предмете, она спаја и одваја, диференцира тела и фигуре у простору, одређује ритам и линију њиховог кретања, она даје конзистенције, садржине и карактера појави човековој, а нарочито његовој физиономији.

То све осетили смо, увидели смо најдубље пред Челебоновићевим радовима који са једном дивном, жарком убедљивошћу илуструју, отелотварају то уметничко сазнање. Уметник је у атмосфери уочио велику — не само физичку, већ и сликарску стихију живота и поставио је цело своје уметништво на то своје откриће, на тај свој доживљај. Он слика призоре живота, живе фигуре и то, најрадије, женске фигуре уочене у атмосфери, кроз атмосферу. То му је главни, готово једини предмет, у који он уме, међутим, да унесе бескрајне варијације и увек новог интереса. Исти мотив, исте, или такорећи исте фигуре добијају, услед друкчије постављене, друкчије интониране атмосфере, један сасвим други карактер и смисао. То је могућно из разлога што код Челебоновића атмосфера није само нешто визуелно или „чисто сликарско“, већ уједно и нешто психичко, душевно. Помоћу ње уметник диференцира своје слике не само сликарски, тонски, колористички и, уопште, формално, већ и садржајно, у погледу њиховог унутрашњег значаја и целог штимунга. И тежиште је код њега вазда на овој другој, унутрашњој диференцијацији. И тиме баш што је главна одлика и вредност његових радова не толико у њиховим спољним, формалним и техничким квалитетима колико у једном дубљем осећајном моменту, Челебоновић се тако битно и тако сугестивно разликује од многих својих иначе одличних и сјајних колега. Код ових нас импресионира мајсторска фактура, раскошни и одабрани колорит, смела и зналачка композиција, отменост или апартност сликарске концепције и слично; код Челебоновића делује, очаравана једна унутрашња, душевна, лирска резонанција која све-

чано и ганутљиво прозрачава — и превазилази — ведру површинску игру боја и облика.

Тежиште је на нечем осећајном, душевном, али ово је изражено, реализовано, вазда, чисто сликарским сретствима.

Посматрамо редом Челебоновићеве слике; махом већа, обимнија платна са широко постављеним, једрим фигурама, каткад и полуфигурама, претежно женским, у богатим, светлим, слатким — али никад сладуњавим — бојама: цветно роза, бледо жута, пенасто бело, светло зелено, плаво, бисерно сиво, али и неко топло, кадифасто загасито-црвено и кестенасто, неко штедро сафирно и паунасто плаво итд. Све те боје, иако дате у пуној својој сонорности, третиране су, ипак фино тонски и просенчене и просветљене, танано, оним етеричким зеленим што ствара илузију материје, волумена и атмосфере. Атмосфере физичке, оптичке као и душевне. Ова последња опажа се нарочито на лицима, али и на рукама, у гестовима, у целом држању и међусобном односу фигура, па чак и у наборима, у драпирању њихових хаљина.

Јер то су, већином, одевене фигуре, младе жене и девојке у свом укусном, дискретном модерном оделу и у сличним ентеријерима. Оне су лепе, оне привлаче — али не толико својом чулном дражи или неким нарочитим монденским сјајем и модним блеском (иако су исто тако далеко и од сваког пуриганства и туробне сиромашности), колико дубоком душевношћу и усрдном човечношћу свога израза, целе своје појаве. Са озбиљним, мисленим, час светлим, час засенченим погледом упереним у даљину, оне седе сибилски смирено и свечано — и ми следимо, са радозналошћу и живим саучешћем, од платна до платна, њиховој медитацији, њиховој будној сањарији, у којој се поступно остварују разне фазе, разни аспекти једног богатог животног осећања, једне озбиљне и деликатне уметничке природе. Ова сама после, у својој целини, претставља један од најособенијих и најзанимљивијих аспеката нашег модерног сликарства уопште — у коме је Марко Челебоновић, са овом својом колективном изложбом, заузео једно врло видно и значајно место.

(Наставиће се)

Тодор Манојловић

Позоришна хроника

Опроштајно вече првог концертмајстора Опере и Филхармоније проф. Карела Холуба с Београдом

Последњи дани овогодишње оперске сезоне однели су нам из Београда једног уметника и једног нашег великог и осведоченог пријатеља. 2 јула, наступајући последњи пут у оркестру *Продане Невесте*, опростио се с Београдском опером, својим колегама, сарадницима, ученицима и многобројним претставницима свих културних и других друштава, с београдским грађанством и Београдом наш дотадашњи први концертмајстор Опере и Филхармоније, проф. Карел Холуб.

Иако је већ одавно, и у уметничким и у ближе информисаним круговима, било познато, да ће проф. Холуб вероватно напустити Београд и отићи у свој родни град, Златни Праг, куд су га, на његовом неуморном путу уметничког и свесловенског пропагатора, звале нове дужности, ипак је овај растанак свима ванредно тешко пао. Ретко је који уметник био тако вољен, као проф. Холуб. Те велике и опште симпатије он је стекао у првом реду својом великом уметношћу, својим дугогодишњим радом на уметничком пољу код нас, почевши од првих дана стварања наше Опере и Филхармоније у Београду, па све до последњег времена кроз скоро две деценије.

Проф. г. Карел Холуб

Али, има још нешто допринело, а то је онај осведочени братски став проф. Холуба према нама. Иако Чех, господин Холуб није за то никад био мање осведочени Југословен, који воли ову земљу као и онај најпросвећенији националиста који се у њој родио и у њој одрастао. Конкретних доказа било је ванредно много. Међу осталим треба истаћи чињеницу с коликим се алтруистичким смислом господин Холуб увек одзивао свакој молби, да учествује на многобројним музичким приредбама на којима се његова сарадња из године у годину, из дана у дан, све више и све чешће тражила.

Вече када се уметник, видно дирнут, опраштао с Београдом претворило се у једну велику, дубоко срдчану манифестацију братског чехословачко-југо-

словенског пријатељства. Обасут цвећем, поклонима, уметник је дубоко ганут и с нарочитим пијететом саслушао све говоре, а нарочито говор претставника Културног одбора града Београда господина проф. Милорада Симовића, градског већника и члана Културног одбора, и говор директора опере г. Бандура.

Ценећи велике културне услуге којима је господин Холуб задужио Библиотеку и Музеј Општине града Београда, учествујући драговољно на свим уметничким приредбама ових двеју установа, Претседник Општине Господин Влада Илић, а на предлог Претседника Културног одбора господина Милана Костића, одобрио је, да Културни одбор уметнику, као малу успомену на Београд, поклони сребрени прибор за пушење и писање на ком су угравирана почетна слова уметникова имена и датум када се уметник опростио с Београдом: 2 јули 1937.

Како је Претседник Културног одбора господин директор Милан Костић бис спречен да сам поздравља уметника на свечаној опроштајној прослави, то је ту дужност преузео господин проф. Милорад Симовић. И лично познанство с проф. Холубом, и она невидљива, али дубоко интимна и ничим неразрушива веза, која на посебан начин веже све живе учеснике велике борбе у светском рату, унела је у говор, којим се проф. Симовић у име Културног одбора града Београда опростио с великим уметником, речи и мисли пуне срдечног осећања. Господин Симовић је нарочито нагласио, да се проф. Холуб није устручавао дати елана свом дубоком словенском осећању и својој љубави за нас и у часовима, кад је његова још увек заробљена домовина тешко стењала под аустријским господством, а свака и најмање слободна и са словенском садржином изречена реч кажњавана најдрастичнијим мерама. Зауостављајући се на његовом уметничком деловању у нашој средини, проф. Симовић је још једном подвукао силу и снагу те уметности која нас је заносила било да смо га слушали у оркестру, или као солисту на подијуму према ком су биле уперене све очи.

У дирљивом говору директора Опере г. Бандура изнета је с најкомпетентније стране музичка улога и значај г. Холуба као уметника. Г. Бандур је рекао:

Ви ћете данас као први концертни мајстор наше опере последњи пут заузети своје место у нашем оркестру, последњи пут ће ваше гудало у овој дворани извијати топле мелодије које су тако често слушане с пажњом и уживањем и награђиване одушевљењем. Још дуго ће остати у успомени ваша интерпретација религиозне медитације из опере „Таис“.

виртуозне варијације из балета „Лабудово језеро“, „Очарана лепотица“, и „Рајмсиде“, као и топла виолинска мелодија Сметанина „Далибора“.

Кад кажем да сте први концерт мајстор, онда није тиме означен само ваш приоритет у оркестру по рангу него и по времену, јер ви заузimate то место од самог почетка стварања наше спере после рата — од 1919 године, дакле ви сте били први концертни мајстор београдске опере до данас, а у њеним аналима бићете и остаћете за увек њен први концертни мајстор. Са вашим именом везано је стварање нашег оперског оркестра и то име биће уписано у историју наше опере. — Колико год је наша опера млада и колико год временски размак од њеног постанка до данас за једну институцију изгледа мали и кратак — тај исти временски размак тих осамнаест година у живсту појединаца значи много. За вас, господине Холубе, може се рећи да сте своје најлепше године жртвовали нашој оперској уметности и да сте свјих осамнаест година проведених у нашој средини испунили радом — преданим, одушевљено испуњаваним и многоструким — што доказује цео овај скуп претставника културних, уметничких и хуманих институција.

Били сте члан нашег оркестра — по својим способностима били сте водећи члан тога тела а према потреби солиста издвајајући се квалитетом свога тона, савршеношћу своје технике, топлином своје осећајности и снагом своје индивидуалности. У сваком моменту били сте заједно са својим колегама спремни на све жртве када су то захтевали интереси и напредак наше оперске уметности.

Говорећи о вама као првом претставнику оркестра не могу а да се не задржим на том важном фактору оперског музицирања и да не кажем неколико речи о његовом уметничком значењу у овом компликованом апарату који се зове опера.

Кад бацим поглед на тај за публику невидљиви апарат, имам осећај да је то једно огромно тело са мноштвом глава и руку у грозничавом покрету из кога избија једна магнетична исконска снага ритма и мелодије. Сваки појединац тог тела испуњава само један саставни део општег задатка, сваки доприноси део том задатку. — Шта зависи од тога да ли ће бити прецизно и на време изведени ти поједини делови и атмосфири тих делова — тонови? Тај устрептали ваздух претставља један свет за себе, претставља

најмузикалнији део уметничког дела — свапложено оркестарску партитуру дела које се у позоришном случају зове опера или музичка драма, Оркестарску партитуру дела оживљава читав један скуп чланова једне музикалне породице која се зове оркестар.

А ви сте, г. Холубе, у том уметничком телу били доминанта!

Управа народног позоришта поверила ми је ову частну дужност да вас јавно поздравим да вам зажелим много среће у вашој отаџбини на новом постојању и да вам у знак видног признања за ваш дугогодишњи предани и савесни рад предам у име Управе народног позоришта у Београду овај сребрени венац.

На све изречене говоре, од узбуђења дрхтавим гласом, захвалио се г. Холуб топлим речима.

И за време свечане претставе, и касније неколико пута, у ложу Господина Претседника Општине, у којој се налазио господин проф. Симовић са својом госпођом и госпођом Др. Маријом Илић-Агаповом, као управником Градске Библиотеке и Музеја, долазио је г. Холуб у жељи да и на тај начин изрази своју захвалност и Господину Претседнику Општине и целом Културном одбору.

Међу многобројним посетиоцима, званичним и другим претставницима, присуствовали су на овој опроштајној прослави: Од стране Народне скупштине Претседник Скупштине господин Др. Ђирић и од стране Краљевске владе господин министар Корошец. У име чехословачког министра, који се у то време није налазио у Београду, присуствовали су: господин Др. Бахти, консул; господин пук. Мали, војни изасланик; шеф за штампу господин Др. Кеблер. Од стране Чехословачко-југословенске лиге присуствовао је претседник Лиге господин Хофмановић, начелник мин. Соц. политике.

*

Пошто је стигао у Праг, г. проф. Холуб упутио је Културном одбору писмо у коме се срдечно захвалио Културном одбору, референту г-ђи М. Илић-Агаповој и проф. М. Симовићу, који је, у име Општине града Београда, врло лепим и братским речима поздравио г. Холуба и његову домовину Чехословачку на опроштајној претстави у Позоришту и предао му скупочени дар Градског поглаварства.

WWW.UNIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Спортска хроника

Пољски студенти Физичке културе у Београду

16 августа допутовало је у Београд, преко Софије, шездесет и пет студената Централног института за физичку културу у Варшави на челу са г. д-р Гиљевићем, директором овог Института.

Долазак њихов је по специјалној молби нашег Министарства за физичко васпитање и зато ће њихов боравак у нашој земљи бити нешто дужи но што је њихова првобитна намера била. Сваке године, као и ове, Централни институт за физичку културу шаље по једну групу својих ученика у поједине су-

радили по школама у унутрашњости и у војсци. За ученике Института примају се само они који имају велику матуру или диплому средње официрске академије. У редовима ђака има приличан број и официра. Већ неколико година у Институту се налази и већи број Југословена (углавном државни питомци упућени од стране нашег Министарства за физичко васпитање), од којих је један велики број дипломирао. На челу Института налази се г. д-р Гиљевић.

Пољски студенти на банкету Београдске општине са директором Општег одељења г. Божом Павловићем

седне земље ради што бољег међусобног упознавања, ширења физичке културе, а доцније и што тешње сарадње на томе пољу.

Централни Институт за физичку културу у Варшави основан је заузимањем великог маршала Пољске Јозефа Пилсудског пре шест година. Циљ је овог Института да да што већи кадар способних наставника и наставница физичког васпитања који би

Студенте-спортисте дочекали су: од стране Министарства за физичко васпитање начелник г. Миливоје Арачић; од стране Пољско-југословенске лиге централна управа Лиге на челу са г. Миланом Нешићем, претседником и г. В. Глуздовским, секретаром; и генерал г. Ђукић, члан Међународног олимпијског одбора.

После врло топлог поздрава г. Арачића, на који

је одговорио г. д-р Гиљевић, отсвиране су химне двеју братских земаља, па су гости отишли на одмор, да би после подне извели разне вежбе.

У 6 час., са заставом на челу и уз звуке марша, продефиловали су студенти-спортисти у савршеној дисциплини пред многобројном публиком која се искупила на соколском вежбалишту у Горњем граду. Тиме је био отворен јавни час студената пољских, на коме су приказали начин рада и системе њихове школе.

Извођењем разних гимнастичких вежби показали су врло добро техничко знање. Све је то рађено са много воље и полета. Утакмица у одбојци између наших и пољских гимнастичара била је одлично изведена. Наши су имали у Пољацима јаког противника. На крају приређено је врло лепо изненађење. Сумрак је падао када се уз звуке виолине и хармонике појавила на терену група Пољкиња и Пољака у националним костимима и почела да изводи пољске народне игре. Национална игра Пољске Републике, испуњена дубоким осећањима хармоније и, на моменте, бесне снаге која букти, развијала се у пратњи хора и уз звуке час веселих, час тужних мелодија. Када је пао мрак, престали су и последњи звуци виолине.

Увече је у просторијама Пољско-Југословенске Лиге гостима приређена чајанка. Поздравио их је бираним речима претседник Лиге г. инж. Милан Нешић, професор Универзитета.

Други дан свога боравка у Београду Пољаци су искористили да обиђу и разгледају Топчидер, Дедиње, Музеј Кнеза Павла, Војни музеј на Калемегдану и Зоолошку башту. После тога им је приређена закуска у хотелу „Српски Краљ“ од стране Општине града Београда. Од Београдске општине били су присутни: г. Божа Павловић, директор Општег одељења, г. д-р Р. Белић, шеф отсека за физичко васпитање, и г. С. Димитријевић, секретар ка-

бинета. Министарство за физичко васпитање заступао је начелник г. Миливоје Арачић. Г. Павловић, као претставник Београдске општине, поздравио је госте врло лепим и топлим речима и пожелео им срећу у њиховом даљем раду.

По свршетку закуске гости су наставили разгледање Београда.

Истога дана увече Министарство за физичко васпитање приредило је велики банкет у Гардском дому у част гостију. У име Министарства студенте Централног института за физичку културу поздравио је г. Миливоје Арачић, начелник Министарства. Изневши огроман значај који има овакво организовање физичког васпитања за омладину, г. Арачић је нарочито нагласио да је Пољска Република била прва, која је схвагила после рата то, и да су и наши први студенти за физичко васпитање одлазили у Пољску да би се вратили као спремни наставници те послужили своје народу и земљи. Г. д-р Гиљевић, вођа пољских студената, захваљујући се на речима г. Арачића, подвукао је потребу зближења и упознавања оба братска народа и изразио радост што ће у будућности узајамни додир на овом пољу рада бити што тешњи.

Пољске студенткиње и пољски студенти у народним ношњама одиграли су „Краковљанку“ и још неке пољске народне игре. Пошто су отпевали нашу и пољску химну и Пољаци и Југословени одиграли су „Крајево коло“ и „Полонезу“.

Сутра дан пољски студенти су били на Опленцу, где су се поклонили сени Блаженопочившег Краља Александра I Ујединитеља, а затим разгледали Краљеву задужбину.

Тиме је био завршен њихов боравак у Београду. Увече су отпутовали за Сарајево, а одатле у Дубровник. Желећи да што боље упознају наше приморје, задржаће се у нашој држави дужи време него што су по програму предвидели.

Скупштина Београдског лоптачког потсавеза

У недељу 4 јула ов. г. одржана је петнаеста редовна годишња скупштина Београдског лоптачког потсавеза. За саму скупштину владало је велико интересовање код свих клубова на територији београдског потсавеза. Многи неспоразуми између управе потсавеза и његових чланова — клубова, довели су до несношљиве ситуације у фудбалском спорту код нас. Рђаво стање у нашем фудбалу погоршавано је из дана у дан разним неистинитим алармантним вестима. Сукоби између једног дела клубова и управе потсавеза били су врло чести и врло оштри. Полемика је све више заоштравала те односе. Многи свесни спортисти тражили су начина да се дође до компромиса између клубова из опозиције и управе потсавеза, али — увек су се такви покушаји завршавали неуспехом. Интерес појединаца и њихове болесне амбиције биле су сталне препреке свакој могућој солуцији. Али, изгледа, да су жеље и напори правих спортских бораца уродиле плодом.

У присуству 83 клуба, од 88 колико броји овај потсавез, скупштину је отворио в. д претседника

г. д-р Јован Спасојевић и истој за све време претседавао.

Поздравивши делегате клубова, г. д-р Спасојевић предлаже да се упуте поздравни телеграми Њ. В. Краљу Петру II, Министру за физичко васпитање народа и Југословенском ногометном савезу.

Из извештаја и управног одбора и осталих може се видети да је рад овог највећег лоптачког потсавеза у земљи био врло обилан. Првенство је завршено у реду, — осим неколико мањих инцидената што се да и објаснити код оволико великог броја клубова и утакмица, — и благовремено. За годину дана одиграно је 913 утакмица. Првенствених 790, међуклупских пријатељских 98, међуклупских интернационалних 18, међуградских репрезентативних 3 и репрезент. нижих разреда 4.

Успело се да се један доста велики дуг скине, тако да је сада Београдски лоптачки потсавез без икаквог дуга.

Здравствени преглед играча уведен је на једној новој и врло модерној основи, тако да служи за пример не само свима потсавезима већ и осталим

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

спортским организацијама. Здравствени преглед играча врши се на Универзитетској клиници г. проф. д-р Аронвљевића и обавезан је за све играче.

На територији Београдског лоптачког потсавеза налазе се 88 клубова, од којих 66 у Београду и 22 у унутрашњости. Ове године примљено је 9 нових

Г. д-р Ј. Спасјевић, претседник Б. л. п.

клубова, 7 из Београда и 2 из унутрашњости. Иначе територија Београдског лоптачког потсавеза обухвата: Београд, Земун, Смедерево, Пожаревац, Петровац на Млави, Костолац, Младеновац, Смедеревску Паланку, Кусадак, Лајковац, Умку, Обреновац и Ваљево.

Питање игралишта није још како треба решено. Постоји 26 игралишта, 6 неограђених, од којих Бео-

град има свега 10. Верифицираних играча Београдски лоптачки потсавез има 5.890. У току ове године верифицирано је 760 нових играча. Прешло је из клуба у клуб свега њих 752. Потсавез располаже са 72 судије, од којих су 58 сталних и 14 привремених савезних судија.

Пошто је још пре скупштине постигнут потпун споразум између свију клубова са територије Београдског потсавеза и примљени сви извештаји једногласно дата је разрешница старој управи.

Благодарећи заузимању свесних спортиста на овој скупштини, први пут после толико година, сви клубови и из Београда и из унутрашњости сложили су се на једном заједничком програму који ће повести ногометни спорт престонице бољој будућности, што је за сваку похвалу.

Нови управни одбор, изабран акламацијом, овако је састављен: претседник г. д-р Јован Спасјевић, лекар Градског поглаварства Београд; I потпретседник г. инж. Никола Стојановић; II потпретседник г. д-р Петар Николић, судија Среског суда; I секретар г. Р. Глигоријевић, суд. приправник; II секретар г. инж. Агитонових, виши саветник Мин. Саобраћаја, III секретар г. Мирослав Лазаревић, чинов. Агр. банке; I благајник г. Бранко Петровић, благајник Главне Контроле; II благајник г. инж. Левенхолц, капитен г. М. Николић.

На крају нека нам не замери нова управа Београдског лоптачког потсавеза, што ћемо подвући два витална питања, која нарочито треба да заинтересују управу, — питање игралишта и питање помоћи слабим клубовима, који једва егзистирају, а за собом имају лепу спортску прошлост.

Бугарска — Југославија 4:0 (2:0)

Лепи резултати наших клубова у последње време давали су нам наде да ће, иако подмлађена, наша репрезентација изићи као победник у сусрету са репрезентацијом братске Бугарске. Али догодило се нешто што је и сувише болно за нас. Сувише тешко нада овакав један пораз после лепог низа убедљивих победа над реномираним страним тимовима.

Наша репрезентација, која је знала да стекне славу на игралиштима најчувенијих фудбалских народа обе Европе и која је сматрана са пуним правом као једна од најбољих фудбалских екипа, дозволила је да буде поражена, и то са великим резултатом, од Бугарске националне екипе у Софији 12 јула св. г. Није нам жеља да овим потцењујемо играчке квалитете Бугарске репрезентације, али морамо признати да је наш фудбал заиста бољи од Бугарског.

Узрок оваквом поразу наше репрезентације не треба тражити у већој и бољој вредности бугарског тима, већ у очајно слабој форми наших репрезентаната. Али много већу кривицу носе наши спортски вођи. Заборавили су да свака међународна утакмица на туђем терену има већи значај и шири одјек него лепи резултати постигнути на нашим теренима.

Они нису смели да заказују једну међународну утакмицу у ово доба године, када су наши играчи, исцрпљени и засићени лопте, желели одмор.

Наши играчи издржали су напорна такмичења у првенственим и интернационалним борбама послед-

њих дана; дали су све од себе, максимум своје снаге и једва чекали с правом заслужени одмор. Ова међународна утакмица то је очито и доказала. Дошла је у моменту њихове исцрпљености. Па не само то, већ и самоувереност у успех учинила је да наша репрезентација, неприпремљена и у врло слабој физичкој кондицији, оде у сусрет, у врло слабом и неозбиљном саставу, једној савесно припреманој и за борбу спремној екипи.

Бугари су нас потпуно заслужено победили. Били су господари терена. Сваки налет њихове навале био је права опасност по наш гол. Наша халфлинија није претстављала никакву препреку разиграој навале бугарске репрезентације. Наша пак навала изгубила је била главу, нарочито после примљеног другог гола. Губила драгоцене моменте пред противничким голом у претераном комбиновању; или се упуштала у бескорисне дриблинге и тиме испуштала шансу за шансом за реализовањем извесних зрелих ситуација пред бугарским голом. Место целине, компактности, слоге видела се и сувише индивидуализирана игра, која поред јаке и отпорне одбране Бугара није могла да донесе плода. Ефикасност бугарске екипе заслужено је донела победу бугарској нацији.

Нека овај пораз буде опомена за будућност наших надлежних спортским функционерима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Југославија — Турска 3:1

WWW.UNILIB.RS

Почетком прошлога месеца (1 и 2 августа) имали смо прилике да видимо на терену и једанаесторицу репрезентаната Турске Републике. Први пут репрезентација Турске играла је у Београду. Долазак њихов привукао је масу пријатеља фудбала.

О фудбалу у Турској мало се шта знало. Поједини наши играчи који су играли било у међународним сусретима са турском репрезентацијом или противу одличних цариградских и анкарских клубова — врло добро су знали да су Турци тврд орах, који је тешко саломити. •Биланс гостовања наших клубова у Турској за нас није повољан. Наши клубови у Бешикташу, Фенербакчи и др. налазили су на жилаве, отворне противнике.

Познавајући чврстину и одличну физичку кондицију турских играча, вођи нашег фудбала паметно су поступили што су утакмицу са Турском схватили озбиљно. Једна међународна утакмица није обична спортска манифестација — као што се раније сматрало. Она не само показује у победнику огледало спортске вредности дотичне нације, већ исту и популаризише огромно. Захваљујући одличним резултатима својих репрезентативних екипа, многе нације стекле су славу на фудбалском пољу, а и многе користе из тога извукле.

Наши спортски функционери, изгледа нам, били су овога пута свесни значаја међународних сусрета. Они су пошли путем којим треба при оваквим сусретима увек и поћи. Засићене наше одабране играче удаљили су са терена. Послали на одмор. Али, ипак извесни моменти у састављању државног тима били су пренебрегнути. Да ли због краткоће времена или из којих других разлога? Главно је: није се приступило уигравању тих одабраних играча, што је од огромне важности. Затим, слабо је обраћана

пажња физичкој кондицији. Надамо се да ће вођство имати у виду и те и још неке друге елементе припреме природе при састављању државног тима у претстојећим међународним сусретима.

Прва посета турске фудбалске репрезентације завршила се њеним поразом. И првог и другог дана југословенска репрезентација победила је. Са лепим резултатом.

Али и поред заслужене победе, овај успех не може да нас радује. У реализацији појединих акција ка голу срећа је, у већини случајева, играла главну улогу. Наши играчи нису задовољили. Поред добрих момената било је и рђавих. Нарочито у раду навале. А то све због дугог задржавања лопте од стране појединих играча. Обе утакмице, може се слободно рећи, добијене су захваљујући техници наших играча и немању искуства турских фудбалера у међународним утакмицама.

Турци су показали да много више вреде но што се мислило. Обадве утакмице очито су доказале да су Турци много напредовали у фудбалској техници. Са својом пожртвованом, полетном и технички дотераном игром не заостају много од одличних средњеевропских фудбалских екипа. Може им се мало замерити што сувише темпераментности уносе у игру, али никако их због тога осуђивати. Треба разликовати оштар старт од грубости — која се није могла видети код турских играча. Они су неустрашиво ишли на сваку лопту. Брзи и еластични задавали су доста посла нашој одбрани, која се једино добро држала.

На овим утакмицама лепо се могло видети да без оштријег старта ни техника сама не може много да да што би требало да увиде и наши репрезентанти.

Гостовање најбољег клуба Чехословачке у Београду

Првак Чехословачке и њен најбољи клуб Славија одиграла је две утакмице у Београду. Противу Београдског спорт клуба 7 и Југославије 8 августа.

О Славији може се говорити само у суперлативима. То је један од најбољих клубова Европе. Неколико пута је био првак Чехословачке, за последњих десет година седам пута. Иначе већ низ година Славија проноси славу чехословачког фудбала. За њу се може рећи да је баш типичан претставник ногомета у Чехословачкој. Она игра по земљи, кратким пасовима, са сјајним комбинацијама и уметничким спровођењем акција ка противничком голу.

Прву утакмицу Славија је одиграла противу Београдског спорт клуба увече — при електричном осветљењу. Сви они који су били присутни овој утакмици — маса света — отишли су са игралишта одушевљени игром оба тима. То је била игра заиста великих противника, која се врло ретко може да види на нашим теренима. Једна жива, узбудљива, испреплетана брзим и савршено прецизним комбинацијама у спровођењу акција, које су узбуђивале, дубоко је импресионирала гледаоце.

Нешто пак што нас нарочито радује, јесте игра Б. С. К.-а. Игра, какву публика одавно није видела Елан, одличан старт, савршено разумевање између појединих линија са потезима пуним техничке виртуозности учинили су да Славија, један рутинирани тим, напусти терен побеђена.

Иако из принципа не износимо имена појединих играча, овога пута морамо. Б Марјановић је опет заблестао. Његова игра противу Славије, голове које је дао — права ремек дела — приказују једну специјалну атракцију. Марјановић је показао својим мајсторским потезима, хладнокрвношћу, фудбалским знањем и постизавањем голова из немогућих ситуација једног талентованог фудбалера. Он је умео да повеже свој тим и да га разигра, тако да су играчи Београдског спорт клуба играли са много више срца но што смо навикли да их гледамо.

Славија је својим прецизним и брзим комбинацијама, високим техничким потезима и хомогеношћу свога тима показала једну одличну игру, каква се и очекивала од тима њеног ранга. Грешка се није могла видети; једино им се може замерити што ретко пуцају на гол

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

града. То је време Емилије Јовановић и две сестре Поповић, наших репрезентанткиња. И место да током времена хазена узме што јачи замаха и попне се на већу висину, имамо прилике да се уверимо у сасвим супротно.

Предати се једном спорту значи предати му се са пуно љубави и много воље. Отстранити све друге проводе и разноврсне друштвене разоноде које удаљују једну спортисткињу од спорта. Изгледа нам да

Првенство Београда у лакој атлетици освојила је „Југославија“

Такмичења за првенство Београдског лакоатлетског комитета, одржана 7 и 8 августа на игралишту Београдског спортклуба, — и поред рђавог времена и одустанка извесних одличних лакоатлетичара, — дала су врло добре резултате. Нарочито када се узме у обзир да је стаза била сувише мекана и слабо еластична. Томе треба додати и још многе друге околности, које се тичу саме приредбе, а које су неповољно утицале на саме такмичаре. Случај који се десио при старту на сто метара не би требао више да се понови. Извесни такмичари побегли су за читава три метра од других. Кривица је била до стартера, који је био врло слаб. Уопште, организација је у сваком погледу подбацила. Чак ни најосновније техничке припреме за овакво једно такмичење нису биле извршене. Међу грубим грешкама приређивача нарочито се истичу ове: између појединих дисциплина био је ускраћен толико потребан и најмањи одмор такмичарима, који су наступали у две и више тачака истог дана; — места са којих су извесне дисциплине почињале, заокружена бледом линијом, не само што су била неравна, џомбаста, већ нису имала ни потребан дрвени оквир на линији круга.

Резултати првога дана су ови:

Предтакмичења на 100 м. дала су победнике, из прве групе Бауера 11,3 (за њим је Новаковић са 11,6); из друге групе Клинга 11,6 (Стефановић 11,6 и Павловић 11,7).

У бацању кугле победио је Клеут (Југославија), који је бацио 13,80, други се пласирао Недић са 12,26. У троскоку Микић (Југославија) је први, скочивши 13,67, — други је млади Ленарт са 13,24, трећи Галицин (Руски) 11,63. Финална трка на 100 м. дала је као победника Бауера, који је после огорчене борбе са Клингом, постигао време 11,2; други Клинг (Б. С. К.) 11,3. Стефановић, који је у другој предтрци стигао у времену 11,6, одустао је у финалу. У трци на 400 м. стиже први Стефановић (Југославија) у врло лепом стилу постигавши најбоље време за последњих неколико година. Стигао је за шест метара испред Баншчага за време 51,2; Баншчаг 52,8. На 1500 м. победио је Рем (Југославија). Али како су штопернице биле покварене, време није јављано. Пет метара иза Рема стигао је Панченко. У скоку са мотком први је Ленарт (Б. С. К.) скочивши 3,50 м. Ленарт је веома млад али и врло талентован скакач. Други и трећи су Ронелић 3,10 и Димитријевић 3 м. (обојица из Руског).

наше хазенкиње немају ту потребну љубав и вољу за спорт када исти тако олако схватају. Зашто не узму за пример своје другарице из Загреба и Славонског Брода, које су се потпуно посветиле хазенаспорту и не жуде за ма каквим другим задовољством које би их удаљиле од хазене.

Надамо се ипак да ће после ове утакмице наше хазенкиње осетити своју грешку и поћи примером својих другарица из Загреба.

У трци на 110 м. са препонама постигнути су следећи резултати: први Баншчаг 16,8, други Никић 16,8 и трећи Перић (П. С. К.) за 17. У бацању кладива победио је Ристић (П. С. К.) бацивши 34,41 м., други је Легетић (П. С. К.) 26,17 м. Баков (Југославија), који је учествовао ван конкуренције, бацио је 36,95 м.

Последња тачка првог дана такмичења била је штафета 4×100. Победио је Панчевачки спорт клуб у времену 45,5, други Београдски спорт клуб са 45,6 и трећа Југославија са 45,6.

Други дан такмичења није дао бог зна какве резултате. Организација није била ништа боља но првог дана. Борбе су пак биле много занимљивије.

У предтакмичењу на 200 м. такмичари су учествовали подељени у две групе. Из прве групе: први је Павловић 23,7, други Стефановић 23,8, трећи Легетић 23,8. У другој групи: Гец 27,8, Клинг 28,4, Микић 28,6. У трци на 800 м. први је Никхази (П. С. К.) 2:10,4, други Таушановић (Југославија) 2:12,2, трећи Панченко (Руски) 2:12,8. У бацању диска победио је Клеут бацивши 44,48, што је близу југословенског рекорда, затим долази Бојовић (Југославија) који је бацио 39,17 и Новаковић (Б. С. К.) 34,49. Скок у вис дао је као победника Лазаревића (Југославија) са 1,75. Микић и Николић постигли су 1,71. У бацању копља први је Клеут са 46,72, други Микић 43,68, трећи Бергман 34,50. У скоку у даљ победио је Стефановић, скочивши 6,56, други је Лазаревић 6,46, трећи Микић 6,32 (сви из Југославије). У трци на 5.000 м. стиже први Рем (Југославија) за 17:45,4, други Банент (Руски) 18:03,3, трећи Ленхарт (Б. С. К.) 18:16. Финална трка на 200 м. дала је победника у Стефановићу, који је стигао за 23,5, други Клинг, трећи Гец. У шведској штафети 400 X 300 X 200 X 100 пласирао се као први П. С. К. I 2,7, други П. С. К. II 2:9,6, трећа штафета Југославија 2:20,7.

По бодовима првенство Београда освојила је Југославија са 75 бодова, други П. С. К. са 65 бодова и трећи Б. С. К. са 27 бодова.

Од лакоатлетичара једино су задовољили Клеут, Стефановић, Лазаревић, Бауер и Ленарт.

Надамо се да ће до државног првенства такмичари имати довољно времена за тренинг, како би постигли што бољи успех.

М. М.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Наши градови

Дубровник - Београд

— Питомци Њ. В. Краљице Марије и Београдске општине провели су лето на Локруму крај Дубровника —

Дубровник — центар наше старе културе и цивилизације, музеј историјских и уметничких знаменитости — развија се и у новије доба све више. То је одувек наш најинтересантнији град на Јадрану. Многи странци долазе да га виде привучени његовим музејима и архивама, његовим старим гра-

стаје све модерније купалиште. Изграђују се хотели и виле, усавршавају се купалишта и подижу нова. Загребачка Српска банка, преко своје филијале у Дубровнику, почиње ове године изградњу једног великог модерног купатила, које ће бити равно купатилима европских ривијера.

Јелисавета Петровић: Дубровник

ђевинама, сведоцима старе славе и самосталности. Али је Дубровник постао привлачан за туристе и удобностима које им нуди својим плажама, хотелима и пансионима, својим природним лепотама, добрим саобраћајним везама са свима приморским местима као и са копненим залеђем. И последњих година Дубровник се развија и по-

Овога лета Дубровник је био толико много посећен да није могао примити све госте. Већина је морала да одлази у суседна купалишта. Тако је Дубровник послужио у извесној мери као мамац да привуче туристе за целу јужну Далмацију и Боку Которску. Београд је врло добро везан са Дубровником.

Поред железничке везе преко Сарајева, Београд је везан са Дубровником необично повољном ваздушном линијом. Већ од раније постоји ваздушна линија Аеропута Београд—Сарајево—Дубровник. Авиони су стизали у Дубровник за сат и по.

Како је та ваздушна линија била преоптерећена, заведена је 6 августа о. г. директна ваздушна линија Београд—Дубровник, којом се стиже у Дубровник за сат и 10 минута. На овој линији, која је названа „Јадранска стрела“, саобраћаће најбржи авиони Аеропута.

Нови авионски пут иде у правцу горњег дела тока Дрине; преко Санцака и Таре избија испод Дурмитора и великог масива херцеговачких планина. Одатле излази на Јадранско Море, на дубровачки аеродром. Од аеродрома до Дубровника превозе путнике аутомобили Аеропута.

Дивно романтично острвце Локрум крај Дубровника прави је рај за децу. Ту сваке године летују по две партије деце, свака око 150 дечака и девојчица, из целе земље. Клима, ваздух, сунце и море необично им прија, крепи и развија њихово тело,

освежава душу и богати је разноликим и лепим сликама и утисцима, који служе благотворно за формирање младе дечје душе, нарочито за развој маште.

Ове године је Њ. В. Краљица Марија упутила на ово чаробно острвце на летовање 90 питомаца, девојчица и дечака из свих крајева Југославије, фонд Блаженопочившег Краља Александра упутио је 25, а Београдска општина, на иницијативу Претседника г. Владе Илића, 50 деце. Деца су имала добро организовани надзор, поред довољно слободе за забаву и спорт.

Сва су ова деца смештена у дечји дом, некадашњи дворца цара Максимилијана на Локруму. Имају простране сунчане собе, чисте беле постеље, добру храну. Дивну плажу за купање и сунчање искоришћавала су деца обилно за цело време свог боравка.

Њ. В. Краљица Марија посетила је ове године децу на Локруму, интересовала се како живе и разговарала са њима. Ова је посета необично изненадила и обрадовала децу.

Охрид

Једно од најпривлачнијих туристичких места и најлепших летовалишта у Југославији био би на сваки начин Охрид са својим чаробним Охридским Језером, бистрим као суза и провидним као стакло, које се прелива разноликим живим бојама, као ни једно наше језеро. Али, нажалост, Охрид и Охридско Језеро још нису довољно приступачни за туристе нити је изграђено довољно хотела, пансиона и вила, где би се могао угодно сместити већи број гостију. Последњих година ти се недостатци поправљају. Саобраћајне се везе усавршавају. Појачава се и саобраћај моторним чамцима и паробродима по самом Охридском Језеру. Охрид се изграђује полако, али на модерној основи. И држава и Охридска општина настоје да од Охрида створе првокласно туристичко место.

Охридско Језеро, — чија површина износи око 348 кв. м., дугачко је 30, а широко 9 до 14¹/₂ км. — везује нашу државу са Албанијом. Оно треба да буде важна спона између ове две пријатељске земље. Нажалост, досад се саобраћало по Охридском Језеру само рибарским чуновима и мањим моторним чамцима. Тек последњих година усавршено је пристаниште и стављени су у промет већи пароброди. У јулу месецу ове године спуштена је у Охридско Језеро нова лађа „Краљ Петар II“, која ће вршити редовни саобраћај између Југославије и Албаније, а и крстариће по Охридском Језеру, правећи излете за туристе. Лађа може да прими око 150 путника. Грађена је солидно, лепа је и луксузна.

На високом хриду, који залази у само Охридско Језеро и високо се диже изнад њега, са својим старим тврђавама и кулама, Охрид изазива визије средњевековних

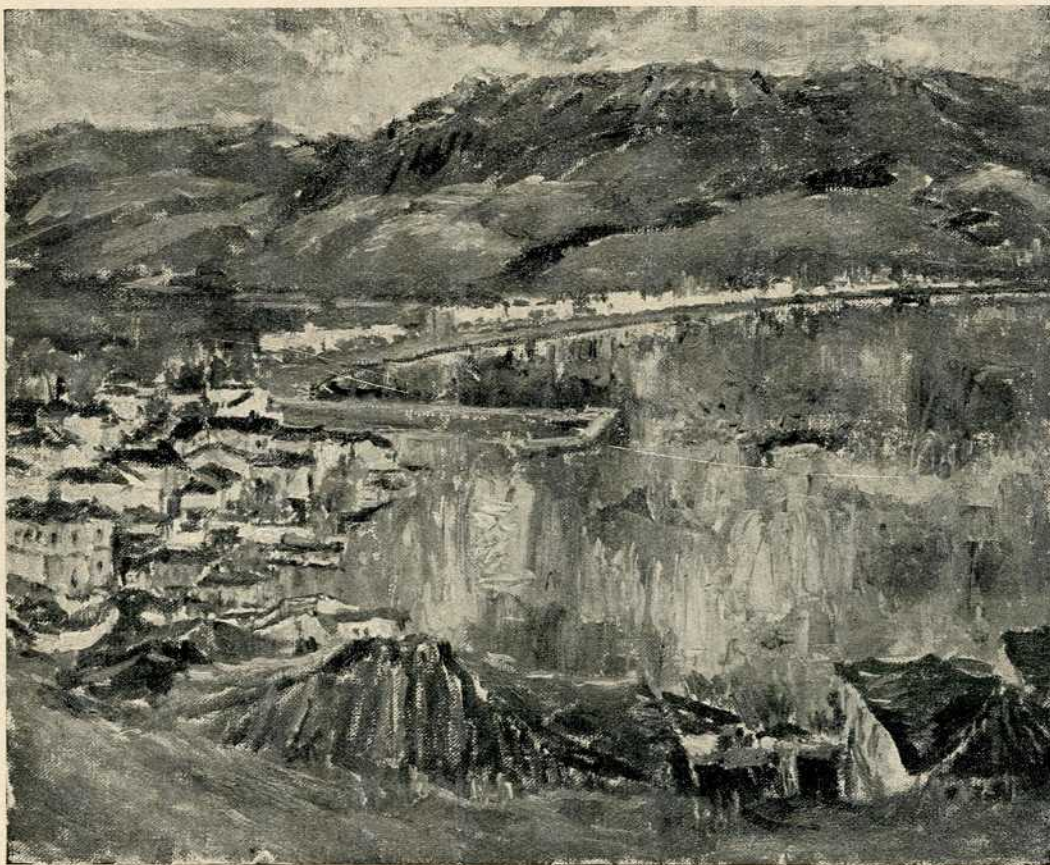
Босиљка Валић-Јовановић: Охрид, црква

бава из народних легенди. То је један од најстаријих наших градова. Помиње се још у III веку пре Христа. Везан је са целом нашом средњовековном историјом, и световном и црквеном. Ту је било духовно средиште балканских Словена. Столица наших старих епископа још из V века по Христу. Центар рада ученика св. Ђирила и Методија: св. Наума, првог словенског монаха, и св. Климента, првог словенског епископа.

Ту је била престоница цара Самуила, који је

Арнаута, најчувенији је манастир св. Наума, на јужној обали Охридског Језера, на граници према Албанији, који има добре саобраћајне везе са Охридом, и аутомобилом и чамцима. Манастир је основао св. Наум, који је ту живео, умро и ту је сахрањен. Крај манастира је подигнут 1925 г. леп храм св. Јовану Владимиру, као висока кула од армираног бетона, са лепим уметничким иконостасом.

Од 1 јула о. г. Охрид је добио електричну централу. Град је осветљен целе ноћи. Парк је преуре-

Босиљка Валић-Јовановић: Охрид у новембру

охридску епископију подигао на степен патријаршије. Али је после Самуилове смрти патријаршија опет сведена на степен епископије, која је трајала до XVIII века. Цар Душан је припојио Охрид Србији.

У Охриду има више цркава него и у једном балканском граду. Најзнамените су цркве св. Софије и св. Богородице Перивлепти.

Околина Охрида има више манастира и испосничких ћелија. И по својој лепоти и по свом утицају и популарности код народа, и код Срба и код

ђен и удобан за шетњу. Улице се редовно чисте и поливају. Уопште, поклања се много више пажње естетском и хигијенском уређењу града. Исто тако поклања се више пажње преноћишту туриста по хотелима, пансионима и приватним кућама. Општина води надзор над смештајем странаца.

У пројекту је и подизање споменика Витешком Краљу Александру I у виду статуе Блаженопочившег Краља у природној величини, која ће бити постављена на лепом и великом мермерном постољу.

ЊЕГОВА СВЕТОСТ ПАТРИЈАРХ ВАРНАВА

Његова Светост Патријарх Варнава, његов живот и рад кад се посматра од рођења до смрти, чини у исто време и један тешки и сјајни период историје Краљевине Србије и Краљевине Југославије.

Као човек по својим уверењима, осећањима и радној снази спада у ред, од 40, један од највећих Поглавара Српске православне цркве.

Био је истински хришћанин и по васпитању и по интуицији. Он је дубоко и искрено веровао у Бога — „слово Божје”, како га је бележила и тумачила Васељенска ортодоксна црква.

Веровао је истински у догме Православне цркве и, цркви био бескрајно одан.

Био је велики Србин, а у исто време, кроз то и с тим, и велики Југословен.

Као црквени поглавар по својој раду, на сваком свом и личном и јавном кораку, руководио се начелом, да црква не треба да заборави државу, која је и српска и југословенска — држава пре свега и изнад свакога.

Своју светињу хришћанске истине претворио је присно и дубоко у једну синтезу — у којој су скупљене и истина о Држави, о Отаџбини и, истина о Народу.

Проповедао је јединство хришћанских цркава, те је и волео срдечно и дубоко и Хрвате и Словенце. Према Јеврејима био је увек коректан и предусретљив, док према муслиманима био је нарочито наклоњен.

I

РОДОСЛОВ И ЖИВОТНИ ПУТ ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ

1

Рођење и детињство Његове Светости Патријарха Варнаве.

Његова Светост Патријарх Варнава рођен је 29 августа 1880 год. у Плевљима (Новопазарски Санџак) Зетска Бановина, од родитеља Ђорђа и Крммане Росић, који су се одликовали високим моралом и побожношћу, тако да су кроз цео свој живот сву своју тековину разделили сиротињи, црквама и мастирицама.

Под именом *Петар Росић*, чији су претци по мушкој лози били свештеници и чувари српских светиња и чији су претци по мајци из чувене породице Пејатовића, свршио је са одличним успехом основну школу у својој родној месту.

После свршене основне школе 1892 год. одлази у Призрен и ту је 1900 год. свршио, такође са одличним успехом, Богословско-Учитељску Школу.

Својим наставницима у Богословско-Учитељској школи у Призрену пао је у очи својим озбиљним понашањем и својом кроткошћу. Стекао је симпатије и својом вредношћом и својим сјајним успесима у науци.

Митрополит призренски Дионисије у оно време запазио је Петра Росића и преко Руског Светог Синода омогућио му да оде у Русију.

2

Ступање у Духовну Академију и ступање у монахе Његове Светости Патријарха Варнаве

Његова Светост Патријарх Варнава као свршени богослов одмах, исте године, отишао је у Русију, где у Петрограду ступа у Духовну Академију, коју је 1905 год. свршио са одличним успехом са степеном „Кандидат богословља.”

Ректор Академије, руски Епископ Сергије, замонашио је Петра 30 априла 1905 год. у академској цркви и тада је Петар Росић добио име *Варнава*.

У истој цркви, 6 маја, 1905 год. Варнава је рукоположен за јерођакона, а 5 јуна 1905 год. за јеромонаха.

Као јеромонах Варнава је из Русије дошао у Цариград и ступио у службу као свештеник код српског посланства. Тада је у Цариграду био српски посланик Ђорђе Симић, а после њега Д-р Јаша Ненадовић.

Његова Светост Патријарх Варнава је у Цариграду провео пет година, од 1905 до 1910, као управитељ српске школе. За то време, студирао је грчки језик, проучавао уређење Васељенске Патријаршије и њен однос према Српској Цркви, а тако исто и прилике које су гамо владале.

Поред тога он је био један од првих и највреднијих сарадника „Цариградског Гласника“, тада јединог српског гласила у Отоманском Царству, у коме је листу писао највише о просветно-културним и националним питањима Срба под Турцима.

Краљ Петар I, Велики Ослободилац, када је дошао из Русије у Цариград, позвао је Варнаву да буде стално уз њега и приликом посете, коју је Краљ Петар учинио Васељенском Патријарху, Његова Светост Патријарх Варнава био му је тумач и посредник, као познавалац грчког језика.

Васељенски Патријарх Јоаким III одржао је један диван говор у част посете Краља Петра, који је Варнава тада превео на српски и до данас сачувао од заборава.

Његова Светост Патријарх Варнава као јеромонах у Цариграду, где је стигао 5 августа 1905 год., служио је у руском храму, пошто није Српско посланство имало свога храма.

Путовао је 1906 год. из Цариграда у Палестину, посетио Витлејем и Назарет и обишао реку Јордан.

При повратку обишао је и Свету Гору и у њој све манастире. Па одатле кренуо преко Бугарске у Србију, посетио Ниш, Београд, па се вратио преко Сарајева, Мостара, Дубровника и Котора у Црну Гору.

Вратио се из Црне Горе преко Србије и Бугарске у Цариград.

3

Устоличење за дебарско-велешкој епископа Његове Светости Патријарха Варнаве

Његова Светост Патријарх Варнава буде изабран 18 марта 1910 год. од Синода Васељенске Патријаршије за епископа дебарско-велешке епархије.

Васељенски Патријарх био је Јоаким III, који је претседавао кад је јеромонах Варнава изабран за *викарној епископа* Дебарско-Велешке Епархије на седници Св. Синода и одмах 10 априла 1910 год. на Лазареву Суботу посвећен са титулом: Епископ „Главинички.“

Његова Светост Патријарх Варнава био је први Србин за време турске владавине, који је добио ту титулу. Он је тада имао велики и тешки задатак, јер у епархији, коју је добио, већ су развили огроман посао грчки и бугарски архијереји и њихов свештенички кадар, а Срби су у њој силом одвођени под бугарски егзархат или под заштиту грчке цркве у којој се губила и ишчезавала српска народност.

*) Главиница је стара српска епархија у Епиру, која је некада припадала Охриду и коју је турска сила угасила, а њој су припадали крајеви Канине и Незиска.

Његова Светост Патријарх Варнава, као млади епископ, улази одважно у борбу да спасава Српство. И он је снажан и одлучан у овој борби и поред свих претњи успевао. Њега су бугарске и грчке новине тада много нападале.

Бугарски Егзархат и Грчка Митрополија успели су да ангажују и дипломатију својих земаља и да Варнаву оптуже и оклеветају код турске владе, али ни то им није помогло.

Његова Светост Патријарх Варнава тада је стално обилазио све: скромне колибе, села и засеоке и проповедао, храбро и пророковао како је близу Велики Дан — *Ослобођење*.

Његовим доласком у Дебарско-Велешку Епархију осетио се одмах велики покрет уплашеног и ојађеног српског народа. Он је, поред црквеног и просветног програма, који је био у рукама Грчке Митрополије, створио нови програм, којим је у националном и верском духу обухватио све жеље нашег народа у Јужној Србији.

Бугарске новине тада су писале: „*Цео народ оде за Варнавом, јер он један више ради него наших десет.*“

4

Његова Светост Патријарх Варнава за време Балканских ратова 1912 и 1913.

Његова Светост Патријарх Варнава дочекао је пун среће, Ослободилачку Српску војску 1912 године у Кичеву.

Он се тада ставља на расположење Краљевској Српској влади и Врховној Команди Српске Војске.

Краљевска Српска влада поставља га за администратора јужних епархија на којој је дужности остао све до 1918 год.; док 1913 год. за време арнаутске побуне пада у клопку Арнаута, као проповедник, али се сретним случајем спасава.

После победоносних ратова са Турском и Бугарском 1912 и 1913 год. он у једном хаосу несређених прилика уређује српску цркву у Јужној Србији, образује духовне судове, врши организацију српске цркве и њено уједињење са црквом у Србији.

5

Његова Светост Патријарх Варнава у Светском Рату 1914 год. иде с војском.

Његова Светост Патријарх Варнава за време светског рата (1914—1918) био је у Валуеву са војском. Иде у болнице, превијалишта, логоре и свуда. Држи беседе, диже дух и веру у Бога, који чува Србију.

Повлачи се 1915 год. кроз Арбанију.

Желећи као пастир да дели и зло са својом паством, под народним стегом иде храбро и неуморно на Голготу.

Био је на Крфу и онда је са војском отишао на Солунски фронт.

Какав је био и, шта је радио за време изгнанства Срба 1915–1918 год., лепо илуструју ова документа*:

„Скупљајући многобројну ратну сирочад за време повлачења 1915 године, подигли смо шаторе у Солуну, у коме је привремено требало да буду смештена ратна сирочад. У тим тешким данима наше Голготе, дочекали смо и Божић у изгнанству.

Зрачак наде ули нам тада појава нашег Преосвештеног владике Варнаве, који је дошао у логор да проведе с нама овај велики празник. Том приликом одржао је владика Варнава значајан говор у православној цркви у Солуну. То није била само уобичајена беседа, већ позив мајкама, сестрама, женама и осталим православцима да издрже ову, по његовом чврстом уверењу, само привремену Голготу. Између осталог владика Варнава рекао је:

„Остависте своје домове, своја огњишта, отаџбину своју, као и своје многобројне православне цркве! Али, Православна црква није вас оставила! Она је с вама и у вама. Душманин није могао то да вам одузме, јер је Православна црква чврсто уз вас, да вам да довољно снаге да издржите и преболите губитак ваших оцева и браће — хероја; душманин није могао да вам одузме и божанско стрпљење да чекате час када ћемо се сви, који будемо живи, вратити у нашу лепу и уједињену државу!”

Ове речи владике Варнаве као неки мелем пале су на наша ојађена срца. Сузе су навирале на очи, а жецање се претварало у јауке. Ојађени свет разилазио се и као молитву понављао речи владике Варнаве, које су имале да нас воде даље и да нам даду снаге да издржимо сва будућа искушења...

Плакао је с нама и Варнава, плакао је искрено, као човек који, дижући очи к небу, моли Бога да му да довољно снаге да утеши унесрећене и ојађене.

После ове молитве у цркви, владика Варнава посетио је наш логор. Та посета ратној сирочади била је и свечана и тужна. Деца су, грцајући у сузама, опколила владика и скрушено примала његов благослов, што је и особљу, Енглезима и Американцима, који су нам помагали у послу око деце, изазвало жецање.

Овој свечаности присуствовали су и леди Бојел и њен син сер Едуард Бојел, па је и њих до дна душе дирнуо овај тужни и срдачан сусрет православног владике са ратном сирочади.

А сви ми, Срби, осетили смо тада да више нисмо препуштени сами себи, да имамо некога ко нас чува и штити...”

6

Његова Светост Патријарх Варнава путује у Русију 1916 год. за мисионара

Краљевска Српска Влада шаље Епископа Варнаву у Русију, где у Петрограду, Москви и Харкову, сретно и успешно врши нову мисионарску улогу. Држи предавања, пише по

* Види: „Политика“ од 1 августа 1937 год., стр. 6, чланак Даринке Грујић-Радовић: „Владика Варнава и наша ратна сирочад од 1915 до 1918 год.“

великим листовима и чини драгоцене услуге Србији.

Тамо у Русији срели су га егзархисти, који су у Петрограду покушали да против њега интригирају и да му онемогуће рад. Али, он је био јачи.

Тамо, у Русији затекла га је револуција. И кад је руску владу образовао Александар Керенски и у Харкову 1917 год. био сазван велики руски црквени народни сабор ради организације цркве због нових догађаја и Патријарх Варнава био је на томе сабору учесник.

Позван је одмах од стране Краљевске Српске владе да се врати, јер је био у комбинацији да оде у Америку и да тамо међу нашим исељеницима организује српску цркву и школу.

Његова Светост Патријарх Варнава дошао је још 1918 год. са Српском Војском у Скопље, где га је поставио Св. Архијерејски Сабор у Београду 4/17 новембра 1920 год. за Митрополита Скопског. И од тада до избора за Патријарха, на Лазареву Суботу, пуних десет година, постигао је својим енергичним радом огромне успехе у Јужној Србији.

Иницијативом и неуморним Његовим радом у Јужној Србији подигнуто је много нових храмова. Обновљени су и сачувани од пропасти многи средњовековни манастири. Откривено је много старих цркава и манастира. Једном речи, Он је у Јужној Србији дао покрета националним, културним, научним, просветним и другим организацијама.

Његова Светост Патријарх Варнава одликовао се својим административним способностима. Он је одличан патриота, који је једном рекао:

„Моје је одликовање највеће у оданој и савесној служби Богу, своме Краљу и своме народу.”

II

ИЗБОР МИТРОПОЛИТА ВАРНАВЕ ЗА ПАТРИЈАРХА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

1

Избор за Патријарха

Његова Светост Патријарх Варнава изабран је 12 априла 1930 год. за Патријарха Српске православне цркве. Он је други Патријарх обновљене Српске патријаршије.

Избор су извршили чланови Изборног Сабора:

1) Седам њо ранђу најстаријих чланова великог Управног Савета Српске Православне Цркве и то:

Живан Живановић, државни саветник из Београда.

Д-р Алекса Станишић, државни саветник.

Д-р Урош Круљ, министар у пензији.
Д-р Сава Вукановић, државни саветник у пензији.

Димитрије Рошу, канцелар Српске Патријаршије у пензији.

Васа Петровић, члан Касационог Суда у Новом Саду.

Милојко Васовић, члан Главне Контроле.

2) Ректори православног богословља, и то: Ректор Богословије у Сарајеву, протејереј Томо Појовић.

Ректор Богословије у Битољу Д-р Душан Лазинић.

Ректор Богословије у Призрену, архимандрит Д-р Симеон Појовић.

Ректор Богословије на Цетињу, протојереј Василије Ристић.

Ректор Богословије Светог Саве у Сремским Карловцима, свештеник Д-р Николај Ђорђевић.

3) Ректор Универзитета у Београду Д-р Чеда Митровић; претседник Касационог Суда Д-р Душан Суботић; претседник Главне Контроле Срећко Тешић; претседник Државног Савета Д-р Михајло Полићевић; дворски прота Михаило Појовић; београдски прота Никола Божић; протејереј карловачки Јован Јеремић; протејереј пећски Сјасоје Појовић; начелник Министарства Правде прота Љубисав Појовић и претседници свештеничког и монашког удружења.

4) Двадесет и пет архијереја и то:

Митрополит дабробосански Петар.

Митрополит бањалучки Василије.

Митрополит црногорско-приморски Д-р Гаврило.

Митрополит скопски Варнава.

Епископ пакрачки Мирон.

Епископ темишварски Д-р Георгије.

Епископ бокогорски-дубровачки Кирил.

Епископ будимски Д-р Георгије.

Епископ горњокарловачки Иларион.

Епископ нишки Доситеј.

Епископ охридски Д-р Николај био је на путу за Палестину.

Епископ бачки Д-р Иринеј.

Епископ жички Јеврем.

Епископ битолски Јосиф.

Епископ далматинско-истарски Д-р Максимилијан.

Епископ рашко-призренски Серафим.

Епископ тимочки Д-р Емилијан.

Епископ захумско-херцеговачки Д-р Јован.

Епископ тузлански Д-р Нектарије.

Епископ злетовско-струмички Д-р Венијамин.

Епископ пећски Јеротеј.

Епископ америчко-канадски Мардарије.

Епископ шабачки Михаило.

Викарни епископ у Скадру Виктор.

Викарни епископ сремско-карловачки Д-р Иринеј.

5) Краљевска влада, и то: Претседник Министарског Савета Петар Живковић и министри православне вере: Никола Узуновић, Генерал Стеван Хаџић, Д-р Војислав Маринковић био отсутан, Д-р Коста Кумануди, Д-р Милан Сршкић, Божидар Максимовић, Лазар Радивојевић, Филип Трифуновић.

Избор су извршили гласањем на листићима, после молелства, и при овоме добили су: Митрополит Скопски Варнава 45 гласова; Митрополит Црногорско-Приморски Д-р Гаврило 35 гласова;

Митрополит Дабро-Босански Петар 34 гласа;

Епископ Д-р Николај и Епископ Д-р Георгије по 21 глас;

Епископ Д-р Иринеј 9 гласова;

Епископ Доситеј и Епископ Јосиф по 1 глас.

Предложени су прва три митрополита Њ. В. Краљу са највећим бројем гласова. Предлог је однео на потпис Њ. В. Краљу Министар Правде Д-р М. Сршкић, који је по повратку из Двора у Саборну Цркву саопштио Изборном Сабору, да је Њ. В. Краљ на основу резултата гласања Изборног Сабора наименовао Митрополита Скопског Варнаву, који је добио највећи број гласова за Патријарха Српске Православне Цркве.

Министар Правде Д-р Милан Сршкић потом је прочитао Изборном Сабору указ Њ. В. Краља, који гласи:

ми

АЛЕКСАНДАР I

по милости Божјој и вољи Народној
Краљ Југославије

Према избору Изборног Сабора од 12. априла 1930. године, на предлог Нашег Министра Правде, стављен у сагласност са Председником Министарског Савета, а на основу члана 2. Закона о избору Патријарха Српске Православне Цркве именујемо Патријархом Српске Православне Цркве Његово Високо-Преосвештенство господина Варнаву Митрополита Скопљанског.

Наш Министар Правде нека изврши овај Указ.

Александар с. р.

12 априла 1930

Д-р М. Сршкић, с. р.

Министар Правде Д-р М. Сршкић после тога предао је Његовој Светости Патријарху Варнави писмену честитку, коју Му је упutio Њ. В. Краљ Александар Први.

Претседник Изборног Сабора Митрополит Д-р Гаврило закључио је седницу Светог Архијерејског Сабора, пришао новоме Патријарху, честитао му у име своје и у име Светог Архијерејског Сабора и пољубио се с њим.

Затим је наредио да се отворе врата од Саборне Цркве, да би народ ушао унутра и да се отпочне свечано благодарење.

Свечаност проглашења избора и именовања новог патријарха отпочела је свечаним благодарењем. Чиновејствовао је Епископ Бачки д-р Иринеј, дворски ђакон Лонгин Томић и ђакон Саборне Цркве Угљеша Јелић. За време чиновејствовања звонила су сва звона Саборне Цркве.

Пошто је прочитана благодарствена молитва сви су свештеници и Архијереји отпевали:

— Тебја Бога хвалим!..

После тога Министар Правде Д-р Милан Сршкић из амвона са солеја прочитао је поново народу Указ Њ. В. Краља о наименовању новог патријарха.

Његова Светост Патријарх Варнава завршио је свечаност проглашења снажним говором:

„Драга у Христу преосвештена браћо, драги моји свештеници, љубезна и христољубива моја паство,

„Данас се на мене излила милост Божја. Она ме је потсетила на дан кад сам пре пуних 20 година био рукоположен за епископа у Јужној Србији. Ја сам захвалан браћи у Христу епископима и Изборном Сабору што сам добио овај положај благонаклоношћу и великом Краљевском милошћу, коју ми је указао наш омиљени и дични Краљ Њ. В. Александар Први, потврдивши ме Својим указом за Патријарха Српске Православне Цркве.

„Ја свима најискреније захваљујем и верујем у Божју милост, да ме и даље неће оставити као што ме ни до сада није напустила, и у свагдашњу Краљеву благонаклоност, у помоћ Краљевске Владе, архијереја и свих фактора, и свих православних хришћана којима је стало да се наша света Православна Црква одржи на достојној висини, не реметећи ништа што би довело у несклад нашу православну веру са осталом браћом Хрватима и Словенцима, не напуштајући ни на један минут ону љубав Христову која све прати и на све се излива и свима даје могућност да буду верни синови наше Отаџбине и верни поданици нашег узвишеног Краља Александра Првог, служећи Њему као верном Сину Свете Цркве.

„У име Свемогућег Бога и Господа нашег Исуса Христа, ја са овога места као други Патријарх Српске Православне Цркве после њеног обновљења подижем Патријаршиске руке и призивам помоћ Божју, да благослови нашег дичног Владара Краља Александра Првог и све вас”.

Његова Светост Патријарх Варнава доделио је иза тога свима присутнима свој патријаршиски благослов, благосиљајући их крстом.

Око 12.20 часова први је Патријарху пришао Претседник Владе и пољубио крст. То су учинили и чланови Владе, чланови Изборног Сабора неархијереји, за тим је приступио и народ.

Целивање крста и руке новог Патријарха трајало је дуго.

Свечаност проглашења Патријарха је тиме завршена.

Сви Архијереји допратили су после тога Патријарха у синодску салу Патријаршије. Ту је био присутан Министар Правде Д-р М. Сршкић, Министар Просвете Б. Максимовић и други гости.

На ручку, који је по том приређен у Патријаршији, Митрополит Дабро-Босански Петар поздравио је Патријарха у име Сабора, честитао Му и пожелео успеха у раду, на чему се Патријарх захвалио г. г. архијерејима и апеловао на своју братију, да Га као првога међу равнима помогну.

Његова Светост Патријарх Варнава примио је по подне тога дана велики број виђених личности и велики број честитака из целе земље, нарочито из Јужне Србије, поводом чега је новинарима љубазан био да каже:

„Ја сам двадесет година епископ Јужне Србије. Мојим изабрањем указана је нарочита пажња Јужној Србији”.

Тога дана у 20 часова био је примљен код Њ. В. Краља на Дедињу, кад је захвалио Њ. В. Краљу на наименовању и честитци, коју му је својеручно послао.

2

Устолицење за Патријарха

Његова Светост Патријарх Варнава свечано је устоличен 13. априла (31 марта) 1930. год. у Саборној Цркви у Београду. Црква је била пуна.

Патријарх Варнава, уз звоњење свих звона, праћен архијерејима, ушао је у цркву, на којој се вила државна застава, нешто после 8 часова, дочекан на улазу свештеницима који ће служити.

Један свештеник поднео му је крст.

Један свештеник поднео му је Јеванђеље.

Један свештеник поднео му је икону.

Патријарх Варнава све те свештене ствари целивао је. То је био свечани улазак. У олтару је целивао престо, па се вратио и попео на амвон, где му је свештенство обукло „архијерејско одјејаније”.

Ахијереји су онда направили полукруг око амвона на коме је био Патријарх.

С десна од амвона били су: руски митрополит Антоније, епископ темишварски и великокикиндски д-р Георгије, епископ битолски Јосиф, епископ тимочки Емилијан, епископ зворничко-тузлански Нектарије и епископ скадарски Виктор.

С лева од амвона били су: митрополит црногорско-приморски д-р Гаврило, епископ нишки Доситеј, епископ чехословачки д-р Горазд, епископ мостарски д-р Јован, епископ амерички Мардарије и епископ сремско-карловачки д-р Иринеј.

Иза њих су били редови свештеника у „одеждама”.

Служена је архијерејска литургија.

Изасланици бугарске цркве митрополит Павле и архимандрит Софроније дошли су у 9 часова.

Као на сахрани Патријарха Димитрија заузимали су своја места чланови дипломатског кора, претставници других вероисповести, помоћници министара, председник и чланови Државног Савета, Главне Контроле, Касационог и Апелационог Суда, Академије Наука, Универзитета, Богословије, Општине, генералитет и адмиралитет, и претставници црквених, културних, просветних и националних установа и удружења. Били су још: Мартин Гуч, генерални секретар Светског Евангелистичког Савеза и Џејмс Вајлс, претставник Лондонског Одбора Библиског Друштва, чији је претседник Војвода од Кота.

Претседник Владе П. Живковић и министри Генерал С. Хаџић, С. Шврљуга, Ф. Трифунковић, Н. Узуновић, Ј. Деметровић, д-р О. Франгеш, Л. Радивојевић, д-р А. Корошец, д-р М. Сршкић, д-р К. Кумануди, Б. Максимовић, д-р М. Дринковић, и Министар Двора Б. Јевтић, били су окупљени.

Њ. В. Краљ Александар I, Њ. В. Краљица Марија, Кнез Павле и Кнегиња Олга, у пратњи дворске свите стигли су у цркву у 10.18 часова и стали су код престола, Краљевских и Патријаршиског.

Његова Светост Патријарх Варнава после заамвоне молитве вођен најстаријим нашим архијерејима који су служили (митрополитом д-р Гаврилом и епископом д-р Георгијем) и праћен осталим архијерејима и свештенством, — изишао је из олтара и ступио пред Њ. В. Краља, а Њ. В. Краљ пошао му је такође неколико корака у сусрет.

Њ. В. Краљу Митрополит д-р Гаврило принео је Патријаршиску панагију, којом је у Пећи био устоличен Патријарх Димитрије, и Њ. В. Краљ је скупочену панагију ставио око врата Патријарху, који је пригнуо главу и поклонио се.

Митрополит (д-р Гаврило рекао је при том:

— *Достојин!*... Свештенство је ту реч прихватило и три пута отпевало.

Епископ д-р Георгије онда је принео Њ. В. Краљу жезао светогла владике Максима, који се чува у манастиру Крушедолу и који је донео настојатељ манастира архимандрит Сава.

Њ. В. Краљ уручио је овај жезао, као символ патријаршке власти Патријарху, који се опет поклонио.

Д-р Георгије је у исто време рекао:

— *Аксиос!*... Свештенство је ту реч три пут отпевало.

Док се то певало, Митрополит д-р Гаврило и епископ д-р Георгије увели су Патријарха, држећи га за руке, у Патријаршиски Престо. У исто време са београдске тврђаве разлегли су се топовски пуцњеви.

На амвон су стала после тога два ђакона. Један је држао три упаљене свеће са државном траком а један две исте такве свеће. Окренут према Њ. В. Краљу један од ђакона је изговорио:

„Благовјерному и христољубивому Государју и Краљу нашему Александру, супрузје Его благовјернеј Краљице Марији, Престолнаследнику Петру, Краљевићу Томиславу, Краљевићу Андреју и всему Краљевском Дому — подажд, Господи, долгоденственоје и мирноје житије, здравље же и спасеније, и во всејем благоје поспјешеније, на враги же побједу и одољеније, и сохрани их на многаја љета!...”

Хор је отпевао „На многаја љета”.

Његова Светост Патријарх Варнава после тога, у 10 и по часова, са престола одржао је *прву* Своју беседу:

„Ваша Величанства,

драга моја у Христу браћо архијереји,

и сви остали благочестиви и богољубиви Христијани,

У овом моменту ја осећам надахнуће да је Свевишњем Творцу било угодно да ја заузем трон Патријарха Српског после недавне смрти блаженопочившег Патријарха Димитрија, кога смо сви оплакали и одали му дужну пошту, коју је он и заслужио својим дугогодишњим свештеничким, архипастирским и патријаршиским радом.

Трон Српске Патријаршије издваја се од свих других патријаршија обзиром на његову славну историјску прошлост и рну улогу, коју је патријаршки трон имао у животу српског православног народа, у животу свих Христијана на Балкану, обзиром на ону силну и моћну средњовековну Србију на челу које су стајали благочестиви наши владари, архијереји, архиепископи, митрополити, патријарси. Све тако радећи у славу Божју и за славу краљева и наше силне и моћне отаџбине, припремише овај наш мали бројно народ но велик душом, велик срцем, велик оном културом која и данас, иако многе рушевине постоје из Средњег Века, говори о моћи некадашње наше културе, некадашње наше славе не само државне и народне, него и црквене. Тада су се наше моћи преко својих архијереја и патријарха пружале далеко на исток до Јерусалима шаљући прилоге од својих благочестивих Христијана да би се уздигао гроб Господњи у Палестини који сабере око себе духове свега хришћанског света. Код средњовековних владара видимо до каквог су степена уздигли Гору Атонску и манастир Хилендар, одакле нам је дошао **Свети Сава**, први српски просветитељ и сарадник своје браће владара. Црква је била онаква како је одгозарало духу српског народа, да буде слободна, да буде народна, да ради за народ, да ради за свога краља и да ради за славу и част српског народа.

Ту слику и моћну нашу средњовековну Србију видимо и доцније за време робовања у свој моћи свога духа, видимо је у патријарсима с трона патријаршког, у служби архијереја, свештеника, учитеља и народних првака који су, гледајући на оне средњовековне фреске у нашим задужбинама, гледали у њима своје моћне владаре и никад их нису заборављали.

Чekali су само моменат да васкрсне дух српског народа, да се роди у средини српског народа наш моћни Вожд Карађорђе, да он подигне оно што је требало подићи, да створи ову династију какву ми имамо данас и која стоји на челу ове наше моћне државе Југославије.

Наш моћни Краљ Александар Први (Узвици: Живео!) који познатим јунаштвом, својом мудрошћу створи ову нашу дивну земљу, ево данас дели своју велику владалачку милост свима без разлике вероисповести, у овој нашој моћној држави. Наш моћни Краљ ево и данас показује како није нестало средњевековних благочестивих наших владара, како наш моћни и дивни Краљ схвата трон српског Патријарха и благоизволео је утврдити мене немоћног на овом трону, а благодарећи мојој браћи у Изборном Сабору који сједињени Духом Светим дадоше глас да будем Патријарх на том трону.

Ваша Величанства, сву своју моћ колико ми је Господ Бог подарио, сву своју силу којом располажем, физичку и моралну, — увек надајући се на милост Божју и благодат Господа нашег Исуса Христа, у духовној заједници са мојом у Христу браћом — употребићу, и стараћу се да оправдам ово поверење које ми је дало Ваше Величанство. Стараћемо се сви као један да Вам будемо искрени сарадници у Вашем великом и далекосежном државничком и владалачком раду, који из дана у дан показује силне и моћне плодове, чему се мора дивити васколик свет.

Нека би Свевишњи Бог преко моје немоћне деснице благословио Вашу Величанства, Ваш Краљевски Дом и цео наш народ.

И у овом моменту молим се за мир целог света, јер је наша православна црква увек била толерантна, не обзирајући се на који се ко начин моли Богу, само ако је његово срце исто, ако осећа љубав свету, која је потребна свима нама.

Својим патријаршиским благословом призивам Свемоћног Бога свима Србима, Хрватима и Словенцима у нашој моћној држави Југославији да их благослови и учврсти у духу и моралу под моћном заштитом и владавином нашег Краља Александра Првог (Живео! Живео!)”.

Витешки Краљ Александар Први Ујединитељ је на свршетку целивао крст из руку Патријарха.

Његова Светлост Патријарх Варнава је Краљу предао нафору.

Затим су пришли крсту Њ. В. Краљица, Кнез Павле, Књегиња Олга, Претседник Владе и сви други присутни.

Најзад је пуштен и народ, који је пред црквом чекао.

Целивање крста трајало је врло дуго.

Архијереји су дали после устоличеном Патријарху белу паракамилавку, као знак Патријаршиске части. Са том паракамилавком нови Патријарх је и изишао из цркве и поделио народу благослов.

Витешки Краљ Александар Први Ујединитељ приредио је у 13 часова гала доручак у част Патријарха Варнаве, коме су присуство-

вали сви чланови Изборног Сабора и остала г. г. Министри.

Гала доручку присуствовао је и Њ. В. Кнез Павле, као и бугарски митрополит Павле, бугарски архимандрит Софроније, чехословачки епископ д-р Горазд и руски митрополит Антоније.

Витешки Краљ Александар Први Ујединитељ поздравио је Њ. Св. Патријарха овим речима:

„Ваша Светости,

Милошћу и благословом Божјим удостојена је Ваша Светост славног Патријаршког Престола Српске Православне Цркве, који је, после толико векова националног бола и патњи, обновљен у снажној и уједињеној домовини једнокрвне браће.

Разједињен и потиштен у прошлости свеколики наш народ, ма којој вероисповести припадао, нападан својом историјом тражио је сву утеху у вери, из ње црпео своју моралну снагу и окрепљен налазио прегалачког надахнућа за своје уједињење и националну будућност.

Долазећи на Престо славних Патријарха српских, Ваша Светост има пред собом велике задатке, који очекују Српску Православну Цркву, у њој самој и у нашем народу.

Нека би Господ Бог излио Своју милост на Вашу Светост и надахнуо је мудрошћу да, у братској љубави и сарадњи са осталим вероисповестима у Краљевини Југославији, води Српску Православну Цркву напретку у њеној служби Богу и моралном просвећивању народа.

Поздрављајући Вашу Светост с тим најусрднијим жељама, молим Бога да Вам да снаге да на том путу устрајате.

На многаја љета”.

Његова Светлост Патријарх Варнава одговорио је овим речима:

„Ваше Величанство,

Дозволите ми, да најискреније заблагодарим Вашем Величанству на милостивој пажњи, благовољењу и топлим жељама за напредак Српске Православне Цркве у вези мога ступања на древни престо Патријарха Српских.

Свестан сам тежине одговорности и тешкоћа, на које ћу наилазити у своме раду. Али слободан сам исто тако уверити Ваше Величанство да ћу се старати да оправдам ово високо поверење. Верујем, да ће ми мој трудни посао олакшати свагдашња милост Божја, благовољење Вашег Величанства и сарадња свих чинилаца, који су позвани да сарађују у решавању крупних задатака Српске Православне Цркве.

Српска Православна Црква доследна својој вековној мисији увек ће бити готова, да у братској љубави и сарадњи осталих вероисповести Краљевине Југославије искрено служи Богу, своме омиљеном Краљу и Отаџбини.

Знајући значај вере Српска Православна Црква ће у првом реду учвршћивати веру, морал и међусобну љубав свих верних поданика Вашег Величанства. Сви смо ми свесни надчовечанских напора целог На-

рода у Богом даној Вам Краљевини. Отуда сви смо ми готови, као верни синови Српске Православне Цркве, којој на челу стојим ја као Патријарх, у највећој поданичкој оданости у свима правцима наше духовне делатности помагати Вас на славу Вашу и Вашег Краљевског Дома и срећу и напредак Православне Цркве и Краљевине Југославије.

Позивам сву господу, да из дубине душе поздравимо нашег славног и дичног Краља **Александра Првог** са:

„Живео!“.

III

РАД У НАРОДУ ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ

Његова Светост Патријарх Варнава чинио је срећан избор, јер је он много времена и труда уложио за Српску Православну Цркву.

Пророчке речи Краља *Петра Првог Великог Ослободиоца*, значајне су, које је казао проти **Алекси Илићу**:

„Шта сам заслужио да ме Бог овако усрећи, да доживим да са својом храбром војском ослободим Косово и да уђем у Душаново Скопље.

„У Скопљу сам вам пронашао бисер наше Православне Цркве у једном великом свештенику, кога су ми претставили.

„А тај свештеник је **Епископ Варнава**“.

Као Патријарх, тај Епископ, шаље одмах у почетку свога делања ову дивну *прву* ускршњу посланицу 20 априла 1930 год., која у изводу гласи:

„...Молећи се Богу и служећи Му колико Нам допуштају људске слабости, Ми смо често размишљали о узроку због кога на Српски Народ и његову Светосавску Цркву падају најтежа искушења. Вазда смо добијали посредан одговор у сећањима на страдања Исуса Христа. Онај, који је сишао са небеског Престола да чистотом Божанског Духа и безграничном Божанском љубављу очисти људе од зала и грехова и подигне из земаљских низина до висине Божјег Престола, био је од људи исмеван, поруган, тучен, мучен и напослетку разапет на крсту. Исто тако био је мучен и гоњен Српски Православни део нашег народа.

Ово нас је тешило и умиривало и у данима кад смо у Јужној Србији гледали на Српску Цркву и Нас, њенога скромног службеника, као на нешто што је давно пропало. То нас је тешило и онда кад на Албанској Голготи бејаше разапета Србија Карађорђева и поред ње Црква Светога Саве. Као што верујемо у васкрснуће Господа Исуса Христа, који је казао: „Ја сам васкрсење и живот, који верује Мене ако и умре живеће“, (Јован XI, 25.), веровали смо и у васкрсе Србије и Српске Цркве.

Може бити да је ова вера код нас служитеља Божијег олтара била нешто дубља од осталих, али исту су веру исповедали и сви остали чланови Православне Цркве Светога Саве. Веровали су они у правду Свевишњег Творца у свима мучним данима искушења и Богу упућивали своје молитве вапаја и

онда, када је њима забрањивано да се не смеју Богу молити ни шапатам у дубоким подземним скровиштима. Али више од свију нас, у најтежим данима наше Голготе, бејашу прожети доиста Богом изабрани и Богом храними вођи народа, Краљ Отац Ослободилац **Петар Први** и Његов Син, сада наш узвишени Господар и Краљ **Александар Први**. Они, исто онако као што је пророк Мојсије по Свевишњој вољи водио Израилски Народ, водише наш Народ најтежим и најопаснијим путевима и доведоше у земљу обетовану — у нашу дивну и слободну **Југославију**.

Српска Православна Црква у великом и светлом храму државног и народног јединства под мудрог управом њеног главног Творца, Његовог Величанства Краља, — сад има нове задатке. Она има на првом месту да задахне наш народ духом учења Господа Исуса Христа да га просвети науком над наукама, науком Светога Јеванђеља. Томе се био одао Наш претходник блаженоупокојени Патријарх **Димитрије**, коме нека је слава и хвала у име Српске Православне Цркве и у име Наше.

Она има да шири љубав према свима људима, а нарочито према рођеној браћи Југословенима. Она је то вазда чинила, чак и у најтежим својим данима. У овом погледу Ми ћемо као претставник Српске Православне Цркве, колико Нам Господ Бог да моћи, следовати стопама наших великих националних Једараха.

На овоме путу наша Света Православна Црква, вођена Божјим Промислом преко Наше скромне личности, и својим молитвима и својим радом помагаће велике напоре нашег благочестивог и христољубивог Господара и Краља **Александра I**, да у нашој Домовини завлада љубав, јер „Бог је љубав, и ко у љубави пребива у Богу, и Бог у њему пребива“ (1. Јованова 4, 16.) и братска слога и да Он, као крмнош Југославије, успе да унесе у општу међународну заједницу свету идеју нашега Спаситеља — идеју општега и вечнога мира, не заборављајући: да нам се вером у Христа јавила Божја благодат, која спасава све људе, учећи нас да поштено и праведно проживимо на овом свету“. (Тит II, 11—12).

Ступивши на Престо Српских Патријарха, Ми прву молитву упућујемо Васкрсломе и Васкрситељу Господу Исусу Христу о миру целога света. Овај мољени мир зацариће када се у свима нама оснажи вера, загреје срце наше љубављу кроз благодат Исуса Христа и заједницу Духа Светога.

Ван истину Христос Васкрсе!“

Његова Светост Патријарх Варнава као ретко који поглавар цркве поклањао је много пажње својим вернима. Не само да је често обилазио своју паству него им је стално слао своје посланице. Нарочито се овде истиче она о Божићу, од 25 децембра 1932 год., која гласи:

„Организоване мрачне силе бацају човечанство у тешкоће, правећи пустош у људским душама. Пример за то пружа нам Русија, у којој се ратује против човека, а под изговором да се створи рај на земљи. Ратује се и против деце. Борба се води у циљу уништа-

www.vrnava.org.rs сваке вере у Бога. Тако се шири безверје као квасац и рушилац морала и вере у целој свету.

Јављају се прозелити да поучавају у новој вери. Ових није било кад се ратовало „за крст часни и слободу златну”. Треба се чувати ових и молити се Богомладенцу да их умудри, и да властодршцима омекуша срце према добру.

Мир и љубав треба да су идеје водиле”.

Његова Светост Патријарх Варнава одржао је у Саборној Цркви у Београду о „локалној години” на Нову 1933 годину, говор у коме је развио став Српске православне цркве према Хрватима и Словенцима, из кога доносимо ове карактеристичне одломке:

„...И, баш зато нападајући се вечном науком Христа Спаситеља, ми морамо бити свесни свога православља, а самим тим и свесни своје дужности према **Њ. В. Краљу**, према народу, према држави, јер баш све те дужности извиру из непресушног извора православља и наше вере. Поштујући веру и њене традиције ми православни морамо живети у оквиру њених заповести, живети у љубави и слози и тежити томе циљу. То се мора подвући, то се мора истаћи да ми православни то и тражимо.

Ја као Поглавар Српске православне цркве, осећам потребу рећи и нарочито истичем да нисам шовиниста. Осећам потребу ово рећи баш данас и баш у ово време када се одигравају и када су на помолу догађаји од тешких последица, догађаји који нису за похвалу. Ми морамо подједнако волети и са љубављу чувати груду земље за коју је пало толико жртава. Ми морамо чувати оно што је векозима кроз крв и борбу, кроз муке и патње стечено и најзад после великих напора стечено.

Није потребно понављати да је наша православна црква преживела тешка времена. Зато се поносим што стојим на челу те цркве која је у многоме допринела остварању наших националних идеала. Она се ничега не боји и наставиће да иде и даље стопама Божјим и ништа је не може ометати и поколебати у љубави према Христу и у љубави према својој отаџбини.

Браћо и сестре, наше православље искључује мржњу. Зар има кога међу нама који би могао у дубини своје хришћанске православне душе да гаји мржњу према својој једнокрвној браћи Хрватима и Словенцима, или онима који пређоше у другу веру и примише мухамеданство. Иста братска љубав нека је и код њих, а онда у тој љубави и братској слози сачуваћемо свети завет, који су нам претци оставили, сачуваћемо нашу отаџбину и повешћемо је напретку. Тај дух нека се и вечерас овде сачува. Кроз ту љубав одолећемо свим невољама и свима непријатељима...

Његова Светост Патријарх Варнава истински и искрено и одано био је поштовалац и пријатељ Витешког Краља Александра I Ујединитеља. Њега је волео не само као црквени пастир свог верника, него и као инкарнацију јединства Југословена.

Смрт Краља Мученика њега је много ожалостила. И, његов говор на погребу, 18 октобра 1934 год. то доказује:

„Дошао је трагично узбудљив, узвишено потресан тренутак, када треба стегнути страховитим ударом скрхана срца, када треба за моменат следити свирепим болом узбуркане осећаје, када треба напрегнути задње честице снаге и рећи последње збогом највећем сину нашег народа, најхрабријем Витезу наших победничких армија, Неимару наше најновије историје. Али, зар има речи, зар постоје изрази, зар се могу наћи фигуре да се достојно прикаже, опише, опева величанствена епопеја херојских дела и бесмртних заслуга, којима је овај Витешки Краљ посуо трновите и славне стазе овога краткога тријумфалнога хода на земљи? Док Небо отвара своја рајска врата, да прими племеницу душу Првога Сина наше у црно завијене Отаџбине, пред нама дефилују судбоносне епохе, које је стварао и водио Витешки Владалац, над чијим самртним одром плаче у овоме неизрециво дирљивом часу не само сав растужен народ наш, него и васколико културно човечанство. Кроз наша сећања пролазе импозантни догађаји блиске и сјајне прошлости, ређају се блистави моменти, који нас преносе у царство бајки о легендарним витезовима. На челу свих тих епоха, у врху свих тих догађаја, сред свих тих моментата наступа Својим лаганим, али сигурним, мушким и енергичним ходом Он, Вођ и Херој Нације, Нада генерација, Узданица и Понос славом увенчаних армија, ненадмашни Витез, неустрашиви Јунак, мудри Војсковођа, племеници Владар.

Последње две деценије наше бурне и славне историје срасле су најинтимније и најтежње са узвишеном и херојском личношћу Витешкога Краља, без које се не могу ни замислити у свом недогледном замаху и значају њиховом.

Носећи у својим крепким жилама јуначку крв Свога херојског Прадеде, неумрлог Војда Карађорђа, васпитан и одгојен од Свога знаменитог Оца Краља Петра Великог Ослободиоца у духу славних традиција витештва и патриотизма, блаженопочивши Краљ Александар већ у најранијој младости, у својој 24 години, као Наследник Престола ступа на трновити пут борбе и славе, примајући у ослободилачком рату најважнију команду Прве Армије. Тих незаборавних, јесењих дана 1912 године, заблистале су у својој лепоти и сјају дивне и витешке особине Краљевића-Хероја, који од тога момента постаје символ храбрости, пример јунаштва, узданица војске, дика нације.

Витешки Син Великога Оца, неустрашиви Праунук бесмртнога Прадеде, Наследник Престола постаје нада и понос млађих генерација, које у Њему гледају Божанском промишљу одређеног и дарованог Вођу на коначном Ослобођењу све потлачене браће и уједињењу целог народа нашег. Победи славних наших армија на Куманову, Битољу и другим знаменитим ратиштима и витешки подвизи Младога Војсковође одјекују силно и узбудљиво широм свих југословенских крајева, будући и потстичући свуда веру и наду, да није далеко вековима и са чежњом изгледани час Ослобођења и да је славом увенчаном Витезу са Куманова намењена историјска мисија уједињења.

И млади, херојски Принц, прослављен на челу храбрих армија и кроз небројене битке и победе постаје свестан судбоносне улоге, које му је Божије Провиђење одредило. Он преузима вођство државе и народа у најкритичнијем периоду наше историје, кад ужаси незапамћенога рата пустошаху цело човечанство. И Он, уз натчовечанске напоре једне херојске војске, са драгоценом помоћу наших моћних и верних Савезника на челу са Русијом, Француском и Енглеском, уз мудре савете својих опробаних државника, води народ кроз све бурне перипетије од трагичне 1915 године, па кроз сва страдања и искушења Албанске Голготе, изгнанства и окупације до величанствених победа на Солунском фронту, које су довеле до Ослобођења и Уједињења целог нашег народа.

Самилостиви Господ изли своју највишу милост на херојскога Регента, свога Изабраника, одредивши у својој безграничној мудрости да се баш под Њим оствари оно, што беше хиљадугодишњи идеал нашега народа, о чему су сањали и наши највећи средњевековни владари. Први пут у својој историји нађоше се заједно у једној држави сви делови нашега народа, једне крви и једнога језика, удружени и уједињени у једној мисли, у једној идеји, у једном дубоком осећању јединства, А млади, витешки Регент, постаде оличење тога државног и народног јединства, постаде инкарнација и највиших врлина нашега народа.

Величанствени Ратник, који је своје верне и одадне пукове водио путем славе и победе, стварајући легенде хероизма, показао се сада као одличан државник, узимајући у своје чврсте мишице судбину новостворене националне државе, под најтежим приликама када страшне последице дугога и крвавога рата раздираху цео свет. И када Његов узвишени Отац, блаженопочивши Краљ Петар Велики, склопи своје уморне очи, дочекавши стварање националних идеала, Његов Наследник, прослављени Херој и државник, настави и као Краљ велико започето дело сређивања прилика у земљи. Јединство државе и обезбеђење мира беху отада најинтимније бриге, главни задаци неумрлих и натчовечанских напора Краља Ујединитеља. Свака Његова мисао, свака Његова акција, сваки Његов потез беше посвећен снажењу, јачању и чувању државног и националног јединства, чији је Он био главни стуб и ослонац. И када је, ступајући ногом на тле пријатељске и савезне Француске, као племенити поборник мира у свету, трагично пао, погођен злочиначким мецима, Узвишени Краљ је своју последњу мисао, свој последњи уздах, свој последњи осећај упутио драгој и љубљеној Југославији оставивши свети аманет „Чувајте Југославију“.

Истински и искрено прожет најчистијим мирољубивим тежњама, блаженопочивши Краљ Александар Својим блиставим умом, неуморном истрајношћу, и ретком чврстином воље, мудрим политичким тактом и лепом дипломатском вештином отклањао је сметње, које су раздвајале народе и државе. Трајно и осведочено пријатељство Француске, чврста и непоколебљива тековина Мале антанте, Пакт балканских држава, зближење са братским бугарским народом, — све су то плодови једне добро смишљене и мудро примењене политике мира, Главни заточник и чувар поретка на Балкану. Он је постао најватренији поборник и већма утицајан фактор мира у Европи. И пао је баш

у тренутку, када је са савезничким француским народом имао да постави солидне и чврсте темеље за трајан мир у свету.

Блаженопочивши Краљ Александар није био само велики ратник и војсковођа, умни државник и одличан политичар. Он је био и нежно љубљени Владар, омиљени родитељ целог Југословенског народа. Безгранична љубав Његова простирала се подједнако на све крајеве наше простране и миле Отаџбине, од класичне Јужне Србије, која је била тако драга Његовом оцу, па преко Његове колевке Шумадије, којом се увек дичио и поносио, кроз топло вољену питому Војводину, поносну Босну и кршну Херцеговину до дивних приморских обала, које су биле вазда предмет Његове особите пажње, до романтичне Црне Горе, у којој је први пут угледао светлост дана, преко оданих и верних личких дубрава, до славонских, хрватских и словеначких гора, које је све волео истим жаром и једнаком љубављу, делећи на све стране обилато, али подједнако, дарове своје високе милости и своје искрене нежности...

...Бескрајна је листа Његових задужбина, фондова добротворних установа, стипендија, прилога и потпора. Сиротиња губи у Њему најлеменитијег дародавца, небројена хумана и патриотска друштва свога највећег добротвора и покровитеља, науке и уметности свога најмоћнијег заштитника и најдарежљивијег мецену. Није било области људскога духа, ни гране човечјег стварања, ни поља рада уопште на коме се благотворно и корисно није осећала Његова снажна акција, Његова мудра иницијатива, Његова неопходна потпора, Његов тако потребан потстрек и слан. Свуда, у свима правцима нашег политичког, привредног и културног живота осећала се силно и крепко Његова импозантна фигура Вође и Потстрекача, свуда је он делао одлучно и корисно, крчећи нове путеве, отварајући нове видике, правце и перспективе.

Његови су потези и замаси били историјске снаге и ширине а постигнути резултати обележавају епохе. Отуда је Он најшире, најдубље и најправилније схватио и проценио историјску мисију југословенства и Својим сталним и моћним напорима претворио га у позитивну стварност, поставивши му такве основе и темеље, да га никад и ништа више не може уздрмати ни поколебати. У широкојерудности Својих схватања, у узвишености и племенитости Своје отмене душе Он није познавао границе.

Гредећи за највишим идеалима југословенства, Он је све стављао у службу и подређивао тој основној идеји Свога живота и Свога стварања. Ради тога великога циља жртвовао је и Свој лични живот и посветио се само добру народа и Отаџбине. Ради тог високог идеала изишао је ван оквира ужег патриотизма и постао у пуном смислу речи народни Југословенски Краљ. Данас Га сви крајеви наше земље оплакују са подједнаком тугом и болом, јер Он је заиста био интимни и стварно општи, заједнички Владалац и Краљ.

Оплакују Га исто тако неутешно и све националне мањине, јер Он је био Њихов моћни Покровитељ и заштитник..."

Његова Светост Патријарх Варнава веома је много ценио „позив учитеља“, као и њихову

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

моћ на пољу народног просвећивања. Истиче се стога писмо, које је упутио из Срем. Карловаца 8/21 децембра 1934 год. Југосл. Учитељ. удружењу, а које у изводу гласи:

...Лепо је и тачно речено, да су учитељи неимари народне душе. Кроз дуге и бурне векове прошлости, они су у души нашега народа очували светиње свете вере, предаване у аманет с колена на колена и непоколебљиво снажне и здраве националне свести, која је знатним делом и њиховим заслугама довела до потпунога триумфа нашега народа на почетку 20 века.

У уједињеној великој отаџбини нашој, која је данас предмет најжешћих напада непријатеља сада је њихов задатак још замашнији, још судбоноснији.

Будућност и судбина југословенског народа и Југословенске државе зависи битно и од сложних прегнућа, чији су задаци од недогледне важности, позив свети и узвишени. Неимари народне душе, који су знали и умели да је у прошлости припреме за велика дела садашњости, имају сада императивну дужност и задатак да једноставним и хармоничним одгојем нових покољења у духу снажне и чврсте вере и једне здраве и крепке националности, чувајући при томе светле традиције верске и националне свих наших крајева, однегују и створе нараштаје, који ће бити прожети једнодушном љубављу према Краљу и Отаџбини и готови увек да се, по сјајном васпитном узору славних предака и претходника, жртвују за извишене националне идеје мутне садашњости и неизвесне будућности....

Његова Светост Патријарх Варнава, за време ратова за Ослобођење и Уједињење био је војник, који је као и сви добри борци издржао све ратне тегобе и недаће. Сем тога, он је као јеромонах и епископ са службом под туђином често свој живот излагао смрти.

Врховни Командант Југословенске Војске Витешки Краљ Александар I Ујединитељ стога, ценећи његове заслуге као ратника, одликовао га је указом В. Н. 425 од 17-XII-1924 год. *орденом Карађорђевог звезде с мачевима*, IV степена.

Његова Светост Патријарх Варнава одржао је диван говор на дан 4/17 децембра 1935 год. у Официрском дому у Београду, на слави Удружења носилаца Карађорђевог звезде с мачевима, који гласи:

„Драге и христољубиве наше војсковође.

Дошао сам да вам лично честитам славу. Њу сте данас примили у знак оне љубави и пожртвовања кога сте ви и ваши другови, који су пали на бојишту, били увек свесни и зато Богу захвални, и у миру и у ратно доба.

Ви, носиоци Карађорђевог звезде с мачевима, окупали сте се данас да будете са оним великим духом, који вас је у ратовима руководио са духом великог Војда српског народа — Карађорђа и његових славних потомака, са духом Војда, који вас је водио у најтежим моментима, када је требало одлучити: бити или не бити.

Наш народ је увек био херојски народ. Историја

не само нашег народа, наших ратова и наше војске, него и историја других народа, јасно и отворено сведоче, да у јуначком срцу српског народа никада није било ничега, што би га могло учинити кукавицом, издајником своје отаџбине и своје слободе и издајником свога Краља. У срцима нашега народа увек је био онај велики и моћни геније, који нам је инспирисао и душу и срце, који нам је дао све могуће услове да будемо оно што јесмо и што смо били у рату и у миру. Али, као што у кући, у једној породици, било по рођењу, било из других каквих разлога, има храбрих и храбријих синова, тако исто и у рату појављују се најхрабрији од храбрих.

Храброст појединих — као што је најбоље познато вама носиоцима тога дивног одлија Карађорђевог звезде са мачевима, учинила је чудо онда кад су се многи и многи поколебали и кад су осетили неки неочекивани страх. Онда је један храбар витез учинио много и много, и својим хероизмом занео је и друге да пођу тамо куда их зове света дужност. Ти издвојени људи, ти најхрабрији, као Богом надарени, били су код свију народа носиоци витешких ордена па су то и код нас носиоци Карађорђевог звезде. Баш ти храбри јунаци, који су то одличје стекли не по милости овог или оног, него по својој истинској храбрости, по оном свом епохалном и епопејном јунаштву, улили су храброст и моћ у многе слабе духове и у многа плашљива срца. И ви као носиоци највећег и најзаслужнијег одликовања Карађорђевог звезде са мачевима, ви — изгледа — као да сте били и **заборављени и постављени**.

И, док сте били у рату, свако вам се клањао, хвалио вас — престао рат, престаде и признање. Али то не треба да буде у једном херојском народу, а нарочито код нас данас, када су нам потребни људи храброга духа, да се свакад могу показати достојним синовима наше велике и моћне отаџбине Југославије и нашег уједињеног народа.

Ја хоћу само да вам у овом случају подвучем како то херојство цене и други велики народи. Ту храброст признао је и наш народ, вама, који сте носиоци ове велике и лепе звезде Карађорђевог са мачевима.. То је било у Скопљу, кад сам био митрополит. Дошла једна специјална мисија из Француске, да прикупи земне остатке француских војника, који су пали на нашим бојиштима заједно са нашим храбрим војницима. И прикупили су их. Ја сам отишао на гробље и упитао их: зашто носите кости тих јунака, кад је земља Божја свуда и она их свуда прима? — Да, тако је, али чиме ћемо ми да окуражимо наша покољења, чиме ће се наша држава и наша влада показати, да је била свесна оне моћи, коју су показали ови храбри војници? Какав пример ћемо дати нашим војницима и нашим потомцима, ако не покажемо да умемо високо ценити оне, који су све што је било најлепше и најсветије, положили за своју отаџбину, и за своју слободу? Ја сам се дубоко замислио и питао сам себе, да ли смо и ми на висини те велике француске нације, а нарочито на висини великог руског народа, који је, као што нам је добро познато, има освој Георгијевски Крст, који је многим давао велике бенефиције и повластице у животу и у миру — и не само њиховим носиоцима него и њиховим породицама.

То су велики и духовни потези и замаси великих народа, који код нас врло често оскудевају, иако треба да су на првом месту. Наш народ је то признање у својим умотворинама дивно опевао и дивно испричао. Узмимо за пример Милоша. Зар га није народ овековечио тиме што је опевао његово херојство! Зар није овековечио поред Милоша и Карађорђа, када нам је његова звезда била водиља, и када је његова династија повела наш народ да ослободи најпре своју браћу, а доцније да се ујединимо у ову данашњу моћну и заједничку Југославију! То су ти моменти, који треба да нас потсете, на носиоце нашег витешког ордена и да даду потстрека да их волимо и поштујемо и да их поставимо на оно место, које им припада.

Није тешко у миру добити орден и носити га, али у оно време, када је била борба на живот и смрт, када је била у питању отаџбина, онда су били хероји они које треба овековечити у душама и срцима свију нас и свију наших покољења. По својој архипастирској дужности, по моралним принципима, по принципима наше Цркве и нашег великог и моћног народа ја имам данас велико задовољство што вам могу рећи, да сте ви носиоци тога витешког ордена, који је персонафикација свега онога што се тим орденом претставља, до данас заиста били заборављени и запостављени на срамоту свију нас. Ви, који сте водили наше храбре војнике у најстрашнијим моментима, ви сте се потуцали од немила до недрага, али верујем да тога више неће бити, да ће сваки бити постављен на своје место, да ће сваки бити према заслуги награђен. А каква већа и заслужнија награда може бити него она, коју ви носите, и коју су носили наши храбри официри и војници!

Кад сте се окупили у једно друштво, ваша иницијатива није потекла из амбиције, јер то вама није потребно, него да покажете, да је то геније народни увек захтевао и данас захтева. Ја вам кажем, да сте ви који сте овде и они који још нису окупљени, али који ће се већ окупити, да сте ви наш понос и наша дика. **Та Карађорђева звезда**, коју ви на прсима носите, то је одликовање коме треба одати сваку пошту, и не само пошту него и признање, вама, који сте га стекли.

Можда ће неко рећи да су ово само моје речи, да је узалудно говорити, али ја верујем да оно што ја говорим, да то осећа и цео наш народ. А главно је оно што народ осећа, а не оно што веле пролазни људи, и они који нису свесни своје дужности и према отаџбини и према нашим херојима.

Ви, браћо моја, хероји, будите поносни што носите дух Карађорђевог звезде и будите наша дика и понос, и драги камен у нашој Краљевини Југославији, тековини, до које се дошло морем крви ваших другова, који падоше на бојном пољу и заслугом вас који остадосте Божјом милошћу и Божјом вољом да будете очигледни сведоци, колико је наш народ, а у првом реду српски народ, пролио честите синовље крви за ову нашу државу, за ову нашу милу отаџбину, и да ми нећемо никада и никоме дозволити да ма што учини најао ма коме делу нашег народа, који је толико широкогруд, толико племенит да заборавља и на највеће заслуге само да би било мира и слоге у овој држави.

Ја сам гледао и имао прилику да видим све што се дешава у ратовима, а ако не све а оно

највећим делом и осетио сам колико су била велика и значајна ваша дела, па вам, зато, драги моји, дајем свој благослов и изјављујем жељу да и ваша покољења иду вашим херојским трагом. Ја вам од свег срца ово и говорим, да ово примите не ради рекламе, него да се то зна и да то чују и они који нису овде, а треба то да знају и треба да чују.

Нека је међу нама светла успомена на оне велике синове хероје и знане и незнане, који са висине гледају на све нас и траже да се поведе рачуна о ономе што до сад није урађено. У првом реду треба да буду збринуте наши инвалиди, да би тиме дали потстрека нашим будућим покољењима за одушевљење, кад их позове Краљ и наша драга отаџбина да за њих у потребном моменту положе и своје животе.

Честитајући вам празник чврсто верујем, да ће се исправити све оно што досада није било учињено на славу Божју и за славу оног великог Витеза нашег јуначког Краља, који нас је водио из победе у победу за славу Блаженопочившег Краља Александра Мученика и Ујединитеља."

Његова Светост Патријарх Варнава сав се посветио служби Богу и служби народу и Отаџбини. Он је учествовао на многим државним и приватним свечаностима и никад се није уморио.

IV

ЗДРАВЉЕ ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ, КАО И ЖЕЉЕ И МОЛИТВЕ ЗА ЊЕГОВ ЖИВОТ

Његова Светост Патријарх Варнава желео је да све види, да све чује и да свуда помогне и охрабри. Он је од пре неколико година патиио од стомачног обољења и том се приликом спасао захваљујући само својој снажној конструкцији.

Поглавар Српске православне цркве у почетку ове године почео је обољевати, док није пре 2—3 месеца озбиљно пао у кревет. Лекари специјалисти из дана у дан обилазили су га и све чинили да га спасу — али без успеха.

Његова Светост Патријарх Варнава, тај борац и витез ордена Карађорђевог Звезде с мачевима, који је знао и вољан био само за рад на добро народа, који је цео свој живот провео на бранику права не само православних Срба, већ и Југословена — дуже време лежао је тешко болестан у својој вили на Топчидерском Брду.

Све су очи, и православних Срба и свих Југословена, биле упрте тамо. Сви су му желели оздрављење.

Његова Светост Патријарх Варнава као човек и као добар пастир Српске православне цркве био је воема омиљен. Његова родољубива и човечна расна фигура уливала је у срца свих Југославена љубав, наклоност и поштовање.

Сви су га ценили и поштовали. Јер, он, иако Врховни верски поглавица Срба право-

славне цркве, био је одани и искрени брат и Хрвата и Словенаца.

Његова Светост Патријарх Варнава осећао је, знао је, па некад и јасно наговештавао — да у најбољој равноправности Срба, Хрвата и Словенаца, али у исто време, и у заједничкој сарадњи свих Словенаца, Хрвата и Срба на општем добру за Народ, Отаџбину, Краља, лежи величина Краљевине Југославије.

Његова Светост Патријарх Варнава, за време тешке болести често је посећиван. Сви су се интересовали за његово здравље, па је и песник Т. Ђ. Х. певао:

МОЛИТВА
ЗА ЊЕГОВУ СВЕТОСТ ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ
ВАРНАВУ

Госпде једини, свемоћни и вечни, скрушено
Тебе молимо
опрости нам грехе, којима устрајно тако,
разгневисмо Те ми
да кажњаваш све нас кроз патње Онога
кога безмерно волимо,
Цркве Светосавске паства недељива:
и кћери и синови сви:

Молимо за Оног моћ ком подари Ти
да Вере Свете брани нам славу,
за душа нам Вођу, за Светост Његову,
за Патријарха Српског Варнаву!

Као што Му даде душу снажну, добру,
попут анђела најблажег,
да гре Узвишеном, Пречистом и Светом кроз трудни
Свој земаљски ход,
Молимо Те, Боже, и за крепост тела Заштитника
нам најдражег,
моли Ти се смерно, свесердно, свом душом,
православни сав ерпски род...

Молимо за Оног моћ ком подари Ти
да Вере Свете брани нам славу,
за душа нам Вођу, за Светост Његову,
за Патријарха Српског Варнаву!

Молимо се Теби, Оче свезнајући, свеблаг и сведостижни,
чини нам милост огромну, највећу:
даруј нам моћну утеху ту,
у свем предани, пастве своје свагда Пастир
добри и пребрижни,
да, и врх белина снежних власи својих,
љубави Твојој учи њу...

Молимо за Оног моћ ком подари Ти
да Вере Свете брани нам славу,
за душа нам Вођу, за Светост Његову,
за Патријарха Српског Варнаву!

Ми, молитвеници за предоброг нашег првог
духовног Свеоца,
знамо да нам је глас мајушан, нечујан,
ма колики наш био број,
крај гласа јединог Саве Светитеља,
предостојног молиоца,
који, верујемо, за свог Следбеника,
наш молбени предводи рој...

Молимо за Оног моћ ком подари Ти
да Вере Свете брани нам славу,
за душа нам Вођу, за Светост Његову,
за Патријарха Српског Варнаву!

Блажени подижемо колена своја сад, пред Тобом,
Боже свијена,
лица нам заре се и предивна нада роси
нам сузом очи свих,
душе нам певају, презахвалне: јер милост
је Твоја добијена.
Ипак, Престолу Твом узлетаће вагда молитве
трептај тих:

Молимо за Оног моћ ком подари Ти
да Вере Свете брани нам славу,
за душа нам Вођу, за Светост Његову,
за Патријарха Српског Варнаву!

V
СМРТ ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ
ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ

Његова Светост Патријарх Варнава кад је осетио да је животу крај, да је већ смрт близу, затражио је да га причесте.

„Свети чин причешћа највише личности Српске православне цркве, њеног Врховног Поглавара, извршен је необично достојанствено и мирно. Патријарх је из руку свога Митрополита г. Доситеја примио хлеб и вино, свој последњи причест.

— Хвала! Хвала! — покушале су да изговоре његове усне, али ни најмањи звук се није чуо...”

Живот је био при крају. Први занос краћи други траје читав дан и лекари 24 јула 1937 год. дају билтен: *ошта слабост повећана, стање здравља врло озбиљно* (проф. Д-р Александар Игњатовски, Д-р Демостен Николајевић, Д-р Војислав Арновљевић, Д-р Александар Буковало, Д-р Андра Николић, санитар-бригад. генерал, Д-р Рудолф Кобал).

Његова Светост Патријарх Варнава, Архиепископ Пејски, Митрополит Београдско-Карловачки, Поглавар Српске православне цркве, умире у поноћ 10-11/23-24 јула 1937 год. у Београду (вила на Топчидерском брду).

ПОСМРТНА ЛИСТА
СВ. АРХИЈЕРЕЈСКОГ СИНОДА

Свети Архиепископски Синод, у име ожаљане Српске православне Цркве, Београд 24 јула 1937 издао је посмртну листу:

†
„Његова Светост Архиепископ Пејски,
Митрополит Београдско-Карловачки и Патријарх Српски

ВАРНАВА

примивши св. тајне Причешћа, Покајања и Јеосвећења 23 овог месеца у 24 часа у вили

на Точицидерском брду у Београду у 57 година живота предао је своју мученички најважнију побожну душу Господу Богу коме је као ревности свештеномонах, епископ, Митрополит и Патријарх Српске Православне Цркве предано служио јуне 32 године.

Земни остаци блаженоупокојеног Патри-

Умро је велики ваш молитвеник!
Умро је ненадмашив родољуб.
Представи се у Господу

СРПСКИ ПАТРИЈАРХ ВАРНАВА

Умро је онај, који вас је очински волео
и само за ваше добро радио.

Изношење тела Благоупокојеног Патријарха Варнаве из виле на Точицидерском брду

јарха пренесени су у овдашњи Саборни свети храм, где ће се и ојело извршити. Сахрана ће се обавити после ојела у четвртак 29 (16) јула т.г.

Блаженоупокојеном Патријарху нека Господ Бој дарује у Царству Небесном рајско насеље и покој намученој души и телу."

ПОСМРТНА ЛИСТА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ У СРЕМ. КАРЛОВЦИМА

Православна Црквена Општина, Сремски Карловци 24. јула 1937 год. издала је посмртну листу:

†

„Православни Срби и Српкиње,
Деца мала,
Сиромашни и бојати,
Болесни и здрави и

Све што српским духом дише, српским срцем чувствује, српски збори, српски пише, српске свеце светкује — сви из реда заридијмо и завајимо на данашњи црни дан!

Умро је велики Србин. Умро је одлучни борац за слободу, истину и правду.

Умро је човек са душом и срцем, које је безгранично волело.

Умро је Српски Патријарх Варнава!
Ужећните кандила!.. Пријалите воштанице!
Помолите се Господу за покој Његове добре, анђелске душе!..

Он није више међу нама, али ће Његов велики дух стално лебдети и са небесних висина слати свој светитељски блајослов, да српски народ истраје у борби против свих покушаја, који му подмукло убијају душу и одузимају слободу.

Горостас је био у борби, али ће српски народ умети да за Њим иреди и да докрајчи Његово велико, зајочето дело.

Вјечнаја памјат и Бој душу да прости бесмртноћа нашећа

ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ!

Слава Му!..

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ПРОГЛАС ПРЕТСЕДНИКА ОПШТИНЕ
ГРАДА БЕОГРАДА
Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

Претседник Општине града Београда, г. Влада Илић издао је поводом смрти Патријарха Варнаве проглас грађанству 27 јула 1937 год., који гласи:

„Београђани,
Прерана смрт Поглавара српске православне цркве Његове Светости Патријарха Варнаве болно је одјекнула у душама свију нас.

Београђани на кољенима испраћују тело Благоупокојеног Патријарха Варнаве

Сахрана земних остатака овога великог јерарха православне цркве, великог Србина и великог проповедника мира и љубави, обавиће се у четвртак, 29 ов. м., у храму Св. Саве на Врачару.

Пољубавна поворка креће из Саборне цркве у 11 часова улицама Краља Петра и Кнез Михаилове, преко Престолонаследничковог трга, затим улицама Краља Милана и Светог Саве до цркве на Врачару.

Наша је дужност да исцртамо великог покојника у достојанству и побожности, како нам то налаже наш неизмерни бол за поглаваром Светосавске цркве и наше осећање љубави према његовом великом делу.

Док се пољубавна поворка креће улицама Београда нека се прекину сви послови, нека и центар ожалостићене јерстонице и њена предграђа обуставе свако кретање, како би прво-свештеник Варнава прошао у миру и достојанству до свој вечној одморшати.

Осећање дубоке туге, која исцрпује наше душе и срца наша налажу нам да у пољубавној поворци и после, приликом разилажења својим кућама, сачувамо мир и достојанство у овим болним и свечаним тренутцима, како би се показали достојни синови и следбеници нашег неумрлог архијастира.

Нека је вечна хвала и слава Патријарху Варнави.”

*

Југославија цела брзо је дознала још у току ноћи за смрт Патријарха Варнаве и сву-

да је та тужна вест изазвала највећу жалост и дирљиво узбуђење. Сви, из Београда и из унутрашњости, појурили су на Топчидерско Брдо и хтели да уђу у вилу да целивају посмртне остатке Патријарха Варнаве, који је ту издахнуо у цвећу с мајчином сликом на грудима.

Патријарх Варнава, пошто му је тело балсамовао Др. Живојин Игњачев, пренет је у Саборну цркву у Београду.

Дефиловање народа поред ковчега Патријарха Варнаве у Саборној Цркви у Београду отпочело је одмах, 25 јула 1937 год. у 9 ч. чим је извршио помен Високопреосвештени Господин Венијамин владика браничевски са свештенством.

VI

ИЗЈАВЕ САУЧЕШЋА И КОМЕМОРАТИВНЕ СЕДНИЦЕ ПОВОДОМ СМРТИ ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ

Његова Светост Патријарх Варнава због својих великих дела учињених народу и Отабини уживао је љубав свих и свакога.

Двор и чатрља њега су оплакали, њега су жалили.

I – ИЗЈАВЕ САУЧЕШЋА ИЗ ЈУГОСЛАВИЈЕ:

Изјаве саучешћа из Југославије су биле: Њено Величанство Краљица Марија упутила је следећу изјаву саучешћа поводом смрти Патријарха Варнаве:

„Светом Синоду

Београд

Молим Свети Синод да прими са православним клиром изразе Мој најдубљеј саучешћа поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве и прејоручујем се молитвама Светој Синода.”

Венац Њ. В. Краља Петра II

Његово Краљевско Височанство Кнез-Намесник Павле упутио је поводом смрти Патријарха Варнаве телеграм:

1. „Светом Синоду

Београд:

Са дубоким њијететом према сени благодитојкојене Његове Светости Патријарха Варнаве шаљем Светом Синоду своје најискреније саучешће ујужујући Свештештем тојле молитве за спас и покој бољоудне и христољубиве душе његове.”

2. „Породици Његове Светости Патријарха Варнаве,

Београд:

„Дубоко ѡтресен вешћу о смрти Његове Светости Патријарха Варнаве шаљем изразе Свој најискренијет саучешћа.”

„Краљевски Намесници упутили су поводом смрти Патријарха Варнаве телеграме:

„Светом Архијерејском Синоду

Београд:

Молим Свети архијерејски синод да изволи примити моје најискреније саучешће поводом смрти Њ. Св. Патријарха Варнаве.”

Др. Раденко Станковић
Краљевски Намесник

„Светом Архијерејском Синоду

Београд:

Поводом смрти Њ. Св. Патријарха Варнаве молим Свети архијерејски синод да изволи примити моје дубоко и најискреније саучешће.”

Др. Иво Перовић
Краљевски Намесник

Његово Краљевско Височанство Кнез-Намесник Павле у пратњи Министра Двора г. Милана Антића и дежурног ађутанта пуковника г. Р. Поповића 25 јула 1937 год. у 9 ч. одао је пошту у Саборној цркви у Београду и лично мртвом телу Његове Светости Патријарху Варнави.

Краљевски Намесници Г. Г. Др. Раденко Станковић и Др. Иво Перовић одали су пошту 25 јула 1937 год. у 11 ч. и лично мртвом телу Његове Светости Патријарху Варнави.

Краљевска Влада одржала је комеморативну седницу 24 јула 1937 год. од 18 до 20 ч., којој је председавао председник Министарског савета и министар спољних послова г. д-р Милан Стојадиновић.

Претседник Краљевске Владе г. д-р Милан Стојадиновић саопштио је тужну вест да је Патријарх Српске православне цркве Његова Светост Варнава умро.

После одржаног говора о животу и раду Његове Светости Патријарха Варнаве умолио је господу министре да ћутањем од једног ми-

нута одаду дужну пошту сени врлог покојника.

Министарски Савет после тога одлучио је, да предложи Светом Синоду да се сахрана Његове Светости Патријарха Српске православне цркве обави о државном трошку, са почастима какве су учињене приликом сахране Његове Светости Патријарха Димитрија.

Претседник Краљевске владе, сем тога упутио је писмо Његовом Високопреосвештенству Господину Доситеју митрополиту Загребачком и заменику Претседника Светог Архијерејског Синода:

„Ваше Високопреосвештенство,

У тренутку, кад је Српска Православна Црква претрпела тежак губитак смрћу Његове Светости Патријарха Српског Варнаве, част ми је ујугити Вама и Светом Синоду у име Краљевске Владе као и у име моје лично изражено искрено саучешћа.

Пред одром Његове Светости Патријарха Краљевска Влада, надахнута искреним поштовањем и најбољим жељама према Српској Православној Цркви учествује у њеном болу за Високим Црквеним Пољаваром, једним од српских свештеника, који су све своје снаге посветили добру своје Цркве и свој Народа.

Са тим осећајима, молим Ваше Високопреосвештенство, да изволи примити уверење моје одлично поштовања.”

Д-р М. М. Стојадиновић с. р.

Министар Унутрашњих послова Д-р Антон Корошец, упутио је поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве следећи телеграм:

„Поводом смрти Његове Светости Патријарха Српског Варнаве молим да примите моје искрено и дубоко саучешће.”

Министар Правде, д-р Никола Суботић, лично је посетио Његово Високопреосвештенство Господина Митрополита Доситеја и изјавио саучешће поводом смрти Патријарха Варнаве, у име Краљевске Владе.

Претседник Народне Скупштине, Стеван Ђирић, упутио је поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве из Сремских Карловаца 24 јула 1937 год. телеграм следеће садржине:

„Његовом Високопреосвештенству Господину Митрополиту Доситеју

Београд:

Молим Ваше Високопреосвештенство, као и Свети Синод да изволите примити искрено и дубоко саучешће Народне Скупштине и моје лично поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.”

Претседник Сената, Д-р Желимир Мажуранић упутио је преко Светог Синода изјаву саучешћа поводом преране смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Претседник Београдске Општине г. Влада Илић, упутио је поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве следећу изјаву саучешћа:

„Светом Синоду

Београд

Неизмерно потресен прераном смрћу Његове Светости Српског Патријарха Варнаве хитам да у име града Београда изразим дубоко саучешће Светом Синоду, Светом Архиепископском Сабору и свем православном свештенству.

Хвала и слава Патријарху Варнави.”

Претседник Зајребачке општине г. др Теодор Пејчић шаље телеграм преко Митрополита Господина Доситеја ове садржине:

„Изволите примити Високопресвештени Господине и, изручите Светом Синоду дубоко и искрено саучешће града Зајреба и моје лично поводом преране смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.”

Претседник Љубљанске општине г. др Јурај Адлешич послао је телеграм, у коме изјављује саучешће грађанства и своје поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.

Скојска, нишка, цетињска, новосадска, бањалучка, сарајевска, сјлитска општина — све су послале преко Светог Синода изјаве саучешћа поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве. Па и многе друге општине послале су телеграфски изјаве саучешћа.

Католичка Надбискупштина, Загреб, упутила је Митрополиту Загреба Господину Доситеју поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве изјаву саучешћа:

„Пригодом смрти Поглавара Српске православне цркве Његове Светости Патријарха Варнаве част ми је ујутити Вашем Високопресвештенству и Светом Синоду у име отсутног Преузвишеног Господина надбискупа (Д-р Антон Бауер) и у своје име изразе дубоког саучешћа.”

Надбискуп Зајребачки, католички примас Краљевине Југославије Д-р Антон Бауер упутио је телеграм Митрополиту Господину Доситеју следеће садржине:

„Управо сам сада примио обавијест Ваше Високопресвештенства о смрти Његове Светости Патријарха Варнаве, те хитам да Вама и целој Православној цркви изразим своје дубоко саучешће.”

Старшина Старокатоличке цркве Краљевине Југославије, Д-р Марко Калођера, упутио је телеграм следеће садржине:

„У име хрватске старокатоличке цркве и моје, шаљем најискреније саучешће Светом Синоду и Српској православној цркви у болу ради преране смрти Благодјокојнога Патријарха Варнаве, провиденцијалнога бранитеља и Српске цркве у Југославији.

Примио Господ Његову смрт као свету жртву за праведну победу црквене равноправности на сјас нашега целокупнога народа и наше државе.”

Еванђелистичка Црква Краљевине Југославије упутила је изјаву саучешћа:

„Потресени смрћу Његове Светости Патријарха Варнаве умољавамо да изволите примити најискреније дубоко саучешће немачке еванђелистичке цркве у Југославији и њеног бискупа.”

Први наиб Исламске верске заједнице Краљевине Југославије, г. Салих Сафвет Башић упутио је поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве следећу изјаву саучешћа:

„Поводом тешког и ненакнадивога губитка, који је Српска православна црква претрпела смрћу свога Врховног Поглавара Његове Светости Патријарха Варнаве, молим да примите најискреније саучешће како у име Исламске верске заједнице, тако и од мене лично.”

Савез јеврејских вероисповедних општина Краљевине Југославије послао је изјаву саучешћа.

Врховни рабин др Исак Алкалај упутио је телеграм:

„Дубоко потресен прераном смрћу Поглавара Српске православне цркве примите од мојих верника и моје најискреније саучешће.

Ову жалост наших православних суграђана Југословенски Јевреји уколико више осећају, јер су они поред благододне и заслужне православне цркве свагда уживали све благодети свога материјалног и духовног живота.

Нека би добри Архиепископ био усрдни молитељ пред Свевишњим за живот и срећу свих родољубивих и побожних грађана наше земље.”

Словачка еванђелистичка црква Краљевине Југославије послала је поводом смрти Патријарха Варнаве своју изјаву саучешћа. То исто Реформована хришћанска црква у Краљевини Југославији.

Сучешћа су изјављивали и многа друштва и многа лица истакнута као и мање позната из Југославије; слали су своје изјаве саучешћа поводом смрти Патријарха Варнаве:

У име зајребачких Југословена, Д-р Здравко Ленар шаље телеграм следеће садржине:

„Молим да изволите примити искрено и дубоко саучешће Југословена — католика над смрћу Његове Светости Патријарха Варнаве.

Сви честити Југословени деле искрено ваше боли.

Вечна му памјат.

Свевишњи Бог нека суди!”

Матица српска, Нови Сад, шаље телеграм:

„Матица српска у Новом Саду потресена смрћу великог српског Патријарха, моли Свети Синод да изволи примити изразе дубоког

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

саучешћа у великој жалости Српске православне цркве и целог народа.”

Српска Краљевска Академија Наука шаље следеће писмо Светом Синоду:

„Српска краљевска академија дели с Вама и целим српским народом неизмерни бол за Великим Сином нашега народа и Великим Учитељем Његовом Светости Патријархом Варнавом.

У њено име и у име своје мени је част изјавити Вам најдубље саучешће.

У савршеној оданости и понизности А. Белић, претседник Српске краљевске академије.”

Савез Сокола Краљевине Југославије шаље телеграм следеће садржине:

„Дубоко ожалошћено превременом смрћу Његове Светости Патријарха Варнаве југословенско Соколство жали Блаженопочившег Патријарха и као Поглавара српске православне цркве и као велику националну личност, чији је рад био увек дубоко надахнут народном светосавском идејом и тежњом за подизањем братства и љубави у целом нашем народу.

Оплакујемо Блаженопочившег Патријарха Варнаву, чије је деловање до последњег даха било упућено за добро Краља, цркве, југословенског народа и државе.”

Сва национална, хумана и просветна друштва послала су своје изјаве саучешћа поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.

II — ИЗЈАВЕ САУЧЕШЋА ИЗ ИНОСТРАНСТВА

Изјаве саучешћа из иностранства су биле:

Грчка Краљевина сва је ожалошћена смрћу Његове Светости Патријарха Варнаве.

Атински Митрополит и примас Грчке Цркве Господин Хризостомос отишао је у капелу Св. Андрије, пошто се Свети Синод налазио на одмору летњем и није могао бити одмах позван, и помолио се Свевишњем за покој душе Високог Првосвештеника Српске Православне цркве у Краљевини Југославији.

У исто време упутио је и телеграфско саучешће Светог Синода Грчке Цркве братској Православној Српској Цркви Краљевине Југославије.

Атинска штампа посвећује узбудљиве чланке успомени Његове Светости Патријарха Варнаве истичући његове велике врлине, дубоку и свестрану образованост и еминентни патриотизам.

Сви чланци подвлаче како Грчка православна црква узима у пуној мери са свим свештенством и свим вернима учешћа у болу сестринске Српске православне цркве у Краљевини Југославији.

„Проиа” пише да је Његова Светост Патријарх Варнава био једна од највећих личности православне цркве у Југославији.

„Елевтерон Вима” износи и нарочито наглашава:

„Његова Светост Патријарх Варнава био је прави борац Господов и његово ће име остати забележено у историји Српске православне цркве као име борца Господовог...”

Бујарска Краљевина дубоко је ожалошћена поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.

Софијска штампа истакла је још 24 јула по подне по својим листовима жалост за Патријархом Српске православне цркве у Краљевини Југославији.

Свети Синод Бугарске Цркве упутио је телеграм Светом Синоду Српске православне цркве Краљевине Југославије:

„Бугарски Свети Синод исказује неизмерну жалост братској Српској православној цркви и, најбоље саучешће поводом смрти Патријарха Варнаве.”

Румунска Краљевина сва је оплакала смрт Његове Светости Патријарха Варнаве.

Букурешка штампа износи значај личности и велике заслуге Његове Светости Патријарха Варнаве не само за Српску православну цркву у Краљевини Југославији, већ и за све Југословене.

Патријарх Румуније Његова Светост Господин Мирон упутио је братској Српској православној цркви телеграм:

„Жалим из свег срца прерану смрт у Господу достојнога Патријарха Варнаву.

Бог нека га удостоји мира вечног живота, а крму сестринске цркве нека постави у исто тако достојне руке.”

Немачки Рајх, вођа и канцелар Адолф Хитлер, упутио је 25 јула 1937 год. преко немачког посланика у Београду своје саучешће Југословенској Влади поводом смрти Његове Светости Патријарха Варнаве.

Пољска, Чехословачка, Италија, Француска, Енглеска — све су државе послале изјаве саучешћа.

Православни првосвештеници ван граница Краљевине Југославије послали су своје изјаве саучешћа тако:

— *Архиепископ кијарски* Господин Леонтије шаље телеграм:

„Да Господ упокоји душу Блаженоупокојеног Патријарха Варнаве и, нека га покаже достојним наследником.”

— *Патријарх Јерусалимски* Његова Светост Господин Тимотије шаље овај телеграм: „Узимамо учешћа у жалости свете цркве Српске за прерани губитак њеног архипастира.

Молили смо се на Светој Голготи за покој благословене му душе.”

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА
БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

— Свети Архијерејски Сабор са братством манастира Хиландара поводом смрти Патријарха Варнаве шаље телеграм:

„Изјављује топло саучешће поводом ране смрти Великог Поглавара Српске цркве Његове Светости Патријарха Варнаве, молећи да му Бог учини место међу својим светитељима око свога престола.”

Саучешћа телеграфским путем и путем писама стизала су многа.

III — КОМЕМОРАТИВНЕ СЕДНИЦЕ

Комеморативне седнице одржале су многе општинске управе и многа друштва:

— Клуб већника Београдске општине — клуб градских већника Југословенске радикалне заједнице одржао је 26 јула тек. год. у 18 ч. комеморативну седницу у спомен Блаженоупокојеног Поглавара Српске православне цркве Његове Светости Патријарха Варнаве.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА КЛУБА
ГРАДСКИХ ВЕЋНИКА

Претседник клуба градских већника Југословенске радикалне заједнице г. д-р Јован Мијушковић, већник и проф. Београд. универзитета, том приликом је одржао говор:

„Господо већници,

У ноћи између петка и суботе, одмах после поноћи, испустио је своју племениту душу први слуђа Православне цркве Растка Немањића — Његова Светост Патријарх Варнава. Ми, који овде присуствујемо, већници Општине града Београда и припадници Југословенске радикалне заједнице, добри православци и ученици највеће мироносца, реформатора Православне цркве сина оснивача Српске државе Стевана Немање, скрштених руку молимо се родоначелнику Српске православне цркве, да четрдесетом Патријарху ове цркве измоли у Вишњег Бога рајско насеље и потребан мир, после Његовог трудног рада на земљи.

Молим вас, господо већници, присташе Југословенске радикалне заједнице, да се скромно у дубокој тишини за један минут помолимо Богу за покој душе Његове Светости Патријарха Варнаве, молећи Светости Свештњеј Бога и оснивача Српске православне цркве Св. Саву да преко својих слобденика траже оно што су велики народни мученици Хаци Ђера и Хаци Рувим, умирући на коцу изрицали: „Брат је је мио, које вере био!”

После овога говора сви су устали и рекли: „Слава Му!”

— Београдска општина — претседник општине и Градско веће, одржали су комеморативну седницу у спомен Блаженоупокојеног Патријарха Српског Варнаве на дан 28 јула тек. год. у 18 ч.

Претседник општине г. Влада Илић, том приликом, одржао је следећи говор:

„Господо већници,

Састали смо се вечерас на комеморативну седницу да на њој одамо пошту Блаженоупокојеном Патријарху Српском Варнави. Сви смо ми, господо, осетили потребу да на једном оваквом скупу посветимо неколико часака успомену преминулој Поглавара Српске Православне цркве и да Му на растанку одамо хвалу за високу пажњу и љубав којима је Он удостојавао престоничку општину. Лично или преко својих изасланика увеличавао је сваку нашу свечаност. Сваку нашу социјалну, културну или техничку тековину даровао је Својим Патријаршијским блајословом. Сваку нашу радост увеличавао је а жалост ублажавао својим присуством. И у овом нашем дому чуле су се Његове племените речи. Свима је још у свежој успомени говор којим нам је прошле године честитао славу Београда, Синодван. Сви се још сећамо како је Његова реч била: верски дубока и широкогрудна, а национално ватрена и убедљива.

У свакој прилици овај велики наш Првосвештеник потсећао нас је на славну историју нашег народа, на муке и тежбе, кроз које је наша православна црква пролазила, — увек делећи судбину народа; потсећао нас је да је Српска Православна црква увек била у правом смислу народна црква, да су њени пастири били не само носиоци верске већ и националне мисли и да су наше цркве и манастири, кад је нестало државне самосталности, остали чувари наше народне културе; у њима је чувана историја славне прошлости и из њих је зрачила нада на лећу будућност.

И на положењу Српској Патријарха Он је у силном једном замаху настојавао да православну цркву подигне на ниво који одговара данашњим потребама народног живота, да је учини што кориснијом и што ближњом народу. Београд за време Његовог добија импозантну зграду Патријаршије, Његовим настојањем подигнуто је неколико лећих цркава у разним крајевима престонице, и ударени су темељи Светосавској храма, који треба да буде понос православља и израз његове снаге.

Познато је старање Патријарха Варнаве за невољне. Београдска сиротиња губи у Њему једног од својих моћних заштитника. У овом тренутку ми се морамо са дубоком захвалношћу сетити да смо пре краткој времена примили преко Њега обавештење да ћемо добити прилој од два и по милиона динара за подизање сиротињској дома који ће бити једна велика тековина Београда на пољу социјалној старања. Својим великим интере-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.саванем за сваку делатност у нашој престоници, Својом готовошћу да путем савета, путем материјалне помоћи или личним трудом допринесе њеном остварењу, Патријарх Варнава ушао је дубоко у живот престоничког грађанства и као врховни духовни пастир освојио његову љубав. Не само Својим положајем, већ Својим преданим радом на оштем добру и Својом неограниченом љубављу за све што је корисно по престоничке и народне интересе Патријарх Варнава постао је у истини велики грађанин нашега града.

За све оно што је осећао и урадио за Београд и његово грађанство, Патријарх Варнава заслужио је да Му остане вечан светао помен међу нама и ја ћу на једној од првих наредних седница предложити Градском већу да једну улицу назовемо именованом великог архиепископа и великог родољуба Патријарха Варнаве. Исто тако, као свој прилог за подизање споменика Патријарху Варнави Ојштина ће дати 25 000.— динара.

Господо већници, молим вас да у својој искреној жалости и великој хришћанској побожности узвикнемо:

СЛАВА ПАТРИЈАРХУ ВАРНАВИ!

А сад вас молим да сви корпоративно одемо у цркву, да се придружимо жалости свих Београђана и да се крај Његовог одра искрено помолимо Богу за покој душе великог Патријарха Српске Православне Цркве."

После комеморативне седнице сви већници са Претседником на челу, као и сви чиновници Општине отишли су у Саборну цркву да се поклоне земним остацима Његове Светости Патријарха Варнаве.

Сва национална, хумана и просветна друштва одржала су комеморативне седнице, од којих је вредно забележити „седницу Управног одбора Српске православне црквене општине у Загребу.

Претседник црквене општине, Стеван Калембер, одржао је говор у коме је између осталог рекао:

„Снашао нас је и опет један велики ударац и тешки ненадокнадиви губитак, јер баш у часу кад нам је Свети Патријарх Варнава био најпотребнији свидело се Свевишњем да себи позове Свог највернијег раба и првосвештеника.

Историја ће достојно ценити архиепископски, пастирски и родољубиви рад нашег великог Патријарха, а нама је да из тога рада црпимо нову снагу и да се окрепљујемо данас и за сва будућа времена светлим примером, који нам у аманет оставља наш неумрли Патријарх Варнава.

Ми уздижемо наше топле молитве Свемогућем, да подари рајски мир и блаженство души нашег Патријарха — мученика, а српски православни народ ће му сачувати вечну успомену и благодарност и ставити га у ред својих народних светитеља Светог Саве, Цара Лазара и Витешког Краља Ујединитеља."

VII

САХРАНА И ОПЕЛО ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА ВАРНАВЕ

Његова Светлост Патријарх Варнава сахрањен је 29 јула 1937 год. у цркви Св. Саве. Над њим је извршено опело у Саборној цркви, које је почело у 10 ч.

Заупокојеној молитви и опелу присуствовали су као изасланици Њ. В. Краља Петра II и Краљевског Дома, Краљевски Намесник г.

Венци Краљевског Дома

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

др. Раденко Станковић, министар Двора г. Милан Антић, маршал Двора г. Бошко Чолак-Антић и први ађутант Њ. В. Краља дивизијски генерал г. Никола Христић.

Митрополит Зајребачки, Господин Доситеј, после опела одржао је говор са амвона у Саборној цркви, који гласи:

„Господине изасланиче Његовог Величанства љубљеног нашег Краља;

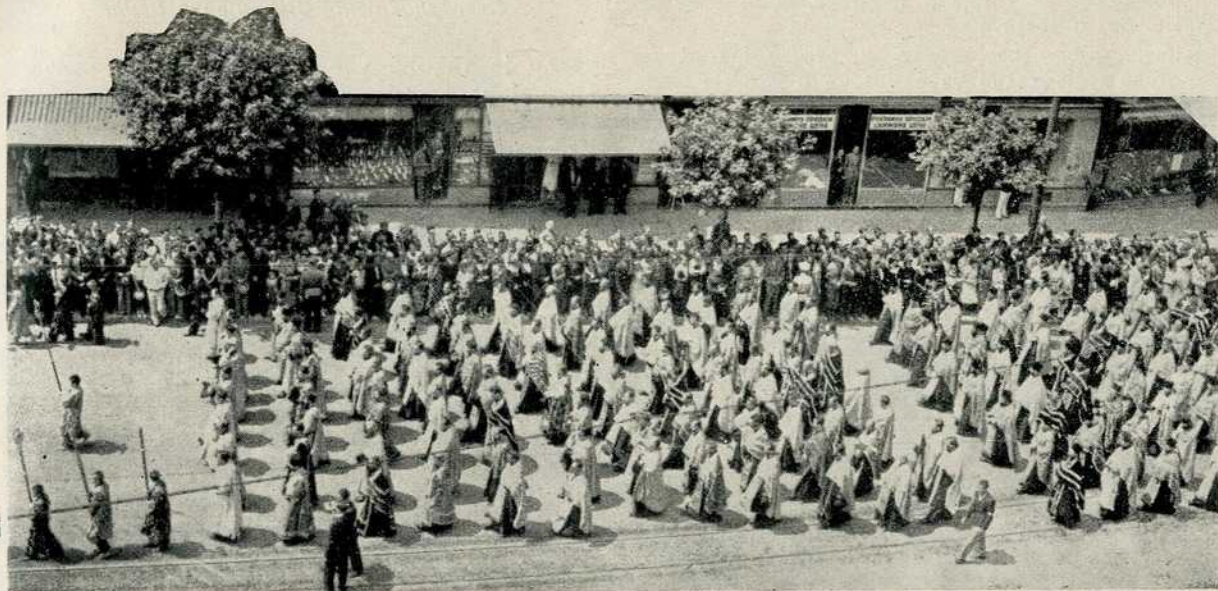
Господине Краљевски намесниче,
Високопреосвећена и преосвећена господо,
Браћо моја и пријатељи, сестре моје и децо моја духовна,

Васцели наш народ са тугом је примио вест о болести нашег љубљеног Патријарха, Његове Светости Патријарха Варнаве (Слава му!) Васцели наш народ са стрепњом пратио је ток његове болести и уздизао топле молитве Господу Богу да оздрави наш мили, наш добри, наш свети међу најсветијима, добри и честити Патријарх. Али васцели наш народ са тугом и жалошћу је примио вест да је он тамо горе, на

животом који води заиста правој срећи и напретку једног народа. Нећу да улазим даље у животопис овога великана, јер смо се искупили да се Богу помолимо, да се сетимо онога што је најважније у животу његовом, а то је да се сетимо његових великих дела, дела која не умиру, дела која су пошла на онај свет с душом његовом, дела која отварају врата Божјег царства. Варнава беше још онда познат као велики родољуб и патриота, кад се на југу није смело много ни говорити, а још мање србовати и о православљу нешто говорити и тражити право на слободу и равноправност са осталим вероисповестима тамошњим. Њега тада видимо као хероја, као јунака и истакнутог епископа велешко-дебарског.

Он није био страњивица. Он је био тај који је као јунак ишао увек напред, верујући у то, да ће доћи дан ослобођења тога краја. Најзад је доживео с народом, доживео је да са ослобођеним крајевима нашег југа може рећи: слободно је српство! Слободно је свето православље! Слободан си ти, мој добри, мој честити народе!

У ослобођеној земљи видимо га на престолу на-

Свештенство у поворци

Топчидерском Брду, предао дух свој Господу Богу.

Васцели наш народ искупио се да му припали свећу, да се Богу моли за спасење душе његове, душе толико честите и толико добре. Ти, Свемоћни, Ти, Свесилни, Ти најбоље знаш шта треба урадити. Твојом руком светом руководиш живот свију нас, па и живот нашег љубљеног, од нас узетог Патријарха Свјатејшег Варнаве.

Рођен је на класичном југу нашем, у Санџаку, у породици честитој и валаној Росића, Ђорђе и Крсна беху његови родитељи. Он је још од детињства, као мален, већ знао шта је то насиље. Сазнао је шта је неправда, посматрајући шта се у Санџаку чинило тада, кад он дете беше. С једне стране Турци, с друге стране Аустријанци, били су оне силе и моћи које су код њега, још док је био дете, уливале жељу за слободом, жељу за животом по Божјој правди, жељу за

ших старих великана, видимо га као митрополита скопљанског, где носи знамење наше лепе православне вере. Варнава је био господин, господин какав се може замислити на нашем класичном југу. Његов дом је био домаћински, био је широко отворен и сваки је налазио у њему гостопримство.

Његова Светост Патријарх Варнава био је велики и неуморни проповедник родољубља и отачествољуба. Он у томе погледу може бити свима нама пример. Ми знамо колико је ту његову врлину ценио наш велики Витешки Ујединитељ Блаженопочивши Краљ Александар (Слава му!). Знамо колику је радост Он осетио кад је на овом трону Патријарха наших могао рећи: „Ти си достојан син ове земље. Достојан си да ово место заузмеш!“ Знајући га као таквог, позвао га је да крене из Скопља и да дође у Београд, у нашу славну престоницу.

Наш Патријарх Варнава, као велики проповедник родољубља, само се по себи разуме, био је и духовни вођа народа свога, добар пријатељ и друг свију нас, његових најближих сарадника. Дошавши на трон Патријарха, Његова Светост Блаженопочивши Патријарх наш Варнава ставио је себи у дужност да послужи светој цркви, народу своме, благостању и срећи свију нас. Блаженопочивши Патријарх волео је уметност. Био је мецена и руководитељ народни. Био је велики учитељ сваке врсте знања и зато га видимо свуда као почасног члана и као предводитеља свега онога што води напретку човечанства и срећи народа. Блаженопочивши Патријарх, примивши крмило цркве свете православне, дубоко се удубио у историју свога народа.

Нећемо даље ићи. Обратимо се молитвом Богу. Молио си се Господу Богу, мој добри свети Варнаво, за све нас, па те молимо немој нас ни сад оставити и на ономе свету горе, пред Господом Богом, Мајком Божјом и Светом Преподобном Параскевом, коју си нарочито волео. Молимо те лепо, брате наш, вођо наш, помоли се и сад за нас Господу Богу на ономе свету.

Опраштамо се с тобом. Клањамо се пред тобом и молимо те, опрости нам.

Промислитељу свега света и руководиоцу света нашег живота, обраћамо ти с молбом и велимо:

Боже силни и моћни, прими у Твоје небеско царство душу нашег милог, нашег златног, нашег најсветијег Патријарха и дај му вечни мир и вечни покој. Амин!

— Слава Патријарху Варнави!"

После говора, митрополит г. Доситеј прилази краљевском намеснику г. др. Раденку Станковићу, рукује се са њим и каже му:

— Реците Њ. В. Краљу да је велика наша захвалност и једина утеха што вас видимо овде у Његово име.

Опело је завршено.

Епископи који служе и свештенство креће из цркве и излазе у порту. Већи број свештеника узимају ковчег са катафалка и износе из цркве.

Спонтаним учешћем у поворци, која је кренула од Саборне цркве у 11 часова, народ је показао колико је много ценио смиреног Поглавара српске православне цркве. По тротоарима, свуда, дуж улица којима се кретала погребна поворка, људи, жене и деца чекали су сатима да клекну, кад се појави црни лафет са Архипастировим телом, и да Му у побожном ћутању одаду последњу пошту на последњем путу кроз Београд.

Многи у овом тренутку туге нису могли да се уздрже. Особито жене. Оне су јецале тихо, да би се каткад чуо гласан плач, и брисале сузне очи.

Београд је испратио до вечне куће земне остатке Патријарха Варнаве достојанствено и са пуно пијетета, у миру и молитвама за покој Његове душе. Изасланство са Краљевским Намесником Господином Др. Р. Станковићем

Краљевски Намесник г. др Раденко Станковић са изасланицима Њ. В. Краља у поврци на погребу Благоупокојеног Патријарха Варнаве

узело је такође учешћа у поворци, одмах за Патријарховом породицом.

Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. Вис. Краљевић Андреј присуствовали су у цркви манастира Праскавице, код Милочера, опелу у тренутку кад је над Патријарховим ковчегом држано опело у Београдској саборној цркви.

Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник Павле, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Кнегиња Јелена присуствовали су парастосу за покој душе Благоупокојеног Патријарха истога момента у Љубљанској православној цркви.

Погребна поворка креће се.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

На Теразијама, испред водоскока, застао је спровод. Са мртвим Патријархом опростио се, задржавајући сузе у очима, председник Општине г. Влада Илић овим речима:

„Са дубоким болом у души, разривена срца, ојраштам се у име престоног Београда са великим поглаваром Свете Српске православне цркве Патријархом Варнавом, који нас највише за увек у моменту кад је Његова снажна личност била толико потребна и цркви и отаџбини.

Његову прерану смрт жали и село и град, и сиромашни и богати, и деца и одрасли. Дубина те истинске жалости мерило је величине и значаја улоге, коју је Патријарх Варнава играо у нашем верском, националном и државном животу.

Београд неће никада заборавити његову архипастирску љубав и нејрекидно старање да се у престоници наше велике отаџбине оживе старе верске и националне традиције.

Благодарећи само Његовој иницијативи васкрсла је, пре неколико година, у свом сјају и величини, Сјасовданска традиција, која толико одговара и духу и религиозним стремљењима православној Београда.

Нико више од Патријарха Варнаве није осећао потребу да се наша садашњост и будућност веже са нашом сјајном средњевековном величином и славом. Он је у томе духу живео и делао и као велики родољуб и као врховни чувар светосавске верске и државне традиције. Велелейни храмови почети и подигнути у старом српском византиском стилу за време Његовој краткој управљања срп-

на најлејшем њагоу Београда, почиваће у миру свој вечни сан заслужни Србин, велики слуга Божјег олгара, Патријарх Варнава.

Осећајући сав значај славне народне традиције по наш будући национални духовни прејород и развој, Блаженоујокојени Патријарх је дубоко разумео историјску улогу Старе Србије, колевке тих традиција. Као млади епископ Он је на томе нашем славном јућу, под најтежим њриликама, будио националну мисао и организовао њоробљени народ да истраје до коначној ослобођења. Тиме је, и као родољуб и као свештеник задужио отаџбину за сва времена. Као Скојски Митројо-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић говори

ском црквом, од којих неки красе и наш леји Београд, остаће за њотомство као трајан доказ тога Његовој схватања и убеђења.

Дубока жеља свих православних Срба да се духовном утемељитељу српства, Светом Сави, њодигне достојан сјомен-храм у Београду, њочела је да се остварује њод имџулсом снажне воље Блаженоујокојеној Патријарха. Средиште државе, њрестоница обновљене српске њатријаршије, Београд њостаје њодизањем Светосавској храма светилиште светосавске мисли. У томе светилишту које ће се дизати

лит у великој и слободној домовини и доцније као Патријарх српски, Он се сав заложии да се стајање јућа и севера изврши што брже и дубље, за добро једних и друћих, и за добро наше велике отаџбине.

И као архийастир и као национални радник Патријарх Варнава је носио у себи њотџун и израђен њроџрам. После Његове смрти већ само Његово име значи и за садашњост и за будућност тај исти верски и национални њроџрам.

СВЕТОСТИ, ЉУБЉЕНИ АРХИПАСТИРУ,

Београд је у црно завијен. У свакој њавославној кући гори кандило и твоји верни скрушено се моле Богу за Твоју велику и напашену душу. Пред Твојим одром они се са дубоком захвалношћу клањају и обећавају Ти, велики Владико, да ће чувати Твој аманет и остати верни Твојој великој дјелу.

СЛАВА ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ ВАРНАВИ!"

Више пута претседник општине морао је да прекине говор, гушећи се у сузама. Његове речи, преливене емоцијом, гануле су непрегледне масе, које су јецале. При помену Блаженоупокојеног Патријарха Варнаве масе су клицале кроз сузе: „Слава Му!"

Пољубавна њаворка у 12.30 ч. била је на домаку Светосавске цркве. Већ су се јасно распознавали људи и црвенеле црквене и соколске заставе. Кад је катафалк са телом Патријарха био на Славији, где је одржао говор претседник Народне одбране г. Илија Трифуновић, чело поворке било је пред Светосавском црквом. После застоја код Славије први свештеник са барјаком је кренуо и онда је читава поворка почела да дефиљује крај Светосавске цркве, оним редом, којим је и пошла од Саборне цркве.

Ковчег са посмртним остацима Патријарха Варнаве прихватили су свештеници Светосавске цркве и ставили га на катафалк. Певачко друштво „Мокрањац" је почело да пева упокојене црквене песме, а ускоро су одјекнули и тужни звуци посмртног марша. Званични претставници из Београда и унутрашњости улазили су у црквену порту, док је публика Катанићевом улицом ишла даље и разилазила се.

Сви архијереји ускоро су били на окупу пред катафалком Његове Светлости Патријарха Варнаве. Заупокојена је молитва почела.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИЦЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ЖЕНСКОГ САВЕЗА

Пред црквом Св. Саве, кад је заупокојена молитва завршена настаје тајац. Са мртвим Патријархом опростила се претседника југословеског женског савеза г-ђа Лепосава Пековић овим речима:

„Пред одром твојим, велики наш Патријарху, са осећањима дубокога бола, стојимо ми жене, да ти кажемо последњи пут хвала.

Хвала ти, јер си у раној младости ставио себи у задатак ослобођење свога народа и пошао путем оних великих вођа из највећег страдања српског народа, када је био у ропству.

Ти си стварао чврсте темеље твојој проширеној домовини.

Али, када сте ти и слични теби довели не само до стварања Велике Србије, већ до Југославије, тек онда се показала широка и племенита твоја душа. Ти си развијао братска осећања међу нашим племенима и показао дубоко, хришћанско схватање других вера.

Твоја велика душа била је приступачна сваком паћенику нарочито деци, која су била гладна топле речи.

Ти си крепио вољу и уливао нову снагу свим онима, који се труде да ублаже беду сиромашних и невољних.

Са сликом своје мајке на грудима виноу си се у онај лепши свет и док те твоја мајка у топли загрљај дочекала, дотле ми овде скрушено стојимо пред твојим одром са неизмерном тугом у срцу што нас остављаш.

Хвала ти и слава, велики наш Патријарху."

Изасланик Румунске цркве Епископ г. Василије потом је одржао говор на румунском језику:

„Румунска црква присаједињује се великом болу који је погодио српску цркву. Ми Румуни знамо за борбе које је Велики Патријарх водио за успех ваше националне идеје. Он је служио светом олтару отаџбине и олтару цркве.

Био је велики епископ — патријарх и велики Србин. Наша жалост је утолико већа што смо баш очекивали посету благоупокојеног Патријарха Варнаве. Вечан покој Патријарху Варнави!
Слава му!"

Изасланик Албанске цркве Епископ г. Висарион затим је одржао говор на албанском језику.

У име Плеваљаца и Плевљана са Благоупокојеним Српским Патријархом опростио се народни посланик г. Војислав Ненадић.

Народ је за то време непрестано дефиловао крај импровизованог катафалка. Поворка је била при крају, па су свештеници подигли ковчег да га унесу у Светосавску цркву, где је већ све било спремно да се посмртни остати Српског Патријарха положе у земљу.

У пространој порти Светосавске цркве почасна чета, под командом капетана г. Вука Влаховића, формирала је заједно са народом и првосвештеницима шпалир.

Кад су се свештеници појавили са ковчегом Његове Светлости Патријарха читава порта је клекла на колена. Свештеници су лагано и достојанствено унели ковчег и поставили су га испред места, одређеног за сахрану.

Крај ковчега су се поређали сви архијереји заједно са претставницима разних удружења и виђеним грађанима из Београда и унутрашњости.

Последња заупокојена молитва објављена је у највећој тишини.

Пред само полагање ковчега са телом Његове Светлости Патријарха опростио се врло дирљиво прота Светосавске цркве г. Милан Стојановић. Велачајући рад и заслуге Благоупокојеног Патријарха Варнаве, он је захвалио свима који су одлучили да се тело Патријарха Варнаве сахрани баш у Светосавској цркви, чекајући на дан кад ће се величанствени храм Св. Саве, на чијем је подизању Патријарх Варнава нарочито интензивно радио, завршити.

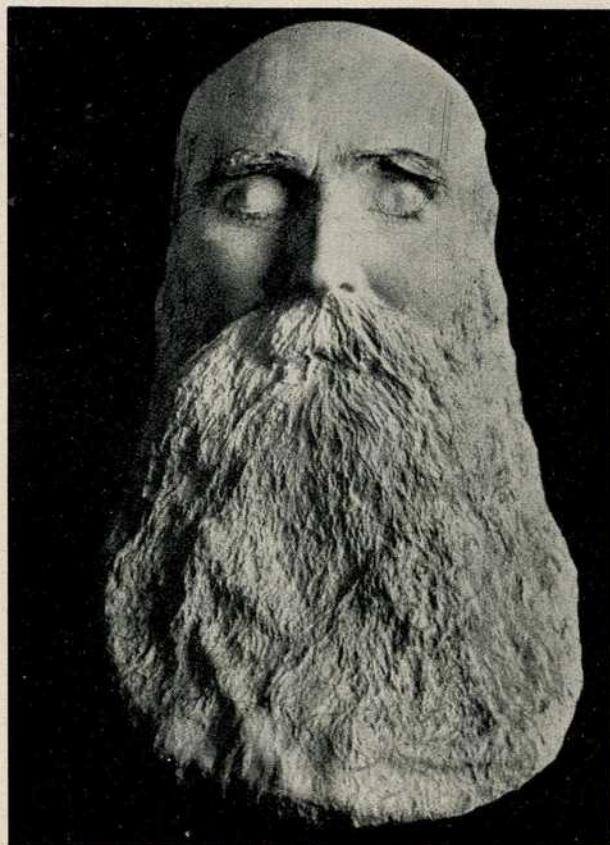
После у име румунског свештенства с Патријархом Варнавом се опростио један румунски архимандрит.

Свештеници су тада прихватили ужад.

Напољу је одјекнуо плотун: посмртни остаци Благоупокојеног Патријарха Српског Варнаве били су положени у крипту, где ће боравити свој вечни сан.

ЊЕГОВА СВЕТОСТ ПАТРИЈАРХ ВАРНАВА САХРАЊЕН ЈЕ, ОПЛАКАН. НА ЊЕГА, ЊЕГОВ РАД ЗА ЦРКВУ И ЗА НАРОД, СВИ ЋЕ УКАЗИВАТИ КАО НА АРХИПАСТИРА ВЕЛИКЕ ВРЕДНОСТИ.

СЛАВА МУ!

Посмртна маска Благоупокојеног Патријарха Варнаве

† Станоје Станојевић

професор Универзитета и члан Академије наука

30 јула ове год. у 4 и по часа по подне преминуо је у санаториуму „Лев“ у Бечу, услед тровања крви по извршеној операцији, д-р Станоје Станојевић, редован професор народне историје Универзитета у Београду и члан Српске краљевске академије наука.

Пок. Станојевић рођен је 12 августа 1874 год. у Новом Саду, у угледној родољубивој српској породици, која га је још дететом надахнула великом љубављу ка изучавању прошлости свога народа.

По свршеној основној школи и гимназији у свом родном месту, ступио је 1892 год. на бечки универзитет, и већ као студент од 20 година објави свој први рад: „Прилошци библиографији србуља“. Овим својим радом скренуо је на себе пажњу својих професора, Константина Јиричека, најбољег познаваоца средњевековне историје Јужних Словена, и чувеног филолога Ватрослава Јагића. Одмах после завршених студија пок. Станојевић положи и докторске испите. Његова докторска теза „Биографија Стевана Лазаревића од Константина Философа као историски извор“ би одмах од стручњака запажена и похвално оцењена а В. Јагић је уврсти у свој „Архив за словенску филологију“, што је најбољи доказ њене вредности.

Кад је завршио студије у Бечу, пок. Станојевић је отишао на усавршавање у Лајпциг, а затим у Москву и Петроград. Радио је потом једно време у руском Археолошком институту у Цариграду, где је био и професор у тамошњем српском лицеју. Ишао је и у Минхен, да код чувеног византолога проф. Карла Крумбахера још више обогати своје знање. У јесен 1900 год. изабран је за доцента српске историје на Великој школи у Београду, а 1905, кад је Велика школа претворена у Универзитет, изабран је за ванредног, а 1919 год. за редовног професора народне историје, на коме га је положила и смрт затекла. 1915 год. постао је професор Универзитета у Петрограду, где је држао своја предавања скоро две године, затим држи своја предавања у Паризу, на Сорбони, а 1918 год. на лондонском универзитету. На Конференцији мира у Паризу био је члан наше историско-етнографске делегације.

Нашој националној науци, чији је један од главних претставника био, пок. д-р Станојевић дао је врло много. Написао је неколико књига и расправа и више десетина чланака. Највише се интересовао нашем средњевековном историјом, како периодом насељавања Словена на Балкан, тако, и још више, периодом династије Немањића. Из периода досељавања дао је дело „Византија и Срби“; у две књиге,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

а из доба Немањића: Студију „О склопу Немањине биографије од Стевана Првовенчаног“, „Борба за самосталност католичке цркве у немањићској држави“, монографије о Немањи, Св. Сави, Стевану Првовенчаном, Урошу, Драгутину, Милутину и Душану. Такође су му значајна дела: „Из српске прошлости“, „Студије из српске дипломатике“, у две књиге, „Историја српског народа“, опште позната и врло омиљена, која доживе три издања, „Св. Сава и проглас бугарске патријаршије“, „Српски архиепископи од Саве II до Данила II“ и т. д. Али то није све. Пок. Станојевић писао је и расправе из наше нове и најновије историје као: „Борба за политичко уједињење Срба, Хрвата и Словенаца“, „Југословенски проблеми“, „Улога Срба из Аустрије у националном животу српског народа“, „Српско-турски рат 1912 год.“ и др. Сем поменутих дела, његовом заслугом добили смо и „Народну енциклопедију“ у 4 књиге, прво дело ове врсте код нас. Пре три године, са г. г. Слободаном Јовановићем, Ј. Јовановићем и Н. Стојановићем, покренуо је једну велику колекцију „Српски народ у XIX веку“ у 20 књига, од којих је до сада изашло само осам. На неколико месеци пред смрт покренуо је издања „Биографије знаменитих људи“. Почео је да штампа монументално дело „Историја српског народа у Средњем веку“, које је требало да обухвати изворе за српску културну и политичку историју. Нажалост, његова изненадна смрт омела је да ово сјајно дело угледа света. Изаšla је само прва књига.

Сва дела пок. Станојевића одликују се јасноћом, здравом логиком и краткоћом, писана су концизно и забавно.

Не само велики научник, он је био и велики организатор и иницијатор. Благодарети тој његовој особини, добили смо поменуто „Народну енциклопедију“, којој је он био директор и главни уредник, дело од 4.000 страна, са 1.200 разних чланака, на коме је сарађивало преко 160 сарадника. Његовом иницијативом покренут је „Југословенски историски часопис“; његова заслуга је и организовање „Историског друштва“ у Новом Саду, чији је претседник био пуних 10 година.

И као професор пок. Станојевић је био одличан. Његова предавања, увек занимљива, живописна и духовита, привлачила су стално велики број студената. Он је, не само као наставник већ и као човек, био једна од врло ретких појава, увек готов да свакоме помогне, срећан кад је могао допринети ма чијем успеху. Нарочито је уживао помажући младим људима у научном раду, из чисте љубави према науци и омладини. Врло дружељубив, ведар и духовит био је јако омиљен; око њега су се људи увек купили. Смрћу његовом нестало је једног заиста великог научника и човека врло заслужног, честитог и ретког интелектуалца. У нашем научном и културном животу осећаће се дуго и дуго празнина настала његовом изненадном смрћу.

Тело пок. д-р Станојевића сахрањено је 5 авг. г. на Новом Гробљу. Искрено је ожаљен и отправен до вечне куће од многобројних својих поштовалаца, пријатеља и ученика, који су, у знак пијетета према заслужном покојнику, образовали фонд за помагање развића наше националне науке под именом „Фонд д-р Станоја Станојевића“.

Слава му!